

Doktoravhandlinger ved NTNU, 2023:117

Caroline Fredriksen

«Funnet med metallsøker i dyrket mark»

En relasjonell studie av norsk praksis overfor privat metallsøking og pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale.

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Avhandling for graden
philosophiae doctor
Det humanistiske fakultet
NTNU Vitenskapsmuseet
Institutt for arkeologi og kulturhistorie

Caroline Fredriksen

«Funnet med metallsøker i dyrket mark»

En relasjonell studie av norsk praksis overfor privat metallsøking og pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale.

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
NTNU Vitenskapsmuseet
Institutt for arkeologi og kulturhistorie

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Avhandling for graden philosophiae doctor

Det humanistiske fakultet
NTNU Vitenskapsmuseet
Institutt for arkeologi og kulturhistorie

© Caroline Fredriksen

ISBN 978-82-326-6217-3 (trykt utg.)
ISBN 978-82-326-6565-5 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181 (trykt utg.)
ISSN 2703-8084 (online ver.)

Doktoravhandlingar ved NTNU, 2023:117

Trykket av NTNU Grafisk senter

Til mor

Reidun Marianne Fredriksen (1935-2021)

Sammendrag

Dette artikkelbaserte prosjektet utforsker ulike prosesser, diskusjoner og tilnærminger knyttet til fenomenet pløyelagsfunn fra privat metallsøking i norsk kulturminneforvaltning. Hva gjør norsk praksis overfor privat metallsøking med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale?

Arbeidet tar utgangspunkt i ulike typer data. Disse inkluderer publisert litteratur om metallsøking, saksdokumenter, høringsuttalelser, samt data fra to databaser: Riksantikvarens offisielle kulturminnedatabase *Askeladden* og *Gjenstandsbasene* i *Universitetsmuseenes samlingsdatabaser (MUSITark)*. Med utgangspunkt i teoretiske og metodiske verktøy fra assemblage-tenking og aktør-nettverksteori beskrives tilkomsten av pløyelagsfunn som et fenomen i norsk arkeologi, og hvordan våre forvaltningspraksiser påvirker deres mulighetsrom for fremtidig kunnskap om fortiden.

Gjennom fire artikler og en sammenfattende analyse beskrives og diskuteres spesifikke prosesser knyttet til fenomenet pløyelagsfunn i nåtiden. Norsk praksis overfor privat metallsøking har tatt form i relasjon til tre diskusjoner. Disse diskusjonene handler om: 1) forholdet mellom sikring av gjenstander i pløyelaget og hensynet til automatisk fredete kulturminner, 2) hva som skal ligge til grunn for å erkjenne et automatisk fredet kulturminne i pløyelaget, og 3) å gi privatpersoner tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner. Mine diskusjoner legger til grunn at den norske forvaltningspraksisen, spesielt forvaltningen av automatisk fredete kulturminner, påvirker pløyelagsfunnenes tilblivelse som vitenskapelig kildemateriale. Norske pløyelagsfunn er ikke nødvendigvis sammenlignbare med funn fra lignende funnomstendigheter i andre land. Avhandlingen konkluderer med at norsk forvaltningspraksis og et mindre antall svært aktive detektorister påvirker pløyelagsfunn på mangfoldig vis. Dette inkluderer antall funn, geografisk spredning, lokalitetenes sammensetning, arkeologenes problemstillinger og datakvaliteten tilgjengelig for forskning. Disse faktorene påvirker pløyelagsfunnenes potensial som vitenskapelig kildemateriale.

English summary

This article-based PhD thesis in archaeology explores the phenomenon *plough-zone finds from hobby metal-detecting* as *kulturminner* (cultural heritage)¹ and potential source-material within Norwegian heritage management and archaeology. Various processes, discussions, and approaches within the Norwegian practice regarding metal detecting are described and discussed through the main objective: *How does the Norwegian practice on hobby metal-detecting affect plough-zone finds as archaeological sources?*

Drawing on theoretical and methodical concepts from *assemblage-thinking* and *actor-network theory*, the study aims for a description of plough-zone finds' emergence as a phenomenon in Norwegian archaeology, and how the Norwegian practice affect their potential for future knowledge. The study is based on various types of data, including published literature, official documents, consultative statements, and data on metal detecting from two types of databases: *Askeladden* – the Norwegian database for *kulturminner*, and the five databases for archaeological objects – the *Gjenstandsbaser of Universitetsmuseenes samlingsdatabaser (MUSITark)*. Through four articles and additional analyses, the thesis articulates the specific processes related to the emergence of the phenomenon *plough-zone finds* in the present.

My project identifies three discussions within the Norwegian practice regarding hobby metal-detecting. The first discussion focuses on the relationship between securing objects in the plough zone and securing automatically protected sites. Secondly, a new discussion emerges, considering the premises underlying the recognition of automatically protected sites. The third, and most recent, discussion concerns the conditions on which detectorists may continue to metal detect on automatically protected sites. My discussions are based on the premise that the specific conditions related to the management of hobby metal-detecting in Norway, specifically the management of *automatically protected sites*, affect plough-zone finds' emergence as archaeological sources. Norwegian plough-zone finds are not necessarily comparable to finds within similar find-circumstances in other countries. In conclusion, the Norwegian practice on metal detecting, and some – although few – very prolific detectorists, affect plough-zone finds in multiple ways. These include the number of finds, their composition and spatial distribution, the objectives articulated by archaeologists, and the data quality available for researchers. These factors arguably structure plough-zone finds' potential for archaeological knowledge.

---

¹ This is an inaccurate translation for the Norwegian term, which literally translates *cultural memories* (see Axelsen, 2021, p. 67-71). The term is used in the Norwegian Cultural Heritage Act (*kulturminneloven*) and refers to both sites and portable objects. My use of the term refers to the legal definition.

Forord

- Eg sto han av.

[Nordnorsk uttrykk, opprinnelig brukt i presens om å klare seg gjennom et forferdelig uvær].

Hvis noen for ett år siden hadde fortalt meg at jeg på denne dagen skulle levere inn et ferdig doktorgradsprosjekt, hadde jeg neppe trodd på dem. Dette prosjektet starta opp i 2018, og verden har forandret seg mye siden den gang. Jeg er neppe alene om å føle på at årene 2020 og 2021 fremstår som ei vag suppe i hukommelsen. Årene da restriksjoner, smittevern og hjemmekontor forandret livene til oss alle sammen. Som aleneboende stipendiat ved kjøkkenbordet kan jeg si at den siste halvdel av stipendiatperioden var ekstremt krevende, og tidvis veldig ensom. Jeg er derfor veldig stolt over å ha klart å gjennomføre dette. Hvordan har jeg klart det? Jo, det har vært en salig balanse mellom blant annet ca. 50 strikkaplagg, en bunadscape, 13 nymalte fargenyanser i leiligheta, fjellturer, hardtrening og sabla gode venner på CrossFit Moholt, en haug med fine mennesker, og det siste året – min kjære lille rampete hund, Freddie.

Alt dette inngår i konstellasjonen «Carolines doktorgradsprosjekt», et *assemblage* som består av masse gamle og nye ting, hendelser, tanker, følelser, kulturminneforvaltning, arkeologi, og mange mennesker. Jeg hadde aldri klart å gjennomføre uten hjelp og støtte fra mange, både på jobb og i privatlivet. Den første og største takken går til min hovedveileder Birgit Maixner, som hele veien har vært stødig og tydelig, og som lot meg gå den veien jeg synes var mest spennende. Mine medveiledere Terje Brattli og Ole Risbøl skal også ha stor takk, både for fine diskusjoner og gode innspill. Alle kolleger på IAK skal ha en stor takk for fine år ved museet. Marianne Utne Nilsen skal ha stor takk for utrolig god personlig støtte da motbakkene ble for bratte – det kommer jeg aldri til å glemme. Blant fagmiljøene på NTNU Vitenskapsmuseet er det på samling jeg har tilbrakt aller mest tid. Både i pliktarbeidet, men også som et nydelig tilfluktsted for lunsj i en verden før Covid, og for stabil innetemperatur på de varme sommerdagene. Et sted med bedre stemning og humor skal man lete lenge etter. Jeg vil rette en stor takk til Terje Masterud Hellan og Jenny Kalseth for å ha lært meg vanvittig mye om samlingsarbeidet, systemet og gjenstandene – dere holdt engasjementet vedlike. Jeg har også møtt og snakket med mange detektorister i løpet av prosjektet, som alle har bidratt med perspektiver sett fra sin side av fenomenet privat metallsøking. Tusen takk!

Takk til alle mine medstipendiater, Elisabeth Swensen, Jo Sindre Eidshaug, Eleni Diamanti, Lisa Strand, Monica Enehaug, Nina Valstrand, Kristoffer Grini, Kristoffer Dahle og Aina Heen Pettersen for ei veldig fin stipendiattid. Dere er alle kompetente fine mennesker som jeg gleder meg til å følge videre. Tusen takk for alle gode diskusjoner, tilbakemeldinger og digresjoner – avhandlingen hadde aldri blitt det den er i dag uten dere. Kristoffer Grini skal ha en ekstra stor takk for at han tok på seg oppdraget med å lese korrektur på kappen.

Konstellasjonen «Carolines doktorgradsprosjekt» har også vært flere ganger i utlandet, både på et lengre opphold på universitetet i Aarhus, og på flere kurs og seminarer. Midt i en Sørafrikansk nasjonalpark ble jeg for første gang introdusert for assemblage-tenking. Det var også her jeg ble kjent med Irmelin Axelsen, som også jobbet med et doktorgradsprosjekt om metallsøking. Uten dette tilfeldige møtet hadde nok aldri Artikkel 3 i denne avhandlingen blitt til. Takk for samarbeidet!

Tusen hjertelig takk til Lars Pilø for at han tok på seg oppdraget med å være eksternt leser på kappen – du har bidratt til å heve kvaliteten på avhandlingen betraktelig!

Jeg er heldig, og har veldig mange fine mennesker i livet mitt som har bidratt til at jeg har hatt det bra, og støttet meg når stormen har stått på som verst. Disse har vært essensielle for at prosjektet kom i havn. Tusen takk til Jenny Kalseth, for mange tilbakelagte mil i marka, mange løftede tonn jern på 3T (med og uten pysepute), latterkramper, gode spørsmål og berikende samtaler – du er en veldig god venn! Takk til godgjengen fra Bodøtida for at vi alltid kan være der for hverandre når det trengs. Marianne Berg, Michelle Bjerkli Hilmarsen, Madeleine Leitvoll, Martha Kristensen, Miriam Rintelen, Maria Olsen, Charlotte Gjertsen og Karoline Nystad – livet uten dere hadde vært et kjedelig liv. Tenk at vi lagde ni musikkvideoer til ni 30-årsdager på Zoom i 2020. Ragnhild Daae, Kristian Engdal og Sondre Dahle – Takk for å ha holdt meg i den virkelige verden, den uten arkeologi. Takk for alle fine turer både fjernt og nært, beinharde treningsøkter, gourmetmiddager og fancy øl. Jeg setter skikkelig pris på dere.

Karoline Mikkelsen – hjertelig takk for din store omsorg, for ditt fine vesen og for at du alltid stiller opp – du har vært grunnfjellet mitt i disse årene. Ingrid Halvorsen – tusen takk for alle gode samtaler, mental støtte, late søndager og lufteturer med hundene – jeg er veldig glad for at du står meg så nær. Tusen takk til resten av den gode kjernen: Hanne Vikan, Ingeborg Sæhle og Hannelore Olsen. Takk for at dere er de dere er, og at vi prates og møtes og snakker om alt. Livet med dere er aldri kjedelig, og jeg er veldig glad for å kunne regne dere som min nærmeste krets.

Tusen takk til Trond – du motiverte meg til å legge inn nådestøtet denne siste tida. Det er helt fantastisk å ha noen som forstår hva denne prosessen koster.

Mamma og pappa, Nicolai og Maja: Jeg er heldig som har en så fin familie. Takk for at dere alltid har støttet meg og heiet på meg. Jeg er veldig glad i dere.

Trondheim, 2. desember 2022

Caroline Fredriksen

Innholdsfortegnelse

Del A	1
1 Introduksjon	3
1.1 Hvorfor pløyelagsfunn?.....	3
1.2 Problemstillinger og artikler.....	7
1.3 Leserguide	9
1.4 Begreper og presiseringer.....	10
1.4.1 Detektorister	10
1.4.2 Kildemateriale	12
1.4.3 Meninger, holdninger og upubliserte forhold.....	12
1.5 Bakgrunn: Særnorske forutsetninger	14
1.5.1 Håndtering av privat metallsøking i andre europeiske land	14
1.5.2 Representativitet	18
1.5.3 «Opprinnelig kontekst»	22
1.5.4 «Assemblage» som innfallsvinkel.....	24
2 Norsk praksis	29
2.1 Introduksjon.....	29
2.1.1 Forvaltningsaktørenes oppgaver og ansvar overfor pløyelagsfunn.....	30
2.1.2 Kulturminneloven.....	32
2.1.3 Retningslinjer for privat bruk av metallsøker og fastsettelse av finnerlønn..	34
2.2 Oppsummering	37
3 Teoretisk og metodisk verktøykasse	39
3.1 Introduksjon.....	39
3.2 Teoretisk rammeverk.....	40
3.2.1 Pløyelagsfunn: Et fenomen i flere konstellasjoner	42
3.2.2 Assemblage-tenking	43
3.2.3 Aktør-nettverkteori	49

3.3	Å kombinere Assemblage og ANT	53
4	Materiale.....	55
4.1	Introduksjon.....	55
4.2	Faglitteratur	55
4.3	Saksdokumenter	59
4.4	Databaser	61
4.4.1	Søkekriterier i universitetsmuseenes gjenstandsbaser.....	62
4.4.2	Datarensing.....	64
4.4.3	Den kombinerte databasen	70
4.4.4	Askeladden	71
4.5	Anonymisering	74
Del B.....	75	
5	Artiklene.....	77
5.1	Introduksjon.....	77
Artikkel 1	81	
Artikkel 2	105	
Artikkel 3	123	
Artikkel 4	151	
Del C.....	179	
6	Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale.....	181
6.1	Introduksjon.....	181
6.2	Case Sunndal: Veien fra pløyelaget til vitenskapelig kildemateriale.....	183
6.2.1	Prosessene rundt funnomstendighetene.....	185
6.2.2	Prosessene rundt tilblivelsen av kulturminner.....	192
6.3	Pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner	201

6.3.1	Oversettelsesprosessen: Fra privat metallsøking til automatisk fredete kulturminner i pløyelaget	202
6.3.2	Sunndalsaken: To søknader om dispensasjon for videre metallsøk	211
6.3.3	Tingenes tilstand: Metallsøk på automatisk fredete kulturminner	218
6.4	Pløyelagsfunn inn i fremtiden	226
6.4.1	Det vitenskapelige kildematerialet	228
6.4.2	Forbehold på tvers av landegrenser	239
6.4.3	Mulige innfallsvinkler til pløyelagsfunn	240
7	Konklusjoner	245
7.1	Avsluttende betraktninger	245
7.1.1	Å forvalte en kulturminnekategori uten krav om kunnskap	247
7.1.2	Samskapende tilnærminger til privat metallsøking og pløyelagsfunn	250
7.1.3	Hva <i>gjør</i> norsk praksis?.....	253
7.2	Veien videre	257
8	Saksdokumenter	259
9	Litteratur	265
	Appendiks	283

Figurer

Figur 1: Detektorist undersøker utslag med pinpointer. Foto: Forfatteren.....	4
Figur 2: Funntetthet per kommune i januar 2020. Den sorte linjen markerer NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt, og inkluderer nordre del av Møre og Romsdal fylke, hele Trøndelag fylke og søndre del av Nordland fylke. Kartet illustrerer store forskjeller i antall funn per kommune. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no	5
Figur 3: Universitetsmuseenes forvaltningsområder og funndistribusjon innad i områdene. Basert på tall tilgjengelige i gjenstandsbasen 27.9.2021.....	19
Figur 4: Vikingskip fra tv-serien «Vikings». En aktualisering av vikingtiden. Aktualiseringen kunne ikke eksistert uten sine virtuelle elementer - mulighetenes diagram - strukturert i samspill mellom vikingtiden som den var, arkeologisk og historisk kunnskap, fri fantasi, Hollywood og mye mer i nåtiden. Rettigheter: Scanpix – (https://ndla.no/article/27459). Creative Commons-lisens - CC BY-NC 4.0.....	49
Figur 5: Fylkesvis differanse i antall gjenstander mellom 2020- og 2021-databasen.....	66
Figur 6: Antall gjenstander uten koordinatinformasjon 27.9.2021, fordelt på fylker.	67
Figur 7: Utdrag fra databasen i excel-format, før datarensing. Legg merke til variasjonene i hvordan eksempelvis kolonnene for «periode» eller «Funnaar» er registrert. Data som inneholder finneres navn er anonymisert (sort kolonne).....	69
Figur 8: Prosentvis fordeling av lokaliteter per fylke i Askeladden 30.1.2020 sammenlignet med gjenstander i gjenstandsbasene 24.1.2020.	73
Figur 9: De fire funnområdenes plassering i landskapet i Sunndal. Hol er lengst vest, og omfatter gnr./bnr. 44/2. Vinnavoll omfatter gnr./bnr. 42/1 og 42/2. Løykja omfatter gnr./bnr. 41/1, 41/6 (Løykja/Løken og Løykja kirkegård) og 41/12. Torske omfatter gnr./bnr. 40/1. Tallene er hentet fra gjenstandsdatabasen 27.5.2022. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no	183
Figur 10: De enkelte detektoristenes bidrag til tilveksten på de fire gårdene i Sunndal, fordelt på funnår per lokalitet. Antallet funn per detektorist er beregnet med utgangspunkt i «Funnetav»-søkefeltet i gjenstandsbasen, og er anonymisert i denne fremstillingen. Tallene er hentet fra gjenstandsdatabasen 27.5.2022.....	184
Figur 11: Eksempel på utfylt funnskjema <i>før</i> Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker trådte i kraft. NTNU Vitenskapsmuseet, saksnr. 2017/27516-3.....	187

Figur 12: Eksempel på utfylt versjon av Riksantikvarens funnskjema. Dette eksempelet er fra gården Viggja, Skaun kommune. NTNU Vitenskapsmuseet, saksnr. 2019/15357. ...	188
Figur 13: Detektorister og antall funn i Sunndal (blå stolper øverst) Stjørdal (Grønne stolper nederst). Detektoristene er nummerert med utgangspunkt i finnere registrert i kommunen. Derfor er detektorist 1 i Sunndal ikke samme person som detektorist 1 i Stjørdal. De 46 gjenstandene oppført på detektorist 12 gjenspeiler ett enkelt depotfunn. Detektorist 12 kan derfor ikke regnes blant de fire mest produktive detektoristene. Detektorist 6 og 7 er i hovedsak oppført som finnere sammen, og er derfor fremstilt sammen her. Tallene er hentet fra gjenstandsdatabasen 27.5.2022 (Sunndal) og 28.5.2022 (Stjørdal).....	190
Figur 14: Gårder med mer enn 10 funn i Stjørdal kommune (267 av totalt 276 funn i Stjørdal kommune, database oppdatert 28.5.2022). Av 17 registrerte detektorister i gjenstandsbasen er det 6 personer som står bak funnene på disse gårdene. Funnene registrert på Hegra i 2017 og Mæle i 2022 representerer samlede depotfunn.....	191
Figur 15: Vernestatus på funnstedene på de fire gårdene i Sunndal, 3.6.2022. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no	193
Figur 16: De enkelte detektoristenes innlemmede gjenstander på de fire gårdene over tid, sortert etter <i>funnår</i> . Tallene er hentet fra gjenstandsdatabasen 27.5.2022.	195
Figur 17: Vernestatus på 359 funnsteder registrert med metallsøk i Stjørdal kommune 3.6.2022. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no	196
Figur 18: Fordeling av vernestatus på de 359 funnstedene registrert i Askeladden i Stjørdal kommune.	197
Figur 19: De fem hengesmykkene fra By, Verdal (T28163). Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet.	198
Figur 20: Pløyelagsfunnenes reise gjennom forvaltningssystemet. Her er fylkeskommunene fargekodet etter hvilket museumsdistrikt de tilhører: Kulturhistorisk museum – lys blå, Arkeologisk Museum – Mørk blå, NTNU Vitenskapsmuseet – rosa, Bergen museum – gul, Norges arktiske universitetsmuseum – grønn. Sametinget er markert med hvitt.	200
Figur 21: Komponentene i norsk praksis, målsetningene og hindringene i problematiseringsfasen. Illustrasjon etter Callon (1984).....	205
Figur 22: Funnskjema som konkretisering av komponentenes roller.	207

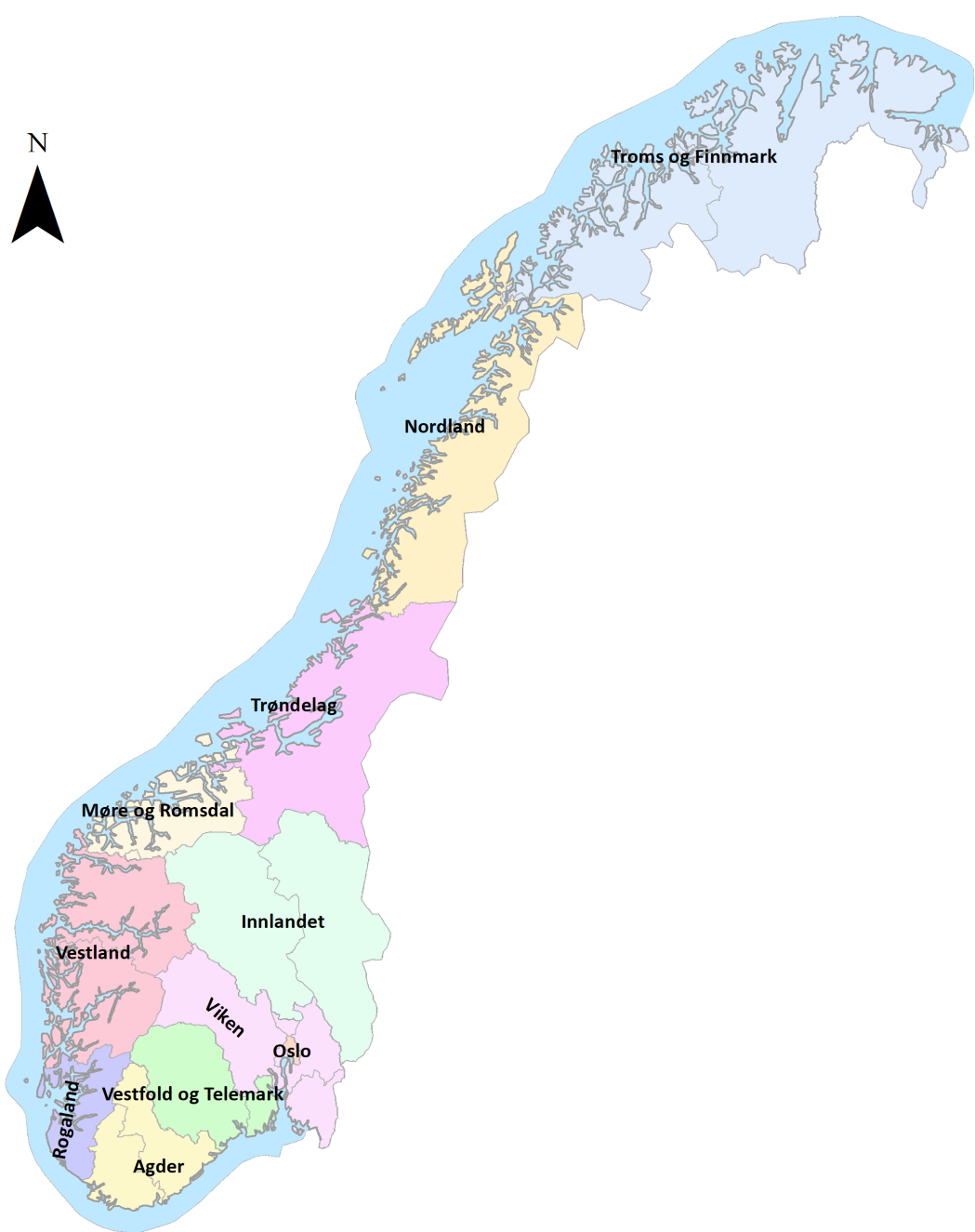

Figur 23: Vernestatus over tid på alle lokaliteter i Sunndal og Stjørdal. Beregningen er basert på «Vernedato» registrert i Askeladden 3.6.22.....	209
Figur 24: Vernestatus fra 2015 til 20.6.2022 i de tre fylkene med flest lokaliteter med «registreringsmetode: metallsøk».....	222
Figur 25: Topp ti gjenstandstyper registrert i gjenstandsbasene til Universitetsmuseet i Bergen, Arkeologisk museum og Norges arktiske universitetsmuseum 27.09.2021.....	224
Figur 26: Topp ti gjenstandstyper registrert i gjenstandsbasene til Kulturhistorisk museum og NTNU Vitenskapsmuseet 27.09.2021.....	225
Figur 27: Prosessene i norsk praksis overfor privat metallsøking når pløyelagsfunn har kommet nærmere en tilstand som automatisk fredete kulturminner. Basert på Callon (1984).	227
Figur 28: Geografisk distribusjon av gjenstander i januar 2020 og september 2021. De geografiske tyngdepunktene er forsterket i dette tidsrommet. Som beskrevet i kapittel 4.4.2.2 er tyngdepunktene i Innlandet, Viken og Vestfold og Telemark i realiteten mye sterkere, ettersom mange gjenstander mangler koordinatinformasjon i disse områdene (se Figur 6). Se vedlegg 5 for en forstørret utgave av kartene.....	230
Figur 29: Pløyelagsfunn fra Hol (øverst) og Torske (nederst) i Sunndal.....	232
Figur 30: Gjenstandstyper som kan indikere handel i indre del av Trondheimsfjorden, i kommunene som topper statistikken over funn fra NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt: Stjørdal, Trondheim og Skaun. Laget med utgangspunkt i data nedlastet 24.1.2020. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no	233
Figur 31: Fordeling av vektlodd og mynter på gårder i Stjørdal (øverst, data fra gjenstandsdatabasen 28.5.2022) og Sunndal (nederst, data fra gjenstandsdatabasen 27.5.2022).....	234
Figur 32: De ulike periodekategoriene brukt på funn fra de fire gårdene i Sunndal.....	235
Figur 33: Pløyelagsfunn, tolkninger av geofysiske anomalier og tetthetsanalyse av sistnevnte på lokaliteten som ble undersøkt på Løykja i 2018. Etter Fredriksen & Stamnes (2019). Illustrasjon: Arne Anderson Stamnes.	236
Figur 34: Pløyelagsfunn fremkommet ved privat metallsøking på Løykja, før fylkeskommunens og NTNU Vitenskapsmuseets undersøkelser.....	236
Figur 35: Funn fra Løykja etter Møre og Romsdal fylkeskommunes undersøkelse i 2017 og NTNU Vitenskapsmuseets sosiale søk i 2018.....	237

Figur 36: Insulært seletøybeslag fra Agdenes, Orkland kommune (T27216). Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet	243
Figur 37: Mulighetenes diagram for pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. ...	255

Tabeller

Tabell 1: De ti gårdene med flest gjenstander fra privat metallsøking innlemmet i NTNU Vitenskapsmuseets samlinger 10.5.2022.....	22
Tabell 2: Kronologisk oversikt over faglitteratur som berører pløyelagsfunn, og som utgjorde empirien for Artikkel 1. Problemstillingene er sitert direkte fra artiklene, der det er uttalte problemstillinger, eller fra artiklenes sammendrag. I tillegg ble det i Artikkel 1 inkludert to kronikker publisert i Klassekampen om tematikken (Skre & Pilø, 2016, 20 februar, 2016, 3. juni), samt feltrapporter der geofysikk ble brukt på lokaliteter med mange gjenstander i pløyelaget (Fredriksen & Stamnes, 2019; Gustavsen et al., 2018; Kristiansen et al., 2016; Stamnes, 2017). Det skal også nevnes at Rolfsens (2016) tekst som står oppført i denne tabellen, ikke er referert direkte i artikkelen.	56
Tabell 3: Oversikt over høringsuttalelser med Riksantikvarens saksnummer. Disse er i sin helhet oppført i lista over saksdokumenter etter litteraturlista.	60
Tabell 4: Søkekriterier, antall treff og resultater etter datarensing i arbeidet med å kartlegge gjenstander framkommet ved metallsøking i universitetsmuseenes gjenstandsdata-baser.	63
Tabell 5: Søketidspunkt og antall registrerte gjenstander i min egen database, Axelsens database, samt vår kombinerte. Det supplerende søket i 2021 ble utført av meg, mens det supplerende søket i 2022 ble utført av Axelsen.....	70
Tabell 6: Oversikt over antall lokaliteter registrert med metallsøk og deres vernestatus, sortert etter fylke.	72
Tabell 7: Antall funn på de fire gårdene, fordelt på gårdsnummer/bruksnummer og lokalitetsID. Tallene er hentet fra gjenstandsdata-basen 27.5.2022.	185
Tabell 8: Saksdokumenter i dispensasjonssaken fra 2016, kodet etter institusjonsnavn og rekkefølge på uttalelser.	211
Tabell 9: Oversikt over lokalitetene i Sunndal der det ble søkt om dispensasjon for metallsøk i 2016. Beskrivelse hentet fra Askeladden.....	212
Tabell 10: Saksdokumenter i dispensasjonssaken fra 2019, kodet etter institusjonsnavn og rekkefølge på uttalelser. Nummereringen starter der 2016-saken sluttet.	214
Tabell 11: Oversikt over lokalitetene i Sunndal der det ble søkt om dispensasjon for metallsøk i 2019. Beskrivelser og antall funn er hentet fra Askeladden.	215

Note til teksten

Referansene i denne avhandlingen føres i APA 7th. Dokumenter som er åpent tilgjengelig på internett står oppført i litteraturlista. Dokumenter jeg har fått tilgang til via einnsyn.no er oppført i en egen liste før litteraturlista. Disse dokumentene er referert med dokumentdato (år, dato) i teksten og saksdokumentlista. I forbindelse med redegjørelsen for en konkret sak, «Sunndalsaken», presenteres i tillegg de relevante saksdokumentene i tabeller der de første gang omtales i teksten, og hvert dokument har en egen kode som brukes ved omtale av dokumentet.

Regionsreformen trådte i kraft 1. januar 2020. Siden fylkesnavn og utbredelse har endret seg mens dette arbeidet har pågått, og teksten der det er relevant bruker de eldre fylkesnavnene, følger her en oversikt over fylkeskommunene per november 2022, sammenstilt med de historiske fylkene de er en sammenslåing av:

Agder (sammenslåing av Aust-Agder og Vest-Agder)

Innlandet (sammenslåing av Hedmark og Oppland)

Møre og Romsdal

Nordland

Oslo

Rogaland

Troms og Finnmark (sammenslåing av Troms og Finnmark)

Trøndelag (sammenslåing av Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag i 2018)

Vestfold og Telemark (sammenslåing av Vestfold og Telemark)

Vestland (sammenslåing av Hordaland og Sogn og Fjordane)

Viken (sammenslåing av Akershus, Buskerud og Østfold)

Kartet på forrige side viser de nye fylkesgrensene utbredelse, og markerer også hvor de gamle fylkesgrensene gikk.

*What I love most about rivers is
You can't step in the same river twice
The water's always changing, always flowing
But people, I guess, can't live like that
We all must pay a price
To be safe, we lose our chance of ever knowing*

Alan Menken & Stephen Schwartz. (1995). *Just around the Riverbend [sang]*.

Del A

Introduksjon

Forfatterens første møte med en metaldetektor.

Foto: Arne Anderson Starnes

1 Introduksjon

1.1 Hvorfor pløyelagsfunn?

Funnet med metallsøker i dyrket mark, ca. 5 cm dypt. (Fellesopplysninger, museumsnummer T26720)

Denne typen beskrivelse av funnomstendighet har blitt stadig vanligere i universitetsmuseenes gjenstandsdatabaser det siste tiåret. Privatpersoner har levert inn arkeologiske gjenstander så lenge det har eksistert museer i Norge. Slike gjenstander dekker alt fra mesolittiske flintavslag til skattefunn fra vikingtid og velbevarte jaktpiler fra middelalderen. De kan for eksempel være funnet under jordarbeid på en åker, på tur i fjæra, ved systematisk leting langs en snøfonn, eller de kan være funnet ved bruk av metalldetektor. I gjenstandsdatabasen til NTNU Vitenskapsmuseet er de markert som *privat fremkommet*.² Siden 1990-tallet er det sporadisk registrert funn gjort med metalldetektor i denne databasen. Antallet har eskalert siden 2014, og gjenstander *fremkommet ved metallsøking* leveres nå langt hyppigere enn gjenstander funnet av privatpersoner under andre omstendigheter.

Dette prosjektet, som er bygget rundt fire frittstående forskningsartikler, handler om gjenstander funnet av privatpersoner med metalldetektor. Slike funn omtales gjerne med ulike termer, for eksempel *pløyelagsfunn*, *metallsøkerfunn*, *løsfunn*, *løse kulturminner* og *oldsaker*. Jeg har valgt å bruke begrepet *pløyelagsfunn* om funn gjort med metalldetektor, selv om ikke alle pløyelagsfunn er gjort med metalldetektor, og selv om ikke alle metallsøkerfunn er pløyelagsfunn. Jeg bruker likevel *pløyelagsfunn* fordi majoriteten av funn fremkommet ved metallsøking er gjort i pløyelaget på dyrka mark.³ Denne funnomstendigheten bringer for dagen komplekse problemstillinger innenfor forskning og forvaltning.

---

² Begrep brukt om gjenstander innlevert av privatpersoner (NTNU Vitenskapsmuseet). Funn fra privat metallsøking markeres som *fremkommet ved metallsøking*. Fram til 2013 ble alle funn fra private finnere, inkludert funn fremkommet ved metallsøking, kategorisert som *usakkyndig fremkommet*.

³ 1014 av 1364 gjenstander oppført i gjenstandsbasen ved NTNU Vitenskapsmuseet den 10.5.2022 hadde «dyrket mark» oppført som funnomstendighet. Noen ganger er ikke funnomstendighet oppgitt. Andre funnomstendigheter kan eksempelvis være strand eller beitemark.

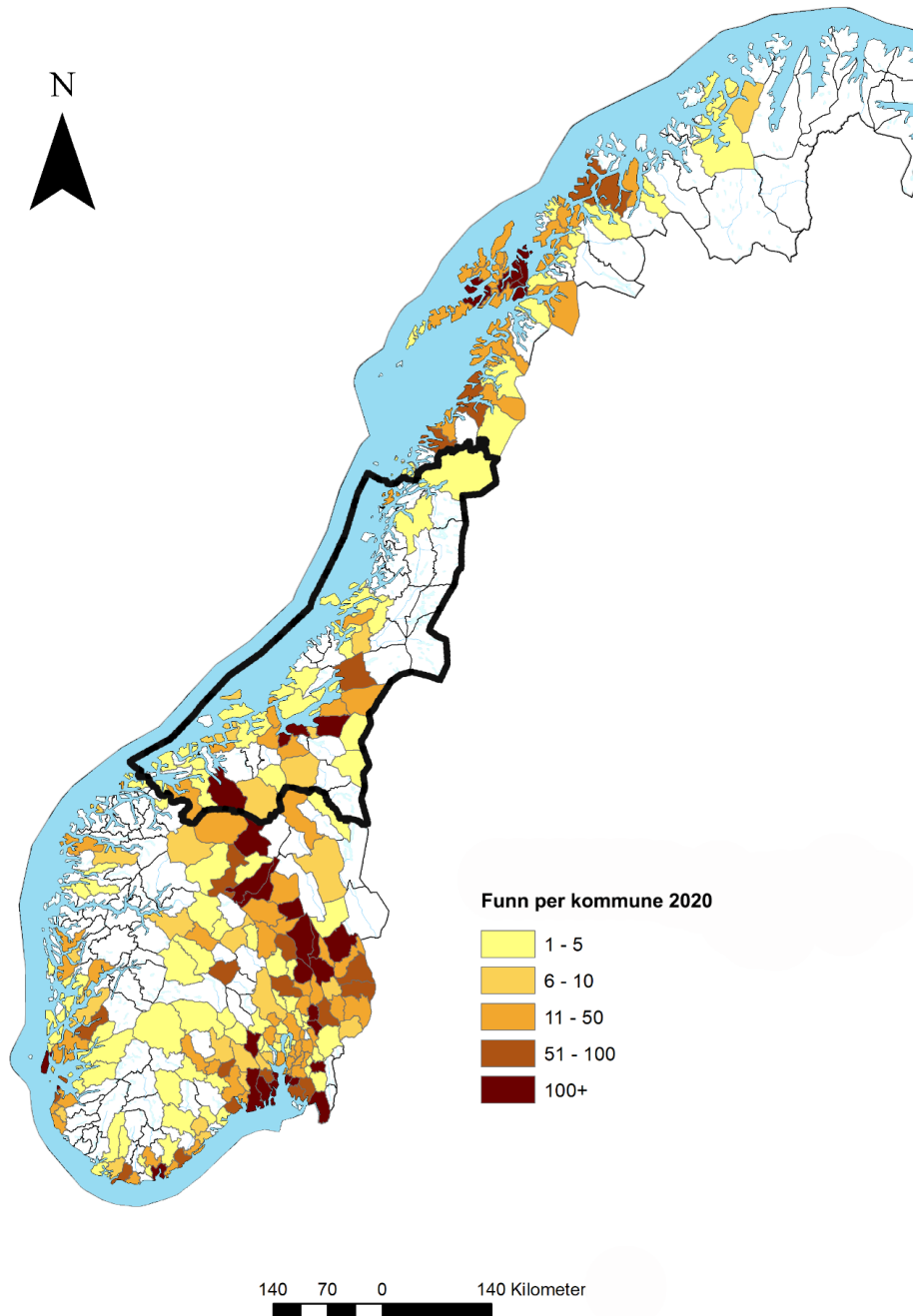
1. Introduksjon

Min interesse for *fenomenet pløyelagsfunn* befinner seg midt i denne kompleksiteten – i skjæringspunktet mellom kulturminneforvaltning og arkeologisk kunnskapsproduksjon. Å ivareta kulturminner som vitenskapelig kildemateriale er et vernekriterium etter kulturminnelovens § 1 (Kulturminneloven, 1978). Pløyelagsfunn er derfor både kulturminner og vitenskapelig kildemateriale. På den ene siden kan mange funn i pløyelaget indikere *automatisk fredete kulturminner*, som etter norsk praksis vernes *in situ* etter *føre-var-prinsippet* (artikkel 2). På den andre siden er det åpenbart at *in situ* bevaring av gjenstander i pløyelaget er en uheldig vernestrategi overfor deres potensial som vitenskapelig kildemateriale (artikkel 1). I takt med den nasjonsdekkende økningen av innleverte funn *fremkommet ved metallsøking* fra rundt 2014, har det pågått diskusjoner i det arkeologiske fagmiljøet om disse problemstillingene. Samtidig har det blitt satt i verk tiltak i den offentlige kulturminneforvaltningen for å håndtere privat metallsøking og den økende mengden innleverte funn fra privatpersoner. Hva gjør disse diskusjonene og tiltakene med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale?

Figur 1: Detektorist undersøker utslag med pinpointer. Foto: Forfatteren.

1. Introduksjon

Figur 2: Funntetthet per kommune i januar 2020. Den sorte linjen markerer NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt, og inkluderer nordre del av Møre og Romsdal fylke, hele Trøndelag fylke og søndre del av Nordland fylke. Kartet illustrerer store forskjeller i antall funn per kommune. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no.

1. Introduksjon

Mitt fokus på forholdet mellom *norsk praksis overfor privat metallsøking og pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale* er farget av min egen prosess i møte med pløyelagsfunn. Arbeidet med prosjektet startet med et ønske om å aktivisere et tilsynelatende stort arkeologisk materiale fremkommet ved privat metallsøking i Midt-Norge i en kulturhistorisk analyse. Det viste seg imidlertid tidlig i prosessen at antallet midtnorske funn var forholdsvis lavt sammenlignet med andre forvaltningsdistrikter. Den eksplosive veksten av funn innlevert til Kulturhistorisk Museum i Oslo er ikke sammenlignbar med antallet funn som har kommet inn til NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim (se kapittel 4.4; artikkel 3). I tillegg var forskjellene i geografisk spredning innad i NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt bemerkelsesverdige (figur 2). Dermed ble et viktig mål for prosjektet heller, på bekostning av det kulturhistoriske perspektivet, å identifisere og diskutere faktorene som skaper og påvirker disse forskjellene. Prosjektet har følgelig fått et overordnet nasjonalt perspektiv, med casestudier fra NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt.

Denne avhandlingen starter *in medias res* – midt i tingene – og midt i hendelsene. I den grad norske pløyelagsfunn har vært benyttet som vitenskapelig kildemateriale i kulturhistoriske analyser,⁴ har de stort sett blitt behandlet på linje med andre typer *løsfunn* med formål å diskutere en gjenstandstype, en aktivitet eller en lokalitet, og i de fleste tilfeller i relasjon til gjenstander fra sikre kontekster (Axelsen, 2021, s. 92; se for eksempel Amundsen, 2021; Berg, 2021; Kristoffersen & Røstad, 2020; Røstad, 2021; for unntak se Krokmyrdal, 2021; Maixner, 2019, 2020). Jeg studerer *pløyelagsfunn* på et tidspunkt før deres status som kulturminner og vitenskapelig kildemateriale har stabilisert seg. Riksantikvarens *retningslinjer for privat bruk av metallsøker* ble publisert noen måneder før dette prosjektet startet opp i 2018 (Riksantikvaren, 2017). På dette tidspunktet hadde ingen publisert konkrete tall over omfanget av metallsøking i Norge. Samtidig fantes det ingen oversikt over hovedtrekkene i diskusjonen om metallsøking i Norge. Mens prosjektet har pågått har det blant annet blitt publisert nasjonale retningslinjer for fastsettelse av finnerlønn (Riksantikvaren, 2019; 2019, 28. januar), en ny forskrift for fastsetting av myndighet etter kulturminneloven har tredd i kraft (Ansvarsforskriften, 2019), og det har kommet en ny stortingsmelding som formulerer nye mål for kulturmiljøpolitikken og lanserer arbeidet med

---

⁴ For eksempel Maixner (2019) representerer et unntak: Her brukes pløyelagsfunn aktivt, i sammenheng med stedsnavn og landskapsanalyse.

1. Introduksjon

en ny kulturmiljølov (Meld. St. 16 (2019-2020)). Samtidig er det publisert flere faglige bidrag som berører pløyelagsfunn (f.eks. Dahle et al., 2019; Gullbekk et al. 2019; Sand-Eriksen et al., 2020), inkludert et doktorgradsprosjekt om norske arkeologers- og detektoristers holdninger og praksiser i møte med gamle gjenstander (Axelsen, 2021).

1.2 Problemstillinger og artikler

Formålet med dette prosjektet er å drøfte de ulike prosessene som bidrar i tilblivelsen av fenomenet *pløyelagsfunn fra privat metallsøking* som vitenskapelig kildemateriale. Gjennom å sette ord på utfordringer og muligheter knyttet til pløyelagsfunn, er målet å bidra til å styrke den empiriske kvaliteten på denne typen kildemateriale i fremtidig arkeologisk kunnskapsproduksjon. Jeg tar utgangspunkt i den faglige diskusjonen om metallsøking i Norge, og hvordan arkeologisk tenkemåte, kulturminneforvaltning og registreringspraksis bidrar til å forme *mulighetsrommet* for pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale.⁵ Jeg drøfter prosessene gjenstandene som er oppført i gjenstandsdata-basen tar del i, påvirker og påvirkes av etter de har kommet opp av jorda. Hvilke muligheter og begrensninger skaper disse sammenhengene med henblikk på å skape ny kunnskap om fortiden? Den overordnede problemstillingen er følgende:

Hva gjør norsk praksis overfor privat metallsøking med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale?

Problemstillingen vektlegger relasjonene mellom kulturminneforvaltning og arkeologisk kunnskapsproduksjon, og relasjonenes betydning for funnenes kunnskapspotensial. Dette fordrer et epistemologisk perspektiv der kunnskap om fortiden ikke er noe som *avdekkes*, men som blir til i samspill mellom fortiden og våre praksiser i nåtiden. Den metodologiske tilnærmingen er derfor inspirert av *assemblage-tenking* og *aktør-nettverkteori* (kapittel 3), med formål å identifisere komponentene og prosessene som tar del i tilblivelsen av vitenskapelig kildemateriale, herunder spesifikt *norsk praksis*.⁶

Prosjektets fire enkeltstående artikler berører fenomenet pløyelagsfunn fra ulike innfallsvinkler med ulike problemstillinger. De drøfter den norske diskusjonen om metallsøking (artikkel 1), høringsrunden i forkant av retningslinjene for privat bruk av metallsøker (artikkel 2), oppføringene i universitetsmuseenes gjenstandsdata-baser (artikkel

---

⁵ *Mulighetsrommet* benyttes her som et assemblage-begrep, se kap. 3.2.2.1.

⁶ Jeg definerer «norsk praksis» først og fremst som forvaltningspraksis. Se kapittel 2.

1. Introduksjon

- 3) og hvordan norsk praksis påvirker mulighetsrommet til norske pløyelagsfunn (artikkel 4). Følgende artikler inngår i avhandlingen:

Artikkel 1: Fredriksen, C. (2019). Pløyelagsfunn i skjæringspunktet mellom forskningspotensial og forvaltningsprioriteringer: Fokus og holdninger i diskusjonen om privat metallsøking i Norge. *Primitive tider*, 21, 63-80.

Artikkel 2: Fredriksen, C. (2021). Pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner: Kunnskapsdrevet forvaltning eller forvaltningsdrevet kunnskap? *Heimen*, 58(2), 136-151.

Artikkel 3: Axelsen, I. & Fredriksen, C. (Manuskript). *Organically homegrown archaeological databases and their inherent 'messiness': The case of hobby metal detecting in Norway*.

Artikkel 4: Fredriksen, C. (Manuskript). *A Realm of virtual knowledge: Exploring the capacities of Norwegian metal-detected assemblages*.

Tre av fire artikler belyser underproblemstillinger som bidrar til å belyse den overordnede diskusjonen:

- 1) Hva er hovedtrekkene i den norske diskusjonen om privat metallsøking, og hvilke fokus har aktørene? (artikkel 1; kapittel 6.2)
- 2) Hvordan oppstod oppfatningen om at mange funn i pløyelaget representerer automatisk fredete kulturminner? Er den basert på eksisterende kunnskap, og hva har dette å si for kulturminnernes potensial som kunnskapsobjekter? (artikkel 2; kapittel 6.2)
- 3) Hvilke faktorer påvirker representativiteten til funn fremkommet ved metallsøking? (artikkel 3; kapittel 6.1, 6.3)

Artikkel 1, 2 og 3 undersøker hovedtrekkene i norsk diskusjon og praksis overfor pløyelagsfunn og privat metallsøking, og danner utgangspunkt for den videre diskusjonen om hva denne praksisen *gjør* med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Artikkel 4 sammentrekker resultatene fra de tre øvrige artiklene og drøfter hvordan norsk praksis bidrar til å forme mulighetsrommet til pløyelagsfunn som arkeologiske kunnskapsobjekter. Artikkelen utgjør dermed den innledende diskusjonen av hovedproblemstillingen.

1.3 Leserguide

Avhandlingen har tre deler – en introduksjonsdel (del A, kapittel 1-4), en del for artiklene (del B, kapittel 5, artikkel 1-4) og en sammenfattende analyse (del C, kapittel 6-7). Del A gir en introduksjon til prosjektets tematikk. I resten av dette kapittelet avgrensers jeg prosjektet, gir et overblikk over viktige prosesser som berører pløyelagsfunn, samt gir en introduksjon til det overordnede teoretiske perspektivet prosjektet bygger på. I kapittel 2 gjør jeg rede for hovedtrekkene i norsk praksis overfor pløyelagsfunn, og konkretiserer min definisjon av *norsk praksis* i lys av problemstillingen. Kapittel 3 tar for seg prosjektets teoretiske perspektiver og metodiske begrepsapparat, mens kapittel 4 presenterer materialet artiklene bygger på.

Del B er viet til de fire artiklene som utgjør grunnsteinen i dette prosjektet – i en artikkelbasert avhandling spiller artiklene hovedrollen. I kapittel 5 er det for lesbarhetens skyld inkludert en kort sammenfatning av artiklenes tematikk. Deretter er artiklene plassert kronologisk etter når de ble skrevet. Artikkel 1 og 2 er publisert i tidsskriftene *Primitive tider* og *Heimen*, og presenteres i sin publiserte form. Artikkel 3 presenteres i manuskriptform og er sendt inn til tidsskrift. Artikkel 4 er omarbeidet etter fagfellevurdering i *Norwegian Archaeological Review*. Den upubliserte versjonen som presenteres her er en mindre omarbeiding i tråd med fagfellevurderingen.

Del C har to kapitler med formål å svare på hovedproblemstillingen. Her drar jeg nytte av artiklenes resultater og diskusjoner i en større analyse. Kapittel 6 tar utgangspunkt i Sunndal kommune som case, der dokumentasjonsprosessene rundt lokaliteter på fire gårder følges fra funntidspunktet og gjennom forvaltningssystemet. Videre diskuteres tilblivelsen av pløyelagsfunn som diskursivt objekt i norsk kulturminneforvaltning, før jeg diskuterer hva norsk praksis *gjør* med pløyelagsfunn, med hensikt å formulere hva denne typen vitenskapelig kildemateriale *er*. De nye analysene i kapittel 6 settes i sammenheng med de fire artiklene. Dette danner grunnlag for diskusjon av hvordan forvaltningen av pløyelagsfunn som kulturminner legger til rette for konkrete muligheter og begrensninger som vitenskapelig kildemateriale. Kapittel 7 inneholder avsluttende betraktninger, oppsummerer funn og konklusjoner, og foreslår mulige veier videre.

1.4 Begreper og presiseringer

Det er viktig å presisere at dette prosjektet ikke handler om fenomenet privat metallsøking, men om det relaterte fenomenet *pløyelagsfunn*. Prosjektet berører derfor *privat metallsøking* i den grad det er relevant for problemstillingene her, men fokus er på praksis *i møte med metallsøking*, fremfor *metallsøking i seg selv*. Dette er dermed ikke en studie av detektorister, deres motivasjon eller metoder, men en studie av kildematerialet metalledetektorhobbyen genererer (se Axelsen, 2021 for en analyse om forholdet mellom detektorister og arkeologer). Detektorister spiller imidlertid en viktig rolle i tilblivelsen av *pløyelagsfunn* ettersom det er de som finner og dokumenterer gjenstander fra pløyselaget i første omgang. Sammen med *teknologien metalledetektor* er detektorister med på å muliggjøre fenomenets eksistens.

1.4.1 Detektorister

Detektorister er en heterogen gruppe mennesker som bruker metalledetektor på fritiden. Det er dem som finner de arkeologiske gjenstandene som diskuteres her, selv om detektorhobbyen også favner andre typer ting som meteoritter, mineraler og gjenstander fra nyere tid (Axelsen, 2021, s. 13). Detektorister er ulike mennesker med ulik motivasjon (Dobat et al., 2020; Dobat & Jensen, 2016; Ferguson, 2016; S. Thomas, 2016; Wessman et al., 2016). Det er ikke gjort noen systematisk studie av det norske detektormiljøet i sin helhet, men det antas at de fleste norske detektorister er menn med snittalder over 40 år (Axelsen, 2021, s. 14). Detektorklubbene er mannsdominerte med kvinneandel under 5% (Rolfesen, 2016, s. 119). Til sammenligning kom det frem i en studie fra Danmark med 248 respondenter, at størstedelen (83%) av danske detektorister er menn, der de fleste (74%) er i aldersgruppen 35-65 år. På spørsmålet om den enkeltes motivasjon svarte 78% at de ønsket å «bidra til å sikre vår felles kulturarv og historie» (Dobat & Dobat, 2020; se også Dobat et al., 2020; for tall fra Finland, se Immonen & Kinnunen, 2020).⁷ Intervjuer med norske detektorister viser tilsvarende at man ønsker å bidra til å sikre arkeologiske gjenstander, og at detektorister, i likhet med arkeologer spurt i samme studie, fascineres av gjenstanders evne til å gi følelsen av en håndfast forbindelse til mennesker i fortiden (Axelsen, 2021).

---

⁷ Respondentene kunne velge inntil 3 av 7 alternativer. Andre viktige motivasjonsfaktorer er å *være ute og i naturen* (72%), *avstressing* (63%) og *spenning* (46%) (Dobat & Dobat, 2020).

1. Introduksjon

På nettsidene til henholdsvis Norges metallsøkerforening (ca. 600 medlemmer) og Rygene detektorklubb (47 medlemmer), fremheves viktigheten av detektoristenes innsats for å sikre pløyelagsfunn:

Det er ikke helt få gjenstander som har funnet veien fra den sikre død i pløyelaget og til norske museer grunnet den frivillige innsatsen fra medlemmene i Norges Metallsøkerforening. (Norges metallsøkerforening, u.å.)

Gjenstander i pløyelaget er løsfunn som i særdeleshet er utsatt for ytre påvirkning og ødeleggelse. Detektorister med amatørarkeologisk kompetanse og forståelse kan bidra med et stort stykke arbeid for kulturminnevernet i å [...] redde disse gjenstandene fra ytterligere ødeleggelse i pløyelaget [...]. (Rygene detektorklubb, u.å.)

Mange detektorister deltar på eget initiativ aktivt i *norsk praksis*. Norske detektorister har tilsynelatende stor interesse for å bidra med sikring av gjenstander i pløyelaget. I forbindelse med Riksantikvarens utkast til retningslinjer for privat bruk av metallsøker i 2016 bidro 14 detektorklubber, som representerer ca. 800 detektorister, med et samlet hørings svar som argumenterer for viktigheten av godt samarbeid og en gjennomtenkt forvaltningspraksis overfor pløyelagsfunn (Beep & Dig Haugalandet Metallsøkerklubb et al., 2016, 24 august).⁸ De var spesielt kritiske til Riksantikvarens forståelse av pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner, et tema som går igjen i den norske diskusjonen om privat metallsøking (artikkel 1 og 2). Dette er et eksempel på hvordan norske detektorister har mulighet til aktivt å ta del i prosesser i forvaltningen. De siste årene har arkeologer også samarbeidet med detektorister i forbindelse med forsknings- eller forvaltningsundersøkelser (f.eks. Fredriksen & Stamnes, 2019; Maixner, 2016; Ystgaard et al., 2018). Det finnes også eksempler der en detektorist har bidratt til den offentlige diskusjonen om metallsøking, inkludert som medforfatter på en fagfellevurdert artikkel (Kvanli, 2016, 28. januar; Kvanli & Sørensen, 2016). Noen detektorister driver også med formidling av både funn og lokalhistorie. Et eksempel på dette er *Metalldetektorbrødrene* som satser på å formidle fortiden i Trøndelag gjennom foredrag, trykte hefter, en utstilling og internettformidling (se f.eks. Korstad, 2019; Metalldetektorbrødrene, u.å.).⁹

---

⁸ For en oversikt over alle detektorklubbene som bidro, se litteraturlista for saksdokumenter.

⁹ <https://www.detektorbrodrene.no/>

1. Introduksjon

1.4.2 Kildemateriale

Prosjektet baserer seg på litteratur og saksdokumenter, registrerte lokaliteter i Askeladden og på gjenstander som er søkbare i gjenstandsdatabasene og innlemmet i samlingene. Det vil si de som er definert som løse kulturminner etter kulturminneloven – gjenstander eldre enn 1537, samiske kulturminner eldre enn 1917 og mynter eldre enn 1650. I en diskusjon av pløyelagsfunn som *vitenskapelig kildemateriale* anser jeg dette som tilstrekkelig, ettersom det er det som faktisk tas inn i samlingene som utgjør grunnlaget for eventuell fremtidig kunnskapsproduksjon.

Det er viktig å påpeke at detektorister leverer inn et høyere antall gjenstander enn det som kommer frem av tallene fra gjenstandsdatabasene. Gjenstandsdatabasene gjenspeiler bare de gjenstandene som etter saksbehandling har blitt innlemmet i universitetsmuseenes samlinger. Funn som ikke innlemmes returneres normalt til finnere. Detektorister søker ikke utelukkende etter førreformatoriske gjenstander. Noen søker for eksempel aktivt etter nyere tids mynt eller gjenstander fra 2. verdenskrig (Axelsen, 2021, s. 15; se f.eks. Wessman et al., 2016 s. 86-87, om utfordringer knyttet til søk etter gjenstander fra 2. verdenskrig i Finland).¹⁰ Slike gjenstander som faller utenfor kulturminnelovens definisjon av løse kulturminner registreres normalt ikke i gjenstandsdatabasene. Manglende registrering av etterreformatoriske gjenstander (og lokaliteter) er imidlertid en utfordring som berører all norsk arkeologi, inkludert det som måtte komme inn fra privat metallsøking (se McLees, 2019 for en diskusjon om utfordringer vedrørende kulturminnelovens alderskriterier).

1.4.3 Meninger, holdninger og upubliserte forhold

Hvis jeg hadde fått en krone for hver gang noen har ytret en personlig mening om eller holdning til metallsøking eller pløyelagsfunn i løpet av dette prosjektet, hadde jeg hatt mye penger. Det samme gjelder muntlige beskrivelser om hvordan man snakket om og forholdt seg til metallsøking innad i fagmiljøet tidligere. Det er mange meninger om metallsøking i det arkeologiske fagmiljøet, men som bare delvis gjenspeiles i den norske faglitteraturen. I facebook-forum som *Arkeologi i Norge* eller *Metalldetektor og historie* har det tidvis pågått

---

¹⁰ En uformell diskusjon om antall aktive detektorister på den lukkede Facebook-gruppa *Metalldetektor og historie*, avdekket en gruppe detektorister i Finnmark som fokuserer på 2.verdenskrig. Tråden ble startet av undertegnede 18 februar 2020.

1. Introduksjon

opphevede diskusjoner mellom detektorister og arkeologer (Axelsen, 2018). Utfordringen med denne typen diskusjoner på sosiale medier som kilder er at de i noen tilfeller slettes av administratorer og ikke er mulig å gjenfinne. Det følger også problemstillinger ved personvern med å gjengi diskusjoner fra lukkede fora.

Irmelin Axelsen har kartlagt nyhetsdekningen om metallsøking i Norge. Her gjenspeiles holdninger, praksiser og meninger om metallsøking i et historisk perspektiv (Axelsen, 2021, s. 79-89). Som Axelsen påpeker, er den potensielle svakheten med å bruke nyhetsdekning som kilde til å analysere endringer i holdninger overfor metallsøking, at verken arkeologer eller detektorister har særlig innflytelse på hva journalisten faktisk velger å skrive (Axelsen, 2021, s. 89). Hun har også gjennom kvalitative intervjuer med utvalgte arkeologer og detektorister undersøkt hvordan relasjonene mellom disse har utviklet seg over tid, deriblant hvordan de to gruppene betrakter hverandre og kommuniserer seg imellom (Axelsen, 2021, s. 105-142).

Axelsens (2021) undersøkelse gir innblikk i enkeltpersoners meninger og holdninger, men også eksempler på ulike og varierende praksiser i forvaltningen i tiden før retningslinjene for privat bruk av metallsøker ble publisert. Dette gir verdifull innsikt, ettersom tidligere informasjon om praksis på forvaltningsinstitusjonenes nettsider nå er erstattet med gjeldende informasjon. Axelsens prosjekt synliggjør at meninger, holdninger og andre upubliserte forhold har spilt en rolle for hvordan *norsk praksis* har utviklet seg over tid, og hvordan enkeltmenneskers handlinger også påvirker tilblivelsen av pløvelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Et eksempel er en informant som beskriver hvordan informasjonen som ender opp i gjenstandsdatabasene ikke nødvendigvis er så nøyaktig som det gis inntrykk av:

Immediately, when I see a name, I'll think 'oh yeah, it's found by him, He's a bit sloppy', but that information isn't recorded in the archive. I'd never write that he's messy, right. So it's archived like the find-information is precise. [...] It's information that's very important, I mean. For future research – who's actually delivering data that's good. (Axelsen, 2021, s. 122)

Utsagnet illustrerer hvordan enkeltpersoners vurderinger kan påvirke data som er tilgjengelig for forskning. I mitt eget prosjekt har det vært et bevisst valg fra starten utelukkende å basere meg på dokumentert informasjon som var tilgjengelig for offentligheten, eller mulig å få innsyn i, i tidsrommet prosjektet ble til. I slutfasen av

1. Introduksjon

prosjektet har jeg skjønt at jeg med fordel kunne gjennomført intervjuer eller spørreundersøkelser for å nyansere diskusjonene i kappen. Ettersom dette ikke er fokus i artiklene som inngår i denne avhandlingen, og dokumentene som inkluderes her i stor grad belyser ulike meninger og holdninger, anser jeg det som tilstrekkelig å forholde meg til faglitteratur og offentlig tilgjengelige dokumenter.

1.5 Bakgrunn: Særnorske forutsetninger

Det bakenforliggende premisset i dette prosjektet er at *norsk praksis*, inkludert lovverk, retningslinjer og organisering av kulturminneforvaltningen, skaper særnorske forhold for tilblivelsen av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale (se kapittel 2). For det første skiller norsk praksis overfor metallsøking seg fra praksiser i andre land på flere områder, noe som gir ringvirkninger for pløyelagsfunnenes representativitet, herunder deres geografiske utbredelse. For det andre medfører kulturminnelovens bestemmelser om *automatisk fredete- og løse kulturminner* særnorske betingelser for hvordan den norske praksisen overfor privat metallsøking og pløyelagsfunn har tatt form.

Jeg vil i det følgende presentere forholdene i et knippe europeiske land som et sammenligningsgrunnlag for min analyse av norsk praksis. Deretter vil jeg gi en introduksjon til representativitetsutfordringene knyttet til norske pløyelagsfunn. Til slutt vil jeg gi en introduksjon til det som fremstår som kjerneproblemstillingen vedrørende norske pløyelagsfunn sett både fra et forvaltningsperspektiv og et kunnskapsperspektiv: Spørsmålet om *hva pløyelagsfunn representerer* – deres «opprinnelige kontekst».

1.5.1 Håndtering av privat metallsøking i andre europeiske land

Europeiske land håndterer metallsøking ulikt, og det er tidvis store forskjeller mellom hvordan privat metallsøking reguleres, hva som er innleveringspliktig og hvor det er lov til å søke. I Skandinavia kan Sverige og Danmark regnes som ytterpunkter, der Danmark fører en såkalt liberal modell hvor det er lov å søke i pløyelaget på kjente arkeologiske lokaliteter, men ikke på synlige monumenter. Metallsøking i Sverige er derimot hovedsakelig forbeholdt profesjonelle arkeologer (se artikkel 1, s. 65-67). I Finland er metallsøking tillatt

1. Introduksjon

overalt, også i skoger, men man må ha grunneiers tillatelse for å grave opp funn.¹¹ Der er det ikke lov å utføre metallsøk på registrerte arkeologiske lokaliteter eller monumenter, inkludert en sikringszone på to meter. Alle funn eldre enn 100 år er innleveringspliktige i Finland, og videre metallsøk tillates ikke dersom man mistenker å ha funnet en arkeologisk lokalitet (Wessman et al., 2016, s. 86).

I Danmark er det gjenstander som regnes som *Danefæ* som er innleveringspliktige siden de regnes som statens eiendom (Museumsloven, 2014). Dette inkluderer gjenstander av gull og sølv, gjenstander av *særlig kulturhistorisk verdi* eldre enn 1536, samt noen typer nyere mynter (Nationalmuseet, u.å.). Forhistoriske udekorerte gjenstander av for eksempel bronse, bly, tinn og jern regnes ikke som særlig kulturhistorisk verdifulle, og regnes derfor ikke som Danefæ (Kjerulff, 2018, 19. desember). En konsekvens av de danske bestemmelsene er at det har oppstått et skille mellom «gode» og «dårlige» funn, noe som førte til at gjenstander som ikke ble regnet som Danefæ, tidligere ikke har blitt rapportert eller registrert (Dobat, 2016, s. 57; Dobat & Jensen, 2016, s. 80; for en historikk over privat metallsøking i Danmark se Dobat, 2013).

I England og Wales regnes metallgjenstander med minst 10% edelmetallverdi, som er minst 300 år gamle, som *Treasure Trove* – kronens eiendom.¹² Det samme gjelder ansamlinger med mer enn to forhistoriske funn, to eller flere mynter over 300 år fra samme funn med minst 10% gull eller sølv, samt alle andre gjenstander som er funnet sammen med gjenstandstypene nevnt over (The British Museum, u.å.). Til sammenligning omfatter *Treasure Trove* i Skottland i utgangspunktet alle eierløse gjenstander av arkeologisk, historisk eller kulturhistorisk betydning. Dette innebærer at en vanlig funntype, for eksempel en romertids bronsespenne, vil være innleveringspliktig i Skottland, men ikke i England og Wales (Campbell, 2013). Med utstrakt privat metallsøking i England og Wales ble den brukerdrevne registreringsplattformen *The Portable Antiquities Scheme* en løsning for å sikre informasjon om arkeologiske gjenstander som ikke gikk under *Treasure Trove*-bestemmelsene (Lewis, 2016, s. 129).

---

¹¹ Dette står i kontrast til de norske retningslinjene for privat bruk av metallsøker, der man fraråder søk i utmark på grunn av at det her er større fare for å forstyrre ikke-kjente automatisk fredete kulturminner (Riksantikvaren, 2017).

¹² I praksis statens eiendom.

1. Introduksjon

Disse forskjellene illustrerer hvordan lovbestemmelser skaper ulikt utgangspunkt for funnsammensetning og datering av gjenstander i land med liberal praksis overfor metallsøking. Andre land fører en mer restriktiv praksis. Diskusjonen om metallsøking i Europa har tidvis vært polarisert mellom arkeologer fra land med restriktiv lovgiving og arkeologer fra land som fører en liberal praksis (Thomas, 2016; Deckers et al., 2018). I land med restriktiv lovgiving skaper metallsøking utfordringer som gjenspeiles i faglitteraturen (se f.eks. Lecroere, 2016, for eksempel fra Frankrike; Temiño, 2016; Yáñez, 2016 for eksempler fra Spania). I en større kvantitativ analyse av privat metallsøking og omfanget av gjenstander hobbyen frembringer i ulike land, konkluderer Samuel Hardy (2017) med at kulturhistoriske lokaliteter og gjenstander er best tjent med en restriktiv modell. Datagrunnlaget består av fritt tilgjengelige data om metallsøking hentet fra diverse engelskspråklige forum og grupper på sosiale medier. Deckers et al. (2018) mener imidlertid at Hardys analyse er basert på en rekke feilaktige premisser. De trekker blant annet frem hans antakelse om at såkalt *uvitenskapelig* utgravning er skadelig, og mener dette kun er tilfelle dersom *skattejegere* fjerner gjenstander fra en *arkeologisk kontekst* (Deckers et al., 2018, s. 323-324; for diskusjon se Banning, 2019). Hardys (2017) antakelse om uvitenskapelig graving fremmes tilsvarende blant de kritiske stemmene mot privat metallsøking (f.eks. Lecroere, 2016). I Danmark, England og Wales, Nederland og Flandern erfarer arkeologer imidlertid det motsatte (Deckers et al., 2018; Dobat, 2013; Lewis, 2016). Å grave opp gjenstander fra pløyselaget anses å gjøre lite skade på eventuelle arkeologiske lokaliteter. Dette er bakgrunnen for at man i både Nederland og Flandern har opphevet forbud mot metallsøking og nå tillater søk i de øverste 30 cm av pløyselaget på dyrka mark (Deckers et al., 2018, s. 323).

Suzie Thomas (2016) påpeker at den internasjonale litteraturen om privat metallsøking enten har ensidig fokus på rent arkeologiske forhold, sammenhengen mellom metallsøk og kriminelle aktiviteter, eller generaliserte perspektiver på detektoristers motivasjon. Arkeologer har i flere tiår stigmatisert og forenklet detektoristers perspektiver (Thomas, 2016, s. 140; se også Reeves, 2015, s. 264). Kriminelle detektorister er en utfordring som bør tas på alvor, men representerer et ytterpunkt som bare unntaksvis er representert blant oppføringene i de norske gjenstandsdatabasene (artikkel 3). Jeg diskuterer derfor ikke problemstillinger knyttet til ulovlig metallsøk eller gråsonaktiviteter i Norge (se f.eks. Gundersen, Rasmussen & Lie, 2016; Thomas, 2016).

1. Introduksjon

Et annet perspektiv som trekkes frem i den europeiske diskusjonen, er metallsøking som *citizen science*:

[...] in order to construct a fruitful policy regarding the detecting phenomenon, heritage professionals need to strike a balance with broad implications: are they principally there to protect the archaeological record from damaging intrusions of an unqualified public, or to enable and guide people's rightful engagement with their common heritage? (Deckers et al. 2016)

I mange land har man etablert velfungerende samarbeid gjennom brukerdrevne digitale plattformer for registrering av funn. I tillegg til *Portable Antiquities Scheme*¹³ for England og Wales, finnes nå *DIME*¹⁴ for Danmark, *FindSampo*¹⁵ for Finland, *PAN*¹⁶ for Nederland og *MEDEA*¹⁷ for Flandern i Belgia (se f.eks. Deckers et al., 2016; Lewis, 2016; Kars & Heeren, 2018; Dobat et al., 2019; Wessman et al., 2019). Et viktig argument for utviklingen av slike plattformer er tilgjengeliggjøring av funn for både fagmiljø og offentlighet. Målet er en demokratisk og samskapende tilnærming til kulturarv. Alle disse prosjektene inngår i *The European Public Finds Recording Network* – et transnasjonalt samarbeidsprosjekt mellom fagmiljø i land og regioner med liberale lovverk og praksiser overfor privat metallsøking (se Dobat et al., 2020). Muligheten for å utvikle en lignende brukerdrevet plattform i Norge har blitt diskutert (Axelsen, 2021, s. 230). Det er imidlertid viktig å påpeke at norske funn allerede er tilgjengelig for både forskning og publikum i stor grad, både gjennom gjenstandsdatabasene og offentlig tilgjengelige formidlingsdatabaser (Axelsen, 2022, s. 307).¹⁸ Det mangler imidlertid en standardisert kategori for funn fremkommet ved privat metallsøking, noe som vanskeliggjør muligheten for å søke på og sortere ut slike funn i databasene (Axelsen, 2021, s. 230). Siden registreringen av funn i Norge er et profesjonelt anliggende, er det diskutert i hvilken grad privat metallsøking i Norge kan omtales som *citizen science* (kapittel 7.1.2).

Norske forhold rundt privat metallsøking og pløyelagsfunn er i stor grad publisert på norsk, og er bare unntaksvis representert i internasjonal litteratur (Axelsen, 2018, 2021, 2022;

---

¹³ <https://finds.org.uk/>

¹⁴ <https://www.metaldetektorfund.dk/>

¹⁵ <https://dev.loytosampo.fi/en/>

¹⁶ <https://portable-antiquities.nl/pan/#/public>

¹⁷ <https://vondsten.be/>

¹⁸ F. eks. Unimusportalen: <https://www.unimus.no/portal/#/>. Dette gjelder imidlertid bare gjenstander som er ferdig katalogiserte. Gjenstander som ligger i kø i påvente av katalogisering er ikke offentlig tilgjengelige.

1. Introduksjon

Gundersen et al., 2016; Gundersen, 2019; Rasmussen, 2014a). Med unntak av Axelsen (2018, 2021, 2022), er det særnorske problemstillinger knyttet til metallsøking og forvaltningen av automatisk fredete kulturminner i dyrka mark som diskuteres i disse bidragene. Sett i lys av både den internasjonale og den norske diskusjonen om privat metallsøking (artikkel 1), er det bestemmelsene knyttet til automatisk fredete kulturminner som i størst grad skiller norsk praksis overfor privat metallsøking og pløyelagsfunn fra andre lands praksiser, og disse er derfor tillagt stor vekt i dette prosjektet.

1.5.2 Representativitet

I NTNU Vitenskapsmuseets gjenstandsbase var det per 10.5.2022 registrert 1364 gjenstander funnet ved privat metallsøking.¹⁹ 1143 av disse kommer fra Trøndelag fylke med hovedvekt på Trondheim, Stjørdal, Skaun og Verdal kommuner.²⁰ Til sammenligning er 199 funn fra Møre og Romsdal, der hele 129 kommer fra Sunndal kommune.²¹ Bare 22 funn kommer fra Nordlandskommunene i museumsdistriktet, hvorav 16 er fra Dønna kommune. Den geografiske skeivfordelingen er åpenbar, men hva er det som forårsaker den?

Det er stor variasjon både nasjonalt og regionalt både i antall, funnspredning og hvor stor andel av funnmengden som er saksbehandlet av universitetsmuseene. Figur 3 viser universitetsmuseenes forvaltningsområder, samt spredningen av norske funn registrert i universitetsmuseenes gjenstandsdata-baser per 27. september 2021. Selv om funnmengden har økt per mai 2022, tilsvarende de geografiske tyngdepunktene 2020-kartet (figur 2) og 2021-kartet (figur 3). I Storbritannia har bruken av *The Portable Antiquities Scheme* skapt grunnlag for diskusjoner om hvilke faktorer som påvirker spredningsmønstre i gjenstandsmaterialet (Bevan, 2012; Cooper & Green, 2017; Richards, Naylor & Holas-Clark, 2009; Robbins, 2013, 2014). Disse diskusjonene vektlegger nåtidige faktorer som påvirker materialet som er tilgjengelig i databasen; for eksempel jordbruksdrift, topografi,

---

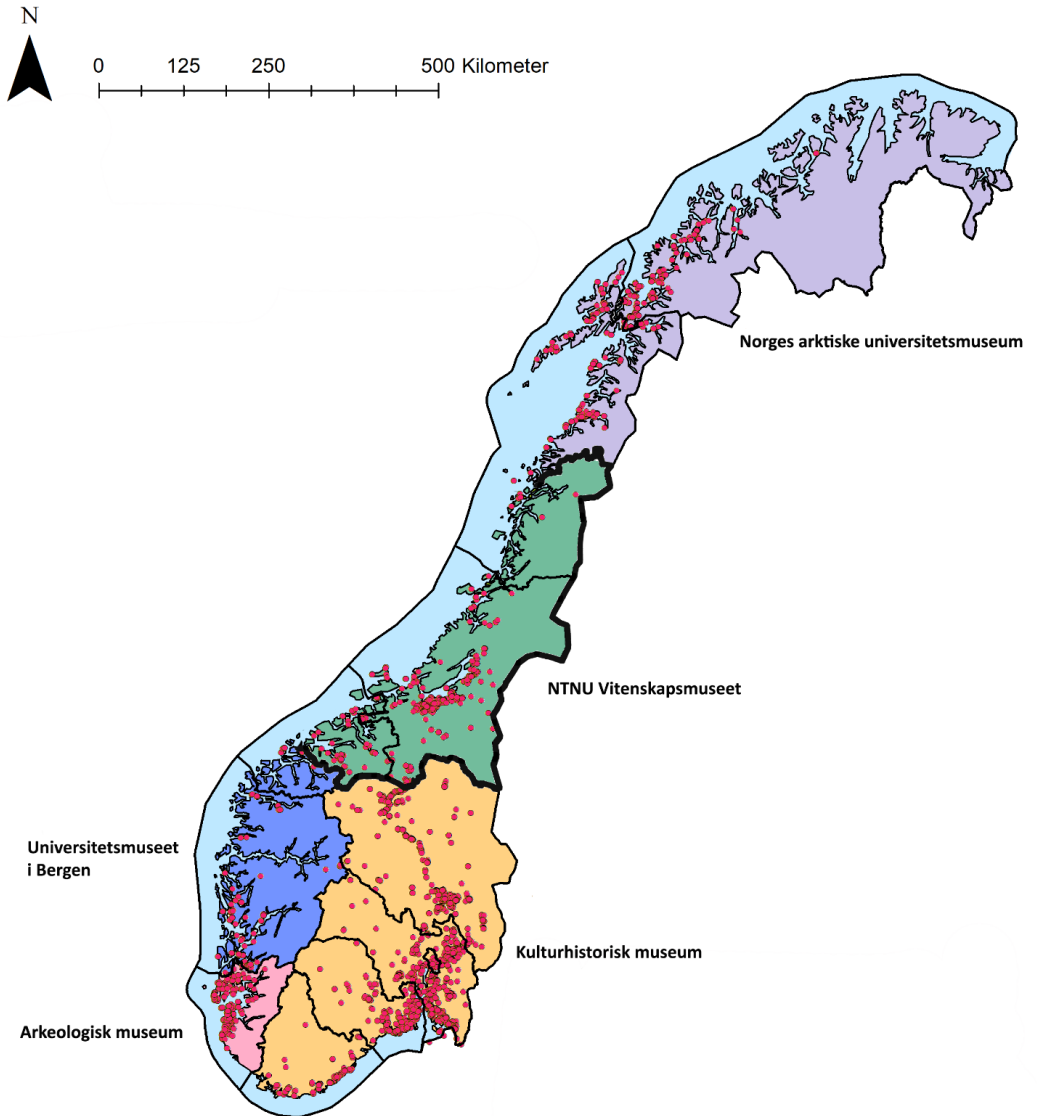
¹⁹ Dette søket ble gjort mer enn 2 år etter at tallgrunnlaget som er brukt til å produsere Figur 2 ble lastet ned, og 7 måneder etter tallgrunnlaget for Figur 3 ble lastet ned. Den geografiske spredningen i 2022 tilsvarende i stor grad 2020- og 2021-tallene, selv om antallet gjenstander er høyere (Se kapittel 4; Figur 28). Søket utført 10.5.2022 ble ikke lastet ned, og er derfor ikke omtalt andre steder enn i dette delkapittelet.

²⁰ Trondheim - 210 gjenstander, Stjørdal - 273 gjenstander, Skaun - 157 gjenstander, Verdal - 123 gjenstander.

²¹ NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt omfatter Trøndelag, samt deler av Møre og Romsdal (Nordmøre og Romsdal) og søndre del av Nordland (Helgeland). Se Figur 3.

1. Introduksjon

Figur 3: Universitetsmuseenes forvaltningsområder og funndistribusjon innad i områdene. Basert på tall tilgjengelige i gjenstandsbasen 27.9.2021.

hvor detektoristene bor, hvilke metoder detektorister benytter seg av, og hvor grunneiere gir tillatelse til å søke (Cooper & Green, 2017; Robbins, 2013, 2014).

Spørsmålet om hvordan slike nåtidige faktorer påvirker pløyelagsfunnenes representativitet har i liten grad blitt diskutert i Norge tidligere (med unntak av Maixner 2015b; Gullbekk et

1. Introduksjon

al., 2019). Først med Irmelin Axelsens (2021) doktorgradsavhandling har spørsmålet om nåtidige faktorer blitt grundig belyst, dog med et annet formål enn i dette prosjektet. Svein Gullbekk et al. (2019) har diskutert representativitetsutfordringer med utgangspunkt i spredningsmønsteret for middelaldermynt funnet ved metallsøking. Utgangspunktet er de tilsynelatende store regionale forskjellene i forekomsten av norsk versus utenlandsk mynt i metalldetektormaterialet, sammenlignet med mynt funnet ved arkeologiske undersøkelser, tilfeldige enkeltfunn, depotfunn og kirkefunn (Gullbekk et al., 2019). I artikkelen drøftes skjevheter i materialet som kanskje ikke kan forklares ut fra kulturhistoriske forhold alene. Forfatterne peker på detektoristene som mulig årsak til skjevfordelingen og stiller spørsmål ved om noen velger å underrapportere norsk mynt på grunn av høy markedsverdi (se også Amundsen, 2019). Det vurderes imidlertid ikke hvordan andre nåtidige faktorer enn potensiell underrapportering påvirker skjevfordelingen. I artikkel 3 viser vi hvordan den geografiske skjevfordelingen også er tilfelle i møte med andre funntyper. Årsakene til skjevfordelingen drøftes i artikkel 2 og 3, samt i kapittel 6. En mulig årsak er varierende praksis med hensyn til funnstedenes vernestatus: Fylkeskommunenes vurdering av vernestatus skaper ulikt utgangspunkt for videre metallsøk i ulike deler av landet.

Norske bidrag som diskuterer pløyelagsfunn og representativitet vektlegger gjerne *deposisjonelle og post-deposisjonelle formasjonsprosesser*²²; hvordan gjenstander havnet i jorda, tafonomiske prosesser og hvordan de har flyttet seg i jorda etter deponeringstidspunktet (se f.eks. Sand-Eriksen et al., 2020; Tønning et al., 2017; for danske forhold se Henriksen, 2016). Dette er i samsvar med fokus i øvrig skandinavisk forskning der man diskuterer metodiske og kildekritiske aspekter knyttet til metallsøking i pløyejord. Sorte Muld på Bornholm (Watt, 2000, 2006, 2009) og Uppåkra i Sverige (Branca et al., 1999; Hårdh, 1998, Paulsson, 1999) er eksempler på store områder der det har vært utført omfattende metallsøk. Både Margrethe Watt (2000) og Jonas Paulsson (1999) reflekterer over metodiske problemstillinger i lys av undersøkelsene på disse lokalitetene.

Paulsson (1999) fremhever viktigheten av systematiske metallsøk, ettersom systematikk kanskje er mer åpenbart for en fagperson enn en detektorist (s. 51). Watt (2000) mener at det i forskningssammenheng er nyttig å vite hvordan funnmaterialets sammensetning

---

²² Deposisjonelle formasjonsprosesser er aktivitetene som forårsaket at gjenstandene havnet i jorden. Post-deposisjonelle formasjonsprosesser er hendelser som har påvirket plasseringen i jorden i ettertid (Schiffer, 1983; se også Henriksen, 2016).

1. Introduksjon

påvirkes av detektoristens erfaring og systematikk (s. 85). Det er derfor viktig av representativitetshensyn å vite hvilke områder som har vært gjenstand for metallsøk, og hvor intensivt søket har vært (Paulsson, 1999, s. 50).

På noen store lokaliteter som over tid har vært gjenstand for omfattende metallsøking kan mange pløyelagsfunn relateres til underliggende arkeologiske strukturer. Slike erfaringer har man fra danske lokaliteter som eksempelvis Tissø og Gudme (Jørgensen, 1998; Paulsson, 1999, s. 48-49). Det er allikevel ikke selvsagt at pløyelagsfunnene er representative for underliggende lag og strukturer, men heller representerer yngre faser som er pløyd i stykker (Paulsson, 1999, s. 50). Lignende problemstillinger har vært reist i forbindelse med undersøkelser på Kaupang, der metallsøking i kombinasjon med åkervandring ble brukt som metode for overflateundersøkelse (Pilø, 2007). Her bemerkes det at pløying berører de yngste lagene først, noe som kan bidra til at gjenstander fra yngre perioder kan være overrepresentert, mens eldre perioder fremdeles er bevart under pløyelaget. I tillegg vil funn fra yngre perioder kunne være mer fragmentert og spredt, ettersom de har vært lengre i pløyelaget (Pilø, 2007, s. 146-147).

Watt (2000) belyser hvor lenge metallgjenstander kan overleve i pløyelaget, og hvor lang tid det tar å tømme et pløyelag for funn. Dette avhenger av en rekke faktorer, inkludert metallegering og gjenstandstyper, og vil også variere sterkt fra lokalitet til lokalitet. Hun vurderer den realistiske tidshorizonten for å tømme et pløyelag til minst ti år, forutsatt at jorden vendes mellom hvert søk og at søket utføres av erfarne detektorister. Denne beregningen er blant annet basert på et eksperiment der man lot en detektorist søke årlig i et område rundt to overpløyde beholdere med mange mynter. Det tok nesten 15 år før området var tømt for mynter (Watt, 2000, s. 84).

Store detektorlokaliteter muliggjør analyser av kronologiske, funksjonelle og romlige sammenhenger på overordnet nivå, ettersom metallfunn kan benyttes som daterings- og funksjonsindikatorer (Paulsson, 1999, s. 53). Gjennom systematiske metallsøk i samarbeid mellom detektorister og arkeologer på eksempelvis Missingen/Åkeberg i Viken, har denne typen analyser vist seg å være fruktbar også på norske lokaliteter (Maixer, 2015b; Maixner, 2016). Når det gjelder størsteparten av norske lokaliteter påvist av detektorister i pløyelaget, er imidlertid det empiriske materialet svært begrenset, med tanke på å gjennomføre denne typen overordnede analyser. Tabell 1 er en oversikt over topp ti gårder i NTNU

1. Introduksjon

Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt med flest funn fra privat metallsøking.²³ Disse ti gårdene omfatter nesten en tredjedel av alle funn fra privat metallsøking i NTNU Vitenskapsmuseets samlinger (31,9 %, 436 gjenstander).

Denne skjevfordelingen, der en stor del av det totale materialet finnes spredt på noen få gårder, gjør det tenkelig at det empiriske grunnlaget nasjonalt sett ikke er tilstrekkelig for å utføre romlige analyser av pløyelagsfunn på overordnet geografisk nivå. I tillegg er det samlede antallet funn på de «store» midtnorske lokalitetene svært lavt sammenlignet med store lokaliteter med tusenvis av funn, som Sorte Muld, Uppåkra, Tissø eller Gudme. Dette viser vanskelighetene med overordnede kronologiske, funksjonelle og romlige analyser på lokalitetsnivå.

1.5.3 «Opprinnelig kontekst»

Når jeg studerer tilblivelsen av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale, mener jeg det er viktig å drøfte tilblivelsen av kildematerialet i lys av forvaltningspraksis. Som jeg vil argumentere for videre i denne avhandlingen, skaper norsk praksis overfor privat metallsøking særnorske forutsetninger for tilblivelsen av dette materialet. Det virker å herske en oppfatning i forvaltningen om at pløyelagsfunn representerer noe utover selve gjenstandene. I antologien *Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling* defineres pløyelagsfunn på denne måten:

Gård og kommune	Antall gjenstander
By Søndre <i>Verdal</i>	79
Mæle <i>Stjørdal</i>	48
Løken <i>Sunnal</i>	42
Hol <i>Sunnal</i>	34
Ranheim Østre <i>Trondheim</i>	32
Være Øvre <i>Trondheim</i>	32
Mære <i>Steinkjer</i>	31
Auran Indre <i>Stjørdal</i>	26
Auran Vestre <i>Stjørdal</i>	24
Hove <i>Trondheim</i>	22
Røkke Øvre <i>Stjørdal</i>	22
Husby Østre <i>Stjørdal</i>	22
Rydningen <i>Skaun</i>	22

Tabell 1: De ti gårdene med flest gjenstander fra privat metallsøking innlemmet i NTNU Vitenskapsmuseets samlinger 10.5.2022.

²³ 60 av de 79 registrerte gjenstandene på By Søndre i Verdal er «produksjonsavfall» uten nærmere beskrivelse. 46 av 48 gjenstander registrert på Mæle i Stjørdal er tilknyttet et samlet depotfunn. De 42 gjenstandene registrert på Løken i Sunndal inkluderer kun gjenstander fra privat metallsøking, og ikke funn fremkommet ved etterundersøkelser. Det samme gjelder Hol i Sunndal (Løken benevnes som Løykja i avhandlingens del C).

1. Introduksjon

Denne typen funn kalles i Norge normalt løsfunn eller løse kulturminner selv om de i regelen blott er løsrevne deler av underliggende uforstyrrede deler av faste kulturminner (Martens & Ravn, 2016, s. 5)

Riksantikvaren (2019) uttaler i *Retningslinjer for fastsettelse av finnerlønn* at «de fleste løse kulturminner er *opprinnelig* en del av en arkeologisk kontekst (...) [som] kan være vel så viktig som selve gjenstanden». Ordlyden *opprinnelig kontekst* brukes også i et brev til forvaltningsinstitusjonene angående dispensasjonssøknader for privat metallsøking (Riksantikvaren, 2020, 18. mai, s. 3). Jostein Gundersen (2019) mener at det grunnleggende spørsmålet om pløyelagsfunn er *hva de representerer*, og argumenterer for et fokusskift angående privat metallsøking:

If private metal detecting shall make the most out of its potential as a valuable contribution to professional archaeology, the focus must shift from perceiving objects as trophies to valuing their original contexts. (Gundersen, 2019, s. 130)

Når det settes spørsmålsteget ved hva pløyelagsfunnene *opprinnelig* var en del av, stiller man spørsmål om opprinnelig *deponeringssammenheng*. I forvaltningssammenheng er dette et viktig spørsmål ettersom enkeltgjenstander, eller *løse kulturminner*, i seg selv ikke er nok til å erkjenne tilstedeværelsen av *automatisk fredete kulturminner*. Flere undersøkelser i Norge har forsøkt å belyse hvorvidt pløyelagsfunn kan knyttes til faste strukturer under pløyelaget, med varierende resultater (Fredriksen & Stamnes, 2019; Dahle et al., 2019; Gustavsen et al., 2018; Kristiansen et al., 2016; Tonning et al., 2017; Sand-Eriksen et al., 2020). Metallsøking er en egnet metode for å påvise nye lokaliteter i dyrka mark, men har begrenset potensial for å avgrense den arkeologiske konteksten gjenstandene kan ha inngått i (f.eks. Fredriksen & Stamnes, 2019; Tonning et al., 2017). Anette Sand-Eriksen et al. (2020) argumenterer med utgangspunkt i undersøkelser på Storhov i Innlandet at pløyelagsfunn ikke er en pålitelig veiviser til *hvor* eventuelle spor etter boplasser eller graver ligger. Pløyelagsfunn fra yngre jernalder og middelalder indikerer mulig tilstedeværelse av slike i nærheten, men ikke nødvendigvis innenfor området der det er gjort funn med metalldetektor (Sand-Eriksen et al., 2020, s. 92).

Er det tilstedeværelsen av *opprinnelig kontekst* som avgjør om arkeologiske gjenstander har vitenskapelig kildeverdi? Birgit Maixner (2015b) har argumentert for at selv om pløyelagsfunn kan ha begrenset informasjonsverdi om sin *opprinnelige funnsammenheng*, kan andre parametere, som typologisk datering, proveniens, funksjon, materiale og

1. Introduksjon

bevaringsgrad, også gi kunnskap om funnplassenes karakter, tidsdybde og interne organisasjon (Maixner, 2015b, s. 207-208). Hun argumenterer videre for at en forvaltningspolitikk som begrenser muligheten for videre metallsøk på funnførende lokaliteter er uheldig for lokalitetenes forskningspotensial, fordi det empiriske grunnlaget for å vurdere lokalitetene blir for svakt (Maixner, 2015b, s. 208). Gundersen (2019) påpeker at Maixners argumentasjon synliggjør et dilemma; hvis pløyelagsfunnene i helhet representerer arkeologiske lokaliteter, er de å regne som *automatisk fredete kulturminner* (s. 131). Inngrep som metallsøking blir dermed forbudt etter kulturminnelovens § 3 (Kulturminneloven, 1978).

Maixners (2015b) og Gundersens (2019) argumentasjon illustrerer hvordan fenomenet pløyelagsfunn befinner seg i skjæringspunktet mellom kulturminneforvaltning og kunnskapsproduksjon. Norsk praksis overfor privat metallsøking legger til rette for et gitt handlingsmønster som virker inn på potensiell kunnskapsproduksjon ved at det empiriske grunnlaget begrenses. På den andre siden kan det stilles spørsmål ved hvordan Riksantikvarens (2019) forståelse om at «de fleste løse kulturminner er opprinnelig en del av en arkeologisk kontekst» har oppstått, når det empiriske grunnlaget for å vurdere pløyelagslokaliteter er svakt.

1.5.4 «Assemblage» som innfallsvinkel

Når det stilles spørsmål ved hva pløyelagsfunn representerer, er det statiske enheter i tid og rom man er ute etter – materielle sammenhenger som representerer hendelser i fortiden. *Konteksten* er et viktig verktøy i den arkeologiske verktøykassen for å tilskrive gjenstander sammenheng i tid og rom, og det er ikke min intensjon å devaluere kontekst som nøkkelbegrep i arkeologisk fortolkning. Virkeligheten i pløyelaget er imidlertid *multitemporal* og *flerdimensjonal* – gjenstander fra flere ulike tidsperioder og hendelser er gjerne blandet i samme lag. Det er ikke en enkel oppgave å vurdere hvordan gjenstandene havnet i jorden. Noen kan for eksempel ha mistet dem eller deponert dem intensjonelt. De kan også ha blitt redeponert eller forstyrret senere i forbindelse med jordbruksarbeid (Christiansen, 2017, s. 177).

Andrew Jones og Benjamin Alberti (2013) argumenterer for å endre fokus fra det epistemologiske konseptet *kontekst* (å definere gjenstanders mening i spesifikke

1. Introduksjon

arkeologiske sammenhenger), til det ontologiske konseptet *assemblage* (å undersøke tingenes foranderlige karakter og virkning når de flytter seg fra et sett med relasjoner til et annet) (Jones & Alberti, 2013, s. 30).²⁴ Konseptet *assemblage* er sentralt i denne avhandlingen. Det er imidlertid vanskelig å formulere en presis norsk oversettelse. I arkeologifaget har begrepet i hovedsak hatt to distinkte betydninger. Den ene betegner en samling gjenstander av samme materiale, eller gjenstander som kan relateres til hverandre gjennom like typologiske eller stilistiske trekk. Den andre beskriver en gruppe gjenstander som holdes sammen av en tydelig definert kontekst, som en arkeologisk lokalitet eller en kronologisk fase (Hamilakis & Jones, 2017, s. 77). Jeg kunne dermed valgt å bruke begreper som *samling* eller *funnkompleks*, men disse begrepene er ikke dekkende for heterogene og dynamiske *assemblages*. De ovenfor nevnte betydningene av begrepet i arkeologifaget er tett beslektet med en statisk forståelse av kontekstbegrepet der gjenstandenes nåtidige relasjoner vies lite oppmerksomhet. Pløyelagsfunn som *assemblages* kan ikke reduseres til statiske enheter skapt i fortiden som avdekkes i nåtiden; de kan heller forstås som dynamiske *konstellasjoner* som dannes, påvirker og endres i relasjon med ulike prosesser mellom fortid og nåtid (og inn i fremtiden!). Disse prosessene inkluderer blant annet nedbrytning, teknologi, finere, lovverk, forvaltningspraksis og arkeologisk forskning.

Mange prosesser påvirker pløyelagsfunn før de kommer for dagen i forbindelse med metallsøking. I internasjonal litteratur finnes det flere studier som vurderer hvordan moderne jordbruk påvirker gjenstander i pløyelaget (f.eks. Ammerman, 1985; Haldenby & Richards, 2010; Leskovar & Bosiljkov, 2016; Noble et al., 2019). Det har også blitt uttrykt behov for denne typen studier tilpasset norske problemstillinger (Tonning et al., 2017, s. 239). Spørsmål om hvordan slike prosesser påvirker pløyelagsfunn i tiden under markoverflaten er både aktuelle og sentrale for å forstå tilblivelsen av fenomenet pløyelagsfunn i sin helhet. Disse faller allikevel utenfor denne avhandlingens problemstillinger, som er begrenset til prosessene som berører pløyelagsfunn etter *funntidspunktet*. I kjølvannet av økt privat metallsøking i Norge har pløyelagsfunn oppstått som et nytt diskursivt objekt i forvaltningen. Jeg mener derfor det er verdt å studere de forvaltningsdrevne prosessene som former tilblivelsen av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale.

---

²⁴ Assemblage kan også være et epistemologisk utgangspunkt, se kap. 1.2 og kap. 6.4.3

1. Introduksjon

I et assemblage-perspektiv kan det alltid argumenteres for å trekke inn flere relasjoner og prosesser som berører et fenomen. Det kan for eksempel argumenteres for at pløyelaget i seg selv, og prosessene som berører gjenstandene der, påvirker hvordan forvaltningen håndterer pløyelagsfunn. Det er når gjenstander er funnet i pløyelaget, og ikke i uberørte lag og strukturer, at det oppstår utfordringer i møte med kulturminneforvaltningen. På denne måten har prosesser som har funnet sted før funntidspunktet innvirkning på prosessene som kommer etterpå. På samme måte vil en endring i norsk praksis over tid påvirke pløyelagsfunn på forskjellig måte, avhengig av når de blir funnet. Detektorister som gjør funn i 2022 har en mer etablert praksis å forholde seg til, i form av retningslinjer, sammenlignet med de som gjorde funn i 2012.

Det er mange nåtidige forhold som påvirker pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Allerede på funntidspunktet gjør detektoristen vurderinger som kan få betydning for den samlede funnsammensetningen. Kulturminneloven dikterer på sin side hva som er innleveringspliktig. Metalldetektor *som metode* påvirker også funnbildet, ettersom det med unntak av eventuelle synlige overflategjenstander bare er mulig å påvise metallgjenstander med metalldetektor. Det er også kjent at noen detektorister diskriminerer bort jern, ettersom moderne skrot på markene gir forstyrrende signaler (se Axelsen, 2021, s. 125; Oksanen & Lewis, 2020, s. 111; artikkel 1, s. 70). Både hos fylkeskommunene – som er førstelinje for mottak av funn, og senere på universitetsmuseene, gjøres det vurderinger som påvirker hva som ender opp i gjenstandsdatabasen. Det gjøres inntaksvurderinger over hvilke funn som skal innlemmes i samlingene, og katalogtekstene utarbeides med nøyaktig beskrivelse av gjenstandene og referanser til andre funn. Typologiske trekk og referanselitteratur er utgangspunkt for gjenstandenes datering. Alle disse relasjonene mellom ting, detektorister og arkeologer er med på å forme sammensetningen av et *assemblage*. Delene er dynamiske og flyttbare, og gjennom endrede relasjoner endres også konstellasjonen over tid.

Ved å flytte fokus fra *kontekst* til *assemblage*, er man mer opptatt av å forstå *konstellasjonens* påvirkning og resultat, enn å tolke et fortidig meningsinnhold (Hamilakis & Jones, 2017, s. 83). Kontekster *inneholder* mening, mens assemblages aktivt *produserer* mening (Jones & Alberti, 2013, s. 28). Gjennom forskning og forvaltning former og komponerer vi *assemblages*, og gjennom prosessen oppstår tolkninger (Jones & Alberti, 2013, s. 29). Det er denne innfallsvinkelen jeg har til pløyelagsfunn; deres transformasjon

1. Introduksjon

fra å være ting i fortiden til å bli kulturminner og vitenskapelig kildemateriale i nåtiden. Prosjektets hovedproblemstilling – *Hva gjør norsk praksis overfor privat metalløking med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale?* – kan med dette bakteppet deles inn i to spørsmål: Hvordan blir pløyelagsfunn som vitenskapelige kildemateriale til? Og med denne innsikten; Hvilken kunnskap kan vi få fra det materialet vi har, med den forvaltningspraksisen vi praktiserer? Disse to spørsmålene kan videre deles inn i to perspektiver. Det første er tilbakeskuende, fordi det fordrer et tilbakeblikk på prosessene som er involvert i tilblivelsen av pløyelagsfunn. Det andre spørsmålet vender blikket framover, mot kunnskapspotensial, eller rettere sagt, hvilket mulighetsrom for kunnskap om fortiden som skapes gjennom vår praksis i møte med fenomenet. Dette er bakgrunnen for at jeg har valgt å kombinere konsepter og begreper fra *assemblage-tenking* og *aktør-nettverksteori (ANT)* i en verktøykasse som grunnlag for de videre analysene. Der ANT har begrepsmessige fordeler for å analysere fenomeners tilblivelse, har assemblage-tenking et begrepsapparat som egner seg for å beskrive fenomeners iboende potensial.

Når jeg bruker begrepet *konstellasjon*, benytter jeg det i betydningen assemblage/fenomen/nettverk. Den etymologiske betydningen av *konstellasjon* omfatter stjernebilder, eller planeters relasjon til hverandre på et bestemt tidspunkt. Synonymt med sammenstilling, brukes begrepet om «stilling som noen (elementer, enheter, personer) til en viss tid står i til hverandre». ²⁵ Stjernebildemetaforen fungerer i denne forbindelsen av flere grunner; den viser til at ulike deler som i utgangspunktet ikke henger sammen kan settes i sammenheng under ulike omstendigheter. Metaforen viser til at sammenhenger er dynamiske og endres over tid og gjennom ulike perspektiver. Jeg vil imidlertid påpeke at begrepet først og fremst brukes som en oversettelse av *assemblage* (kapittel 3.2.2).

---

²⁵ <https://naob.no/ordbok/konstellasjon>

1. Introduksjon

2 Norsk praksis

2.1 Introduksjon

Formålet med dette kapittelet er å redegjøre for sentrale aktører og dokumenter knyttet til norsk praksis overfor privat metallsøking. For å undersøke hva *norsk praksis gjør* med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale, er det sentralt å definere hva *norsk praksis er*. Når jeg skriver om norsk praksis, skriver jeg først og fremst om *forvaltningspraksis*. Dette innebærer imidlertid ikke en forståelse av *forvaltning* som løsrevet fra arkeologisk kunnskapsproduksjon, tvert imot, kulturminnelovens formål spesifiseres slik:

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som **vitenskapelig kildemateriale** og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet [Min utheving]. (Kulturminneloven, 1978, § 1)

Denne bestemmelsen sier både noe om *hvorfor* vi verner kulturminner, men også hvordan vi *forstår* kulturminner. Kulturminner er ifølge lovteksten *både*:

- En ressurs som skal vernes
- Vitenskapelig kildemateriale

Kulturminner er derfor et tosidig fenomen sammenbundet i kulturminneloven både som forvaltningsobjekter og vitenskapelig kildemateriale. Definisjonen av *hva* som er vitenskapelig kildemateriale og *hvordan* det skal bevares, er i norsk sammenheng et forvaltningsanliggende. Dette forholdet er avgjørende for hvorfor jeg videre vektlegger problemstillingene rundt *pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner* som et grep for å få innsikt om *pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale*. De arkeologiske fenomenene vi studerer kan derfor forstås å romme mer enn bare *fortidig materiell kultur*, de er sammenbundet med vår praksis overfor *kulturminner* (Brattli, 2011; Brattli & Larsson, 2016, s. 13).

Forvaltningen av kulturminner i Norge har vært underlagt Klima- og Miljødepartementet [tidl. Miljøverndepartementet] siden 1972. Med dette ble ansvaret for naturforvaltningen, kulturminneforvaltningen og fysisk planlegging samlet. Bakgrunnen var et ønske om å

2. Norsk praksis

kunne se natur- og kulturmiljø i sammenheng med all arealdisponering, som grunnlag for en helhetlig og langsiktig miljø- og ressursforvaltning (Meld. St. 16 (2019-2020), s. 5). Innholdet i den nye stortingsmeldingen *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* som kom i 2020 kan forstås som et politisk signal om tettere relasjon med den øvrige klima- og miljøpolitikken, både gjennom de nye overordnede *kulturmiljømålene*, men også gjennom lanseringen av nye begreper som omfatter det som tidligere har vært benevnt som *kulturminneforvaltningen*:

Kulturmiljøbegrepet understreker betydningen av helhet og sammenheng, samtidig gjøres tilknytningen til den øvrige klima- og miljøpolitikken tydeligere. [...] I tillegg til «kulturmiljø» innføres også begrepene «kulturmiljøforvaltning» og «kulturmiljøpolitikk» når feltet som helhet omtales. (Meld. St. 16 (2019-2020), s. 7)

Stortingsmeldingen uttrykker også behov for en gjennomgang av *kulturminneloven*, og lanserer arbeidet med en ny *kulturmiljølov* som skal erstatte dagens kulturminnelov. Enn så lenge er det kulturminneloven fra 1978 som regulerer forvaltningen av kulturminner i Norge, og siden stortingsmeldingen kom halvveis i dette prosjektet har jeg bevisst valgt å bruke begrepet *kulturminneforvaltning*.

2.1.1 Forvaltningsaktørenes oppgaver og ansvar overfor pløyelagsfunn

Den norske offentlige kulturminneforvaltningen består av institusjoner og personer som i samhandling med politiske føringer, regler og lovverk utfører lovpålagte oppgaver overfor det som defineres som kulturminner i Norge. Riksantikvaren, fylkeskommunene, Sametinget, Universitetsmuseene, Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) og Sjøfartsmuseene er sentrale aktører i forvaltningen av arkeologiske kulturminner, samtlige underlagt Klima- og Miljødepartementet. Universitetsmuseene er del av universitetsstrukturen og dermed i tillegg underlagt Kunnskapsdepartementet. De aktørene som er involvert i forvaltningen av pløyelagsfunn fra privat metallsøking, og som er aktuelle for dette prosjektet, er Riksantikvaren, fylkeskommunene/Sametinget og universitetsmuseene.

Riksantikvaren er et direktorat underlagt Klima- og miljødepartementet, og er rådgivende organ i alle saker som omhandler kulturminner og kulturmiljø. Som overordnet

2. Norsk praksis

kulturminnemyndighet er direktoratet ansvarlig for å sette i verk den nasjonale kulturminnepolitikken (Riksantikvaren, 2022, 6. januar). Det er Riksantikvaren (2017; 2019) som har hatt hovedansvaret for arbeidet med retningslinjene for privat bruk av metallsøker og fastsettelse av finnerlønn, samt utarbeidelse av et felles nasjonalt funnskjema.

En ny forskrift om fastsetting av myndighet etter kulturminneloven (heretter ansvarsforskriften) ble fastsatt 15. februar 2019 og trådte i kraft 1. januar 2020. I sammenheng med regionsreformen som trådte i kraft på samme tidspunkt, sluttet Stortinget seg til at oppgaver og myndighet på kulturminneområdet ble flyttet fra Riksantikvaren til fylkeskommunene og Sametinget (Riksantikvaren, u. å.). Endringen medfører at flere forvaltningsoppgaver som tidligere lå hos Riksantikvaren, nå er overført til fylkeskommunene. I forbindelse med håndtering av pløyelagsfunn og privat metallsøking, er den viktigste endringen at fylkeskommunene nå har dispensasjonsmyndighet når det gjelder automatisk fredete kulturminner. Det innebærer at det nå er fylkeskommunens oppgave å vurdere dispensasjonssaker der detektorister søker om å fortsette metallsøking på lokaliteter som er registrert som automatisk fredete (artikkel 2; kapittel 6).

Fylkeskommunene er førsteinstans i mottak og vurdering av funn fra private finnere. Sametinget har tilsvarende rolle for samiske gjenstander. Fylkeskommunene har ansvar for å registrere funnstedene i databasen *Askeladden*, samt gjøre vurderinger med hensyn til lokalitetenes vernestatus. Askeladden er Riksantikvarens database over norske kulturminner og kulturmiljøer, og er forbeholdt saksbehandlere i forvaltningen. Data fra Askeladden er allment tilgjengelig via nettportalen *Kulturminnesøk*.²⁶ Universitetsmuseene mottar funn fra fylkeskommunene i sitt forvaltningsdistrikt, og foretar den endelige avgjørelsen om gjenstandene kan regnes som innleveringspliktige løse kulturminner. Funn som ikke regnes som innleveringspliktige returneres til finnere eller kasseres etter avtale med dem, mens innleveringspliktige funn innlemmes i samlingene. Alle mottatte funn registreres i *aksesjonsbasen*, og gjenstander som vurderes som innleveringspliktige registreres i *gjenstandsbasen* med utfyllende opplysninger om funnomstendigheter, saksgang o.l. (se kapittel 4.4). Saksbehandlingen avsluttes ved at finnere får takkebrev med informasjon om

---

²⁶ <https://www.kulturminnesok.no/>

2. Norsk praksis

funnet. Riksantikvaren har ansvar for å fastsette og utbetale finnerlønn etter innspill fra universitetsmuseene.

2.1.1.1 Universitetsmuseenes samlingsdatabaser

De fem universitetsmuseene forvalter magasiner og arkiver over arkeologiske funn og dokumentasjon innenfor sine geografiske områder. Museene har samarbeidet om digital dokumentasjon og tilgjengeliggjøring av samlingene siden tidlig på 1990-tallet gjennom *dokumentasjonsprosjektet*, fulgt opp av *museumsprosjektet* (1999-2006) og *MUSIT* (2007-2021) (Matsumoto & Uleberg, 2021). MUSIT var et samarbeidstiltak om å utvikle, drifte og vedlikeholde felles databaser, herunder universitetsmuseenes samlingsdatabaser. Den arkeologiske databasen (MUSITark) er et resultat av samarbeidet (Matsumoto & Uleberg, 2021). Etter at MUSIT-samarbeidet ble avsluttet i 2021, er det fremdeles uklart hva som blir den framtidige løsningen for digital dokumentasjonsforvaltning.

Hvert universitetsmuseum har sin egen *aksesjonsbase* og *gjenstandsbase*²⁷ i MUSITark. Gjenstander som kommer inn til museene fra fylkeskommunene blir i første omgang registrert i aksjonsbasen, tilknyttet sitt respektive saksnummer og funnomstendigheter i påvente av inntaksvurdering. Aksjonsbasen kan derfor benyttes til å skaffe oversikt over alle gjenstander som har vært innom museet, også de som har blitt returnert til finnere eller kassert. Gjenstander som innlemmes i universitetsmuseenes samlinger registreres i gjenstandsbasen med et permanent museumsnummer. Et museumsnummer kan inneholde en eller flere gjenstander.

2.1.2 Kulturminneloven

Kulturminneloven og tilhørende forskrifter regulerer forvaltningen av kulturminner i Norge. Metallsøking nevnes ikke spesifikt i lovverket, men flere bestemmelser berører forhold som er førende for hvordan privat metallsøking og funn fra denne aktiviteten skal forvaltes. Lovverket utgjør grunnlaget for handlingsrommet i norsk praksis.

Kulturminneloven skiller kategorisk mellom automatisk fredete og løse kulturminner. Kapittel II (§§ 3-11) omfatter førstnevnte kategori, som kan forstås som stedbundne enheter

---

²⁷ Omtales videre som *gjenstandsdatabase(ne)*.

2. Norsk praksis

som skal bevares *in situ* etter ressursforvaltningsprinsippet (se Brattli, 2013). Det er forbudt å sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner etter § 3. Dette gjelder også kulturminnets sikringssone, som etter § 6 fastsettes av vedkommende myndighet fra kulturminnets synlige eller kjente ytterkant, og så langt det er nødvendig. Inntil sikringssonen er særskilt avgrenset, omfatter den et fem meter bredt belte rundt synlig eller kjent ytterkant. § 3 gir også rom for fortsatt jordbruksdrift i marken over automatisk fredete kulturminner og deres tilhørende sikringssone, under forutsetning at det ikke pløyes dypere enn tidligere. Diskusjonen rundt privat metallsøking i Norge har fokus på denne bestemmelsen (artikkel 1).

Hva som skal regnes som automatisk fredete kulturminner kommer frem av § 4. Bestemmelsen gjelder i praksis alle faste spor etter menneskelig aktivitet eldre enn år 1537. I tillegg omfatter bestemmelsens bokstav f. lokaliteter av immateriell karakter: «Tingsteder, kultplasser, varp, brønner, kilder og andre steder som arkeologiske funn, tradisjon, tro, sagn eller skikk knytter seg til». I tillegg gjelder bestemmelsen stående byggverk fra perioden 1537-1649, samt samiske kulturminner inntil år 1917. Bestemmelsen stadfester også at objekter og områder som er merket i matrikkelen skal regnes som automatisk fredete kulturminner, med mindre det føres bevis for det motsatte (Kulturminneloven, 1978). Dette innebærer i praksis at punkter og avgrensninger som fylkeskommunene legger inn i *Askeladden* som automatisk fredete kulturminner skal regnes som dette inntil det motsatte er bevist.

Løse kulturminner omtales i kapittel III (§§ 12-13). Disse er innleveringspliktige, skal ikke skades og regnes som statens eiendom. Løse kulturminner omfatter gjenstander eldre enn og inntil år 1537, mynter eldre enn og inntil år 1650, samt samiske gjenstander eldre enn og inntil år 1917, «når det synes klart at det ikke lenger er rimelig mulighet for å finne ut om det er noen eier eller hvem som er eier» (Kulturminneloven, 1978, § 12). Universitetsmuseene forvalter statens eiendomsrett til løse kulturminner. Løse kulturminner omfatter ikke bare tilfeldige funn, men også gjenstander, skjelettdeler og annet som kommer for dagen ved eksempelvis arkeologiske utgravninger av automatisk fredete kulturminner. Løse kulturminner *kan* stamme fra automatisk fredete kulturminner som omtales i kulturminnelovens kapittel II. Bestemmelsene i kapittel III omfatter også finnerlønn.

2.1.3 Retningslinjer for privat bruk av metallsøker og fastsettelse av finnerlønn

Riksantikvaren offentliggjorde *Retningslinjer – privat bruk av metallsøker* 28. juni 2017.²⁸ Forut for dette hadde forvaltningsinstitusjonene håndtert privat metallsøking ulikt, og oppfatningen av hva som ble regnet som forsvarlig privat metallsøking kunne variere betydelig på tvers av fylkesgrensene. Enkelte fylkeskommuner hadde egne retningslinjer og funnskjema. Detektorister i ulike fylkeskommuner kunne bli anbefalt å holde seg 5, 50 eller 100 meter unna automatisk fredete kulturminner, som i noen tilfeller var definert på bakgrunn av funnsteder for enkeltfunn (se Axelsen, 2021, s. 65-72). De ulike tilnærmingene til privat metallsøking fremgår også av høringsuttalelsene i forbindelse med *Retningslinjer for privat bruk av metallsøker*.

De endelige retningslinjene fremhever viktigheten av god rolleforståelse og godt samarbeid mellom detektorister og forvaltningen som en forutsetning for at metallsøking skal kunne komme fellesskapet til gode. Innledningsvis redegjøres det for bestemmelsene i kulturminneloven §§ 3-4 og § 6, samt § 8 første ledd som åpner for at man kan søke om inngrep i automatisk fredete kulturminner, noe som også gjelder metallsøking. Retningslinjene nevner også §§ 22-23 om utførsel og innførsel av løse kulturminner, og straffebestemmelser etter § 27 (Riksantikvaren, 2017).

Hoveddelen av dokumentet redegjør for viktige regler detektorister må kjenne til. Av reglene som ikke berører kulturminner direkte nevnes *allemannsretten* som er lovfestet i *friluftsløven*, i tillegg til *hittegodsloven*, *naturmangfoldloven*, *plan- og bygningsloven* og *straffeloven*. De viktigste punktene kan oppsummeres slik:

- Grunneiers tillatelse må innhentes før metallsøking
- Allemannsretten er sterkt begrenset i innmark
- Løsøre som har kommet på avveie skal som hovedregel leveres til politiet
- Det er straffbart å fjerne likdeler eller gjenstander fra graver
- Områder kan ha særskilt vern etter naturmangfoldloven
- Reguleringsplaner kan ha bestemmelser som regulerer adgangen til fysiske inngrep

---

²⁸ Omtales i teksten som *Retningslinjer for privat bruk av metallsøker*.

2. Norsk praksis

Videre i dokumentet redegjøres det for retningslinjer som berører automatisk fredete og løse kulturminner direkte. Det fremheves som viktig at områdene som skal avsøkes sjekkes ut på forhånd, samt at detektorister er aktsomme:

Jo mer kunnskap du har om automatisk fredete kulturminner i et område og potensialet for nye funn, jo større krav til aktsomhet stilles det. (Riksantikvaren, 2017, s. 3)

Riksantikvaren anbefaler at man aldri driver med metallsøking nærmere enn 25 meter fra kjente automatisk fredete kulturminner. I tillegg påpekes det at man verken skal bruke metallsøker eller grave etter funn i områder merket som *uavklart* i Askeladden. Utmark og aktivt pløyd mark omtales forskjellig. Det frarådes ikke eksplisitt å drive metallsøk i utmark. Allikevel skal man ikke grave opp gjenstander som man skjønner er innleveringspliktige, på bakgrunn av at ukjente automatisk fredete kulturminner i utmark ofte er godt bevarte. På aktivt pløyd mark spesifiseres det at man aldri skal grave dypere enn pløyelaget, da man risikerer å ødelegge uforstyrrede deler av automatisk fredete kulturminner (Riksantikvaren, 2017, s. 3).

Videre gjør retningslinjene rede for funnhåndtering og innleveringsprosedyrer. Et viktig punkt er hvorvidt man kan fortsette å søke der det er gjort funn. Her påpekes det at det er opp til finneren selv å vurdere hvorvidt funnet indikerer at man befinner seg innenfor et automatisk fredet kulturminne – det er ikke tillatt å grave om man *har mistanke* eller *burde forstå* at man er innenfor et automatisk fredet kulturminne. Her synliggjøres også Riksantikvarens forståelse av hva et automatisk fredet kulturminne er:

Flere funn innenfor et begrenset areal [...] tyder på at funnene tilhører et automatisk fredet kulturminne. [...] Ofte kan tilstedeværelsen av gjenstander i seg selv være det som avgjør at et område er automatisk fredet. (Riksantikvaren, 2017, s. 4)

Retningslinjene påpeker at finnerlønn er mindre aktuelt der funn gjøres ved bevisst leting enn der funn kommer for dagen tilfeldig. Fastsetting er avhengig av om finneren har opptrådt i tråd med lover, regler og retningslinjer. Grunneier og finner skal dele finnerlønnen likt, og finnerlønn utbetales ikke når finner har deltatt i *sosiale søk* i regi av forvaltningen (Riksantikvaren, 2017, s. 4).

18. januar 2019 ble *Retningslinjer – fastsettelse av finnerlønn* publisert (Riksantikvaren, 2019, 28. januar).²⁹ Finnerlønn er lovfestet i kulturminnelovens § 13. Bestemmelsen

---

²⁹ Omtales i teksten som *retningslinjer for fastsettelse av finnerlønn*.

2. Norsk praksis

omfatter sølv og gull, og skal skjønsmessig vurderes med utgangspunkt i metallverdien med et tillegg på minst 10%. Finnerlønn skal deles likt mellom finner og grunneier (Kulturminneloven, 1978). Fram til 2012 var antallet finnerlønnssaker lavt i Norge, med mindre enn 50 saker mellom 1993 og 2011 (Gundersen, Rasmussen & Lie, 2016, s. 161). Fra 2012 har det vært en vesentlig økning i finnerlønnssaker på grunn av metallsøking. Dette utløste behovet for tydelige retningslinjer for slike saker. Fra 2014 ble derfor alle finnerlønnssaker satt på pause til de nye retningslinjene var klare (Gundersen, Rasmussen & Lie, 2016, s. 161).

Det nye finnerlønnssystemet er basert på fire verdigrupper – A, B, C og D, der verdigruppe A normalt ikke kvalifiseres til finnerlønn:

Gjenstander i gruppe B (kr 500 – 1000,-) [...] Gjenstander i gruppe C (kr 1000 – 2000,-) [...] Gjenstander i gruppe D: Alltid individuell vurdering, men i intervaller på hele 500kr. Gjenstander som er særlig vanskelige å vurdere skal vurderes av finnerlønnrådet. (Riksantikvaren, 2019, 28. januar)

Det er utarbeidet en liste over hvilke verdigrupper ulike gjenstandskategorier bør vurderes innenfor. For eksempel vil gjenstander som spenner og perler normalt vurderes i sjiktet A-B, seletøy i kategori C og en bronsedolk i kategori D (Riksantikvaren, 2019, 28. januar). De aller fleste gjenstandstyper listes opp som potensielt finnerlønnsverdige, altså gruppe «A-B». Hvilke kriterier som avgjør om et funn tilhører klasse A eller B er opp til den enkelte saksbehandler å vurdere. Det kan også gis påslag eller fratrekk for variablene «kontekst», «sjeldenhet» og «kulturhistorisk verdi». Det er imidlertid uklart hvilke kriterier som skiller variablene sjeldenhet og kulturhistorisk verdi. Ordlyden i veiledningen behandler variablene som om de er det samme, og lister opp en rekke dekorelementer som kan vekke gjenstander den ene eller den andre veien, for eksempel forgylling, forsølving, dekor, rav eller runer (Riksantikvaren, 2019, 28. januar).

Finnerlønn skal vurderes etter et gitt sett kriterier. Dette inkluderer funnopplysninger, funnhåndtering og aktsomhet. Det stilles strengere krav til finnere som leter *bevisst* etter gjenstander, enn finnere som gjør funn ved tilfældighet. Funnet skal være meldt og levert til rette instans til riktig tid og være tilstrekkelig dokumentert. Når funn er gjort med metallsøker skal føringene i *retningslinjer for privat bruk av metallsøker* legges til grunn ved finnerlønnsvurderingen. Dersom disse ikke er fulgt, kan det føre til bortfall eller avkortning av finnerlønn (Riksantikvaren, 2019).

2.2 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg redegjort for hovedtrekkene i norsk praksis overfor privat metallsøking. Kulturminnelovens bestemmelser i kombinasjon med Riksantikvarens retningslinjer skaper særnorske forutsetninger for tilblivelsen av pløyelagsfunn. Konseptet *automatisk fredete kulturminner*, som også berører «*marken over*» (*pløyelaget*), skaper særnorske problemstillinger som må tas hensyn til innenfor dette landets grenser. Det er kanskje også dette som bidrar til at den norske diskusjonen om privat metallsøking i større grad fremstår som en forvaltningsdiskusjon enn for eksempel i Danmark (se Dobat, 2013).

Norsk praksis overfor privat metallsøking og pløyelagsfunn kan på dette grunnlaget oppsummeres som bestående av følgende komponenter:

- 1) Detektoristene (som aktive deltakere, jfr. kapittel 1.4.1)
- 2) Juridiske rammer og retningslinjer
- 3) Aktørene i kulturminneforvaltningen og deres oppgaver og ansvar

Med dette grunnlaget inngår pløyelagsfunn grovt skissert i mange relasjoner før de havner i gjenstandsdatatabasen: Allerede før metalledektorens pip, forholder detektoristen seg til lover og retningslinjer, grunneiere, samt egen erfaring og kunnskap. Arkeologene hos fylkeskommunen vurderer funn og funnsted før gjenstandene sendes videre til universitetsmuseene. Inntaksvurdering og typebestemmelse bygger på rutiner og kunnskap som er tilgjengelig for arkeologene på universitetsmuseene. Innen pløyelagsfunn havner i gjenstandsdatatabasen med beskrivelse, referanser og koordinater har de vært gjennom en rekke hender, blitt påvirket av juridiske rammer og retningslinjer, samt av aktørene i kulturminneforvaltningen med deres oppgaver, rutiner og ansvar.

2. Norsk praksis

3 Teoretisk og metodisk verktøykasse

3.1 Introduksjon

Formålet med dette kapittelet er å formulere prosjektets teoretiske og metodiske tilnærming. Å studere relasjonen mellom norsk praksis og pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale forutsetter en innfallsvinkel der det tilsynelatende sosiale fenomenet «norsk praksis» og det tilsynelatende materielle fenomenet «vitenskapelig kildemateriale» eksisterer på samme ontologiske plan. Jeg har derfor hentet inspirasjon fra relasjonelle teoretiske perspektiver som *assemblage-tenking* og *aktør-nettverkteori (ANT)*. Når jeg skriver *hentet inspirasjon fra*, mener jeg at jeg låner analytiske konsepter uten å forsøke å gjennomføre rendyrkede [filosofiske] analyser; dette er et doktorgradsprosjekt i arkeologi, ikke filosofi.

Ved prosjektets oppstart var det essensielt å kunne si noe om samhandlingen mellom aktørene som utgjør grunnlaget for norsk praksis overfor privat metallsøking og prosessene bak tilblivelsen av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Det teoretisk-metodiske perspektivet tok i startfasen utgangspunkt i ANT, fordi metoden tidligere har vist seg å være velegnet til å belyse tilkomstbetingelsene og prosessene bak andre fenomener i norsk kulturminneforvaltning, slik som *kulturminnet*, *skipsfunn som kulturminner*, *nyere tids arkeologi* og *bruken av geofysikk i forvaltningen* (Brattli, 2006, 2011; Tuddenham, 2015; Stamnes, 2016; Nielsen, 2017).

Assemblage-tenking ble tatt inn i det teoretisk-metodiske perspektivet først i arbeidet med artikkel 4, men viste seg å med fordel kunne kombineres med ANT med henblikk på prosjektets hovedproblemstilling (se kapittel 3.3). Assemblage-tenking og ANT har flere likhetstrekk. Begge fører et relasjonelt virkelighetssyn, de vektlegger fenomeners tilblivelse, og begge fremhever en sosio-materiell virkelighet – at verden består av relasjoner mellom menneskelige og ikke-menneskelige elementer (Müller & Schurr, 2016). ANT egner seg til tilbakeskuende deskriptive analyser basert på *faktiske* uttalelser og handlinger, hvordan fenomener blir til og stabiliseres. Assemblage-tenking egner seg til å belyse hvordan disse *faktiske* prosessene former de samme fenomenenes mulighetsrom – hvordan de strukturerer et fenomens potensial til å utfolde seg på en eller flere måter. Dette er

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

relevant i spørsmålet om hva norsk praksis *gjør* med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale – hva *gjør* vår praksis med potensialet for fremtidig kunnskap?

Norsk arkeologi er sammensatt, og omfatter både forskning og forvaltning. Premisset her bygger derfor på et perspektiv der nåtidens forvaltningspraksis *virker inn* på arkeologisk kunnskapsproduksjon. Min forståelse av praksisens *gjøren*, er at norsk praksis, gjennom komponentene *faktiske* holdninger (artikkel 1; kapittel 6.3), uttalelser (artikkel 2; kapittel 6.3) og handlinger (artikkel 2, 3 og 4; kapittel 6.2) legger til rette for et spesifikt mulighetsrom for kunnskapsproduksjon, her benevnt som *mulighetenes diagram* (*virtual diagram*, se kapittel 3.2.2.1). Det komponentene i norsk praksis *gjør* er med andre ord at det skapes *virkning* gjennom relasjonene mellom aktører, holdninger, uttalelser, handlinger og gjenstander fra fortiden (*affect*, se kapittel 3.3). Denne forståelsen står i kontrast til den *moderne* tenkemåten, som det kan hevdes at utgjør grunnlaget for både den norske kulturminneforvaltningen og arkeologifaget. Jeg vil derfor gi et kortfattet innblikk i hva den moderne tenkemåten går ut på før jeg presenterer de teoretiske og metodiske konseptene som utgjør grunnlaget for avhandlingens del C.

3.2 Teoretisk rammeverk

Et grunnleggende element i den norske kulturminneforvaltningen er den *moderne* bevaringstankegangen som er basert på en forestilling om at det eksisterer et skille mellom fortiden og dagens samfunn (Brattli, 2006, s. 226). Dette kommer blant annet til uttrykk i forvaltningen av kulturminner som ikke-fornybare miljøressurser som vil gå tapt for alltid om de ikke vernes:³⁰

Når det kommer til verdisyn, hviler det hele på bærekraftperspektivet [...]. Når det gjelder forståelsen av hvilken form for kunnskap om fortid [...] og kulturminner vi er i stand til å erverve oss, har vi sett at det dreier seg om beskrivelser, kvantifiseringer og kalkulasjoner av ei virkelighet som ligger der ute, og hvis vesen er mer eller mindre upåvirket av det nåtidige samfunnet. (Brattli, 2006, s. 231)

I *We have never been modern* utforsker Bruno Latour (1993) *den moderne forfatning*. Latours utgangspunkt er at verden endret seg ugjenkallelig ved oppkomsten av moderne vitenskap på 1600- og 1700-tallet, noe som førte til at menneskene ble «moderne». Ved

---

³⁰ Se også Artikkel 2.

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

dette skillet hevder han at vi adskilte oss fra våre førmoderne forfedre og samtidig fjernet oss fra naturen. Et kjennetegn ved den moderne verdensforståelse, som også skiller den fra førmoderne verdensforståelse, er de modernes tendens til å kategorisere, sågar splitte opp verden i mer eller mindre entydige kategorier. Det er skapt en overbevisning om at det finnes rene kategorier, som også gjerne står i motsetning til hverandre, som for eksempel natur og kultur, objekt og subjekt, eller fortid og nåtid. Samfunnets institusjoner – politikk, vitenskap og religion – holdes også adskilt (Latour, 1993). Moderniteten baserer seg på en lineær historisk utvikling, og lider ifølge Latour av «historismens sykdom»: man vil ta vare på alt fordi man har brutt med fortiden. Dermed har historikere og arkeologer påtatt seg oppdraget å rekonstruere fortiden bit for bit – og jo mer som akkumuleres, jo mer har vi reddet. Fortiden er nødvendig å bevare nettopp fordi vi har mista den (Brattli, 2006, s. 16-21; Latour, 1993, s. 69).

Arkeologifaget er, i likhet med den norske kulturminneforvaltningen, tuftet på «moderne» overbevisninger. Det kan argumenteres for at moderniteten i det hele tatt muliggjør arkeologiens eksistens. Den filosofiske og vitenskapelige utviklingen på 15- og 1600-tallet la grunnlaget for forståelsen om at vitenskap *representerte* verden, en tankegang som senere kom til å prege den moderne forfatning (J. Thomas, 2004, s. 2, s. 171). Ideen om at materielle ting er vitnesbyrd over fortidens menneskers handlinger og tanker, er karakteristisk for den moderne tenkemåten, som også har preget arkeologisk tankegang (J. Thomas, 2004, s. 202):

[...] archaeology, as a modernist discipline par excellence, has consistently appealed to a series of linked metaphors – excavation, stratigraphy, typology, discovery and the search for origins. In doing so, it has sought to produce a present which is disengaged from the past. (Harrison, 2011, s. 153)

Sitatet over henviser til en rekke metoder for å samle inn data og tolke fortiden. Utgravning avdekker strukturer, stratigrafi plasserer arkeologisk materiale i tidsperioder relative til hverandre, og typologi grupperer gjenstandstyper etter alder, funksjon og utseende. Disse metodene, gjennom repetitive standardiserte praksiser, var i samhandling med blant annet museer, utstillinger, samlinger, universitetsgrader, publikasjoner, feltarbeid og ulike instrumenter, viktige komponenter tilblivelsen av arkeologifaget som disiplin på 1900-tallet (Olsen et al., 2012, s. 56). Utgravning og feltarbeid er de praksiser som skilte arkeologifaget fra andre disipliner, og spilte en stor rolle i normaliseringen av fagets identitet (Olsen et al.,

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

2012, s. 48). Senere har naturvitenskapelige metoder hatt stor innflytelse på faget, for eksempel oppkomsten av C-14-metoden på 1950/60-tallet, samt den prosessuelle arkeologiens positivistiske vitenskapsideal (Kristiansen, 2014, s. 15). Denne typen vitenskapsideal fordrer at om tolkninger er nøyaktige nok, korresponderer de med en «virkelighet» som er uavhengig av tolkningene. I arkeologisk sammenheng innebærer dette at gode nok metoder vil kunne gi presise rekonstruksjoner av fortiden. Med økt tverrfaglighet og stadig mer presise naturvitenskapelige metoder, for eksempel aDNA-sekvensering eller mulighetene for datamodellering med omfattende datasett, har moderniteten fremdeles en plass i arkeologisk tenking (f.eks. Kristiansen, 2014). I dag er det imidlertid åpenbart for de fleste arkeologer at vi ikke oppdager fortiden *som den var*, men med Olsens ord: “archaeologists work with what has become of what was; what was, as it is, always becoming” (Olsen et al., 2012, s. 6). Vi etablerer med andre ord relasjoner mellom fortiden og nåtiden, og både arkeologen og arkeologisk praksis er deltakende komponenter i tilblivelsen av fortiden som vi kjenner den (se f.eks. Olsen et al., 2012; Jones & Alberti, 2013; Lucas, 2012).

3.2.1 Pløyelagsfunn: Et fenomen i flere konstellasjoner

When we discover something new through engaging with an assemblage, we change the past as it exists now, but we do not change the past when it was present. (Fowler, 2013b, s. 246)

Fortiden eksisterer i våre nåtidige konstellasjoner. Den påvirkes av måten vi forholder oss til den på, og er ikke den samme fortiden som en gang fant sted. Pløyelagsfunn inngår i ulike konstellasjoner i nåtiden. Detektorister, kulturminneforvaltningen, forskere eller publikum i en utstilling møter gjenstandene med ulike utgangspunkt og ulike formål. Gjenstander funnet med metalledetektor i pløyelaget omtales med en rekke begreper i faglitteraturen. *Metallsøkerfunn* vektlegger metoden, og fungerer som et samlebegrep for gjenstander som er funnet ved hjelp av metalledetektor. Begrepet *oldsaker* er tradisjonelt brukt om menneskeskapte gjenstander fra *oldtiden* (Østmo & Hedeager, 2005, s 278), og brukes ofte av detektorister.³¹ Begrepet vektlegger gjenstandenes høye alder. *Løsfunn* brukes gjerne om enkeltfunn «uten nærmere opplysninger om funnforholdene» (Østmo &

---

³¹ Eksempelvis i facebookforum som «Metalledetektor og historie».

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

Hedeager, 2005, s. 237), for eksempel i betydning av at de ikke har tilknytning til en arkeologisk struktur (f.eks. Tonning et al., 2017). *Løse kulturminner* er et juridisk begrep som omfatter innleveringspliktige gjenstander som oppfyller kulturminnelovens alderskriterier, og omfatter mer enn bare metallsøkerfunn. Ved å bruke begrepet *pløyelagsfunn* vektlegger jeg funnsammenhengen, fordi det er pløyelaget som funnsammenheng som i størst grad berører problemstillingene som reises i den norske diskusjonen om privat metallsøking (se artikkel 1; kapittel 6.3).

Alle de ovenfor nevnte begrepene vektlegger ulike egenskaper ved gjenstandene i nåtiden – de inngår i forskjellige konstellasjoner avhengig av hvordan de omtales; som et vitnesbyrd fra en tid totalt avskilt fra nåtiden, som et kulturminne som må vernes, eller som et potensielt arkeologisk kunnskapsobjekt med uklare funnomstendigheter. De ulike egenskapene vi tillegger arkeologiske gjenstander gjennom begrepsbruken gjør dem til noe annet i nåtiden enn hva de var i fortiden. Gjenstander fortsetter å eksistere utover menneskene som skapte dem og eide dem. De varer, utvides og transformeres. I fortiden inngikk de i konstellasjoner som er fragmenterte for oss, og vi bidrar til å relatere dem til nye konstellasjoner; som virkemidler i en museumsfortelling, som data i en arkeologisk analyse, eller som kulturminner. Det er lett å forveksle *fortidig materiell kultur* med *kulturminner*. *Kulturminner* rommer i realiteten mer enn den fysiske størrelsen *fortidig materiell kultur*, og består av en rekke nåtidige, forskjelligartede elementer:

Måten dagens forvaltningsregime definerer Kulturminnet på inkluderer aktanter som politikk, økonomi, jus, fysiske strukturer, humanvitenskap, teknologi, maktrelasjoner, naturvitenskap, fortid og mye, mye mer. (Brattli, 2011, s. 274)

De registrerte funnene i gjenstandsdatabasene kan beskrives på samme måte; gjenstandene er blitt noe annet enn *fortidig materiell kultur*. På reisen fra fortiden til de ble tall og ord i min Excel-database, har de inngått i mange konstellasjoner, og tatt del i og blitt påvirket av en rekke prosesser; nedbryting, pløying, finnere, lovverk, retningslinjer, saksbehandlere, Askeladden, katalogisering og digitalisering.

3.2.2 Assemblage-tenking

Jeg har en potteplante med trekløveraktige blader i leiligheten min – en Oxalis. I jorda nedi potta er det ikke røtter, men et *rhizom*. *Rhizomet* utgjør grunnlaget for planten min. Tar jeg det ut, har det ingen åpenbar underside eller overside, ingen midtpunkt, startpunkt eller

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

sluttpunkt. Plantens rhizom kan sammenlignes med en ingefær – det kan vokse i alle retninger. Jeg kan bryte av hvilken som helst bit, sette den i ny jord, og snart få en ny og like fin Oxalis i en ny potte. Hos de franske filosofene Gilles Deleuze og Felix Guattari er rhizomet en metafor i en virkelighetsforståelse der enheter (ting, fenomener) ikke er statiske essenser, men dynamiske, flytende multiplisiteter: «A rhizome has no beginning or end; it is always in the middle, between things, interbeing, *intermezzo*» (Deleuze & Guattari, 2013, s. 26). Konseptuelle rhizomer kan forstås som *flytende strømmer* [flows] som beveger seg i det konseptuelle rom – de er frie strømmer av potensial, og det er ingen grenser for hvilke prosesser som kan oppstå (Jervis, 2019, s. 39).

Rhizom-konseptet er abstrakt og fritt, mens faktiske objekter som planter, mennesker eller arkeologiske gjenstander har form, muligheter og begrensninger. Rhizomet til potteplanten min er ikke et konseptuelt rhizom i fri flyt med uendelige muligheter – det er konkret og har et visst mulighetsrom. Det er kodet gjennom planteverdenens genetiske rammeverk og påvirkes av vekstforhold, skadedyr og om jeg husker å vanne det. Selv om jeg bryter av en bit og setter den i ny jord, vil det ikke vokse opp en annen art fra rhizomet. Nå, som jeg skriver dette, skapes en relasjon mellom Oxalis-planten min og en doktorgradsavhandling om pløyelagsfunn. Denne relasjonen er mulig fordi blomsterbutikken hadde akkurat denne planten den gangen jeg kjøpte den, fordi jeg googlet *rhizom* da jeg leste Deleuze og Guattari, og fordi jeg vurderte den som et relevant bilde å beskrive det konseptuelle *rhizomet* med. Relasjonene kommer til å bestå lenge etter at tripsangrepet jeg strever med har tatt knekken på den fysiske planten. Dette prosjektet er derfor en konstellasjon som i tillegg til alt fenomenene pløyelagsfunn og norsk kulturminneforvaltning består av, inneholder en potteplante, en innkjøps sjef på en blomsterbutikk, Google, Deleuze, Latour, og garantert mye mer.

Som det er formulert hos Deleuze og Guattari, er rhizomet, og det nært beslektede konseptet *assemblage*, en motsats til en hierarkisk, dualistisk og lineær ontologi (som den moderne). Deleuze og Guattaris tekster kan på mange måter sammenlignes med konseptet selv – de formulerer ikke en enhetlig assemblage-teori eller metodologi, men en rekke abstrakte, dynamiske konsepter. Kjernen i assemblage-tankegangen er dynamisk; den legger i seg selv til rette for videreutvikling av konseptene i sammenhengene de potensielt kan bli en del av. Boka *A Thousand Plateaus* illustrerer dette gjennom å være en samling av tekster som ikke nødvendigvis må leses i riktig rekkefølge (Deleuze & Guattari, 2013). Tilnærmingen til

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

konseptet i dette prosjektet er ikke et forsøk på en rendyrket deleuziansk analyse. Jeg har heller valgt ut relevante konsepter med formål å belyse problemstillinger rundt fenomenet pløyelagsfunn. Alt i verden kan forstås som assemblages – ansamlinger av ting, tanker, ideer, individer og mer – assemblages er flytende *multiplisiteter*, transformasjonsprosesser som påvirker, påvirkes og endrer seg gjennom relasjoner til andre assemblages.

Det engelske begrepet *assemblage* er ifølge Manuel DeLanda (2016) ikke dekkende for det opprinnelige franske begrepet *agencement*. Den opprinnelige termen henviser til *handlingen* det er å sette sammen ulike komponenter – å få dem til å passe sammen, samt resultatet av sammensetningen. På engelsk dekker begrepet bare det sistnevnte, resultatet, og skaper dermed et inntrykk av et produkt foran en prosess (DeLanda, 2016, s. 1). Den produktorienterte forståelsen av begrepet gjenspeiles i hvordan det har blitt brukt i arkeologifaget om statiske enheter definert av typologi eller arkeologisk kontekst (se Hamilakis & Jones, 2017, s. 77).

DeLandas assemblage-teori kan forstås som en systematisering av *assemblage*-tankegangen som først ble introdusert av Deleuze. I assemblage-teori er det ikke noe ontologisk skille mellom ulike eksistensnivåer – mennesker og ikke-mennesker, og *konstellasjoner* oppstår i relasjonene mellom delene:

Assemblages emerge from the interactions between their parts, but once an assemblage is in place it immediately starts acting as a source of limitations and opportunities for its components. (DeLanda, 2016, s. 219)

Assemblage-tenking inspirert av Deleuze, men kanskje først og fremst DeLanda, har det siste tiåret fått fotfeste i arkeologisk teori. I arkeologifaget har tenkemåten blant annet hatt innflytelse på forståelsen av arkeologisk praksis som en dynamisk prosess som virker inn på tilblivelsen av det arkeologiske materialet, og påvirker slik våre fortidsfortellinger. Chris Fowler (2013a, 2013b) baserer sin argumentasjon på at arkeologisk praksis er en sammensetning av materialer, ting, steder, mennesker, teknologier, ideer og mer. Arkeologen er en komponent i konstellasjonen, og arkeologisk praksis omformer stadig konstellasjonen på nye måter. Gjennom sirkulasjon i dokumentasjon og forskning *utvides* arkeologiske objekter over tid; arkeologer skaper stadig nye *reproduksjoner* av gjenstander og lokaliteter, som er *mer enn* den fysiske gjenstanden fra fortiden. I *Understanding the Archaeological Record* undersøker Gavin Lucas (2012) den ontologiske relasjonen mellom arkeologifagets «metodologiske» konsepter (stratigrafi, typologi) og nåtidige teoretiske

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

perspektiver som materialitet og *agency*. Han påpeker en viktig årsak til at arkeologisk teori og metode fremdeles til en viss grad holdes adskilt i den faglige diskursen; våre metodologiske konsepter er få og forholdsvis stabile, mens de teoretiske er forskjellige og i konstant endring (Lucas, 2012, s. 3). Lucas betrakter materiell kultur som en relasjonell prosess, og mener arkeologisk praksis bør fokusere på relasjonene arkeologiske enheter inngår i (Lucas, 2012, s. 167–168). Både Lucas og Fowlers analyser viser at arkeologer tar del i å forme og komponere enhetene vi graver ut, samler og tolker.

I boka *Assemblage Thought and Archaeology* utforsker Ben Jervis (2019) assemblage-tankegangens potensial for arkeologifaget. Han presenterer assemblage som et ontologisk og metodisk konseptuelt rammeverk som har potensial til å endre arkeologifaget radikalt. Assemblage kan for eksempel anvendes til å rekonseptualisere konvensjonelle forståelsesrammer som *struktur*, *identitet*, *representasjon* og *makt* (Jervis, 2019, s. 1). På det ontologiske plan er rammeverket en motsats til modernitetens dikotomier og kategorier. Assemblage utfordrer med andre ord grunnlaget for konvensjonell arkeologi og har potensial til å endre synet på vesentlige komponenter i arkeologisk kunnskapsproduksjon, inkludert typologi og periodeinndeling (Beck, 2020, s. 176).

3.2.2.1 Analytiske verktøy

Assemblage-konseptene som anvendes som analytiske verktøy i dette prosjektet, brukes med utgangspunkt i min forståelse av arkeologisk praksis som er inspirert av den som formuleres hos Lucas (2012) og Fowler (2013a; 2013b). Dette innebærer at arkeologisk praksis, herunder forvaltningspraksis, spiller en aktiv rolle i tilblivelsen av det arkeologiske materialet. Med assemblage-tenking følger et rikholdig konseptuelt begrepsapparat. Til dette prosjektets formål har jeg valgt ut de som angår fenomeners tilblivelse, stabiliserings- og endringsprosesser - *territorialisering*, *virkning (affect)*, *koding* og *stratifisering* – og de som angår virkelighetens ulike former – *det aktuelle* og *det virtuelle*. Fordelen med nettopp disse begrepene, er at de kan bidra til å identifisere prosesser og komponenter relatert til norsk praksis overfor privat metallsøking, og hvordan disse bidrar til å forme pløyselagfunnenes mulighetsrom som vitenskapelig kildemateriale.

Assemblage er en ansamlingsprosess der ulike komponenter bringes sammen til en midlertidig enhet. Denne prosessen kalles *territorialisering*, og en slik midlertidig enhet

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

benevnes her som *konstellasjon*. Enhver komponent i konstellasjonen kan samtidig inngå i andre konstellasjoner – en bevegelsesprosess kalt *de-territorialisering*. De-territorialisering er en produktiv prosess som gjør at ulike konstellasjoner påvirker hverandre – prosessen kan potensielt virke inn på tvers av tid, målestokk og rom. *Re-territorialisering* er når komponentene blir deler i nye konstellasjoner (Jervis, 2019, s. 38).

Affect er selve evnen enhver konstellasjon har til å *påvirke* eller *bli påvirket* (Deleuze & Guattari, 2013, s. xvi):

To every relation of movement and rest, speed and slowness grouping together as an infinity of parts, there corresponds a degree of power. To the relations composing, decomposing, or modifying an individual there correspond intensities that affect it, augmenting or diminishing its power to act; these intensities come from external parts or from the individual's own parts. Affects are becomings. (Deleuze & Guattari, 2013, s. 299)

Affect kan med dette utgangspunktet forstås som både generatoren som setter i gang påvirkning, og resultatet av andre påvirkningsprosesser. *Affects* er midlene som forårsaker territorialiseringsprosesser, og oppstår og endrer seg gjennom relasjoner, i likhet med andre komponenter i konstellasjonene. "[...] affects are beings whose validity lies in themselves and exceeds any lived" (Deleuze & Guattari, 1994, s. 164). Slikt sett kan ikke *affect* sidestilles med *agency*, der sistnevnte i ANT-sammenheng viser til evnen hver enkelt komponent har til å påvirke andre komponenter i en konstellasjon (Latour, 2005, s. 128-129).

Koding er prosesser som ordner og strukturerer flyten av andre prosesser. Kodingsprosesser oppstår når spesielt uttrykksfulle komponenter i konstellasjoner definerer en helhet, for eksempel når forvaltningsorganer, lovverk og retningslinjer definerer kulturminner (DeLanda, 2016, s. 22; Jervis, 2019, s. 38). *De-koding* bryter kodene ned, for eksempel når fylkeskommuner gjentatte ganger unnlater å følge Riksantikvarens føringer om å definere pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner (fylkeskommunenenes praksis diskuteres i kapittel 6; Se også kapittel 3.2.3.1 om *kontroverser*). Koding og de-koding er nyttige verktøy for å forstå hvorfor noen konstellasjoner er stabile, mens andre endrer seg:

[...] as it creates opportunities to understand the gradual breakdown of some social norms and the persistence of others, to see power [...] as emerging out of behaviour across scales. (Jervis, 2019, s. 39)

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

Stratifisering er sorteringsprosesser som skaper spesielt solide enheter, en kraftfull form for koding. *Strata* kan derfor betraktes som sterkt kodede konstellasjoner (se også *black box* kapittel 3.2.3.1). Ulike konstellasjoner kan vurderes ut fra et spekter der *strata* utgjør det ene ytterpunktet, mens det motsatte inneholder rhizomatiske frittflytende og ustrukturerte strømmer av potensial (DeLanda, 2016; Jervis, 2019, s. 41).

The actual og *the virtual*, her oversatt til *det aktuelle/faktiske* og *det virtuelle*, forstås som virkelighetens ulike former:

Philosophy is the theory of multiplicities, each of which is composed of actual and virtual elements. Purely actual objects do not exist. Every actual surrounds itself with a cloud of virtual images. (Deleuze & Parnet, 2002, s. 148)

Aktuelle og virtuelle komponenter er like fullt virkelige, og kan ikke uten videre sidestilles med håndfast og abstrakt, eller med realisert- og urealisert potensial (DeLanda, 2016, s. 108-109; Harris, 2018). *Det virtuelle* består av alt som har vært, kunne ha vært, og kan bli – det er den iboende sfæren av potensial i alle konstellasjoner (Harris, 2018, s. 163). Tilblivelsen av et fenomen er en aktualiseringsprosess. Når *det virtuelle* får et uttrykk i form av hendelser, ting, ideer og fenomener, når det territorialiseres, kodes og stratifiseres, blir det *aktualisert* (Jervis, 2019, s. 58-59). Det aktuelle kan derfor forstås som den empirisk tilgjengelige virkeligheten, mens det virtuelle er virkelighetens mulighetsrom.

Fortiden eksisterer i det virtuelle. Den er i høyeste grad virkelig, men spesifikke fortider aktualiseres i nåtiden gjennom blant annet arkeologisk praksis, historisk praksis og populærkulturen (figur 4). Konstellasjoner befinner seg i en spesifikk historisk kontekst – mennesker, ting, praksiser, ideer og metoder er sammenblandet i nåtiden. Hva en konstellasjon kan *gjøre* formes av komponentene og relasjonene mellom dem og er derfor strukturert og spesifikk, et *diagram, mulighetenes diagram [virtual diagram]* (DeLanda, 2016, s. 130; Harris, 2018, s. 163).

Mulighetenes diagram og skillet mellom det virtuelle og det aktuelle er gode verktøy for å kunne si noe om potensial, i denne sammenheng hvilke mulighetsrom for kunnskap som dannes i samspillet mellom norsk praksis, pløvelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale og materiell kultur fra fortiden. Begrepene kan si noe om hvordan det som faktisk skjer og gjøres [the actual], representert ved den empirisk tilgjengelige virkeligheten i form av litteratur, dokumenter og oppføringer i gjenstandsdatabasene, i sammenheng *påvirker*

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

[affect] *mulighetsrommet* for kunnskap om fortiden, og blir virtuelle elementer i fenomenet pløyelagsfunn. For å sikre flyt i den videre teksten bruker jeg *mulighetsrommet* synonymt med *mulighetenes diagram*.

Figur 4: Vikingskip fra tv-serien «Vikings». En aktualisering av vikingtiden. Aktualiseringen kunne ikke eksistert uten sine virtuelle elementer - mulighetenes diagram - strukturert i samspill mellom vikingtiden som den var, arkeologisk og historisk kunnskap, fri fantasi, Hollywood og mye mer i nåtiden. Rettigheter: Scanpix – (<https://ndla.no/article/27459>). Creative Commons-lisens - CC BY-NC 4.0.

3.2.3 Aktør-nettverkteori

Fordelen med ANT er metodens rikholdige begrepsapparat som er særlig velegnet til å beskrive kunnskapsproduksjon, *science in action* – hvordan kunnskap produseres i samspill mellom mennesker og ting (f.eks. Callon, 1984; Callon et al., 1986; Latour, 1987, 1999, 2005; Law, 1999, 2009). I ANT er man ikke opptatt av «ferdige», stabile fakta, men heller selve konstruksjonen; hva som muliggjorde tilkomsten av dem. En ANT-tilnærming gjør det mulig å ta et steg tilbake og gripe de faktiske omstendighetene rundt tilblivelsen av et fenomen. Metoden favner derfor *det aktuelle* – den empirisk tilgjengelige verden.

Ifølge Bruno Latour (1987) er vitenskapens mål å skape fakta gjennom vitenskapelig oversettelse. Rene fakta avdekkes ikke uten videre i laboratoriet – fakta konstrueres i

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

kontinuerlig samspill mellom mennesker og ikke-mennesker, *aktører* (Latour, 2005, s. 46). En aktør er derfor både et resultat av, og en medspiller i, nettverket av forbindelser med andre aktører. På denne måten er *nettverk* i ANT ikke en fast størrelse av punkter bundet sammen, men selve evnen hver aktør har til å påvirke relasjonen til andre aktører. Nettverket defineres av relasjonen mellom aktørene (Latour, 2005, s. 129). Bak ethvert etablert fakta og enhver etablert praksis skjuler det seg et nettverk av aktører som gjennom stabiliseringsprosessen har blitt usynlige; aktørenes handlinger og påvirkningskraft tas for gitt. Som tilbakeskuende metode går ANT tilbake til disse aktørene; hendelsene, tingene, menneskene og dokumentene som bidro til å stabilisere de etablerte sannhetene som nå tas for gitt.

3.2.3.1 Oversettelsesprosesser, kontroverser og sorte bokser

Kontroverser er fenomener aktører er uenige om. I vitenskapsteoretisk forstand kan en kontrovers defineres som et fenomen som ikke er stabilisert og *black boxed*; aktørene er uenige om både spørsmål og svar (se Latour, 1987). Kontroverser starter når involverte aktører ikke kan ignorere hverandre lenger, og de stopper når aktørene kommer frem til kompromisser de kan være enige om. Alt mellom disse ytterpunktene er å regne som en kontrovers (Venturini, 2010, s. 261). Forståelsen av *pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner* og det relaterte fenomenet *privat metallsøking* kan begge regnes som kontroverser. Førstnevnte gjør seg synlig i høringsuttalelsene i forbindelse med retningslinjer for privat bruk av metallsøker (artikkel 2), ved at de ulike aktørene uttrykker ulike oppfatninger og problemstillinger rundt når et funn i pløyelaget indikerer et *automatisk fredet kulturminne*. Den andre kontroversen er synlig i den norske diskusjonen om privat metallsøking, der aktørene diskuterer ulike problemstillinger forbi hverandre (artikkel 1).

Sorte bokser er fenomener som oppfattes som så naturlige og selvsagte at ingen stiller spørsmål ved dem. C-14-metoden er et eksempel på et fenomen som er så naturalisert at den kan brukes uten rom for tvil. Kontroversene, diskusjonene, lykketreffene og feiltakelsene som skjedde i kjølvannet av at metoden ble akseptert som vitenskapelig praksis, er usynliggjort (Brattli, 2006, s. 43). Oversettelsesprosessene i forkant av at utsagn, metoder eller objekter godtas som fakta, kan forstås som sammensatt av en rekke *modaliteter* (Latour, 1987). Ethvert utsagn er i utgangspunktet verken fakta eller ikke-fakta. *Modalitetsetninger* tilfører ulike utsagn kvalitet og fører dem i ulike retninger i en diskurs

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

(Brattli, 2006, s. 40-41; Latour, 1987; Schaaning, 1996, s. 77). Modalitetene betegner *grad av sikkerhet* rundt et fenomen – ulike måter å formulere seg på som gir mer eller mindre rom for tvil. De sier noe om hvordan fenomenet forstås av den enkelte aktør. Modalitetene spiller en viktig rolle i å gi objekter og utsagn status som sanne og riktige, og deles i fem ulike nivåer, her eksemplifisert med hypotetiske måter å uttale seg om pløyelagsfunn på (etter Schaaning, 1996):

1. Spekulasjoner – «kanskje pløyelagsfunn kunne indikere automatisk fredete kulturminner»
2. Usikre påstander – «det hevdes at pløyelagsfunn representerer automatisk fredete kulturminner»
3. Antakelser – «det er vanlig å anta at pløyelagsfunn representerer automatisk fredete kulturminner»
4. Fakta – «pløyelagsfunn representerer automatisk fredete kulturminner»
5. Utematiserte antakelser – «vi brukte pløyelagsfunn for å påvise automatisk fredete kulturminner»

Nivåene graderer utsagn fra det helt usikre til det sikre, der nivå 4 og 5 kan regnes som *svarte bokser*. Geofysiske metoder, som har blitt brukt til å kartlegge arkeologiske strukturer på norske pløyelagslokaliteter, er et eksempel på et fenomen som i mange tilfeller fremstår som svart boks (for eksempler, se Stamnes, 2016, s. 35, s. 88). Svarte bokser er stabile fordi de holdes oppe av mange aktører som har godtatt dem, og de er dermed vanskelig å utfordre.

Vitenskapelig kunnskapsproduksjon kan betraktes som en *oversettelsesprosess* (f.eks. Callon, 1984). Dette er ikke en kronologisk, men en flytende prosess som avhenger av hvordan aktørenes utsagn (modalitetssetninger) flytter rundt på fenomenet. En ANT-analyse av oversettelsesprosessen tar utgangspunkt i tiden *før* svarte bokser oppstår, eller ved å forfølge kontroversene som oppstår når svarte bokser åpnes (Latour, 1987, s. 258). Min analyse av *pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner* i artikkel 2 finner sted midt i oversettelsesprosessen. I kapittel 6.3 vil jeg vurdere den videre oversettelsesprosessen knyttet til *pløyelagsfunn som diskursivt objekt*.

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

Oversettelsesprosessen skjer gjennom det Michel Callon (1984) kaller oversettelsens fire stadier: 1. problematisering, 2. interessering, 3. innrulling og 4. mobilisering av allierte (se også Brattli, 2006; Hess, 1997, s. 109; Tuddenham, 2015):

1. Problematisering starter der aktører i nettverket posisjonerer seg ved å definere relevante problemstillinger. For pløyelagsfunn starter denne fasen omtrent når funnmengden øker betraktelig (kapittel 6.3), og den faglige diskusjonen om privat metallsøking skyter fart. Definisjonsmakten ligger hos dem som får andre aktører til å akseptere ens definisjon av problematikken gjennom å etablere *obligatoriske passeringspunkter* (OPP). OPP representerer hvordan den til enhver tid riktige kunnskapen forvaltes og defineres. Klima- og Miljødepartementet, representert ved lovverk, forskrift og stortingsmeldinger, vil i denne sammenhengen kunne forstås som OPP. Riksantikvaren, fylkeskommunene og universitetsmuseene kan forstås som *kalkulasjonssentre* – institusjoner som på ulike måter handler på vegne av OPP. Kalkulasjonssentre mottar og sender ut *inskripsjoner*, og har makt til å definere forbindelser i nettverket. Det er viktig å påpeke at posisjonen som OPP og kalkulasjonssenter ikke er statiske størrelser. Når Klima- og miljødepartementet og Riksantikvaren kan forstås som henholdsvis OPP og kalkulasjonssenter overfor *forsvarlig bruk av metallsøker i forhold til kulturminner*, kan nasjonale forskningsstrategier og forskere på universitetsmuseene tilskrives disse funksjonene når problemstillinger relatert til kunnskapsutvikling diskuteres (se Tuddenham, 2015, s. 29).
2. Interessering går ut på å få OPPs interesser til å falle sammen med nettverkets interesser. Prosessen fram mot *retningslinjer for privat bruk av metallsøker*, vil kunne betraktes som et ledd i interesseringsstadiet.
3. På innrullingsstadiet stabiliseres oversettelsesprosessen ytterligere ved å etablere virkelighetsdefinisjoner og stabilisere aktørenes roller på en måte som eliminerer motforestillinger hos andre deltakere i nettverket. Et eksempel, er Riksantikvarens (2019, 6. mars) brev til forvaltningsinstitusjonene som spesifiserer at «I tilfeller der flere funn og/eller andre opplysninger, tilsier at funnstedet for eksempel representerer [...] [ulike kulturminnetyper], skal dette registreres i Askeladden som en automatisk fredet lokalitet.» Denne føringen forsøker å stabilisere fylkeskommunenes vurderinger med hensyn til pløyelagsfunnenes vernestatus.

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

4. I det siste stadiet mobiliseres allierte for å hindre bevegelse i de etablerte forholdene. Nettverket styrkes og hindres fra å falle sammen.

I oversettelsesprosessen skapes *inskripsjoner*. En inskripsjon kan være en fysisk innretning eller et dokument med formål å lede aktør-nettverket mot et bestemt mål; mot fakta eller sannhet (Schaaning, 1996). Sterke inskripsjoner tvinger aktører til å følge et bestemt mønster, mens svake inskripsjoner åpner for andre praksiser som ikke nødvendigvis kunne forutsees på inskripsjonstidspunktet. Askeladden og universitetsmuseenes gjenstandsdatabaser kan forstås som inskripsjonsmekanismer. Fylkeskommunens definisjoner og avgrensninger av pløyelagsfunn som kulturminner i Askeladden kan forstås som sterke inskripsjoner, ettersom oppføringer i matrikkelen ifølge kulturminneloven § 3 «alltid regnes som et automatisk fredet kulturminne, med mindre det føres bevis for det motsatte» (Kulturminneloven, 1978). Retningslinjene er også inskripsjoner, da de legger til rette for et handlingsmønster som både detektorister og forvaltningsinstitusjoner må forholde seg til.

3.3 Å kombinere Assemblage og ANT

I en virkelighetsforståelse inspirert av assemblage-tenking og ANT er ethvert fenomen sammensatt av foranderlige relasjoner mellom mennesker og ikke-mennesker. Pløyelagsfunn kan i et slikt perspektiv forstås, i tillegg til å være ting skapt i fortiden, som å være et nåtidig fenomen i samspill med fortiden, og alle tider og prosesser imellom. I norsk sammenheng er det arkeologiske feltarbeidet – kjernen i arkeologifagets identitet og en viktig metode for innsamling av data – stort sett et forvaltningsanliggende. Norsk forvaltningspraksis må derfor sees i sammenheng med faget generelt, og også som en deltakende komponent i tilblivelsen av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale.

Assemblage-perspektivet utgjør det overordnede teoretiske rammeverket i denne avhandlingen, mens ANT brukes på et metodisk plan. ANTs konseptuelle vokabular for å beskrive fenomeners stabiliseringsmekanismer (modaliteter, inskripsjoner, kalkulasjonssenter, sorte bokser osv.) bidrar til å konkretisere de mer flytende, prosessuelle, assemblage-konseptene (territorialisering, koding, stratifisering osv.), med tanke på å identifisere mer eller mindre varige og empirisk tilgjengelige, *aktuelle*, konstellasjoner som skapes i forskning og forvaltning (Müller & Schurr, 2016, s. 226). ANT egner seg derfor

3. Teoretisk og metodisk verktøykasse

godt til en tilbakeskuende diskursanalyse slik metoden anvendes i artikkel 2. ANT-konseptene knyttet til oversettelsens fire stadier benyttes videre i kapittel 6 (se Callon, 1984). Assemblage-konseptene jeg vektlegger i den videre analysen, befinner seg i skjæringspunktet mellom *det aktuelle* og *det virtuelle*. Assemblage-tenking legger til rette for å vektlegge fenomenenes multiplisitet og foranderlighet på tvers av tid og rom. I denne forståelsesrammen påvirker og strukturerer relasjonene mellom konstellasjoners aktuelle og virtuelle elementer *mulighetenes diagram*.

Assemblage-vridningen utvider *agency*-konseptet som står sentralt i ANT. *Agency* er i ANT enkeltaktørens evne til å påvirke andre aktører i *nettverket* (konstellasjonen), og er i utgangspunktet ikke et konsept i assemblage-tenking. *Affect* har imidlertid en sentral plass i sistnevnte, og når jeg skriver om *virkning* eller *påvirkning*, skriver jeg om *affect*. Forskjellen er at *påvirkning* ikke iboende er egenskaper i enkeltaktører, men noe som oppstår i *relasjonene* i og mellom konstellasjonene, og som både genererer og resulterer i *virkning* i ansamlingsprosessene.

I den videre teksten likestiller jeg *aktører* og *komponenter* i beskrivelsen av konstellasjonenes bestanddeler. Dette bunner i en flat ontologisk tilnærming mellom mennesker og ikke-mennesker, der det ikke bare er mennesker og institusjoner som skaper *virkning*. Jeg bruker begge begrepene for lesbarhetens skyld, der *aktører* i hovedsak brukes om *forvaltningsaktører*.

4 Materiale

4.1 Introduksjon

I dette kapitlet presenteres materialet som utgjør grunnlaget for analysene i artiklene og del C. Materialet består av både faglitteratur, høringssvar og saksdokumenter fra kulturminneforvaltningen, samt registrerte lokaliteter og gjenstander i Askeladden og gjenstandsdatabasene. Faglitteratur danner utgangspunkt for å belyse underproblemstilling 1, høringssvar og saksdokumenter brukes for å belyse underproblemstilling 2, mens databasene danner utgangspunktet for underproblemstilling 3. Det samlede materialet utgjør grunnlaget for å belyse hovedproblemstillingen.

4.2 Faglitteratur

Faglitteratur som spesifikt omtaler norske forhold rundt pløyelagsfunn og privat metallsøking utgjør grunnlaget for problemstillingene dette prosjektet er bygget på. Denne empirien er utgangspunkt for artikkel 1, med formål å belyse avhandlingens underproblemstilling: *Hva er hovedtrekkene i den norske diskusjonen om privat metallsøking, og hvilke fokus har aktørene?*

Litteraturen som er benyttet er oppsummert i tabell 2 med tekstenes problemstillinger sitert, i den grad problemstillingene fremgår tydelig av tekstene. Materialet er avgrenset med utgangspunkt i tidspunktet for økning i innleverte funn fra privat metallsøking på nasjonalt nivå, ca. 2014, og inkluderer ikke litteratur publisert før dette.³² Det finnes også faglitteratur publisert før min avgrensning, men da er vi tilbake i 1992 (for et sammendrag av denne litteraturen, se Axelsen, 2021, s. 92-95).

---

³² I ettertid ser jeg at jeg burde inkludert Josephine Munch Rasmussens artikkel i fagbladet Miljøkrim fra 2013, der hun belyser forvaltningsrelaterte problemstillinger rundt privat metallsøking (Rasmussen, 2013). Rasmussens artikkel representerer i realiteten startskuddet for den (publiserte) norske diskusjonen om privat metallsøking, ettersom den er den første publikasjonen om tematikken på mer enn 20 år.

4. Materiale

Tabell 2: Kronologisk oversikt over faglitteratur som berører pløyelagsfunn, og som utgjorde empirien for artikkel 1. Problemstillingene er sitert direkte fra artiklene, der det er uttalte problemstillinger, eller fra artiklenes sammendrag. I tillegg ble det i artikkel 1 inkludert to kronikker publisert i Klassekampen om tematikken (Skre & Pilø, 2016, 20 februar, 2016, 3. juni), samt feltrapporter der geofysikk ble brukt på lokaliteter med mange gjenstander i pløyelaget (Fredriksen & Stamnes, 2019; Gustavsen et al., 2018; Kristiansen et al., 2016; Stamnes, 2017). Det skal også nevnes at Rolfsens (2016) tekst som står oppført i denne tabellen, ikke er referert direkte i artikkelen.

År	Forfatter(e) og institusjon	Tittel og type	Problemstilling
2014	Josefine M. Rasmussen <i>Universitetet i Oslo</i>	<i>Securing Cultural Heritage Objects and Fencing Stolen Goods? A Case Study on Museums and Metal Detecting in Norway</i> <i>Reply to Comments from Suzie Thomas, Martin Mesicek, Raimund Karl, Mads Ravn, Maria Lingström.</i> Tidsskriftartikkel og svar	What characterizes conscientious metal detecting? And what practices or acts constitute the nighthawking that the heritage rescuer stands in contrast to? (Rasmussen, 2014a).
2014	Mads Ravn <i>Kulturhistorisk Museum</i>	<i>In Defence of Small Things Forgotten</i> Svar til Rasmussen (2014a)	Her article highlights an important discussion, but also reveals a narrow perspective on a complex problem. [...] My main question to her is: how can interviewing only 19 anonymous persons provide evidence to convincingly demonstrate dubious activities which she then associates with money laundering and the illegal antiquities trade? (Ravn, 2014).
2015	Birgit Maixner <i>Kulturhistorisk museum</i>	<i>Én lov – ulik forvaltningspolitikk Om norsk forvaltningspraksis rundt privat metallsøking i pløyejord og dens konsekvenser</i> Tidsskriftartikkel	Målet med denne artikkelen er tredelt. For det første skal den belyse lovgrunnlaget og regionaladministrasjonens forvaltningspraksis rundt mottak og registrering av metallsøkerfunnene i Norge. [...] For det andre skal artikkelen vise hvilke konsekvenser de ulike gjeldende forvaltningspraksisene og fortolkningene av kulturminneloven har for metallsøkerfunnenes representativitet og forskningspotensiale.
2015	Birgit Maixner <i>Kulturhistorisk Museum</i>	<i>Missingen/Åkeberg i Østfold– en storgård fra jernalderen med tilknyttet håndverkssenter</i> Tidsskriftartikkel	Med utgangspunkt i metallsøkerfunnene fra Missingen/Åkeberg skal det prøves en helhetlig tolkning av stedet som kombinerer analysen av metallsøkerfunnene med resultatene fra forvaltningsutgravningen, stedsnavn og den tidligere registrerte bestanden av kulturminner i området. Deretter skal stedet settes i en større nordeuropeisk sammenheng, og dens økonomiske grunnlag samt motivasjonen bak dens anleggelse vil bli diskutert. (Maixner, 2015b).

4. Materiale

År	Forfatter(e) og institusjon	Tittel og type	Problemstilling
2016	Jostein Gundersen, Josephine M. Rasmussen og Ragnar O. Lie <i>Riksantikvaren, Universitetet i Oslo, Vestfold fylkeskommune</i>	<i>Private Metal Detecting and Archaeology in Norway</i> Tidsskriftartikkel	[...] it is important to openly address the problematic aspects of private metal detecting as well as the benefits it entails for our profession, public heritage management at large and the individuals involved. A large part of this article will therefore present unpublished examples of current conflicts and challenges arising from private metal detecting in Norway. (Gundersen, Rasmussen & Lie, 2016).
2016	John Kvanli og Lars S. Sørensen <i>n/a, Rogaland Fylkeskommune</i>	<i>Om metallsøking i Norge og formålstjenlig kulturvern av løse gjenstander i pløyelaget.</i> Tidsskriftartikkel	[...]å rette søkelyset på den manglende formålstjenligheten og de reelle konsekvensene og utfordringene som oppstår ved at fylkeskommunene praktiserer ulik registrering av funn fra pløyelaget. [...] Gir loven, slik den står i dag [...] åpning, mulighet og behov for å utforme en mer helhetlig strategi omkring detektorsøk og pløyelagsfunn? (Kvanli & Sørensen, 2016).
2016	Jes Martens og Mads Ravn (Red.) Bidrag fra:	<i>Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling</i> Bok	
	Birgit Maixner <i>Kulturhistorisk museum</i>	<i>Metallsøkeprosjekt Missingen/Åkeberg – et samarbeidsprosjekt mellom forvaltningen og frivillige rundt en storgård fra jernalderen</i>	In an attempt to influence private stakeholder activities, the Museum of Cultural History in cooperation with the Østfold municipality initiated a pilot project on metal detecting in plow soil in the vicinity of a magnate's farm from the Iron Age. The project's main aims were research and rescue as well as collaboration with and schooling of detectorists. (Maixner, 2016).
	Jes Martens <i>Kulturhistorisk museum</i>	<i>Pløyejord som kontekst. Metallsøking, forskning og forvaltning</i>	Målet med dette bidraget (og seminaret som mange av bidragene i denne publikasjonen stammer fra) er å belyse årsaken til dette samt potensialet til metallsøking i så vel forskning som forvaltning. (Martens, 2016).
	Mads Ravn <i>Kulturhistorisk museum</i>	<i>Små glemte ting – store forvaltningsmessige utfordringer</i>	Et væsentlig budskap i denne artikkel er, at disse fund har et stort videnskabeligt potensiale, hvorfor en pragmatisk og samlet policy på området er bydende nødvendig. (Ravn, 2016).
	Perry Rolfsen <i>Kulturhistorisk museum</i>	<i>Det rette pipet. Metalldetektorbruk i Norge</i>	Et brennaktuelt spørsmål er: Er metalldetektoren til nytte eller besvær. (Rolfsen, 2016).

4. Materiale

År	Forfatter(e) og institusjon	Tittel og type	Problemstilling
	Dagfinn Skre <i>Kulturhistorisk museum</i>	<i>De frivillige detektoristene- våre gode allierte</i>	In the author's view, we have no choice but to develop a close, trusting relationship with detectorist organizations. My primary reason is that hundreds of thousands of artifacts in cultivated land are currently deteriorating as a result of chemical and mechanical agricultural impacts. (Skre, 2016).
2017	Christer Tonning, Ragnar Orten Lie, Vibeke Lia, Manuel Gabler og Wolfgang Neubauer <i>Vestfold fylkeskommune, Vestfold fylkeskommune, Vestfold fylkeskommune, NIKU, Institute of Archaeological Prospection and Virtual Archaeology</i>	<i>Er de alle løsfunn? Metallsøkfunn og potensialet for bevart kontekst under pløyselaget</i> Tidsskriftartikkel	Eksisterer det en kontekstuell sammenheng mellom metallsøkfunn og eventuell bevart arkeologi i dyrket mark, og kan kombinasjonen av metallsøk og geofysiske metoder føre oss videre i diskusjonen omkring betydningen av ansamlinger av metallsøkfunn i dyrket mark? (Tonning et al., 2017).
2018	Irmelin Axelsen <i>Kulturhistorisk museum</i>	<i>Digital archaeology. A democratic utopia.</i> Tidsskriftartikkel	I am investigating the relationship between archaeologists and metal detectorists in Norway. Much of the tension between the two has become visible on social media channels such as Facebook. A telling example of this is a seemingly low-impact news report and the ensuing online debate. In the following text this incident will be used to illustrate how online meaning exchanges may sometimes lead to increased polarization between two particular groups or communities with deceptively similar interests. (Axelsen, 2018).
2018	Lars Gustavsen, Monica Kristiansen, Erich Nau og Bernt Egil Tafjord <i>NIKU, NIKU, NIKU, Øvre Eiker Kommune</i>	<i>Sem: A Viking Age metalworking site in the southeast of Norway?</i> Tidsskriftartikkel	The aim of this short report is to present the preliminary results from the project, and to compare these with evidence from previously excavated sites. Thus, we will forward a tentative interpretation of some of the features found by geophysical methods, as well as of the site itself. Furthermore, the report will demonstrate how the complementary use of systematic metal detecting and geophysical methods can be used to gain further knowledge of a site without resorting to intrusive methods. (Gustavsen et al., 2018).

4. Materiale

År	Forfatter(e) og institusjon	Tittel og type	Problemstilling
2019	Jostein Gundersen <i>Riksantikvaren</i>	<i>No Room for Good Intentions? Private Metal Detecting and Archaeological Sites in the Plow Layer in Norway</i> Artikkel i bok	In this chapter I problematize the compatibility of private metal detecting with the principle of automatic protection of archaeological sites and monuments. My aim is to show some of the challenges the Norwegian cultural heritage management is facing when confronted by a growing group of stakeholders whose good intentions can be inconsistent with the wording of the law. (Gundersen, 2019).

Faglitteraturen utgjør grunnlaget for oversiktsartikkelen (artikkel 1) og inkluderer ikke litteratur publisert etter artikkelen ble sendt til fagfellevurdering 15.3.2019. Samtidig som artikkelen ble publisert og i tiden etterpå har det kommet nye bidrag (Axelsen, 2021, 2022; Dahle et al., 2019; Gullbekk et al., 2019; Sand-Eriksen et al., 2020). Disse representeres imidlertid andre steder i avhandlingen. Det ble også inkludert litteratur om Sverige og Danmark for å nyansere diskusjonen om de norske forholdene. Jeg har ikke gjort en systematisk gjennomgang av litteratur som direkte eller indirekte benytter pløyelagsfunn i kulturhistoriske analyser, ettersom formålet var å belyse *diskusjonen om privat metallsøking*.

4.3 Saksdokumenter

Artikkel 2 belyser prosessen fram mot retningslinjene for privat bruk av metallsøker (Riksantikvaren, 2017). Jeg var spesielt ute etter utsagn som kunne si noe om forvaltningsinstitusjonenes forståelse av forholdet mellom *løse kulturminner* og *automatisk fredete kulturminner* i forbindelse med utarbeiding av retningslinjene. Artikkel 2 berører underproblemstillingen: *Hvordan oppstod oppfatningen om at mange funn i pløyelaget representerer automatisk fredete kulturminner? Er den basert på eksisterende kunnskap, og hva har dette å si for kulturminnenes potensial som kunnskapsobjekter?*

Hovedmaterialet i artikkel 2 tar derfor utgangspunkt i høringsuttalelsene som kom i forbindelse med høringsrunden for retningslinjene (tabell 3). Artikkelen er også supplert med relevante offentlige dokumenter, som *Faro-konvensjonen* (2005), *Valetta-konvensjonen* (1992) og *Meld. St. 16* (2019-2020).

Det første utkastet til retningslinjer ble sendt på høring til alle landets fylkeskommuner, Sametinget, universitetsmuseene, NIKU og metallsøkerforeningene den 16.8.2016, med

4. Materiale

svarfrist 15.9.2016. Høringsrunden resulterte i 26 uttalelser. Utkastet til retningslinjer som ble sendt på høring er i sin helhet gjengitt i vedlegg 1.

Tabell 3: Oversikt over høringsuttalelser med Riksantikvarens saksnummer. Disse er i sin helhet oppført i lista over saksdokumenter etter litteraturlista.

<i>Avsender</i>	<i>Ra-saksnummer</i>
<i>Arkeologisk museum</i>	1200583-10
<i>Buskerud fylkeskommune</i>	1200583-11
<i>14 Metalsøkerorganisasjoner</i>	1200583-12
<i>Sogn og Fjordane fylkeskommune</i>	1200583-13
<i>Finnmark fylkeskommune</i>	1200583-18
<i>Universitetsmuseet i Bergen</i>	1200583-19
<i>Møre og Romsdal fylkeskommune</i>	1200583-20
<i>Akershus fylkeskommune</i>	1200583-21
<i>NIKU</i>	1200583-22
<i>Sør-Trøndelag fylkeskommune</i>	1200583-28
<i>Tromsø Museum</i>	1200583-29
<i>Rogaland fylkeskommune</i>	1200583-30
<i>Vestfold fylkeskommune</i>	1200583-31
<i>NTNU Vitenskapsmuseet</i>	1200583-32
<i>Kulturhistorisk Museum</i>	1200583-33, 1200583-35
<i>Nordland fylkeskommune</i>	1200583-34
<i>Aust-Agder fylkeskommune</i>	1200583-36
<i>Hedmark fylkeskommune</i>	1200583-37
<i>Østfold fylkeskommune</i>	1200583-38
<i>Troms fylkeskommune</i>	1200583-39
<i>Nord-Trøndelag</i>	1200583-40
<i>Oppland fylkeskommune</i>	1200583-41
<i>Sametinget</i>	1200583-42
<i>Hordaland fylkeskommune</i>	1200583-44
<i>Privatperson</i>	1200583-45
<i>Byantikvaren i Oslo</i>	1200583-46

Jeg har finlest samtlige høringsuttalelser. NVivo 12, et analyseverktøy for kvalitative datasett, ble brukt til å systematisere innholdet i uttalelsene.³³ I første runde ble utsagn kodet med utgangspunkt i 8 tematiske kategorier:

- Forholdet mellom løse kulturminner og automatisk fredete kulturminner. Når er et kulturminne automatisk fredet?
- Utmark vs. dyrka mark som funnomstendighet
- Funnenes kulturhistoriske verdi, herunder erfaringer om representativitet
- Håndtering og dokumentasjon av funn
- Samarbeid mellom detektorister og kulturminneforvaltning

³³ <https://www.qsrinternational.com/nvivo-qualitative-data-analysis-software/home>

4. Materiale

- Dispensasjon for videre søk på automatisk fredete kulturminner
- Finnerlønn
- Håndtering av etterreformatriske funn

Disse kategoriene dannet utgangspunkt for å identifisere uttalelser som belyser oppfatninger om forholdet mellom løse kulturminner og automatisk fredete kulturminner. Disse ble videre kategorisert som modalitetssetninger på nivå 1-5 (se kapittel 3.2.3.1).³⁴

I avhandlingens del C inkluderer jeg også ni saksdokumenter knyttet til det jeg kaller *Sunndalsaken*, som omhandler to søknader om dispensasjon for metallsøking på automatisk fredete kulturminner i 2016 og 2019. Disse blir presentert i to tabeller i kapittel 6.3.2, fordi de blir kodet før de omtales i teksten. Det refereres derfor til saksdokumentets kode der denne saken omtales. Dette er gjort for å gjøre det enklere for leseren å fortløpende identifisere saksdokumentene det henvises til. I del C refereres det også til dokumenter fra tiden før høringsrunden i forbindelse med retningslinjene for privat bruk av metallsøker, samt andre brev som er relevante for sakene som omtales. Samtlige saksdokumenter omtalt i avhandlingen er oppført i en egen liste før litteraturlista, gruppert etter sakene de omhandler. Det er ikke bedt om innsyn i nye saksdokumenter etter 25.5.2022.

4.4 Databaser

Data fra universitetsmuseenes gjenstandsdata-baser og Askeladden dannet utgangspunkt for å studere omfanget av gjenstander funnet ved metallsøking og lokaliteter registrert ved metallsøking (ikke bare funn fra pløyselaget). Dataene brukes til å belyse underproblemstilling 3: *Hvilke faktorer påvirker representativiteten til funn fremkommet ved metallsøking?* Arbeidet med databasene startet med et ønske om å fremskaffe konkrete tall over norske funn og deres geografiske spredning, samt å kartlegge ulike faktorer som påvirker funnernes representativitet med hensyn til antall og spredning. I startfasen var jeg inspirert av de kjente faktorene som påvirker spredning i Storbritannia, blant annet at detektoristers bosted kan påvirke funnspredning (kapittel 1.5.2). I tillegg var jeg på forhånd klar over hvordan norsk praksis overfor metallsøking kunne variere på tvers av forvaltningsområder. Data fra Askeladden ble derfor brukt til å kartlegge vernestatus brukt på lokaliteter registrert som følge av metallsøking (kapittel 4.4.4). Jeg ønsket også å

---

³⁴ Se Artikkel 2 for metodisk tilnærming.

4. Materiale

kartlegge kvaliteten på informasjonen som var tilgjengelig i gjenstandsdatasene. Kort oppsummert var jeg i arbeidet med databasene ute etter følgende:

- Identifisere antall funn fremkommet ved metallsøking
- Kartlegge funnens geografiske spredning
- Kartlegge forskjeller mellom forvaltningsdistrikter i funnspredning og lokalitetenes vernestatus
- Kartlegge dateringspenget på funn fremkommet ved metallsøking
- Identifisere antall detektorister
- Vurdere sammenhengen mellom funnmengde og detektorister

Det er flere mulige fremgangsmåter for å beregne antall funn innlemmet i universitetsmuseenes samlinger, avhengig av problemstillinger. Jeg har valgt å bruke data fra gjenstandsdatasene, fordi det er *vitenskapelig kildemateriale* som diskuteres her. Unntaket er artikkel 1 der data fra aksjonsbasen til NTNU Vitenskapsmuseet ble brukt som en illustrasjon på økningen i antallet innleverte gjenstander, inkludert gjenstander som etter inntaksvurdering har blitt returnert til finnere eller kassert.

4.4.1 Søkriterier i universitetsmuseenes gjenstandsbaser

Å skaffe oversikt over funn framkommet ved privat metallsøking viste seg tidlig å være krevende. Som utenforstående forsker er det vanskelig å vite hvilke søkeord som egner seg best til å skaffe oversikt over materialet, ettersom de fem universitetsmuseene har forskjellige rutiner i innordningsprosessen. Ifølge Espen Uleberg og Mieko Matsumoto (2010) var ikke normalisering av kategorier prioritert ved utformingen av databasene. Dette innebærer for eksempel at forskjellige termer kan ha blitt brukt til å beskrive gjenstander av samme type, og at man må ha en viss kunnskap for å foreta spørringer i databasene (Uleberg & Matsumoto, 2010, s. 2). Siden jeg hadde jobbet med katalogisering av funn fremkommet ved metallsøking ved NTNU Vitenskapsmuseet som en del av pliktarbeidet i stipendiatperioden, tok jeg utgangspunkt i rutineene jeg kjente fra min hjemmestitusjon da jeg utformet søkeordene.

Tre ulike tilnæringer ble brukt. Først ble søkriteriene som funn er standardisert etter i NTNU Vitenskapsmuseet gjenstandsdatabase prøvd ut i de andre museenes gjenstandsdatasene - søkeord *%metallsøk%* i søkefeltet *funnet/fremkommet ved*.

4. Materiale

Søkefeltene er ikke identiske i hver database. Det viste seg allikevel at det var mulig å identifisere funn ved hjelp av søkefeltet *Funnet/framkommet ved* eller *Framkommet ved* i fire av fem gjenstandsdata-baser (tabell 4). Den andre metoden ble derfor å bruke navn på detektorister jeg visste hadde gjort funn i de ulike museumsdistriktene. Søk etter personnavn i søkefeltet *FunnAv* resulterte i et utvalg der opplysningen om at funn var framkommet ved metallsøking var oppført i søkefeltet *Funnomstendighet*. Søkeordet *%metallsøk%* ble derfor brukt til supplerende søk i dette søkefeltet for å fange opp eventuelle gjenstander som ikke var kommet med i det opprinnelige søket.

Tabell 4: Søkekriterier, antall treff og resultater etter datarensing i arbeidet med å kartlegge gjenstander framkommet ved metallsøking i universitetsmuseenes gjenstandsdata-baser.

	NTNU VM	AM	UMB	NAUM	KHM	SUM
Søkefelt	<u>«Funnet/ framkommet ved:»</u>	<u>«Funnet/ framkommet ved:»</u>	<u>«Funnomstendighet og etterarbeid:»</u>	<u>«Framkommet ved:»</u>	<u>«Framkommet ved:»</u>	
Søkeord	%metallsøking %	%metallsøk%	%metall%	%metallsøk%	%metallsøk%	
Antall treff 24.1.2020	940	704	957	1262	8536	12399
Etter datarensing	940	590	206	1260	7761	10757
Antall treff 27.9.2021	1170	808	985	1454	11622	16039
Etter datarensing	1170	774	232	1454	11622	15252

Den tredje metoden var å kontakte museene som forvalter den enkelte gjenstandsdata-basen for å undersøke om jeg hadde gått glipp av noe. I en epostutveksling 30.-31. januar 2020 med samlingsforvalteren på Universitetsmuseet i Bergen, ble jeg gjort oppmerksom på at de bruker søkefeltet *Funnomstendighet og etterarbeid* til å registrere om funn er fremkommet ved metallsøking. Det ble også opplyst om at de konsekvent har brukt «metallsøkerfunn» om slike gjenstander, men at det også kunne forekomme at «metalldetektor» eller «detektorfunn» hadde blitt brukt tidligere (Melanie Wrigglesworth, personlig kommunikasjon, 31. januar 2020). Jeg besluttet derfor å utføre et bredt søk i søkefeltet *Funnomstendighet og etterarbeid* med søkeordet *%metall%*, og supplerte med

4. Materiale

%detektor%. Siden «metall» er et begrep som brukes for å beskrive enkeltgjenstanders materiale, resulterte søket med mange funn som ikke kunne knyttes til privat metallsøking. Disse ble luket ut manuelt ved datarensingen.

Resultatoppsettet inkluderte følgende opplysninger:

«Museumsnr», «Unr», «Gjenstand», «Form», «Materiale», «Periode», «Gard», «Gnr», «LokalitetsID», «Kommune», «Fylke», «Funnomstendighet/etterarbeid», «Funnår», «Funneta», «Funneta/framkommet ved», «Kart_Nord», «Kart_aust», «Kart_Presisjon», «Kart_Projeksjon».

4.4.2 Datarensing

De endelige datasettene som brukes i avhandlingens artikler ble først lastet ned fra *gjenstandsbasene* til de fem universitetsmuseene den 24.1.2020, deretter på nytt 27.9.2021 i forbindelse med den kombinerte databasen i samarbeid med Irmelin Axelsen (kapittel 4.4.3; artikkel 3). Samtlige data ble lastet ned i .xls-format og bearbeidet i Microsoft Excel.

Det første søket resulterte i totalt 12.399 treff i de fem gjenstandsdatabasene (tabell 4). Dette søket var avgrenset til funn gjort etter 2010, ettersom jeg på daværende tidspunkt var opptatt av å identifisere antall funn og representativitetsfaktorer knyttet til tiden rundt og etter den markante økningen i privat metallsøking. Dette ble gjort manuelt med utgangspunkt i datafeltet *Funnår*. I søket som ble utført 27.9.2021 ble også funn gjort før 2010 inkludert, siden dette søket skulle inngå i den kombinerte databasen.

Datafeltene *Funnomstendighet/etterarbeid* og *Funneta*, ble brukt som utgangspunkt for å luke ut funn fra arkeologiske undersøkelser der metallsøk enten hadde blitt utført av detektorister eller arkeologer. Jeg var utelukkende ute etter funn fra privat metallsøking, og ønsket å luke ut samarbeidsprosjekter med forvaltningen. Søkefeltet *Funneta* ble i første omgang brukt til å identifisere finnernavn, der oppføringer med arkeologer oppført som finnere ble fjernet.³⁵ Deretter ble feltet *Funnomstendighet/etterarbeid* gjennomgått, for manuelt å luke ut funn fra arkeologiske undersøkelser.

---

³⁵ Dette arbeidet ble gjort manuelt, og eksempler inkluderer «B. Maixner» eller arkeologer tilknyttet Avaldsnesprosjektet.

4. Materiale

Museumsnr og *Unr* ble brukt til å luke ut duplikater og dobbeltoppføringer. I tilfeller der flere gjenstander var oppført under samme museumsnummer ble undernummer, eventuelt øvrige søkefelt brukt til å identifisere gjenstander med samme museumsnummer.³⁶

4.4.2.1 Bruk av ulike datasett

Det er ikke er en optimal løsning for avhandlingen som helhet å inkludere flere overlappende versjoner av datasettene. Avgjørelsen med å inkludere flere versjoner har sammenheng med avhandlingens artikkelformat, ettersom arbeidet med de ulike artiklene har foregått på forskjellige tidspunkt i prosessen. Da jeg arbeidet med artikkel 2 var artikkel 3 på forarbeidsstadiet. Datafremstillingene i artikkel 2 er derfor basert på 2020-databasen. Figur 2 ble også utarbeidet med utgangspunkt i 2020-databasen. Dette kartet var opprinnelig tenkt brukt i artikkel 3, før det ble klart at mine søk måtte gjøres på nytt for å kunne sammenstilles i den kombinerte databasen (se kapittel 4.4.3). Fordelen med de overlappende datasettene er at de viser utvikling i antall gjenstander i gjenstandsdatabasene over tid (tabell 5; figur 5; artikkel 3). Som det kommer frem av figur 5, har det enten vært svak vekst, eller ingen vekst i fylkeskommunene utenfor Kulturhistorisk museums forvaltningsdistrikt. Fylkene Vestfold og Telemark, Viken og Innlandet skilte seg allerede ut med antall gjenstander i 2020. I 2021 har forskjellen mellom disse og fylkeskommuner i andre forvaltningsdistrikter økt ytterligere.

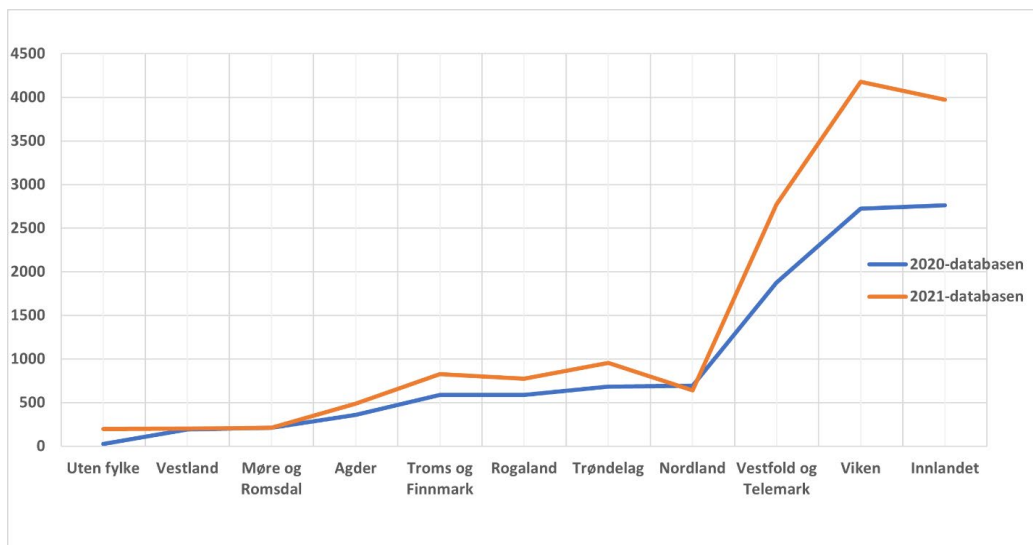
I forbindelse med casestudien i avhandlingens del C ble det også gjort et ytterligere søk 27.5.2022 avgrenset på Sunndal kommune, og 28.5.2022 avgrenset på Stjørdal kommune. Formålet var å ha så oppdaterte tall som mulig i avhandlingens avsluttende diskusjoner. Dette søket ga 129 treff på funn fra Sunndal – en økning på to funn i hele kommunen siden 24.1.2020. Økningen i Stjørdal kommune har vært mer markant: Den 24.1.2020 ga søket 135 treff, mens det nye søket hadde 276 treff.

Alle fremstillinger av data er markert med nedlastningstidspunkt for å bøte på eventuelle uklarheter rundt nedlastningstidspunkt.

---

³⁶ Dette kunne nok ha blitt gjort mye enklere ved å inkludere *Art_id* i resultatoppsettet, ettersom alle gjenstander har en unik ID i dette feltet. Dette hadde nok også forenklet produksjonen av kart, der jeg valgte å opprette individuelle nummer for hvert funn i en ny kolonne kalt «kart ID» for å skille gjenstandene fra hverandre.

4. Materiale

Figur 5: Fylkesvis differanse i antall gjenstander mellom 2020- og 2021-databasen.

4.4.2.2 Visualisering

Visualisering av data er gjort med to forskjellige verktøy. Pivotdiagram og -tabellverktøyet i Microsoft Excel er benyttet til å lage figurer og diagrammer med utgangspunkt i resultatoppsettet i databasen. Verktøyet er brukt for å beregne og summere data, og for å analysere mønstre og trender. Kartene i avhandlingen er produsert i ArcMap, med utgangspunkt i koordinatinformasjonen i databasen. Øvrige kartdata er hentet fra WMS-tjenester fra Statens kartverk. .xls-filer ble konvertert til .shp-filer ved bruk av ArcMap.

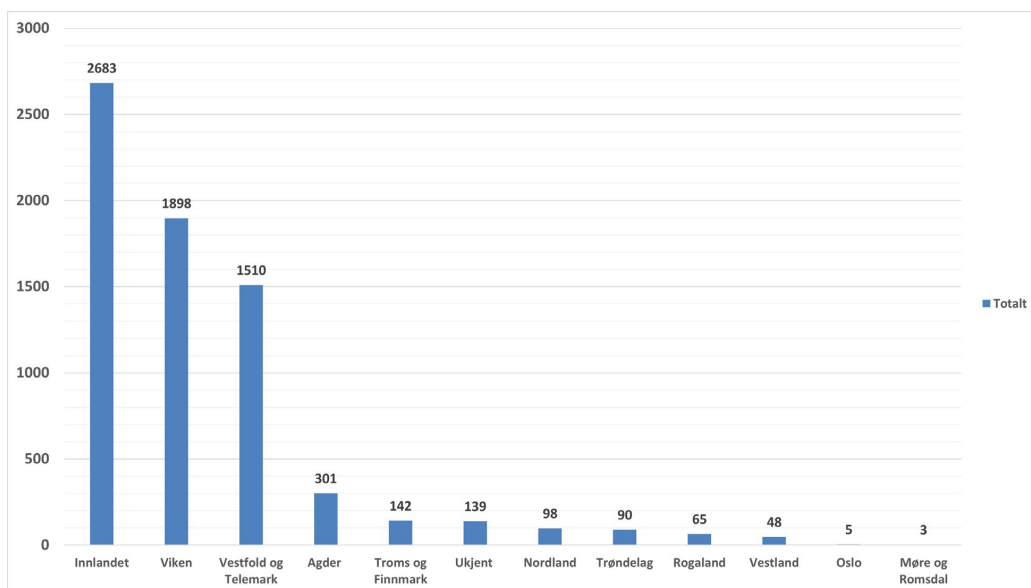
Det er i denne sammenheng viktig å påpeke at et høyt antall gjenstander mangler koordinater. I tillegg er noen gjenstander oppført med feil koordinater. I kapittel 1 ble 2020-datasettet brukt til å produsere figur 2, og 2021-datasettet til å produsere figur 3. I 2020 var det kun 5316 gjenstander som var oppført med koordinater på landsbasis. At et så lavt antall oppføringer inneholder koordinatinformasjon sammenlignet med totalantallet, skyldes i stor grad reell mangel på denne informasjonen. Kun 2679 av de 7761 registrerte gjenstandene hos Kulturhistorisk museum hadde koordinatinformasjon 24.1.2020. Dette bunner blant annet i at gjenstander registreres i databasen før de er ferdig katalogisert, og dermed med ufullstendig informasjon.³⁷ I 2021 manglet totalt 6982 gjenstander koordinatinformasjon.

³⁷ 5692 gjenstander i KHMs database hadde ikke museumsnummer 24.1.2020.

4. Materiale

Som det kommer frem av figur 6, er de fleste av disse fra fylker i Kulturhistorisk museums forvaltningsdistrikt. Dette har betydning for visualisering av dataene i kart. I figur 28 er data fra både 2020- og 2021-datasettet visualisert i kart med et underliggende *kernel density*-kart (se kapittel 6.4.1).³⁸ Analysen er ikke representativ for områdene der det er mange gjenstander uten koordinatinformasjon. Disse områdene fremstår allikevel som de mest framtrepende funnområdene i Norge uten disse punktene, både i 2020 og i 2021. Dersom alle funn hadde hatt koordinater, ville distribusjonen på landsbasis vært tilsvarende, men med sterkere tyngdepunkter i Kulturhistorisk museums forvaltningsdistrikt.

Figur 6: Antall gjenstander uten koordinatinformasjon 27.9.2021, fordelt på fylker.

³⁸ En *kernel density-analyse* visualiserer konsentrasjoner av punkter i et område. Se <https://pro.arcgis.com/en/pro-app/latest/tool-reference/spatial-analyst/how-kernel-density-works.htm>

4. Materiale

4.4.2.3 Organiske databaser

Tilblivelsen av de fem gjenstandsdatabasene har blitt beskrevet som organisk (Axelsen, 2021, s. 57). Dette innebærer at selv om datafeltene i databasene er standardiserte, er ikke nødvendigvis dataene som er inntastet standardiserte, men bærer heller preg av både ulike katalogiseringsrutiner og ulike personlige preferanser hos saksbehandlere. Utfordringer knyttet til *organisk* datavekst er utfyllende beskrevet i artikkel 3, og vil bare kortfattet bli beskrevet her (se også Axelsen, 2021, s. 57-58).

Organisk datavekst fører til varierende presisjon i måten informasjon er oppført i databasen på. Søkefeltet *Funnår* er et illustrerende eksempel, ettersom denne informasjonen føres på ulike måter. Dette inkluderer nøyaktig dato for funnet, bare funnår, men også tekstlig beskrivelse der funn har kommet inn over flere år (artikkel 3). Denne informasjonen må standardiseres manuelt for å benyttes videre (se figur 7 for eksempler).

Opprinnelig hadde jeg et ønske om å kartlegge gjenstandenes datering i et nasjonalt og regionalt perspektiv. I databasene finnes det imidlertid 125 forskjellige periodekategorier, som i stor grad dekker brede dateringsspenn (se figur 32 for eksempler fra Sunndal). Den store variasjonen i måten å registrere datering på, gjør at det er vanskelig å utføre generaliserte analyser over gjenstandenes dateringsspenn med utgangspunkt i databasene. Størstedelen av gjenstander må enten klassifiseres manuelt eller dateres gjennom katalogteksten. Dette gjorde at denne kartleggingen ble skrinlagt. Jeg har allikevel gjort en mindre kartlegging av dateringsspennet på de fire gårdene i Sunndal som diskuteres i kapittel 6 (figur 32).

4. Materiale

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
Museumnr	Gjenstand	Periode	Art_Id	Funnar	FunnAv	Fylke	Materiale	Kart_Nord	Kart_aust	Kart_Presjon	Kart_Proleksjon
1	Mynt	vikingtid	525393	20114		Møre og Romsdal	sølv	6990402	441072		EU89-UTM; Some
2	Mynt	folkevandringstid	527693	20114		Møre og Romsdal	kobberlegering	6968541,887	98707,385		Funnetst (eksakt)
3	Brakteat	folkevandringstid	525524	20114		Møre og Romsdal	gull	6992884,024	94503,896		Funnetst (lokallitet)
4	Gullblikk	folkevandringstid	525527	20114		Møre og Romsdal	gull	6992884,024	94503,896		Funnetst (lokallitet)
5	Betalingsting	folkevandringstid	525528	20114		Møre og Romsdal	gull	6992884,024	94503,896		Funnetst (lokallitet)
6	Betalingsting	folkevandringstid	525529	20114		Møre og Romsdal	gull	6992884,024	94503,896		Funnetst (lokallitet)
7	Beslag	folkevandringstid	525530	20114		Møre og Romsdal	sølv	6992884,024	94503,896		Funnetst (lokallitet)
8	Barre	eldre jernalder	525748	20114		Møre og Romsdal	gull	7004893,3616985	137933,96144120		Funnetst (eksakt)
9	Pinsett	jernalder/middelalder	526471	20114		Møre og Romsdal	jern	6940195	415674		Funnetst (eksakt)
10	Spinnehjul	vikingtid/middelalder	526473	20114		Møre og Romsdal	bly	6947076	484234		Funnetst (eksakt)
11	Mynt	middelalder	527037	20114		Møre og Romsdal	sølv	6936794	432113		Funnetst (eksakt)
12	Nagle	vikingtid	527240	20114		Møre og Romsdal	jern	6940287	415652		Funnetst (eksakt)
13	Kniv	vikingtid	527241	20114		Møre og Romsdal	jern	6940285	415655		Funnetst (eksakt)
14	Mynt	nyere tid	528433	20114		Møre og Romsdal	sølv	6963801,918	393675,862		Funnetst (eksakt)
15	Beslag	middelalder	528658	09, 11, 2011		Møre og Romsdal	sølv	7028936	479481		Funnetst (eksakt)
16	Mynt	middelalder/nyere	549368	20115		Møre og Romsdal	sølv	7044877,135	180029,405		Funnetst (lokallitet)
17	Spenne	folkevandringstid	549371	20115		Møre og Romsdal	kobberlegering/jern	6962937,984	176903,900		Funnetst (eksakt)
18	Vektlodd	nyere tid	533377	20115		Møre og Romsdal	sølv	6962787,992	176721,756		Funnetst (eksakt)
19	Mynt	nyere tid	549373	20115		Møre og Romsdal	sølv	6962904,721	176694,293		Funnetst (eksakt)
20	Mynt	nyere tid	549374	20115		Møre og Romsdal	sølv	6962847,961	176717,417		Funnetst (eksakt)
21	Mynt	nyere tid	549374	20115		Møre og Romsdal	kobberlegering	6962847,961	176717,417		Funnetst (eksakt)
22	Mynt	middelalder/nyere	549374	20115		Møre og Romsdal	kobberlegering	6962847,961	176717,417		Funnetst (eksakt)

Figur 7: Utdrag fra databasen i excel-format, før datarensing. Legg merke til variasjonene i hvordan eksempelvis kolonnene for «periode» eller «Funnar» er registrert. Data som inneholder finnes navn er anonymisert (sort kolonne).

4. Materiale

4.4.3 Den kombinerte databasen

Samarbeidet med Irmelin Axelsen, som resulterte i artikkel 3, startet opp etter jeg utførte mitt første søk og bearbeidet dataene i januar og februar 2020. Axelsen (2021) gjennomførte i forbindelse med sitt doktorgradsprosjekt en analyse av tilkomst og distribusjon av metalldetektorfunn (Axelsen, 2021, s. 172). Hennes søk ble foretatt 12. august 2019, med formål å undersøke (Axelsen, 2021, s. 16):

- Hvordan akkumulasjon og distribusjon av funn fra privat metallsøking kan belyse historikk og utvikling av metalldetektorhobbyen i Norge
- Hvordan data fra de fem norske gjenstandsdatabasene reflekterer endringer i holdninger og praksis overfor metallsøking blant ansatte i kulturminneforvaltningen

Analysen gir innsikt i ulike registreringspraksis hos universitetsmuseene, og det gir en detaljert beskrivelse av hvordan hun gikk frem med datainnsamlingen (Axelsen, 2021, s. 171-216). Axelsens (2021) fremgangsmåte for datainnsamling er bredere enn den jeg har foretatt, da hun har foretatt søk i flere datafelt – *Beskrivelse gjenstand, Funnet/fremkommet ved, Funnomstendighet* og *Funnkontekst*. Hun brukte avkortede versjoner av søkeordene «metallsøk» og «metalldetektor» - *%metal%* og *%detek%*.³⁹

I forbindelse med arbeidet med å lage en kombinert database, foretok jeg et nytt søk 27.9.21 med samme metode som beskrevet i 4.4.3, der jeg inkluderte søkefeltet *Art_id* i resultatoppsettet. *Art_id* ble brukt som nøkkel for å unngå duplikater i sammenstillingen av de to databasene. Ved å foreta dette nye søket fanget vi også opp nye funn som hadde blitt registrert etter våre to opprinnelige søk fant sted i 2019 og 2020.

Tabell 5: Søketidspunkt og antall registrerte gjenstander i min egen database, Axelsens database, samt vår kombinerte. Det supplerende søket i 2021 ble utført av meg, mens det supplerende søket i 2022 ble utført av Axelsen og inkludert i artikkel 3, men inngår ikke i denne avhandlingens kappe.

Dato	Sum gjenstander Fredriksen	Sum gjenstander Axelsen	Sum kombinert
12.08.2019		10277	
24.01.2020	10757		
27.09.2021	15252	n/a	15274
14.03.2022	n/a	n/a	16948

³⁹ Se Artikkel 3 for beskrivelse vår tilnærming til den kombinerte databasen.

4. Materiale

Et interessant aspekt med mine og Axelsens ulike søkekriterier, er at vi har identifisert et relativt tilsvarende antall gjenstander (tabell 5).⁴⁰

I mitt 2021-søk, og i den kombinerte databasen (2022), ble alle funn gjort ved bruk av metallsøker inkludert – også funn gjort før 2010. Dette skaper et misforhold mellom 2020-databasen og 2021-databasen, ettersom jeg ved den første datarensingen fjernet alle funn gjort før 2010 manuelt. Ettersom 2020-databasen kun er brukt til å fremstille figurer som presenterer overordnede trender, mener jeg dette misforholdet har mindre betydning for avhandlingen som helhet (figur 2; figur 28; figur 30; figur 3 i artikkel 2).

4.4.4 Askeladden

Datagrunnlaget fra Askeladden ble lastet ned fylkesvis den 30.1.2020, med formål å dokumentere ulik registreringspraksis mellom fylkeskommunene i artikkel 2. Askeladden-data ble også brukt til å produsere et kart for artikkel 3. Datasettene inneholder informasjon om lokaliteter som er registrert ved metallsøking. Søkekriteriene som ble brukt var *Registreringsmetode: «Metallsøking»*, og *Fylke: «Fylkenavn»*. Dataene ble lastet ned som Shape-filer som deretter ble konvertert til Excel-regneark i ArcMap. Bakgrunnen for at dette ble gjort var at Excel-filer lastet ned direkte fra Askeladden inneholder lite informasjon utover lokalitets-ID, med mindre hvert eneste søkefelt inkluderes manuelt i søket. Ved å laste ned i Shape-format følger all kvantifiserbar informasjon med, for eksempel vernestatus, kommunenummer og saksbehandler. Samlet resulterte søket i 10387 treff. Ettersom noen lokaliteter var registrert på to nivåer, både som *lokalitet* og *enkeltminne*, ble det endelige antallet lokaliteter etter datarensing redusert til 8666 (tabell 6).

Det er viktig å påpeke at datasettet fra Askeladden representerer et anslag over lokaliteter påvist med metalldetektor. Uten å gå på detaljnivå for hvert fylke direkte, er det umulig å vite om man har fanget opp alt, og om søkekriteriene stemmer overens med de data som legges inn i hver enkelt fylkeskommune. Ettersom nye funn stadig leveres inn er det til enhver tid vanskelig å vite om man har fanget opp alle funn fremkommet ved privat metallsøking i basene. Ved sammenligning av data hentet fra Askeladden og MUSIT er differansen mellom antall lokaliteter registrert ved metallsøking og antall funn innlemmet i samlingene stor. Differansen kan ha mange forklaringer, for eksempel at både

---

⁴⁰ Se Artikkel 3 for detaljert beskrivelse.

4. Materiale

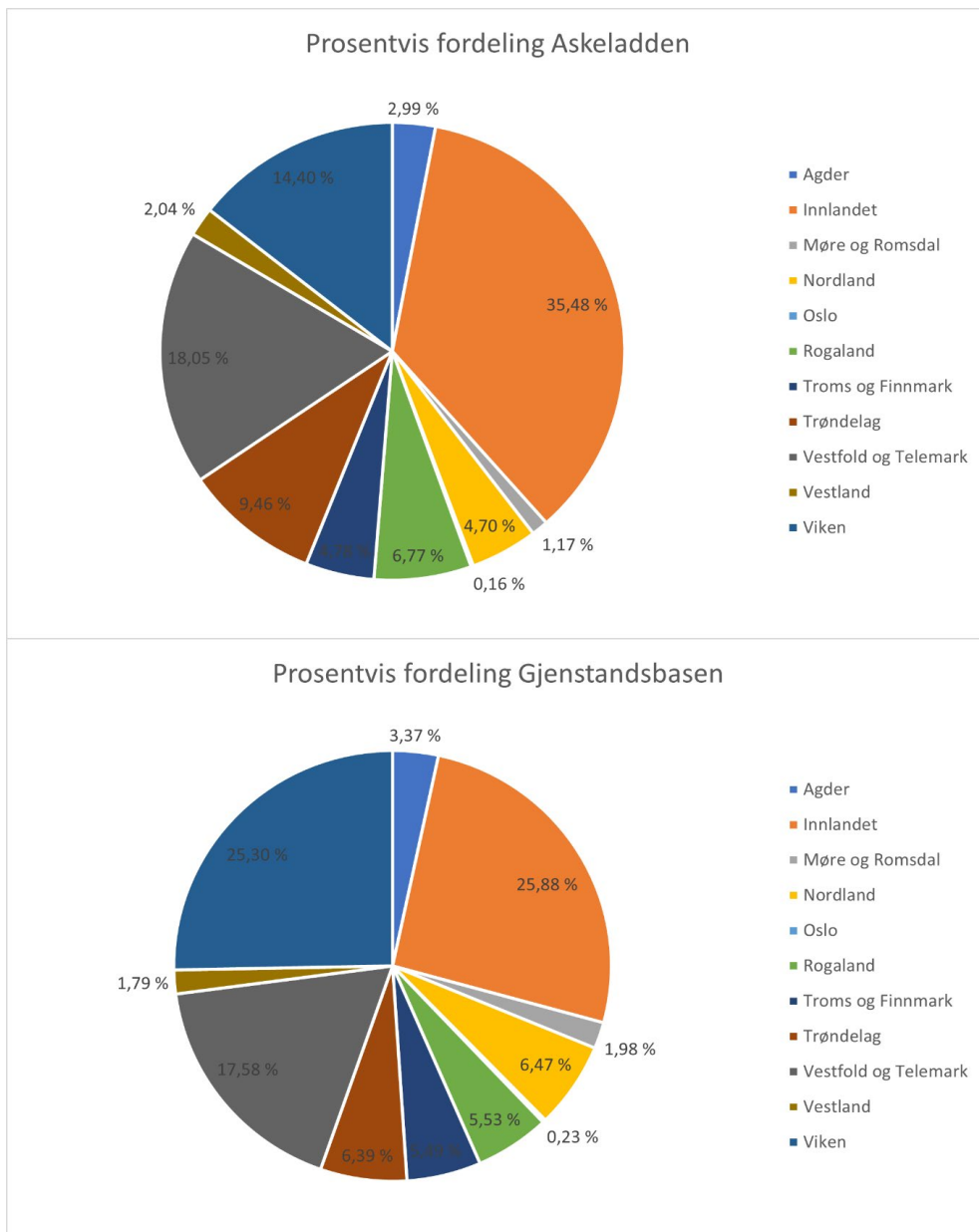
fylkeskommuner og universitetsmuseer henger etter i saksbehandlingen. Siden formålet med å innhente datasettet var å illustrere ulik registreringspraksis mellom fylkeskommunene på et overordnet nivå, anser jeg allikevel datagrunnlaget som tilstrekkelig. Figur 8 illustrerer den prosentvise fordelingen av lokaliteter per fylkeskommune i forhold til fordelingen av gjenstander fra de samme fylkeskommunene.

Jeg har med samme fremgangsmåte lastet ned individuelle datasett for Sunndal og Stjørdal kommuner 3.6.2022, i forbindelse med avhandlingens del C, samt oppdatert tallene for Innlandet, Viken og Vestfold og Telemark 20.6.2022 for figur 24. Dette ble gjort med formål å kunne fremlegge så oppdaterte tall som mulig i avhandlingens avsluttende diskusjoner (se også kapittel 4.4.2.1).

Tabell 6: Oversikt over antall lokaliteter registrert med metallsøk og deres vernestatus, sortert etter fylke.

Fylke	Automatisk fredet	Fjernet	Ikke fredet	Uavklart	Totalsum
Agder	14	24	11	210	259
Innlandet	28	14	2412	621	3075
Møre og Romsdal	15	3	11	72	101
Nordland	176	1	58	172	407
Oslo		4		10	14
Rogaland	4	1	290	292	587
Troms og Finnmark	73	266	14	61	414
Trøndelag	52	14	583	171	820
Vestfold og Telemark	43	16	323	1182	1564
Vestland	5	5	111	56	177
Viken	25	22	448	753	1248
Totalsum	435	370	4261	3600	8666

4. Materiale

Figur 8: Prosentvis fordeling av lokaliteter per fylke i Askeladden 30.1.2020 sammenlignet med gjenstander i gjenstandsbasene 24.1.2020.

4.5 Anonymisering

Med unntak av navn på forfattere som har publisert litteratur som omtales i denne avhandlingen, er all informasjon som potensielt kan bidra til å identifisere enkeltpersoner anonymisert. Dette gjelder i hovedsak datasettene nedlastet fra universitetsmuseenes gjenstandsdata-baser, der navn på finnere er brukt til å beregne antall detektorister (artikkel 3), samt statistiske fremstillinger over antall funn per detektorist i enkeltkommuner (kapittel 6.2). Saksdokumentene som er benyttet er i alle tilfeller innsamlet ved å be om innsyn gjennom einnsyn.no. Ingen av dokumentene er unntatt offentlighet, og ingen inneholder sensitive personopplysninger. Siden saksbehandlere i alle tilfeller uttaler seg på vegne av institusjonen de representerer, er navnene på enkeltsaksbehandlere anonymisert.

I behandlingen av *Sunnalsaken* (kapittel 6.3) vurderte jeg at det var nødvendig å innhente tillatelse fra detektoristene som sto bak søknaden. Denne avgjørelsen ble tatt på bakgrunn av at det på tross av anonymisering er forholdsvis lett å identifisere enkeltpersoner i et lite metalledektormiljø som i Sunndal.

Del B

Artikkelsamling

avhandlingen overfor pløyelagsfunn fakta tillatelse Brattli
 Deleuze Museet dispensasjon pløyelaget kulturminneloven potensial
 Samtidig innenfor fenomen detektoristene gjelder publisert
 automatisk fredete
 privat metallsøking vitenskapelig kildemateriale
 NTNU Vitenskapsmuseet
 Riksantikvaren konstallasjoner KML ledd gjenstandsbasen forvaltningspraksis arkeologer
 Open Archaeology arkeologifaget Prosess Thomas kontekst retningslinjene
 fredete kulturminner
 kunnskap arkeologi metallsøk lokalitetene norske Metal Detecting funnet moderne
 utfordringer funn fremkommet Introduksjon mindre problemstillinger omfatter
 gjenstander Sunndal kommune arkeologisk norsk praksis Latour begrepet form
 metallseeker grad representereer ta forstås Møre
 Askeladden innleveringspliktige Maixner funnene registrert
 metallseeker grad representereer ta forstås Møre
 tid mennesker materiale finnerlønn automatisk fredet gjenstandene metoder retningslinjer nåtiden
 assemblage Formålet forvaltning arkeologisk Norge imidlertid kulturminnerforvaltning yngre jernalder
 Archaeological arbeidet forskning fenomenet analyse tilblivelsen belyse forvaltningen
 norsk kulturminner Saksdokumenter lokaliteter aktørene formål fokus frem påvirker
 berører aktører Fylkeskommune norske diskusjonen privat bruk kulturminnerforvaltning
 pløyelagsfunn løse kulturminner lokaliteten brykt
 eldre ANT sikre viktige virtuelle vurdere praksis overfor science artikkelene data
 fylkeskommunene fortiden utgangspunkt detektorister sammenheng ulike regnes
 fredet kulturminne universitetsmuseene

5 Artiklene

5.1 Introduksjon

Formålet med dette kapittelet er å gi en sammenfattende introduksjon til artiklens innhold. Deretter følger de fire artiklene i sin helhet. Ved prosjektets oppstart var det en forutsetning at arbeidet skulle resultere i en artikkelbasert avhandling. Av hensyn til helheten vil det nødvendigvis forekomme gjentakelser både i artiklene og kappen. Det er også verdt å nevne at artikkel 3 og 4 som er skrevet med tanke på et internasjonalt publikum, sannsynligvis inneholder mye informasjon om norsk forvaltning og metallsøking som kan virke overflødig for en norsk fagperson.

Leseren bør ha i bakhodet at artiklene er skrevet på forskjellige tidspunkt i prosessen, og at det derfor kan forekomme noe avvikende begrepsbruk mellom dem. Artiklene er også produsert med tanke på publiseringsrelevans, og fanger derfor ikke nødvendigvis det helhetlige formålet med avhandlingen til enhver tid. Dette gjelder i størst grad artikkel 1, som var det første skriftlige arbeidet jeg produserte i forbindelse med prosjektet. Artikkelen er tenkt som en oversiktsartikkel og inkluderer derfor ikke det teoretiske rammeverket som den helhetlige avhandlingen bygger på. Allikevel er teksten et viktig bidrag på veien mot å forstå hovedtrekkene i den norske diskusjonen om privat metallsøking og pløyelagsfunn. Artiklene er plassert og nummerert kronologisk etter når i prosjektet de ble til:

- Artikkel 1 ble sendt til *Primitive tider* i mars 2019 og ble publisert i november 2019.
- Artikkel 2 ble sendt til *Heimen* i juli 2020 og ble publisert i juni 2021.
- Artikkel 3 ble påbegynt i februar 2020 og sendt til *European Journal of Archaeology* i juni 2022. Versjonen som foreligger her, er omarbeidet etter fagfelleevaluering og skal sendes inn på nytt.
- Artikkel 4 ble sendt til *Norwegian Archaeological Review* i mai 2022. Fagfelleevaluering ble mottatt i november 2022, og versjonen som foreligger her er en mindre omarbeiding etter vurdering fra redaksjonen og to fagfeller.

Artikkel 1 – *Pløyelagsfunn i skjæringspunktet mellom forskningspotensial og forvaltningsprioriteringer: Fokus og holdninger i diskusjonen om privat metallsøking i Norge*, representerer startskuddet for arbeidet med denne avhandlingen. Publikasjonens

5. Artiklene

formål er å gjøre rede for hovedpunktene i diskusjonen rundt pløyelagsfunn fra metallsøking i Norge, samt å diskutere disse. Med utgangspunkt i den norske diskusjonen identifiserte jeg problemstillinger som går igjen, her kategorisert etter om de primært er forvaltningsrelaterte eller forskningsrelaterte:

Forvaltningsrelaterte problemstillinger

- Representerer pløyelagsfunn automatisk fredete kulturminner?
- Hvordan skal pløyelagslokaliteter forvaltes?
- Skal sikring av pløyelagsfunn prioriteres? Hvordan kan dette best gjøres?
- Hvordan skal fagmiljøet forholde seg til detektorister?

Forskningsrelaterte problemstillinger

- Hva representerer mange gjenstander i pløyelaget? Kan det påvises en sammenheng mellom gjenstander og faste strukturer i undergrunnen?
- Hvordan påvirker detektoristenes metoder funnbildet?
- Hvordan påvirker ulike driftsformer gjenstandenes nedbrytning og spredningsmønster?
- Hvordan kan innsamlingen av data gjøres på best mulig måte?

Avslutningsvis foreslo jeg en felles problemstilling i diskusjonen; å diskutere hva som er hensiktsmessig vern av kulturminner i dyrka mark. Bakgrunnen for dette forslaget var at spørsmålet om *hva mange gjenstander i pløyelaget representerer* hyppig dukker opp, og berører både forskning og forvaltning.

I høringsrunden fram mot retningslinjer for privat bruk av metallsøker, opererte forvaltningsinstitusjonene med forskjellige definisjoner av hva som skulle til for at pløyelagsfunn skulle defineres som automatisk fredete kulturminner. I *retningslinjer for privat bruk av metallsøker* og *retningslinjer for fastsettelse av finnerlønn* opererer Riksantikvaren (2017, 2019) med en etter min mening upresis definisjon på når et funnsted skal vurderes som automatisk fredet. Formålet med artikkel 2 – *Pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner: Kunnskapsdrevet forvaltning eller forvaltningsdrevet kunnskap?* ble derfor å undersøke hvordan oppfatningen om *pløyelagsfunn som kulturminner* har oppstått som et nytt diskursivt objekt i kulturminneforvaltningen. I artikkelen undersøker jeg forvaltningsinstitusjonenes uttalelser knyttet til løse kulturminner og automatisk fredete kulturminner fra høringsrunden til retningslinjene for privat bruk av metallsøker. Hvordan oppsto forståelsen om at *mange funn representerer automatisk fredete kulturminner?* Er den basert på eksisterende kunnskap, og hva har dette å si for

5. Artiklene

kulturminnenes potensial som kunnskapsobjekter? Artikkelen svarer i størst grad på det første spørsmålet, mens det siste i større grad kan diskuteres i sammenheng med artikkel 4. Analysen viser hvordan forvaltningsinstitusjonene fremmer ulike synspunkt og råd i møte med problemstillingen. For artikkel 2 fungerte en ANT-inspirert tilbakeskuende diskursanalyse som en god tilnærming til høringsrunden i forkant av de publiserte retningslinjene, for å komme frem til en konkret beskrivelse av hva som hadde blitt spilt inn.

Formålet med artikkel 3 – *Organically homegrown archaeological databases and their inherent ‘messiness’: The case of hobby metal detecting in Norway*, som er samforfattet med Irmelin Axelsen, var fra min side å bidra til å identifisere noen av representativitetsfaktorene som påvirker pløyelagsfunn som er oppført i universitetsmuseenes gjenstandsdata-baser. Vi hadde begge med ulikt formål og på ulike tidspunkt gjort søk i databasene etter funn gjort med metall-detektor, og identifisert interessante og samsvarende mønstre i datasettene. Siden vi med noe ulike framgangsmåter hadde kommet fram til relativt like resultater, bestemte vi oss for å samarbeide om å publisere dem med utgangspunkt i en kombinert database. Artikkel 3 er en undersøkende analyse av det tilsynelatende kvantitative datasettet som kan lastes ned fra gjenstandsdata-basene, som i realiteten er forholdsvis heterogent og bærer preg av forvaltningsinstitusjoners og enkeltmenneskers ulike vurderinger. Vi argumenterer for at både arkeologer og detektorister påvirker både representativiteten og datakvaliteten i databasene. Mønstrene i det norske materialet fremkommet ved privat metallsøking er i stor grad et resultat av varierende forvaltningspraksiser og noen få, særlig produktive, detektorister i enkelte geografiske områder.

Prosjektets vridning mot en assemblage-inspirert tankegang skjedde først i arbeidet med artikkel 4 – *A realm of virtual knowledge: Exploring the capacities of Norwegian metal-detected assemblages*. Artikkelen utforsker kunnskapspotensialet til norske pløyelagsfunn med utgangspunkt i assemblage-tenking kombinert med enkelte ANT-konsepter. Arbeidet identifiserer og beskriver komponentene i norsk praksis overfor privat metallsøking, inkludert lover og retningslinjer, forvaltningspraksis og katalogisering, og diskuterer hvordan disse komponentene strukturerer *mulighetsrommet* for pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Videre diskuterer jeg hvordan disse komponentene legger

5. Artiklene

grunnlag for spesifikke typer problemstillinger overfor det vitenskapelige kildematerialet, som igjen former et spesifikt mulighetsrom for ny kunnskap.

Artikkel 1

Fredriksen, C. (2019). Pløyelagsfunn i skjæringspunktet mellom forskningspotensial og forvaltningsprioriteringer: Fokus og holdninger i diskusjonen om privat metallsøking i Norge. *Primitive tider*, 21. 63-79. <https://doi.org/10.5617/pt.7536>

Primitive tider

21
arkeologisk
tidsskrift

Primitive tider utgis av Marie Ødegaard (redaktør), Hege Skalleberg Gjerde, Gaute Reitan, Marte Spangen, Vibeke M. Viestad og Mari Arentz Østmo
Sekretær: Andreas Ropeid Sæbø

ISSN 1501-0430

Primitive

tider

Postadresse:
Primitive tider
Postboks 6727, St. Olavs plass
0130 Oslo

E-post: kontakt@primitive-tider.com / abonnement@primitive-tider.com

Internett: <https://journals.uio.no/PT/index>

Ombrekk: Hege S. Gjerde

Trykk: Representralen ved Universitetet i Oslo

©Primitive tider. Ettertrykk for mangfoldiggjøring kun etter avtale med redaksjonen.

Forsideillustrasjon: Handelsrelaterte gjenstander fra Vikingtid. Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet. Fra artikkelen *Metallsøkerfunn som grunnlag for kunnskap og vern. En case-studie fra Sunndal – et knutepunkt i jernalder og middelalder* av Dahle *et al.* s.81-99.

Skrive for Primitive tider?

Primitive tider oppfordrer spesielt uetablerte forfattere til å skrive. Vi er interessert i artikler, kommentarer til tidligere artikler og rapporter (enkler, ikke fagfelleverderte tekster). Kanskje blir din artikkel neste nummers debatttema! Send inn ditt manuskript og la det få en faglig og seriøs vurdering av redaksjonen. Husk at hele prosessen kan være tidkrevende, så planegg i god tid. Innleveringsfrister finner du på våre nettsider. Det er likevel ingen grunn til å vente til siste øyeblikk, send gjerne inn før fristen!

For å lette arbeidet for deg og for oss, er det helt nødvendig at du setter deg godt inn i forfatterveiledningen og følger den. Forfatterveiledningen finner du på våre nettsider:

<https://journals.uio.no/PT/index>

Artikkelutkastet bør lengdemessig omtrent tilsvare den ferdige artikkelen. Det må med andre ord være noe mer enn en skisse/ løse ideer, men også vesentlig kortere enn en avhandling. Vi ser fram til å høre fra deg!

Kontakt oss enten pr. mail: kontakt@primitive-tider.com
eller send utkastet til postadressen over

INNHold

Fagfelleverderte artikler

Ferd og frakt over fjell og vidde 7
Kjetil Loftsgarden

Mistet på sjøen? En nyoppdaget fiskekrok fra steinalderen i Søgne, Vest-Agder. 25
Erlend Utvik Wammer, Anja Mansrud, Pål Nymoen og Frode Kvalø.

Variasjon i praksis? 45
Sammenføringsteknikk – og materiale i nordnorske jernalderbåter.
Thomas Lund

**Pløyelagsfunn i skjæringspunktet mellom forskningspotensial og 63
forvaltningsprioriteringer: Fokus og holdninger i diskusjonen om
privat metallsøking i Norge**
Caroline Fredriksen

Metallsøkerfunn som grunnlag for kunnskap og vern. 81
En case-studie fra Sunndal – et knutepunkt i jernalder og middelalder.
Kristoffer Dahle, Carl Fredrik Vemmestad og Jarle Stavik

**The Fimbulwinter theory and the 6th century crisis in the light of Norwegian 101
archaeology: Towards a human-environmental approach.**
Ingar M. Gundersen

Feltkurs som læringsform. 121
50 år med arkeologisk feltutdanning ved Universitetet i Oslo.
Axel Mjærum og Steinar Solheim

Rapporter

**Practical experiences with cross-disciplinary research – the case of Saving 143
Oseberg.**
Susan Braovac

Anmeldelser

**Gustaf Trotzig: Arkeologins fotografier. Några milstolpar. 149
KVHAA Handlingar Antikvariska serien 56. Mölndal 2018. 328 s.**
Einar Østmo

- Ljungqvist, Fredrik Charpentier 2017. Klimatet och människan under 12 000 år. Dialogos. Stockholm.** 153
Eivind Heldaas Seland
- Oma, K.A. (2018). The sheep people. The ontology of making lives, building homes and forging herds in early Bronze Age Norway. Equinox Publishing Ltd, Sheffield, UK; Bristol, CT.** 157
David G. Anderson
- Bender Jørgensen, Lise, Soafer Joanna og Marie Louise Stig Sørensen (eds.) 2018 Creativity in the Bronze Age. Understanding Innovation in Pottery, Textile, and Metalwork Production. Cambridge University Press..** 159
Nils Anfinset
- Dufeu, Val (2018): Fish Trade in Medieval North Atlantic Societies - An Interdisciplinary Approach to Human Ecodynamics, Amsterdam.** 163
Hans Christian Küchelmann
- Morgengry over vikingenes tid** 169
Anmeldelse av utstillingen VÍKINGR, Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo
Brita Brenna

Pløyelagsfunn i skjæringspunktet mellom forskningspotensial og forvaltningsprioriteringer: Fokus og holdninger i diskusjonen om privat metallsøking i Norge

Caroline Fredriksen

Institutt for arkeologi og kulturhistorie, NTNU Vitenskapsmuseet

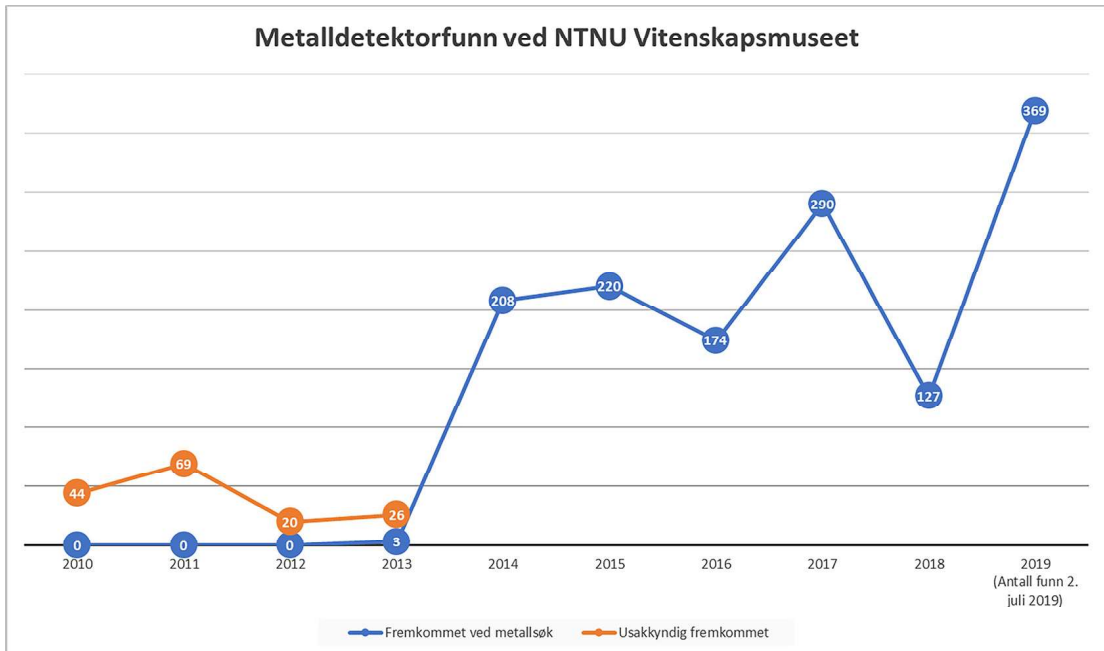
Detektorfunn fra pløyelaget på dyrka mark har økt i løpet av det siste tiåret. Ved NTNU Vitenskapsmuseet økte antallet innleverte detektorfunn kraftig mellom 2011 og 2019 (figur 1). Tilsvarende økning kan også sees hos de andre universitetsmuseene, for eksempel Kulturhistorisk Museum (se Maixner 2016:133). Økningen har generert diskusjoner rundt privat metallsøking i norsk arkeologi. Forvaltningspraksis overfor pløyelagsfunn, og lokalitetene disse stammer fra, er kjernen i den faglige diskusjonen om privat metallsøking. Det eksisterer ingen generell enighet om hvordan pløyelagsfunn og -lokaliteter skal forvaltes. Samtidig stilles det spørsmål rundt gjenstandenes kunnskapspotensial og kulturhistoriske verdi. Diskusjonene rundt privat metallsøking drives av både forskere, representanter fra kulturminneforvaltningen og detektoristene selv.

I Norge er det lovlig for privatpersoner å bruke metalledetektor så lenge aktiviteten ikke kommer i konflikt med automatisk fredete kulturminner. Pløyelagsfunn eldre enn 1537 regnes som løse kulturminner og er vernet gjennom LOV 1978-06-09 Nr 50 Lov om kulturminner (Kulturminneloven) § 13. Slike funn er innleveringspliktige og skal ikke skades. Løse kulturminner fra pløyelaget utgjør i seg selv ikke automatisk fredete kulturminner.

Riksantikvarens (2017:4) retningslinjer for privat metallsøking understreker at flere løse

kulturminner innenfor et begrenset område tyder på at funnene tilhører et automatisk fredet kulturminne. Kulturminneloven skiller i utgangspunktet ikke mellom automatisk fredete kulturminner i pløyelaget eller under pløyelaget. Samtidig legger lovens § 3 til rette for videre jordbruksdrift i marken over et automatisk fredet kulturminne. Siden 2010 har over 7000 lokaliteter blitt registrert i Askeladden med status uavklart. Omtrent halvparten av disse er funnsteder der mange representerer detektorfunn (Gundersen 2019:132). Riksantikvarens (2017:3) retningslinjer fastslår at detektorister ikke skal bruke metalledetektor i nærheten av uavklarte lokaliteter. Derfor skal man i praksis forholde seg til uavklarte lokaliteter på samme måte som automatisk fredete kulturminner. Dette innebærer vern mot inngrep som metallsøking, mens videre jordbruksdrift over lokalitetene er tillatt.

Flere arkeologer mener praksisen med videre jordbruksdrift på pløyelagslokaliteter er uheldig for gjenstander som fremdeles ligger i pløyelaget (f.eks. Maixner 2015a; Ravn 2016; Skre og Pilø 2016a). Dette ståstedet bygger på en holdning om at løse gjenstander har kulturhistorisk verdi, både fra et forvaltningsperspektiv og et forskningsperspektiv. Det viktigste er å sikre gjenstandene for fremtiden. Andre mener at en streng vernepraksis er et virkemiddel for å regulere metallsøk på potensielt viktige lokaliteter (se Gundersen

Figur 1: Innleverte detektorfunn til NTNU Vitenskapsmuseet i perioden 1.1.2011 – 1.7.2019. Før 2014 ble detektorfunn lagt inn i aksjonsbasen som «usakkyndig fremkommet». Den oransje grafen illustrerer derfor ikke bare detektorfunn, men alle typer funnomstendigheter, inkludert fonnefunn og andre typer løsfunn. Fra og med 2014 har detektorfunn konsekvent blitt lagt inn som «fremkommet med metallsøking». Tallene inkluderer bare funn innlevert av private finnere, og ikke såkalte sosiale søk. Grafen går ned i 2018, noe som skyldes etterslep i arbeidet med registrering av funn. Den store mengden gjenstander registrert i 2019 er i hovedsak funnet i 2018 (Terje Masterud Hellan, pers. med.). Grafen viser derfor ikke nødvendigvis et reelt bilde av innleverte funn. Datagrunnlag: NTNU Vitenskapsmuseets aksjonsbase i MUSIT. Grafikk: Caroline Fredriksen.

2019:134). Sistnevnte representerer et ståsted der det er viktigst å verne det automatisk fredete kulturminnet *in situ*.

Norsk litteratur om privat metallsøking omfatter både forsknings- og forvaltningsrelaterte spørsmål, og argumentasjonen går på tvers av disse samfunnsoppdragene. Hovedpunktene i diskusjonen fremstår derfor som uoversiktlige. Det er behov for en oversikt over hvilke aktører, føringer og holdninger som driver den. Formålet med denne artikkelen er å identifisere ulike fokus og holdninger i den faglige diskusjonen rundt privat metallsøking. Hva ansees som utfordringer og potensial ved privat metallsøking i Norge? Ved å foreta en gjennomgang av norsk forskningslitteratur om metallsøking publisert de senere år vil jeg

identifisere hovedpunktene i diskusjonen. Jeg vil også foreslå et felles grunnlag for videre diskusjoner.

I denne artikkelen gjør jeg rede for og diskuterer norske forhold rundt privat metallsøking begrenset til diskusjoner om innleveringspliktige gjenstander i ployelaget på dyrka mark. Ved omtale av lokalitetene slike gjenstander stammer fra, bruker jeg begrepet *ployselagslokaliteter*. Begrepet omfatter både automatisk fredete og uavklarte lokaliteter.

Lovgivning og forvaltningspraksis overfor privat metallsøking er ulik i de skandinaviske landene. I diskusjonen om metallsøking i Norge bruker man gjerne erfaringer fra andre land som diskusjonsgrunnlag. Jeg vil derfor gi en kort innføring i praksis overfor metallsøking i

Sverige og Danmark som vil danne bakteppe for gjennomgangen av den norske situasjonen.

Oldsaker, løse gjenstander eller løse kulturminner: Pløyelagsfunn har mange navn

Aktørene i diskusjonen tar i bruk flere begreper om detektorfunn fra pløyelaget. Enkelte bruker begrepet «oldsaker» (se Kvanli 2016; Skre og Pilø 2016a). Dette er et generelt begrep om gamle gjenstander og brukes hyppig av detektorister, for eksempel på Facebooksiden *Metalldetektor og historie*. Begrepet «Løse kulturminner» brukes også (se Maixner 2015a; Riksantikvaren 2017). Begrepet stammer fra Kulturminneloven § 12 og omfatter alle innleveringspliktige gjenstander som blir funnet, både av private finnere og ved arkeologiske utgravninger.

Ettersom denne artikkelen spesifikt tar for seg detektorfunn fra pløyelaget mener jeg at «pløyelagsfunn» er et dekkende begrep. Jeg bruker også «løse gjenstander», som et mer generelt begrep, når det er snakk om gjenstander som fremdeles ligger i pløyelaget.

Én diskusjon – ulike forutsetninger: Lovgivning og praksis i Skandinavia.

De skandinaviske landene håndterer privat metallsøking på forskjellige måter. Danmark praktiserer den mest liberale tilnærmingen, mens Sverige praktiserer den strengeste. Norge står et sted midt imellom. I Sverige er privat bruk av metalldetektor sterkt regulert og nedfelt i lovverket. Det er ikke tillatt for privatpersoner å bruke metalldetektor med formål om å finne gjenstander eldre enn 1850. Om detektoristen har som formål å lete etter yngre gjenstander kan dispensasjon gis etter søknad (Riksantikvarie-embetet 2019). Det er altså bare ved arkeologisk feltarbeid det er lov å bruke metalldetektor i Sverige. Siden de fleste som utfører metallsøking i Sverige er yrkesaktive arkeologer, hevder Maria Lingström (2016) at det svenske debattfokuset delvis er annerledes enn i nabolandene. I hovedsak dreier den svenske diskusjonen seg om metodiske spørsmål knyttet til bruken

av metalldetektor innenfor den profesjonelle arkeologien (Lingström 2016:103). For eksempel argumenterer både Charlotte Fabech *et al.* (2012) og Majvor Östergren (2013) for metodeutvikling og systematikk ved bruk av metalldetektor ved arkeologiske undersøkelser.

Overfor privat metallsøking er den svenske debatten delt mellom dem som fremmer en fortsatt restriktiv praksis (f.eks. Östergren 2013), og dem som ønsker en mer liberal praksis etter dansk modell (f.eks. Rundkvist 2008; Svensson 2013, 2014). Skepsisen overfor privat metallsøking i Sverige virker å bunne i en frykt for plyndring. Östergren (2013) hevder privat metallsøking og plyndring er tett forbundet. Hun mener den svenske modellen er forbilledlig ved at en streng praksis bidrar til at man lettere oppdager ulovlige aktiviteter. Videre kritiserer hun den danske modellen og mener plyndring er et problem i Danmark – det er bare vanskeligere å oppdage blant all den lovlige virksomheten. Håkan Svensson (2013) fremmer en liberal modell. Han mener metallsøking i felt bør utføres av kyndige fagfolk, men fremmer også et behov for privat metallsøking på de store jordbruksarealene som aldri vil bli undersøkt faglig. Argumentasjonen bygger på den antatte faren løse gjenstander utsettes for i pløyelaget.

I Danmark har mange argumentert for at privat metallsøking har ført til en betydelig kunnskapsøkning om forhistorien og middelalderen (se f.eks. Dobat 2013:705–707; Ulriksen 2014:199; Christiansen 2017:14–15). Den store mengden detektorfunn har ført til en endring i oppfatningen av en rekke gjenstandstyper, økt kunnskap om eksistensen av spesialiserte boplasser, samt organisering og distribusjon av håndverk i jernalder og tidlig middelalder (Christiansen 2017:32). Ifølge flere forskere (f.eks. Dobat 2013; Martens 2016) er en av suksessfaktorene at danske museer tidlig så en interesse for samarbeid med detektorister. Det er sammensatte grunner til at den liberale praksisen overfor metallsøking fungerer godt i Danmark. Andres Dobat (2016:55) fremhever den desentraliserte museumsstrukturen som en suksessfaktor. Han omtaler også det danske

regelverket for privat metallsøking som enkelt å forholde seg til. I tillegg sikres finnere kompensasjon gjennom *Daneførdningen* som er forankret i LBK nr 358 af 08/04/2014 Museumsloven § 30. Andre medvirkende faktorer inkluderer blant annet høy grad av profesjonalisering og organisering blant detektorister, i tillegg til tett samarbeid mellom detektorister og fagfolk (Dobat 2013, 2016; Christiansen 2017).

Danmark har 30 arkeologiske museer som mottar detektorfunn. I Norge er det til sammenligning de 18 fylkeskommunene som er ansvarlig for mottak og saksbehandling av funn. Antallet reduseres til elleve i 2020. Denne regionale og delvis sentraliserte modellen for kulturminneforvaltningen skaper avstand mellom fagmiljø og folk flest (Gundersen *et al.* 2016:162).

Ifølge Torben Trier Christiansen (2017) har man i Danmark sett flere positive ringvirkninger med en modell som fremmer samarbeid mellom detektorister og kulturminnemyndigheter. Ved hjelp fra frivillige detektorister er det mulig å utføre undersøkelser i mye større skala enn med betalt arbeidskraft (Christiansen 2017:33). Frivillige blir derfor i stor grad involvert i arkeologiske undersøkelser i Danmark (Dobat 2013:709-710). Flere danske arkeologer, institusjoner og detektorister har i samarbeid lansert en registreringsportal for detektorfunn (DIME – Digitale Metalldetektorfund) for å lette saksbehandlingstrykket (Dobat *et al.* 2018). Systemet er bygget på en antakelse om at detektorister har evne og motivasjon til å gjennomføre grunnleggende registrering av funn på egen hånd. Antakelsen bygger på en visjon om en samskapende og demokratisk forankret kulturminneforvaltning (Dobat *et al.* 2018).

Dansk lovverk og føringer overfor metallsøking legger til rette for innsamling av et langt større gjenstandsmateriale enn i Norge. I Danmark er det bare synlige lokaliteter som faller inn under bestemmelsen om automatisk fredning (Museumsloven §27 og §29). Det er derfor i utgangspunktet tillatt å foreta metallsøk i pløyelaget over kjente arkeologiske lokaliteter som ikke er synlige på markoverflaten,

med mindre disse er vedtaksfredet. I Norge vil lokaliteter eldre enn 1537 falle inn under Kulturminnelovens bestemmelse om automatisk fredning, uavhengig av om de er synlige eller ikke. Dansk lovverk legger derfor til rette for innsamling av et større og mer representativt materiale enn i Norge, ettersom norsk lovverk begrenser muligheten for videre søk på automatisk fredete og uavklarte pløyelagslokaliteter. Detektorfunn spiller en viktig rolle i dansk bosetningsforskning (Dobat 2013:706). Allerede på 1990-tallet spilte store metallrike lokaliteter en nøkkelrolle i dansk arkeologi (Christiansen 2017:14). Gjenstander fra pløyelaget har vært essensielle i tolkningen av rike lokaliteter som for eksempel Gudme (f.eks. Østergaard Sørensen 2000) og Tissø (f.eks. Jørgensen og Pedersen 1996; Jørgensen 2000). Detektorfunn har også spilt en rolle for forståelsen av samfunnsorganisering i forhistorien og har dannet grunnlaget for samfunnsmodeller, for eksempel Charlotte Fabech og Jytte Ringtveds (1995) modell for sentralplasser. De store metallrike lokalitetene spiller fremdeles en viktig rolle i Danmark. Det finnes flere eksempler på publikasjoner fra de senere år der pløyelagslokaliteter står i sentrum (se f. eks. Stidsing *et al.* 2014; Christiansen 2017).

Jes Martens (2016:14) hevder det har blitt vanskeligere å sammenligne norsk og dansk arkeologi som følge av metallsøkingens forskjellige utgangspunkt i de to landene. I Danmark har arkeologer på liberalt vis forholdt seg til privat metallsøking i over 30 år (Dobat 2013). Samtidig har danske arkeologer tilsynelatende vist større interesse for pløyelagslokaliteter i forskningen, noe som kanskje henger sammen med et større fokus på arkeologiske gjenstander i dansk arkeologi, sammenlignet med Norge og Sverige. I Sverige er privat metallsøking en kriminell handling. Siden privat metallsøking i praksis anses som plyndring, tror jeg det blir vanskelig å få oversikt over funnene som gjøres med mindre plyndringen oppdages. Ifølge Svensson (2013, 2014) fører den restriktive lovgivingen i Sverige til at pløyelagslokalitetene forblir uoppdaget. Jeg tror derfor det bare er

mulig å sammenligne det svenske funnbildet med andre skandinaviske land på enkelt-lokalitetsnivå; lokaliteter der man har brukt metalldetektor i forbindelse med faglige undersøkelser.

I Norge har privat metallsøking først kommet på dagsorden i løpet av de siste årene. Vi står dermed overfor en relativt ny utfordring, med et lovverk som gir andre forutsetninger for metallsøking. I Norge fremstår plyndring som et beskjedent problem sammenlignet med andre land (Gundersen *et al.* 2016). Allikevel utgjør ulovlig metallsøking en relativt stor andel av de få sakene innen kulturminne-kriminalitet som anmeldes, rundt 30 % (Gundersen *et al.* 2016:168). Jeg mener den økende mengden pløyelagsfunn som leveres inn vitner om at mange detektorister følger lovverket. En av utfordringene med det norske lovverket er at man ved søk i pløyelaget står i fare for å komme i konflikt med usynlige automatisk fredete kulturminner. Etersom usynlige kulturminner ikke har samme sterke vern mot inngrep i pløyelaget i Danmark skal det i praksis mer til for at detektorister bryter lovverket der.

Privat metallsøking i det norske forvaltningslandskapet

Et tema som ofte vektlegges i den norske diskusjonen er mørketall i forbindelse med uærlig metallsøking. Dette inkluderer både detektorister som med viten og vilje søker på automatisk fredete kulturminner, og de som bevisst oppgir feil informasjon ved innlevering av funn (Rasmussen 2014a; Gundersen *et al.* 2016). Josephine Munch Rasmussen (2014a) analyserer relasjonen mellom detektorister og den norske kulturminneforvaltningen. Hun argumenterer for at forvaltningsinstitusjonene bidrar til å skjule potensielle mørketall, ved at de ukritisk antar at informasjonen de får fra detektoristene stemmer. Forvaltningsinstitusjonene har en tendens til å overse ulovlige forhold for å ivareta godt samarbeid med detektorister (Rasmussen 2014a:101). Mads Ravn (2014:206–208) mener Rasmussens fokus er for smalt, og at det bidrar

til mistenkeliggjøring av detektorister. Ifølge Ravn bygger hun sin vinkling på en antakelse om at pløyelagsfunn har lavere kildeverdi enn strukturer *in situ*. Rasmussen (2014b:214) svarer på den delen av kritikken som omhandler forvaltningsutfordringer:

[...] it seems that Ravn indeed advocates a position in which any problematic impacts of hobbyist metal detecting should go unaddressed as long as the problematic sides of farmers ploughing their fields remains unresolved.

Gundersen *et al.* (2016) vektlegger den samme typen utfordringer som Rasmussen (2014a). De mener at en åpen debatt mellom detektormiljø og fagmiljø er hensiktsmessig for å styrke forholdet mellom detektorister og arkeologer. På grunn av Kulturminnelovens sterke vern av automatisk fredete kulturminner mener forfatterne at det er vanskelig å imøtekomme detektorister på alle områder. De mener det er lovmessig og etisk problematisk å utelukkende fokusere på de positive aspektene ved metallsøking, når et godt forhold krever at problemer og konflikter ignoreres (Gundersen *et al.* 2016).

Når en pløyelagslokalitet anerkjennes som automatisk fredet eller uavklart innebærer dette at videre metallsøk på lokaliteten er forbudt, mens jordbruksdrift som regel får fortsette som tidligere. I tillegg oppfordrer Riksantikvaren (2017:3) detektorister til å være aktsomme, for ikke å skade ukjente automatisk fredete kulturminner. Praksisen er i tråd med Kulturminneloven § 3:

Ingen må [...] sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje.

Er marken over et automatisk fredet kulturminne [...] tidligere nyttet til beite eller innmark, kan den fortsatt nyttes til disse formål [...].

Forskere som er kritiske til disse bestemmelsene er bekymret for tilstanden og kildeverdien til gjenstander som blir værende i pløyelaget. Pløyelaget er et skadelig miljø for arkeologiske gjenstander. Jordbruk bidrar til å bryte ned og flytte rundt på gjenstander og skader dermed gjenstandenes kildeverdi (Ravn 2016). Birgit Maixner (2015a:208-209) etterlyser en tydelig nasjonal politikk for forvaltning av løse kulturminner i pløyelaget. Hun mener at pløyelagsfunn er ikke-fornybare ressurser som på sikt vil forsvinne om det ikke tas grep.

Dagfinn Skre og Lars Pilø (2016a, 2016b) har gjennom kronikker i Klassekampen omtalt metallsøking som et dilemma. De mener det er vernepolitisk uheldig å la løse gjenstander bli værende i pløyelaget. I følge Skre og Pilø (2016a, 2016b) vektlegger dem som er kritiske til privat metallsøking den potensielle skaden kulturminner blir utsatt for, samt detektorister som gjør bevisste lovbrudd. Dialog og veiledning, samt anmeldelse av eventuelle lovbrudd, er viktig, ifølge forfatterne. Gevinsten med å la detektorister hente opp gjenstander veier opp for faren for at noen skal skade bevarte rester av kulturminner under pløyelaget (se også Skre 2016).

Jostein Gundersen (2019:134) mener at streng praktisering av bestemmelsene om automatisk fredning er den beste måten å verne pløyelagslokaliteter i dyrka mark. Ifølge Gundersen (2019) representerer løse gjenstander i pløyelaget stort sett automatisk fredete kulturminner, for eksempel boplasser eller markeds plasser (se f.eks. Dobat 2013). På bakgrunn av antakelsen om at løse gjenstander i pløyelaget representerer automatisk fredete kulturminner, argumenterer Gundersen (2019) for at fredning er viktig for å kontrollere videre metallsøk på potensielt viktige lokaliteter.

Forvaltningsdiskusjonen bærer preg av at aktørene enten vektlegger de løse gjenstandene i pløyelaget eller pløyelagslokalitetene som en helhet, altså potensielle automatisk fredete kulturminner. Slik Kulturminneloven er formulert i dag, står *in situ* vern sterkt. Kulturminnelovens sterke vern av automatisk fredete kulturminner

er en utfordring for gjenstander i pløyelaget. Kulturminneloven §3, annet ledd, sikrer videre jordbruksdrift i pløyelaget over et automatisk fredet kulturminne. Dette kompromisset mellom jordbruk og bevaring fremstår uheldig for vern av gjenstander i pløyelaget, uavhengig om de er pløyd opp fra et automatisk fredet kulturminne eller om de på annen måte har havnet i jorda.

Arkeologer og detektorister: Spenninger i møtet mellom fagmiljø og offentlighet

Mye av den offentlige debatten og kunnskapsutvekslingen om norsk arkeologi finner sted på Facebook. Irmelin Axelsen (2018) undersøker forholdet mellom det arkeologiske fagmiljøet og detektormiljøet på internett, to grupper som tilsynelatende har samme grunninteresse: Å bevare kulturarv. Når meningsutveksling foregår på internett kan det bidra til polarisering mellom grupper med tilsynelatende like interesser. Fagmiljø og detektorister svarer hverandre direkte, uten et byråkratisk mellomledd. Innlegg skaper en polemisk debatt dersom debattantene ikke tror på innholdet eller mistenkeliggjør intensjonene bak innleggene (Axelsen 2018:110-112). Den grunnleggende uenigheten i potensialet, utfordringer og lovlighet ved privat metallsøking bidrar til å øke avstanden mellom fagmiljø og detektorister. Axelsen (2018:112) argumenterer for at arkeologer og detektorister må finne sammen gjennom sin felles interesse for å bevare kulturarv.

Skre og Pilø (2016a) påpeker at arkeologien, som inntil nylig var fagfolkenes domene, nå utfordres av privatpersoner. I en kronikk kritiserer detektoristen John Kvanli (2016) den norske forvaltningen for manglende vilje til å samarbeide med seriøse detektorister. I likhet med Maixner (2015a) er han kritisk til at gjenstander blir værende i pløyelaget og utsatt for nedbrytning ved jordbruk. Kvanli (2016) fremmer gjenstandenes kunnskapsverdi og egenverdi (se også Kvanli og Sørensen 2016). Det virker å være dissonans mellom forvaltningen av kulturminnelovens bestemmelser og hva offentligheten, representert ved

detektoristene, mener er viktig kulturarv. Innlegg på Facebookgruppene *Metalldetektor i Norge* og *Metalldetektor og historie* illustrerer dette. Her publiserer engasjerte detektorister bilder av funn og hjelper hverandre med identifisering og datering. Detektorister fokuserer på gjenstandenes egenverdi. De er verdifulle i kraft av sin alder og sine estetiske trekk. På nettsidene til Norges Metallsøkerforening er det sikring av gjenstander som er i fokus:

Det er ikke helt få gjenstander som har funnet veien fra den sikre død i pløyelaget og til norske museer grunnet den frivillige innsatsen [...]. Til glede for både vår og fremtidige generasjoner (Norges metallsøkerforening, Udatert).

Dagfinn Skre (2016:109) påpeker at arkeologer, og institusjonene vi tilhører, plikter å imøtekomme detektorister på samme måte som vi møter andre som er interessert i fortiden. Arkeologer driver ikke arkeologi for vår egen skyld. Han argumenterer for at arkeologer har et samfunnsansvar overfor mennesker som gjennom sin hobby har en stor interesse for fortiden.

Gjennom Kulturminnelovens sterke *in situ* vern av automatisk fredete kulturminner, vektlegges den arkeologiske konteksten som viktig kulturarv. Dette gjenspeiles i diskusjonen om pløyelagslokaliteter. Aktører som fokuserer på forvaltningen av automatisk fredete kulturminner, vektlegger ikke pløyelagsfunnenes egenverdi i argumentasjonen (Rasmussen 2014a; 2014b; Gundersen *et al.* 2016; Gundersen 2019).

Figur 2: Detektorister i aksjon på Løykja i Møre og Romsdal under et sosialt søk initiert av NTNU Vitenskapsmuseet. Foto: Arne Anderson Stamnes.

Disse kan derfor, av aktører som vektlegger slike, anklages for å ignorere verdien av pløyelagsfunn og for å mistenkeliggjøre detektorister. Dette er synlig i diskusjonen mellom Ravn (2014) og Rasmussen (2014b). På den andre siden står aktører som vektlegger pløyelagsfunn både som verdifulle i seg selv og som ikke-fornybare kilder til kunnskap (Ravn 2014, 2016; Maixner 2015a, 2015b, 2016; Martens 2016; Skre 2016; Skre og Pilø 2016a, 2016b). Disse kan av andre aktører oppfattes som liberale overfor metallsøking, fordi forståelsen av pløyelagsfunn ligner på den som fremmes av detektoristene.

Pløyelagsfunn i forskningen: Kunnskapspotensial og kontekst

Flere forskere har tatt til orde for løse gjenstanders verdi som kildemateriale (f.eks. Svensson og Söderberg 2009; Fabech *et al.* 2012; Maixner 2016). Da man for fullt satte i gang med flateavdekking som standardmetode for undersøkelser av jordbruksboplasser på 1980- og 1990-tallet, var det en forutsetning å løsrive seg fra et forskningsstandpunkt der alt var like viktig. Det var spesielt viktig å frigjøre seg fra den tidligere fikseringen på berging av gjenstander. Man var i større grad ute etter helheten i en jordbruksboplass enn tidligere (Løken *et al.* 1996:21). Ved flateavdekking av jordbruksboplasser er det strukturene under pløyelaget som er i fokus. I den svenske debatten har både Håkan Svensson og Bengt Söderberg (2009) og Fabech *et al.* (2012) problematisert hvordan løse gjenstander i pløyelaget går tapt ved maskinell flateavdekking. Svensson og Söderberg (2009:135) har med utgangspunkt i erfaringene fra flere arkeologiske utgravninger i Skåne vist hvordan hovedvekten av gjenstander på en jernalderboplass ofte befinner seg i pløyelaget, og ikke i underliggende strukturer. Fabech *et al.* (2012:204) argumenterer for at detektorfunn er et viktig kildemateriale. I sum kan slike gjenstander utgjøre en forskjell ved bestemmelsen av funksjonen til en lokalitet. I den norske diskusjonen har Maixner (2016:140) argumentert for at de løse gjenstandenes typologiske datering, opphav, materiale og funksjon

kan gjøre det mulig å vurdere lokalitetenes karakter, organisering og kronologi.

Det stilles imidlertid mange spørsmål rundt pløyelagsfunnenes representativitet. Når privatpersoner står for datainnsamling uavhengig av fagmiljøet, er det vanskelig å ha kontroll på hvor det søkes mest og hvordan datamaterialet samles inn. Detektorister kan påvirke funnrepresentativitet ved at de aktivt lar være å søke etter jerngjenstander og utelukkende fokuserer på å finne edlere metaller. Dette kan bidra til et skjevt bilde av hvilke gjenstander som egentlig befinner seg på lokalitetene (Christiansen 2017:35). Store mengder moderne jernskrot i pløyelaget gjør det imidlertid utfordrende å inkludere jern ved metallsøking, ettersom man vil få hyppige utslag. Dette har jeg selv erfart ved et sosialt søk på Løykja i Møre og Romsdal (Fredriksen og Stamnes 2019). På Løykja hadde vi mulighet til å gjøre metodiske grep som sikret at et representativt utvalg jernutslag ble gravd opp. De deltakende detektoristene var allikevel klare på at de som regel diskriminerer jern når de søker på egen hånd, nettopp på grunn av hyppige utslag på moderne skrot (Anders Danielsen, Christian Husby og Steffen Hansen, pers. med.). Detektorist Steffen Hansen (pers. med.) kunne allikevel opplyse om at større gjenstander av jern vil gi utslag, selv om funksjonen for diskriminering er slått på. Det er allikevel uklart hvorvidt det er vanlig å grave opp denne typen utslag.

I Danmark har man også sett tendenser til at detektorister utfører gjentatte søk på steder der de har gjort funn tidligere (Christiansen 2017:41). På denne måten kan de bidra til å forsterke distribusjonsmønstre som mest sannsynlig er misvisende. I Danmark er det lov å utføre gjentatte søk på funnrrike pløyelagslokaliteter. Jeg tror ikke dette er en like stor utfordring i Norge, ettersom Kulturminneloven begrenser muligheten for gjentatte søk. Dette ståstedet forutsetter at flertallet detektorister følger lovverket og retningslinjene. Jeg tror imidlertid at forvaltningsinitierte sosiale søk, som er gjennomført på funnrrike pløyelagslokaliteter som Sem (Kristiansen *et al.* 2016;

Figur 3: Bruk av georadar på pløyelagslokaliteten Løykja i Møre og Romsdal. Foto: Arne Anderson Stamnes.

Gustavsen *et al.* 2018) og Løykja (Fredriksen og Stamnes 2019), vil kunne bidra til å forsterke distribusjonsmønstrene i et større landskapsperspektiv. Slike lokaliteter vil fremstå som «hot spots» på kartet, ettersom videre metallsøk på funnrrike pløyelagslokaliteter ikke er tillatt i Norge.

Maixner (2015a:205–206) mener at den faglige ansvarsfordelingen i kulturminneforvaltningen har konsekvenser for hvilke pløyelagsfunn som ender opp i magasinene og som dermed tilgjengeliggjøres for forskning. Hun peker på at det i kjeden fra metallsøk til magasin er mange aktører og praksiser som påvirker hva som til slutt tilgjengeliggjøres for forskning. For eksempel er det i første ledd

detektoristene selv som avgjør hvilke funn de mener er innleveringspliktige og som leveres til fylkeskommunen. Produksjonsavfall, fragmentariske og vanskelig daterbare gjenstander kan som følge av manglende kunnskap, gå under radaren (Maixner 2015a:206). I andre ledd, hos fylkeskommunen, vil en ny seleksjonsprosess finne sted. Maixner (2015a:206) hevder at gjenstandsmaterialet som sendes videre til universitetsmuseene vitner om at ulike kriterier legges til grunn ved vurderingen av pløyelagsfunn. Hun tror dette henger sammen med hver enkelt saksbehandlers bakgrunn og kompetanse og mener derfor fylkeskommunens saksbehandlere har en sentral rolle for pløyelagslokalitetenes tolkningsmuligheter. I tillegg mener Gundersen *et al.* (2016:164–168)

at det er naivt å tro at alle funn blir innrapportert eller å tro at alle detektorfunn innleveres med riktige opplysninger. Å vurdere omfanget av disse problemene er vanskelig. Allikevel skaper de representativitetsproblemer forskere som benytter detektorfunn bør være klar over.

Jakten på kontekst: Hva representerer gjenstander i pløyelaget?

Et viktig spørsmål er hva en samling gjenstander i pløyelaget representerer. I løpet av de siste årene har det blitt gjennomført geofysiske undersøkelser på funnrike pløyelagslokaliteter

Figur 4: Romertids Augenfibula fra Løykja (T27881). Øverste del ble funnet av en privatperson i 2016, mens nedre del ble funnet ved sosialt søk i 2018. Delene ble funnet med 12,5 meters mellomrom i samme plogspor. Foto: Caroline Fredriksen.

flere steder i Norge. Felles for samtlige av disse prosjektene er at de forsøker å si noe om relasjonen mellom pløyelagsfunn og geofysiske anomalier i undergrunnen. Eksempler på lokaliteter der slike undersøkelser har blitt gjennomført er Sandene Vestre i Larvik og Auli i Tønsberg (Tonning *et al.* 2017), Sem i Buskerud (Kristiansen *et al.* 2016; Gustavsen *et al.* 2018), Storhov i Hedmark (Stamnes 2017) og Løykja i Møre og Romsdal (Fredriksen og Stamnes 2019).

De forskjellige eksemplene på bruk av geofysikk på pløyelagslokaliteter danner et komplekst bilde av sammenhengen mellom gjenstander i pløyelaget og strukturer i undergrunnen. Lokalitetene kjennetegnes ved at detektorister har funnet mange og/eller rike funn på et relativt avgrenset område. Georadar kan bidra til å belyse om det er bevarte arkeologiske strukturer under pløyelaget eller ikke, og om det er en romlig sammenheng mellom gjenstander og eventuelle strukturer. På lokalitetene Sem (Kristiansen *et al.* 2016; Gustavsen *et al.* 2018) og Auli (Tonning *et al.* 2017) var det mulig å påvise en relasjon mellom gjenstander og strukturer. På Sandene Vestre (Tonning *et al.* 2017), Storhov (Stamnes 2017) og Løykja (Fredriksen og Stamnes 2019) er relasjonen uklar.

Om resultatene fra de ovenfor nevnte geofysiske undersøkelsene legges til grunn, kan de bidra til å skape et skeivt bilde av sammenhengen mellom gjenstander og strukturer på pløyelagslokaliteter. Dette gjelder særlig om lokaliteter med en klar relasjon vektlegges, som Sem (Kristiansen *et al.* 2016; Gustavsen *et al.* 2018) eller Auli (Tonning *et al.* 2017). Utfordringen med samtlige av de ovenfor nevnte lokalitetene er at det utelukkende er snakk om lokaliteter med mange og rike funn, der supplerende metall søk har funnet sted. Det er uheldig dersom slike undersøkelser bidrar til en antakelse om at denne sammenhengen gjelder for alle pløyelagslokaliteter. Ettersom geofysiske undersøkelser ikke avklarer kronologisk sammenheng, er det også en utfordring å fastslå om gjenstandene i pløyelaget er samtidige med aktivitetssporene som er bevart i undergrunnen.

Christansen (2017:177) har argumentert for at størsteparten av danske pløyelagsfunn ikke representerer aktiviteter som etterlater faste spor i undergrunnen. Gjenstandene representerer ofte tilfeldige tap over tid. De stammer også i mange tilfeller fra redeponering som følge av gjødsling. Muligheten er til stede for at mange detektorfunn kan stamme fra redeponeringer eller mobile aktiviteter, som handelsplasser og ferdselsårer, også i Norge. Flere av gjenstandstypene er av en slik art at de ikke uten videre kan knyttes til aktiviteter som har etterlatt fysiske spor i bakken. Muligheten for at eksempelvis mynter og spenner kan ha blitt mistet på steder folk har ferdes, kan ikke utelukkes. Tonning *et al.* (2017) påpeker at det er stort behov for forskning på hvordan norske jordbruksmetoder påvirker gjenstander i pløyelaget. Det er først på grunnlag av slike undersøkelser det vil være mulig å si noe mer om gjenstandsspredning og nedbrytning på norske pløyelagslokaliteter. Den danske forvaltningspraksisen på pløyelagslokaliteter legger til rette for å generere et langt større materiale som gir grunnlag for mer omfattende analyser enn i Norge. Det danske bildet er derfor ikke direkte overførbart til norske pløyelagslokaliteter. Før man vet mer om hvorvidt Christiansens (2017) konklusjoner kan overføres til norske forhold, vil det være vanskelig å komme til en entydig konklusjon i spørsmålet om hva løse gjenstander i pløyelaget representerer.

Pløyelagsfunn kan altså indikere at det finnes bevarte strukturer i undergrunnen. Uten utgravning kan det imidlertid ikke fastslås om gjenstandene og strukturene stammer fra samme aktivitet eller samme tidsrom. Bruk av geofysiske metoder på pløyelagslokaliteter bidrar først og fremst til å kunne påvise mulige relasjoner og til å avgrense lokalitetene dersom det er strukturer i undergrunnen. Isolert sett er metallsøking først og fremst en registreringsmetode som kan påvise gjenstander i bakken. Det er først i kombinasjon med andre data at man kan oppnå et samlet bilde av lokalitetens art, størrelse og funksjon.

Hovedpunktene i diskusjonen – fokus og viktige problemstillinger

Diskusjonen om privat metallsøking fremstår kompleks, fordi den drives av problemstillinger knyttet til i hovedsak tre ulike forhold:

- Forvaltningspraksis overfor pløyelagsfunn og -lokaliteter
- Forskningspotensialet til pløyelagsfunn
- Forholdet mellom fagmiljø og detektorister

Aktørene diskuterer problemstillinger knyttet til både forvaltningspraksis og forskningspotensial på tvers av hverandre. I tillegg kan spørsmål om forholdet mellom fagmiljø og detektorister knyttes til både forvaltningsrelaterte og forskningsrelaterte problemstillinger.

Jeg har derfor gruppert de viktigste problemstillingene etter hvorvidt de er forvaltningsrelaterte eller forskningsrelaterte, for å identifisere fokusområdene i diskusjonen.

Forvaltningsrelaterte problemstillinger: utfordringer og potensial

Det er forvaltningsrelaterte utfordringer ved privat metallsøking som tar størst plass i diskusjonen. Et sentralt tema er hvordan pløyelagsfunn og -lokaliteter best kan forvaltes og sikres. Arkeologene som driver diskusjonen består av både forskere og representanter fra forvaltningen. Aktørene har tematisk sett to ulike fokus i sine artikler:

- Argumenter for sikring og forvaltning av pløyelagsfunn (se f.eks. Ravn 2014, 2016; Maixner 2015a, 2015b, 2016; Martens 2016; Kvanli og Sørensen 2016; Skre 2016; Skre og Pilø 2016a, 2016b).
- Problematisering av forholdet mellom privat metallsøking og forvaltning av automatisk fredete kulturminner (Rasmussen 2014a, 2014b; Gundersen *et al.* 2016; Gundersen 2019)

Hovedutfordringen med pløyelagslokaliteter er at det er dissonans mellom ønsket om å sikre pløyelagsfunn og kulturminnelovens sterke vern av automatisk fredete kulturminner. Kulturminnelovens bestemmelser medfører

utfordringer for sikring av løse gjenstander i pløyelaget, ettersom pløyelaget regnes som en del av det automatisk fredete kulturminnet. Videre metallsøking på en pløyelagslokalitet blir derfor et inngrep som er forbudt etter Kulturminnelovens § 3, uavhengig av om jordbruksdriften har tillatelse til å fortsette som tidligere. Dette skaper en utfordring i møtet mellom detektorister og kulturminneforvaltningen. Selv om detektoristen i utgangspunktet har gode intensjoner om å redde gjenstander, som på sikt ville blitt ødelagt av jordbruk, vil videre metallsøk uten dispensasjon være i strid med Kulturminnelovens bestemmelser. Hvordan fagmiljøet skal imøtekomme redelige detektorister uten å komme i konflikt med lovverket, utgjør derfor en utfordring. Omfanget av uærlig metallsøking er også et tema som har kommet opp i diskusjonen og utgjør også en reell utfordring (Rasmussen 2014; Gundersen *et al.* 2016). Det argumenteres også for potensialet ved privat metallsøking. En åpenbar fordel er at metoden bidrar til å påvise ukjente lokaliteter. Flere arkeologer fremmer potensialet ved å la privatpersoner hente opp gjenstander i pløyelaget (Maixner 2015b; Ravn 2016; Skre og Pilø 2016a, 2016b). Riksantikvaren vedtok i 2016 en dispensasjonssak der en detektorist fikk tillatelse til fortsatt metallsøk på Storhov i Hedmark. Dette viser at det finnes rom for å prioritere sikring av gjenstander. Hvis sikring av pløyelagsfunn skal prioriteres, kreves imidlertid ressurser, planlegging og samarbeid (Skre og Pilø 2016b).

De viktigste problemstillingene i forvaltningsdiskusjonen kan oppsummeres slik:

- Representerer pløyelagsfunn automatisk fredete kulturminner?
- Hvordan skal pløyelagslokaliteter forvaltes?
- Skal sikring av pløyelagsfunn prioriteres? Hvordan kan dette best gjøres?
- Hvordan skal fagmiljøet forholde seg til detektorister?

Forskningsrelaterte problemstillinger: Utfordringer og potensial

Spørsmålet om hva løse gjenstander i pløyelaget representerer er sentralt for fremtidig forskning på pløyelagslokaliteter. Tolkning av pløyelagslokaliteter bærer med seg en rekke utfordringer. Spørsmål om gjenstandenes representativitet står sentralt. Når det gjelder kunnskapspotensial, argumenteres det for hvordan gjenstander kan bidra til å belyse pløyelagslokalitetenes funksjon (Maixner 2015b). Supplerende undersøkelser med inngrepsfrie metoder, som geofysikk, har vist seg å ha potensial til å belyse om det finnes bevarte strukturer under pløyelaget. Foreløpig finnes det bare en liten håndfull eksempler på norsk forskning som tar utgangspunkt i lokaliteter som har blitt oppdaget ved privat metallsøking (f.eks. Maixner 2015b; Tonning *et al.* 2017; Gustavsen *et al.* 2018). Forskningsrelaterte problemstillinger kan oppsummeres slik:

- Hva representerer mange gjenstander i pløyelaget? Kan det påvises en sammenheng mellom gjenstander og faste strukturer i undergrunnen?
- Hvordan påvirker detektoristenes metoder funnbildet?
- Hvordan påvirker ulike driftsformer gjenstandenes nedbrytning og spredningsmønster?
- Hvordan kan innsamlingen av data gjøres på best mulig måte?

En felles problemstilling: Hva er hensiktsmessig vern av pløyelagslokaliteter?

Hvilke typer kulturminner vi prioriterer å bevare i Norge er et viktig spørsmål for fremtiden. Jeg tror diskusjonen om privat metallsøking på mange måter bunner i et behov for en diskusjon over et større tema: Hva som er hensiktsmessig vern av kulturminner på dyrka mark. Problemstillinger rundt hensikten med å bevare, hvordan vi skal bevare, og hvem vi bevarer for, hører til i en slik diskusjon. Formålet med Kulturminneloven understrekes i § 1:

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes [...] Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Lovteksten påpeker både ansvar for vern og innsamling av vitenskapelig materiale, samt kulturminneforvaltningens samfunnsansvar overfor allmennheten. Kulturminneloven trådte i kraft flere tiår før privat metallsøking ble en reell problemstilling for norsk kulturminneforvaltning. Som figur 1 illustrerer, leverte privatpersoner inn forholdsviss få gjenstander før økningen av detektorfunn. Det at flere arkeologer nå advarer mot å la slike gjenstander bli værende

i jorda, er kanskje et tegn på at fagmiljøet begynner å bli oppmerksom på ulempene med kompromisset mellom jordbruk og vern. De mange pløyelagsfunnene antyder at det moderne jordbruket, med stadig større maskiner og dypere pløying, utsetter kulturminner for stadig større nedbrytning. En felles problemstilling som berører både forvaltning av og forskning på pløyelagslokalteter, handler om hensikten med *in situ* vern av automatisk fredete kulturminner i dyrka mark.

Kunnskapsnivået om de reelle forholdene i og under pløyelaget på automatisk fredete kulturminner i dyrka mark er lavt. I likhet med andre arkeologiske lokaliteter er pløyelagslokalteter forskjellige og har dermed forskjellig sikringsbehov. Jeg mener det er spesielt viktig å

Figur 5: Presenningen som fylkeskommunen brukte til å beskytte arkeologiske strukturer med på Løykja i 2017, var allerede pløyd opp i 2018. Dette antyder at tilstanden ikke bare er kritisk for gjenstandene i pløyelaget, men også for strukturer *in situ*. Foto: Arne Anderson Stamnes.

få grep om lokaliteter der det ikke nødvendigvis finnes bevarte kontekster under pløyelaget. John Kvanli og Lars Søgaard Sørensen (2016:43) viser til et eksempel fra Rogaland der et område ble frigitt for utbygging som følge av få spor i undergrunnen ved forundersøkelser. Ved privat metallsøking ble det imidlertid påvist mange gjenstander i pløyelaget. Gjenstandene antydte tilstedeværelsen av en handelsplass fra vikingtid-middelalder – en automatisk fredet lokalitet. På slike lokaliteter kan pløyelaget være det eneste som gjenstår av kulturminnet. Å gjennomføre undersøkelser på et bredt utvalg av pløyelagslokaliteter, fremfor å fokusere på de aller rikeste lokalitetene, vil kunne gagne materialet fra både et forvaltningsperspektiv og et forskningsperspektiv. Jeg tror slike undersøkelser vil kunne generere et mer representativt bilde av mangfoldet av pløyelagslokaliteter og dermed også et større kunnskapsgrunnlag for diskusjoner om hensiktsmessig vern. Hvordan skal lokalitetene forvaltes om de er et resultat av aktiviteter som etterlater få spor i undergrunnen? Er *in situ* vern da hensiktsmessig? Det samme spørsmålet kan stilles for lokaliteter som er så ødelagt av pløying at det eneste som gjenstår av kulturminnet, er rester i pløyelaget.

Figur 5 illustrerer situasjonen på Løykja i Sunndal i august 2018, ett år med potetdyrking etter at Møre og Romsdal fylkeskommune gjorde en testundersøkelse på lokaliteten. På denne lokaliteten er det med georadar påvist over 1150 strukturer på 2 hektar – i hovedsak groper, men også graver og hus (Fredriksen og Stamnes 2019). Figur 5 illustrerer at også bevart kontekst *in situ* kan være truet når det er mange gjenstander i pløyelaget.

Hvilke muligheter finnes innenfor dagens lovverk for å sikre lokaliteter som trues av jordbruk? Kulturminneloven § 3, annet ledd, gir rom for å stoppe jordbruksdrift. Det er imidlertid et drastisk virkemiddel som aktører i både landbruket og kulturminnevernet er lite tjent med. Arkeologisk utgravning er et alternativ som bidrar til å sikre gjenstander og dokumentere arkeologiske strukturer. Dette alternativet er imidlertid urealistisk å gjennomføre på

majoriteten av pløyelagslokalitetene av økonomiske årsaker. Uten eksterne finansieringskilder vil en utgravning av komplekse lokaliteter, som for eksempel Løykja, fort bli for kostbar. Geofysiske undersøkelser vil i mange tilfeller kunne være et egnet alternativ for å si noe om relasjon mellom gjenstander og eventuelle strukturer. Metoden har imidlertid sine begrensninger og bidrar heller ikke til å sikre løse gjenstander i pløyelaget. På fredete pløyelagslokaliteter er det derfor nødvendig å komme frem til et kompromiss som både verner det automatisk fredete kulturminnet og som sikrer løse gjenstander. En mulig løsning kan være å gjøre det enklere for detektorister å søke om dispensasjon for videre søk på fredete pløyelagslokaliteter. Denne løsningen krever både et økonomisk rammeverk for saksbehandling og konservering, god dialog og tydelige retningslinjer overfor søkemetode, dokumentasjon og funnbehandling. Med det kunnskapsgrunnlaget som foreligger i dag, ser det ikke ut til at bevart kontekst går tapt dersom detektorister utelukkende søker i det allerede forstyrrede pløyelaget. Ved å begrense slike dispensasjoner til å omfatte pløyelaget, vil en slik ordning kunne bidra til å sikre den kulturhistoriske verdien i løse gjenstander, samtidig som kulturminnelovens vern av automatisk fredete kulturminner opprettholdes i tilstrekkelig grad.

Når universitetsmuseene bruker ressurser på saksbehandling, magasinering og konservering av hundrevis av detektorfunn, er det også rom for et annet spørsmål: Er norske arkeologer interessert i å forske på pløyelagsfunn og -lokaliteter? Lite norsk forskning tar utgangspunkt i pløyelagslokaliteter framkommet ved privat metallsøking. Dette kan skyldes flere forhold, for eksempel forskningstradisjon, usikkerhet rundt gjenstandenes opprinnelige kontekst og andre utfordringer knyttet til representativitet. Jeg tror også at kompleksiteten i diskusjonen om privat metallsøking bidrar til å vanskeliggjøre forskning på pløyelagslokalitetene. Litteraturen omhandler først og fremst forvaltningsrelaterte problemstillinger. Forvaltningspraksis påvirker materialet som er

tilgjengelig for forskning. Dette inkluderer blant annet pløyelagsfunnenes vei fra finner til magasin, hva slags informasjon som er mulig å få ut av en lokalitet, samt funnenes spredningsmønster. En forsker må ta stilling til alle disse forholdene. En enhetlig praksis for forvaltning av pløyelagslokaliteter vil derfor gagne disse kulturminnenes kunnskapspotensial.

Konklusjon

Den norske diskusjonen om privat metallsøking er preget av at aktørene har ulike fokus. Grovt skissert fokuserer den ene gruppen på sikring av pløyelagsfunn og deres kunnskapsverdi, mens den andre fokuserer på lovverket tilknyttet forvaltningen av automatisk fredete kulturminner. Jeg tror disse ulike fokusområdene gjør at aktørene diskuterer privat metallsøking på ulike premisser. Dette gjør at aktørene i noen tilfeller misforstår hverandre. Ingen av aktørene skriver eksplisitt at pløyelagsfunn er uviktige eller at pløyelagsfunn skal sikres på bekostning av automatisk fredete kulturminner. Det er heller ingen i den norske diskusjonen som argumenterer mot privat metallsøking som fenomen. Dette står i kontrast til den svenske diskusjonen, der aktørenes fokus dreier seg om hvorvidt privat metallsøking bør forbys eller ikke. I den norske diskusjonen mener jeg derfor at aktørene ikke kan kategoriseres som «liberale» eller «kritiske» overfor metallsøking. Den største forvaltningsrelaterte utfordringen er å finne en løsning som sikrer pløyelagsfunn og -lokaliteter innenfor dagens lovverk. For forskningen er hovedutfordringen å utarbeide verktøy for å håndtere representativitetsproblemene tilknyttet pløyelagsfunn. Jeg har derfor foreslått at det felles grunnlaget for videre diskusjon bør ta utgangspunkt i et større tema: Hva som er hensiktsmessig vern av kulturminner på dyrka mark. En enhetlig praksis for forvaltning av pløyelagslokaliteter vil kunne gagne fremtidig kunnskapsproduksjon.

Et annet tema som med jevne mellomrom forekommer i diskusjonen er forholdet mellom fagfolk og detektorister. Detektoristenes

forståelse av pløyelagsfunn som viktig kulturarv er nærmest fraværende i den faglige diskusjonen. Den økende interessen for privat metallsøking er, etter min forståelse, både et uttrykk for at privatpersoner er interessert i forhistorien, og at de ønsker å bidra til kulturminnevern. Her har fagmiljøet et samfunnsansvar. Hvis vi skal forholde oss til seriøse privatpersoner og bruke dem som ressurser for arkeologien, er det også nødvendig at vi setter oss inn i deres motivasjon og ståsted.

Takk

Jeg retter en stor takk til alle som har lest og kommentert utkast til denne artikkelen. En spesielt stor takk rettes til de to anonyme fagfellene som ga svært nyttige og konstruktive tilbakemeldinger. En takk rettes også til Ole Risbøl og Birgit Maixner, som leste gjennom det første utkastet. Takk til Arne Anderson Stamnes som har gitt meg tillatelse til å bruke bildene fra vår undersøkelse i Sunndalen. Terje Hellan fortjener også en takk for hjelp med dekoding av tallgrunnlaget over detektorfunn ved Vitenskapsmuseet. Samtidig rettes også en takk til detektoristene som deltok ved undersøkelsen på Løykja for gode diskusjoner og nyttig innsikt.

Summary

During the last decade, hobbyist metal detecting has increased in Norway, and causes both issues and opportunities for archaeological research and heritage management. Metal objects found in the plough-zone present important issues for both archaeological research and heritage management. In this paper, I review recent papers discussing hobbyist metal detecting in Norway. The main objective is to identify regulations, focuses and attitudes regarding hobbyist metal detecting, and to define the most important issues brought up by the discussants. Discussants seem to either emphasise protection of plough-zone finds, or problematise the relation between hobbyist metal detecting and protection of automatically protected sites. I suggest discussants should focus on a larger topic – the purpose of in situ protection of invisible sites in the plough-zone.

Referanser

- Axelsen, I. 2018 Digital archaeology. A democratic utopia. *Nordisk Museologi*:107-114.
- Christansen, T. T. 2017 The Productive Limfjord Region in Perspective. A Study of Metal Detecting Sites and Socioeconomic Development in Denmark, AD 400-1150. Upublisert PhD-avhandling. Aarhus University, Århus.
- Dobat, A. S. 2013 Between Rescue and Research: An Evaluation after 30 Years of Liberal Metal Detecting in Archaeological Research and Heritage Practice in Denmark. *European Journal of Archaeology* 16(4):704-725.
- Dobat, A. S. 2016 Metal Detecting in Denmark: Advantages and Disadvantages of the Liberal Model. I *Pløyejord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling*. Artikkelsamling. J. Martens og M. Ravn (red.), s. 51-68. Portal forlag, Oslo.
- Dobat, A. S., T. T. Christiansen, M. B. Henriksen, P. Jensen, S. V. Laursen, M. D. Jessen, R. Ruhe, F. Arntsen og M. K. Holst. 2018 *DIME - Digitale Metalldetektorfund*. *Den Danske Registreringsportal for Detektorfund*. Arkæologisk Forum 39:3-12.
- Fabech, C., B. Helgesson og U. Näsman 2012 Metallsøking inom oppdragsarkeologin: En angelagen diskussion. *Formvånnen* 107(3):203-206.
- Fabech, C. og J. Ringtved 1995 Magtens geografi i Sydkandinavian: Om kulturlandskab, produktion og bebyggelsesmønster. I *Produksjon og samfunn: Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. årtusen e. Kr.* Beretning fra 2. Nordiske jernaldersymposium på Granavolden Gjestgiveri 7.-10. Mai 1992. H. G. Resi (red.), s. 11-37. Universitetets oldsaksamling, Oslo.
- Fredriksen, C. og A. A. Starnes 2019 *Geofysiske undersøkelser og sosialt metallsøk på Løykja, Gnr. 41/6, Sunndal kommune, Møre og Romsdal*. Arkeologisk rapport, NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim.
- Gundersen, J. 2019 No Room for Good Intentions? Private Metal Detecting and Archaeological Sites in the Plow Layer in Norway. I *Competing Values in Archaeological Heritage*. S. Campbell, L. White og S. Thomas (red.), s. 125-138.
- Gundersen, J., J. M. Rasmussen og R. O. Lie 2016 Private Metal Detecting and Archaeology in Norway. *Open Archaeology* 2(1):160-170.
- Gustavsen, L., M. Kristiansen, E. Nau og B. E. Tafjord, 2018 Sem: A Viking age metalworking site in the southeast of Norway? *Archaeological Prospection* 26(1):13- 20.
- Jørgensen, L. 2000 Storgården ved Tissø. Tolkninger af aktivitetsområder og anlæg på grundlag af detektorfundene fra pløjelaget. I *Detektorfund - hvad skal vi med dem? Dokumentation og registrering af bopladser med detektorfund fra jernalder og middelalder*. Rapport fra et bebyggelsehistorisk seminar på Hollufgård den 26. oktober 1998. Skrifter fra Odense Bys Museer. M. B. Henriksen (red.), s. 61-68. Odense Bys Museer, Odense.
- Jørgensen, L. og L. Pedersen 1996 Vikinger ved Tissø. Gamle og nye fund fra et handels- og håndværkscenter. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1996:22-36.
- Kristiansen, M., E. Nau og L. Gustavsen, 2016 *Georadarundersøkelse ved Sem gård (73/3), Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylkeskommune*. Sluttrapport. NIKU Oppdragsrapport 21/2016.
- Kvanli, J. 2016. Hvem skal redde norgeshistorien fra pløgen? Tilgjengelig fra: <https://forskning.no/arkeologi-historie-kronikk/kronikk-hvem-skal-redde-norgeshistorien-fra-pløgen/1169424> [besøkt 1.7.19].
- Kvanli, J. og L. S. Sørensen 2016 Om metallsøking i Norge og formålstjenlig kulturvern av løse gjenstander i pløyelaget. *Formvånnen* 111(1):41-45.
- Lingström, M. 2016 Svenska perspektiv på metalledetektering inom exploateringsarkeologin. I *Pløyejord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling*. Artikkelsamling., Jes Martens og Ravn, M. (red.), s. 101-106. Portal forlag, Kristiansand.
- LOV-1978-06-09-50 2009 [1978] Lov om kulturminner (Kulturminneloven).
- LBK nr 358 af 08/04/2014 [2014] Bekendtgørelse af Museumsloven (Museumsloven).
- Løken, T., L. Pilø, og O. Hemdorff, 1996 *Maskinell flateavdekking og utgravning av forhistoriske jordbruksboplasser: En metodisk innføring*. AmS-Varia. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Maixner, B. 2015a Én lov – ulik forvaltningspolitikk. Om norsk forvaltningspraksis rundt privat metallsøking i pløyejord og dens konsekvenser. *Formvånnen* 110(3):201-213.
- Maixner, B. 2015b Missingen/Åkeberg i Østfold: En storgård fra jernalderen med tilknyttet håndverkssenter. *Formvånnen* 110(1):27-42.
- Maixner, B. 2016 Metallsøkprosjekt Missingen/Åkeberg. Et samarbeidsprosjekt mellom forvaltningen og frivillige rundt en storgård fra jernalderen. I *Pløyejord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling*. Artikkelsamling. J. Martens og M. Ravn (red.), s. 133-146. Portal forlag, Kristiansand.
- Martens, J. 2016 Pløyejord som kontekst. Metallsøking, forskning og forvaltning. I *Pløyejord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling*. Artikkelsamling. J. Martens og M. Ravn (red.), s. 13-22. Portal forlag, Kristiansand.
- Norges Metallsøkerforening Udatert. Velkommen til Norges Metallsøkerforening. Tilgjengelig fra: <http://nmf.nu/> [besøkt 1.7.2019].
- Rasmussen, J. M. 2014a Securing Cultural Heritage Objects and Fencing Stolen Goods? A Case Study on Museums and Metal Detecting in Norway. *Norwegian Archaeological review* 47(1):83-107.
- Rasmussen, J. M. 2014b Reply to Comments from Suzie Thomas, Martin Mesicek, Raimund Karl, Mads Ravn, Maria Lingström. *Norwegian Archaeological Review* 47(2):212-217.

- Ravn, M. 2014 In Defence of Small Things Forgotten. *Norwegian Archaeological Review* 47(2):205-209.
- Ravn, M. 2016 Små glemte ting - Store forvaltningsmessige utfordringer. I *Pløyejord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling*. Artikkelsamling. J. Martens og M. Ravn (red.), s. 127-132. Portal forlag, Kristiansand.
- Riksantikvaren 2017 Retningslinjer. Privat bruk av metallsøker. Tilgjengelig fra: <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Metallsøking>. [besøkt 1.7.2019].
- Riksantikvarieämbetet 2019 Metallsøkare: vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen enligt 2 kap. 18-20 § kulturmiljölagen (1988:950). Riksantikvarieämbetet, Stockholm. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-5432> [besøkt 12.2.2019].
- Rundkvist, M. 2008 För en liberalisering av de svenska metallsökarreglerna. *Fornvännen* 103(2):118-122.
- Skre, D. 2016 De frivillige detektoristene. Våre gode allierte. I *Pløyejord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling*. Artikkelsamling. J. Martens og M. Ravn (red.), s. 107-110. Portal forlag, Kristiansand.
- Skre, D. og L. Pilø 2016a Metallsøkerdilemmaet, Klassekampen, 20.2.2016. Tilgjengelig fra: <https://www.klassekampen.no/article/20160220/PLUSS/160229926>. [besøkt 1.7.2019].
- Skre, D. og L. Pilø 2016b En løsning på dilemmaet, Klassekampen, 3.6.2016. Tilgjengelig fra: <https://www.klassekampen.no/article/20160603/PLUSS/160609740>. [besøkt 1.7.2019].
- Stidsing, E., K. Høilund Nielsen og R. Fiedel (Red.) 2014 *Wealth and complexity : economically specialised sites in Late Iron Age Denmark*. East Jutland Museum publications. Aarhus University Press, Aarhus.
- Svensson, H. og B. Söderberg 2009 Dumpad kunnskap? Om metallsøking och oppdragsarkeologins villkor. *Fornvännen* 104(2):131-136.
- Svensson, H. 2013 Det pågår en tyst massaker på metallföremål i landets årkrar. Svar till Majvor Östergren. *Fornvännen* 108:136-139.
- Svensson, H. 2014 Oppdragsarkeologin och kulturmiljölagen hotar fornsakerna - svar til Raä. *Fornvännen* 109(2):139-144.
- Stamnes, A. A. 2017 *Georadarundersøkelse på Storhov i Heradsbygd, Elverum kommune i Hedmark fylke*. Arkeologisk rapport nr. 2, 2017. NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim.
- Tønning, C., R. O. Lie, V. Lia, M. Gabler og W. Neubauer 2017 Er de alle løsfunn? Metallsøkfunn og potensialet for bevart kontekst under pløyelaget. *Viking* 80:223- 243.
- Östergren, M. 2013 Metallsøking inom oppdragsarkeologi och vetenskaplig forskning. *Fornvännen* 108(1):53-57.
- Østergaard Sørensen, P. 2000 Detektorfundene fra Gudme og den digitale arkæologi. I *Detektorfund – hvad skal vi med dem? Dokumentation og registrering af bopladsler med detektorfund fra jernalder og middelalder*. En rapport fra et bebyggelseshistorisk seminar på Hollufgård den 26. oktober 1998. M. B. Henriksen (red.), s. 69-78. Odense Bys Museer, Odense.

Artikkel 2

Fredriksen, C. (2021). Pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner: Kunnskapsdrevet forvaltning eller forvaltningsdrevet kunnskap? *Heimen*, 58(2). 136-151. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2021-02-03>

Pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner: Kunnskapsdrevet forvaltning eller forvaltningsdrevet kunnskap?

Making Automatically Protected Sites from Metal-Detected Stray Finds: Evidence-based Heritage Management or Management-based Knowledge?

Caroline Fredriksen

Stipendiat, Institutt for arkeologi og kulturhistorie, NTNU Vitenskapsmuseet
caroline.fredriksen@ntnu.no

Sammendrag

Som følge av økende privat bruk av metallsøker, står kulturminnevernet overfor nye utfordringer knyttet til kulturminner i dyrka mark. Nye retningslinjer for privat bruk av metallsøker og fastsettelse av finnerlønn legger grunnlag for ny praksis for håndtering av funn og kulturminner i pløyelaget. *Pløyelagsfunn som kulturminner* har oppstått som et nytt diskursivt objekt i kulturminneforvaltningen. Dette skjer samtidig som organiseringen av kulturminnevernet er i endring. I denne artikkelen undersøker jeg forvaltningsinstitusjonenes uttalelser knyttet til *løse kulturminner* og *automatisk fredete kulturminner* fra høringsrunden til retningslinjene for privat bruk av metallsøker. I diskusjonen om håndtering av kulturminner i dyrka mark har det oppstått en oppfatning om at *mange funn representerer automatisk fredete kulturminner*. Hvordan oppstod denne forståelsen? Er den basert på eksisterende kunnskap, og hva har dette å si for kulturminnenes potensiale som kunnskapsobjekter?

Nøkkelord

Metallsøking, pløyelag, kulturminneforvaltning, arkeologi

Abstract

Increasing hobbyist metal detecting presents new challenges for management of Norwegian heritage sites on arable land. New guidelines for metal detecting and determination of finders' fee constitute new practice for managing finds and sites in the plough zone. *Plough zone finds as heritage sites* has emerged as an object of discourse for Norwegian cultural heritage management. Concurrently, Norwegian cultural heritage management is being transformed. Focusing on statements concerning the difference between *løse kulturminner* (stray finds) and *automatically protected sites*, this paper aims to explore the current view that *many finds represent automatically protected sites*. The analysis draws on the empirical data from the public hearing laying out the guidelines on metal detecting. Is this view founded on existing knowledge? And how does it affect plough-zone sites' potential as scientific source material?

Keywords

Metal detecting, plough-zone, stray finds, cultural heritage management, archaeology

Innledning

De siste ti årene har metallsøkerfunn fra pløyelaget på dyrka mark skapt diskusjoner i det arkeologiske fagmiljøet i Norge.¹ Privat metallsøking har generert mange funn som må håndteres av fylkeskommunene og universitetsmuseene. I takt med oppkomsten av nye forvaltningsmessige utfordringer knyttet til håndtering av kulturminner i dyrka mark har Riksantikvaren iverksatt retningslinjer for både *privat bruk av metallsøker*² og *fastsettelse av finnerlønn*.³

Norsk kulturminneforvaltning er i endring. Som et ledd i regionsreformen trådte en ny forskrift om fastsetting av myndighet etter kulturminneloven i kraft 1.1.20 (den nye ansvarsforskriften).⁴ Endringen innebærer blant annet at fylkeskommunene nå har myndighet til å tillate inngrep i automatisk fredete kulturminner etter kulturminnelovens §8, og til å avgjøre om det skal gjennomføres tiltak etter §11b. Dette gjør at fylkeskommunene nå har myndighet til å tillate privatpersoner å utføre metallsøk på automatisk fredete kulturminner. I retningslinjene fra 2017 presiseres det at tilstedeværelsen av gjenstander i seg selv kan være det som avgjør om et område er automatisk fredet. I 2020 uttalte Riksantikvaren i et brev til NTNU Vitenskapsmuseet og Kulturhistorisk Museum at: «det er bedre at kulturminneforvaltningen erkjenner at områder med mange metallsøkerfunn faktisk representerer automatisk fredete kulturminner» med bakgrunn i «hensynet til en faglig forsvarlig ivaretagelse av kulturminnenes kunnskaps- og opplevelsespotensiale». ⁵ Et spørsmål jeg ønsker å belyse i denne artikkelen er hvordan oppfatningen om at mange funn *representerer* automatisk fredete kulturminner har oppstått.

En forvaltningspraksis der automatisk fredete kulturminner defineres etter et prinsipp om at flere funn i pløyelaget potensielt representerer slike, er ikke uproblematisk. I denne artikkelen diskuterer jeg forholdet mellom gjenstander i pløyelaget (pløyelagsfunn) og automatisk fredete kulturminner (AFK). Gjennom en tilbakeskuende analyse er målet å undersøke hvordan *pløyelagsfunn som kulturminner* har tatt form som et diskursivt objekt i kulturminneforvaltningen. Mitt empiriske utgangspunkt er forvaltningsinstitusjonenes høringsuttalelser i forbindelse med *Retningslinjer [for] privat bruk av metallsøker* og andre dokumenter som har kommet til i etterkant av prosessen. Hvilken innvirkning har nåværende forvaltningspraksis overfor metallsøking i pløyelaget for kulturminnenes status som vitenskapelig kildemateriale?

Bakgrunn: *In situ* ressursforvaltning og pløyelagsparadokset

I Norge er kulturminnevernet del av miljøforvaltningen underlagt Klima- og Miljødepartementet. Kulturminner skal vernes som: «(...) del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning» og ivaretas som «vitenskapelig kildemateriale». ⁶ I en ny stortingsmelding fra 2020 styrkes ressursforvaltningsperspektivet; begrepet *kulturmiljøforvaltning* skal tydeliggjøre tilknytningen til den øvrige klima- og miljøpolitikken. ⁷ Ved å forvalte kulturminner som ikke-fornybare miljøressurser er tanken først og fremst å

1. Rasmussen 2014a, Rasmussen 2014b, Ravn 2014, Maixner 2015a, Skre & Pilø 2016b, Skre & Pilø 2016a, Gundersen, Rasmussen & Lie 2016, Martens & Ravn 2016, Tønning, Lie, Lia, Gabler & Neubauer 2017, Gundersen 2019, Fredriksen 2019
2. Riksantikvaren 2017
3. Riksantikvaren 2019b
4. Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven 2019
5. Riksantikvaren 2020, (øvrige forvaltningsinstitusjoner er kopimottakere)
6. Kulturminneloven 1979 §1
7. Klima- og Miljødepartementet 2020

bevare med tanke på fremtidige generasjoner. Dette gjør seg synlig i de politiske målsetningene om at årlig tap av kulturminner ikke skal overstige 0,5%.⁸ Kildeverdien fremholdes som viktig, men først og fremst som et vernekriterium.⁹ I Valletta-konvensjonen, som Norge har sluttet seg til, vektlegges fysisk vern av kulturminner *in situ*.¹⁰ Begrepet *In situ* bevaring innebærer å bevare kulturminnene der de er, på sitt opphavssted. Brattli har påpekt at vektleggingen av *in situ vern* som hovedregel i kulturminneforvaltningen vanskeliggjør muligheten for å fremskaffe ny kunnskap som grunnlag for god forvaltning. Han omtaler arkeologiske utgravninger som en sekundær bevaringsstrategi; en nødløsning i tilfeller der bevaring *in situ* er umulig.¹¹ Arkeologiske utgravninger gjennomføres hovedsakelig når tiltak kan virke inn på automatisk fredete kulturminner, og det gis dispensasjon etter kulturminnelovens §8.

Ressursforvaltningsprinsippet underbygges i *Faro-konvensjonen*¹², der kulturarv fremmes som en ressurs for bærekraftig utvikling.¹³ Et overordnet mål i Faro-konvensjonen er økt demokratisering; alle har rett til å ta del i bruk og vern av kulturarven. Denne forståelsen av demokratisering brukes som argument i den internasjonale diskusjonen om metall-søking for en samarbeidsorientert tilnærming til problemstillingene privat metallsøking medfører.¹⁴ Ifølge Hølleland og Skrede er *demokratisering* også et premiss for regionsreformen, men kan i lys av den nye ansvarsforskriften forstås som delegering av makt og myndighet til folkevalgte organer.¹⁵ I høringsrunden frem mot ny ansvarsforskrift uttrykte universitetsmuseene bekymring for omdelegeringen av makt, som av disse forstås som økt politisering av kulturminneforvaltningen.¹⁶ Denne forståelsen av demokratiseringsbegrepet står i kontrast til den nye stortingsmeldingen som legger seg på linje med Faro-konvensjonens demokratiseringsprinsipp: «Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø».¹⁷

Privat bruk av metalldetektor er lov i Norge så lenge aktiviteten ikke kommer i konflikt med AFK.¹⁸ Diskusjonen om privat metallsøking i Norge har i stor grad dreid seg om forholdet mellom sikring av løse kulturminner i pløyselaget og potensiell konflikt med AFK.¹⁹ Diskusjonen om privat metallsøking har bidratt til å sette søkelys på et paradoks i kulturminnelovens §3 overfor kulturminner på dyrka mark:

Ingen må (...) sette i gang tiltak som er egnet til å skade (...) eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje.

Er marken over et automatisk fredet kulturminne (...), tidligere nyttet til beite eller innmark, kan den fortsatt nyttes til disse formål (...).²⁰

Både arkeologer og detektorister har stilt spørsmålsteget ved tilstanden til løse kulturminner når disse bestemmelsene hindrer fremtidige metallsøk, på tross av at jordbruksdrift kan

8. Miljøverndepartementet 2005, Klima- og Miljødepartementet 2020

9. Brattli 2011: 276

10. Valletta-konvensjonen 1992: artikkel 4:ii

11. Brattli 2011: 276

12. Faro-konvensjonen er Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet

13. Faro-konvensjonen 2005: Innledning, artikkel 10

14. Døbat et al. 2020

15. Hølleland & Skrede 2019

16. Ibid.

17. Klima- og Miljødepartementet 2020

18. Riksantikvaren 2017

19. Fredriksen 2019

20. Kulturminneloven 1979

skade gjenværende løse kulturminner i pløyelaget.²¹ Et løst kulturminne kan i utgangspunktet graves frem dersom det ikke skades. I kulturminneloven defineres løse kulturminner som ting som kommer for dagen tilfeldig og ved utgravninger.²² På grunn av *føre-var-prinsippet* bør man imidlertid ikke ta sjansen på å grave opp gjenstander når det er mulighet for at de tilhører et AFK.²³ Spørsmålet om *når* løse kulturminner indikerer tilstedeværelsen av AFK, samt hvordan slike lokaliteter bør forvaltes, stod sentralt i høringsrunden til Riksantikvarens *Retningslinjer [for] privat bruk av metallsøker*. I lys av Riksantikvarens seneste uttalelser om forholdet mellom løse kulturminner og AFK, fremstår det nå som at forvaltningen skal forholde seg til *mange funn* i pløyelaget som AFK, med tilhørende kartfesting i *Askeladden*.²⁴ Siden kulturminner også skal ivaretas som vitenskapelig kildemateriale, er det aktuelt å stille spørsmål ved *hva* det egentlig er som vernes med en slik definisjon, og hvilken praktisk betydning forvaltning av pløyelagsfunn som AFK har for arkeologisk kunnskapsproduksjon.

Metode og analytisk tilnærming

Tilnærmingen til dokumentene som utgjør materialet for denne analysen, er kvalitativ. Dokumentene som inngår er høringsuttalelsene i forbindelse med retningslinjene som kom i 2017. Disse har jeg fått innsyn i fra www.einnsyn.no, og er derfor markert med Riksantikvarens saksnummer i litteraturlista. Jeg har også inkludert dokumenter oversendt forvaltningsinstitusjonene fra Riksantikvaren i ettertid som er relevant for problemstillingen. Dette inkluderer et dokument med presiseringer om fylkeskommunen og Sametingets ansvar i forbindelse med retningslinjene for fastsettelse av finnerlønn, samt et brev datert 18.05.2020 *Vedrørende søknader om privat bruk av metallsøker på automatisk fredete kulturminner*. Jeg har vært spesielt ute etter utsagn som belyser forvaltningsinstitusjonenes forståelse av forholdet mellom Løse kulturminner og AFK.

Den metodiske tilnærmingen er diskursanalyse forankret i *aktør-nettverksteori* (ANT).²⁵ Et overordnet mål i ANT er å vise hvordan kunnskap produseres i samspill mellom mennesker og ting.²⁶ ANT er utpreget anti-dualistisk og konstruktivistisk. Dette innebærer at verden ikke forstås som bestående av rene naturgitte eller samfunnsgitte enheter, men som sammensatt av heterogene nettverk av forbindelser mellom mennesker og ting. I norsk arkeologi har metodologien blitt anvendt på fenomener i kulturminneforvaltningen, med vekt på prosessene bak etableringen av forvaltningsobjekter som *Kulturminnet*, *Skipsfunn* og *Nyere tids arkeologi*.²⁷

En diskursanalyse er gjerne tilbakeskuende av karakter. Diskursanalyse dreier seg om «å studere sosialt konstituerte fenomener, vaner og konvensjoner som er så naturaliserte at de oppfattes som «naturlige».²⁸ Innenfor ANT omtales slike fenomener som svarte bokser. Fordelen med ANT er at man tar for seg «science in action and not ready made science or technology»; dette gjøres med utgangspunkt i tiden før kjensgjerninger lukkes i svarte bokser som fakta (*oversettelsesprosessen*), eller ved å forfølge kontroversene som oppstår når svarte bokser åpnes.²⁹ Kulturminner er mer enn *Fortidig materiell kultur* siden de kan for-

21. Ravn 2014, Maixner 2015a, Skre & Pilø 2016a, Skre & Pilø 2016b, Kvanli 2016, Kvanli & Sørensen 2016

22. Ting eldre enn 1537, mynter eldre enn 1650 og samiske gjenstander eldre enn 100 år

23. Fjell & Holme 2005: 112

24. Riksantikvarens offisielle database over kulturminner og kulturmiljøer i Norge

25. Law & Hassard 1999, Latour 1987, Latour 2005

26. Law & Hassard 1999

27. Brattli 2006, Brattli 2011, Tuddenham 2015, se også Nielsen 2017

28. Hitching, Nilsen & Veum 2011: 14–15

29. Latour 1987: 258

stås som både et fortidig, men også som et høyst nåtidig fenomen. Gjennom lovverk, forvaltningspraksis og traktater formes kulturminner av samtidens ideer om hva, hvorfor og hvordan man verner:

Måten dagens forvaltningsregime definerer *Kulturminnet* på, inkluderer aktører som politikk, økonomi, jus, fysiske strukturer, humanvitenskap, teknologi, maktrelasjoner, naturvitenskap, fortid og mye, mye mer.³⁰

Kulturminner kan dermed forstås som heterogene objekter som formes av nettverket det inngår i, både som ressurser for nåtid og fremtid, og som potensielle kilder til fortid. Selv om *pløyelagsfunn* er gammelt nytt, har privat metallsøking bidratt til å aktualisere fenomenet: Det har oppstått en diskurs rundt vernepraksis og kunnskapsverdi.³¹ Som forvaltningsobjekt kan ikke *Pløyelagsfunn som kulturminner* karakteriseres som en svart boks så lenge aktører er uenige. Retningslinjene har imidlertid bidratt til å skape ny praksis som stabiliserer fenomenet. Riksantikvarens uttalelser og *inskripsjoner* bidrar til å flytte fenomenet nærmere AFK.

Tre mekanismer som er virksomme innenfor aktør-nettverket, vil anvendes videre i analysen: *oversettelse*, *modalitetssetninger* og *inskripsjoner*. Oversettelsesprosessen starter der aktører i nettverket posisjonerer seg ved å definere relevante problemstillinger. Definisjonsmakten ligger hos de som får andre aktører til å akseptere ens definisjon av problematikken gjennom å etablere *obligatoriske passeringspunkter* (OPP). OPP representerer hvordan den til enhver tid riktige kunnskapen forvaltes og defineres. I den følgende analysen vil Klima- og Miljødepartementet (representert ved lovverk og forskrift) kunne forstås som OPP. Riksantikvaren kan forstås som et *kalkulasjonssenter*; en institusjon som handler på vegne av OPP. Kalkulasjonssenteret mottar og sender ut *inskripsjoner*, har makt til å definere forbindelser i nettverket, og forsøker å få OPPs interesser til å falle sammen med nettverkets interesser. Nettverket stabiliseres videre ved å etablere virkelighetsdefinisjoner og stabilisere aktørenes roller på en måte som eliminerer motforestillinger hos andre deltakere i nettverket. I det siste stadiet av oversettelsen mobiliseres allierte for å hindre bevegelse i de etablerte forholdene. Nettverket styrkes og hindres fra å falle sammen.³²

Jeg har i dokumentene vært ute etter å identifisere *modalitetssetninger* som sier noe om forholdet mellom løse kulturminner og AFK. Modalitetssetninger tilfører utsagn kvalitet av ulik grad. Utsagn er i utgangspunktet verken fakta eller ikke-fakta, men føres den ene eller den andre retningen i en diskurs. Modalitetssetninger er måter å formulere seg på som gir mer eller mindre rom for tvil, og kan deles i fem kategorier som graderer fra det helt usikre til det sikre; 1. Spekulasjoner («Kanskje X kunne være...»), 2. Usikre påstander («det hevdes at X...»), 3. Antakelser («Det er vanlig å anta at X...»), 4. Fakta («X er som kjent...») og 5. Utematiserte antakelser («Vi brukte X for å...»).³³ De to siste nivåene fremstår som ubestridelige fakta, svarte bokser, og målet i en oversettelsesprosess er å flytte utsagn fra nivå 1 og 2 til nivå 4 og 5.

I oversettelsesprosessen skapes *inskripsjoner*. En inskripsjon kan være en fysisk innretning eller et dokument med formål å lede aktør-nettverket mot et bestemt mål; mot fakta eller sannhet. Sterke inskripsjoner tvinger aktører til å følge et bestemt mønster, mens svake inskripsjoner åpner for andre praksiser som ikke nødvendigvis kunne forutsettes på inskrip-

30. Brattli & Larsson 2016: 13

31. Fredriksen 2019

32. Callon 1986, Hess 1997: 109, Brattli 2006

33. Schaanning 1996, Blok & Jensen 2009

sjonstidspunktet. Fylkeskommunens oppføringer av AFK i Askeladden kan forstås som inskripsjoner, ettersom oppføringer i matrikkelen «alltid regnes som et automatisk fredet kulturminne, med mindre det føres bevis for det motsatte».³⁴ Retningslinjene er også inskripsjoner, da de legger til rette for et handlingsmønster som både detektorister og forvaltningsinstitusjoner må forholde seg til.

Gjennomgang av materialet

Riksantikvarens første utkast til retningslinjer ble sendt ut på høring i 2016. Formålet med retningslinjene skulle være «(...) å sikre enhetlig og forsvarlig privat bruk av metallsøker i forhold til arkeologiske kulturminner i hele landet». I tillegg ønsket Riksantikvaren uttalelser knyttet til fremtidige løsninger for dispensasjon fra Kulturminneloven §3 for metallsøking på AFK på pløyd mark jf. §8.³⁵ Universitetsmuseene, NIKU, de fleste fylkeskommunene, Byantikvaren i Oslo, Sametinget, Norges Metallsøkerforening og privatpersoner bidro med høringsuttalelser. Forvaltningsinstitusjonenes utsagn er i fokus her.

I det første utkastet til retningslinjer behandler Riksantikvaren pløyelagsfunn på linje med bevarte kulturminner *in situ*, og fraråder å grave videre i nærheten av et løst kulturminne:

Når automatisk fredete kulturminner ligger i pløyd mark, er gjerne pløyelaget også en del av kulturminnet. (...) gjenstander kan være flyttet fra sin opprinnelige kontekst (...) Hvis du har gjort funn av en gjenstand som er eldre enn 1537 (...), skal du ikke grave videre der funnet er gjort, fordi det alltid er en mulighet for at gjenstanden du har funnet er en del av et automatisk fredet kulturminne.³⁶

I denne formuleringen utløser funn av én innleveringspliktig gjenstand krav om aktsomhet; ethvert pløyelagsfunn kan indikere tilstedeværelsen av AFK. Pløyelaget er en del av kulturminnet og regnes som AFK uavhengig av om «opprinnelig kontekst» er påvist eller ikke. Flere forvaltningsinstitusjoner problematiserer denne definisjonen.

Kulturhistorisk Museum (KHM) fremhever det som en gjennomgående svakhet i utkastet at Riksantikvaren unnlater å klargjøre forholdet mellom løse kulturminner og AFK i pløyelaget, og anbefaler ikke en praksis der AFK rutinemessig identifiseres når et visst antall funn er gjort.³⁷ Selv om pløyelagsfunn kan indikere tilstedeværelsen av bevarte AFK, er det vanskelig å vurdere eventuell bevaringsgrad og avgrensning.³⁸ KHM peker på varierende praksis hos regionalforvaltningen for hvordan funn registreres. Noen fylker definerer store areal som AFK på grunnlag av få funn, mens andre registrerer et høyt antall funn enkeltvis, noe som gir detektorister anledning til å fortsette søk på stedet.³⁹ Ulik registreringspraksis gjenspeiles i data fra Askeladden (Figur 1).

34. Kulturminneloven 1979 §4

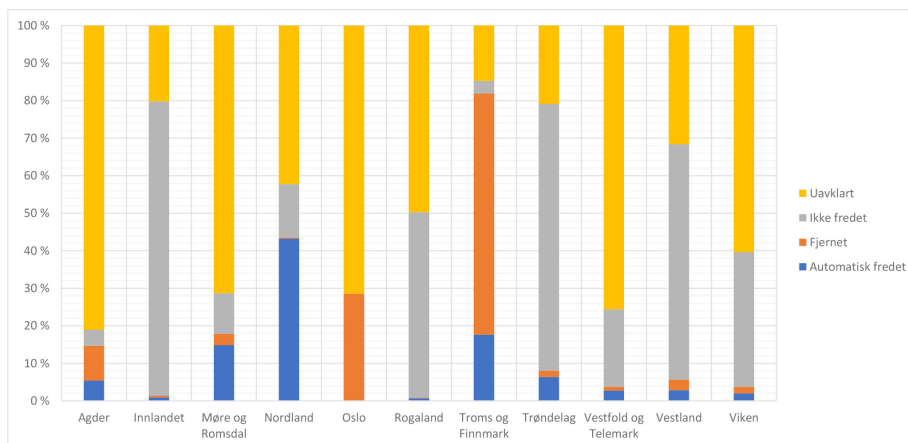
35. Riksantikvaren 2016

36. Ibid.

37. Kulturhistorisk Museum 2016: avsnitt 14

38. Ibid.: avsnitt 13

39. Ibid.

Figur 1: Vernestatus for lokaliteter i Askeladden registrert med «Registreringsmetode: Metalløsning». På grunn av stor fylkesvis variasjon i antall registrerte lokaliteter, der noen også registrerer funnsteder enkeltvis mens andre registrerer større sammenhengende lokaliteter, er denne fremstillingen basert på prosentvis bruk av ulike typer vernestatus innad i fylkene.

Data nedlastet 30.1.20.

Rogaland Fylkeskommune finner det problematisk å *frede* funnsteder i pløyelaget uten at det finnes indikasjoner på bevarte strukturer *under* pløyelaget.⁴⁰ I flere høringssvar brukes begrepet «å frede» synonymt med å fysisk definere kulturminnet i Askeladden. Samtidig vektlegges strukturer *under pløyelaget* som definisjonen for hva AFK er. Dette kan presiseres gjennom uttalelsen fra Oppland Fylkeskommune:

På visse typer funnsteder, slik som sentralplasser, kan en fredning for å få kontroll med hvem som søker og hvordan det søkes være hensiktsmessig. På slike lokaliteter er det også bedre empirisk grunnlag for å hevde en sammenheng mellom funn i pløyelaget og samtidige automatisk fredete kulturminner under pløyelaget.⁴¹

Møre og Romsdal Fylkeskommune peker også på ulik praksis mellom fylkene i spørsmålet om en funnførende lokalitet skal regnes som *ikke fredet*, *uavklart* eller *automatisk fredet*. Selv registrerer de bare innleveringspliktige funn gjort *i kontekst* som automatisk fredet: «Det er sannsynlig at området har vore i bruk i forhistorisk tid, og at det er bevart spor under matjorda».⁴² Når funnet er innleveringspliktig, men *uten kontekst*, registreres funnstedet som uavklart. Dette brukes når det er usikkert om området har hatt en form for bruk og om det er bevart spor under matjorda.⁴³ Nord-Trøndelag Fylkeskommune peker på behovet for en felles holdning til hvordan funn skal legges inn i Askeladden. Dette begrunnes med at det ofte kreves undersøkelser for å påvise om funnene er del av øvrige strukturer på stedet.⁴⁴ Østfold Fylkeskommune peker på samme utfordring: «Er ett oldtidsfunn i pløyelaget nok? Hvordan skal i så fall det polygonet settes i Askeladden?»⁴⁵ Nordland Fylkeskommune uttrykker også uklarheten rundt dette spørsmålet:

40. Rogaland Fylkeskommune 2016

41. Oppland Fylkeskommune 2016: avsnitt 13

42. Møre og Romsdal fylkeskommune 2016: avsnitt 4

43. Ibid.

44. Nord-Trøndelag fylkeskommune 2016

45. Østfold fylkeskommune 2016: avsnitt 8.

I det øyeblikket man gjør et funn av et løst kulturminne er funnstedet automatisk fredet i henhold til de føringer vi har fått fra Riksantikvaren om avmerking i Askeladden.⁴⁶

NIKU omtaler innleveringspliktige funn som *automatisk fredete gjenstander* som det er ulovlig å søke etter uten dispensasjon.⁴⁷ Skal gjenstandene i seg selv regnes som AFK? Denne forståelsen står i kontrast til kulturminnelovens skille mellom AFK og Løse kulturminner. Oppland Fylkeskommune opererer med en motsatt forståelse der funnsteder i dyrka mark registreres som *ikke fredet*: «...da de gjenstandene som blir funnet og tatt bort ligger løst i pløyelaget og vi ikke har konkret kunnskap om hvorvidt det finnes automatisk fredete kulturminner under pløyelaget på funnstedet».⁴⁸ Videre mener de at Riksantikvarens anbefaling om å markere funnsteder som AFK er i strid med eksisterende kunnskap: «Dette bygger på en antakelse om at der det er flere funn i pløyelaget, er sannsynligheten svært stor for at det finnes rester av et automatisk fredet kulturminne under pløyelaget».⁴⁹ Vestfold Fylkeskommune mener en tetthet mellom 5–15 funn i et område indikerer tilstedeværelsen av en lokalitet, og at det da er hensiktsmessig å registrere lokaliteten som automatisk fredet. I dette tilfellet er det summen av gjenstander som definerer AFK.

Et fellestrekk som går igjen i flere høringsvar, er oppfatningen av AFK som fysiske spor som befinner seg *under* pløyelaget. Det kommer også frem at Riksantikvaren tidligere har gitt føringer der selve funnstedet skal markeres som AFK. Dette tyder på motstridende oppfatninger om hva som definerer AFK mellom Riksantikvaren og de fleste forvaltningsinstitusjonene som er representert her. Høringssvarene bidrar til å så tvil om pløyelagsfunn representerer AFK ved å fremholde som fakta at AFK er lik «faste strukturer under pløyelaget». Samtidig påpekes det at Riksantikvarens definisjon baserer seg på antakelser eller usikre påstander. I de endelige retningslinjene har Riksantikvaren endret sin opprinnelige uttalelse der én gjenstand utløser krav om aktsomhet. Førre-var-prinsippet står imidlertid sterkt, og det er opp til detektoristen å vurdere om vedkommende er i konflikt med en automatisk fredet lokalitet. Tilstedeværelsen av AFK defineres på følgende måte i *Retningslinjer [for] privat bruk av metallsøker*:

*Flere funn innenfor et begrenset areal og/eller spor etter kull, skjørbrente stein og/eller brente bein m.m., tyder på at funnene tilhører et automatisk fredet kulturminne.*⁵⁰ [min utheving]

Dokumentet forstås her som en inskripsjon i Latoursk forstand; det legges grunnlag for at både detektorister og kulturminneforvaltning skal følge et bestemt mønster overfor pløyelagsfunn. Utsagnet er imidlertid preget av vag begrepsbruk som verken angir et estimat på art, antall eller utbredelse, noe som opprettholder forståelsen av hva som er AFK til et spørsmål om skjønn. Ved å bruke «*tyder på*» gis det også rom for tvil i form av en generell antakelse. I *Nasjonale retningslinjer for finnerlønn – presisering av fylkeskommunenes og Sametingets ansvar og oppgaver* legges det opp til at steder med flere enkeltfunn skal slås sammen til sammenhengende AFK:

I tilfeller der *flere funn* og/eller andre opplysninger, *tilsier* at funnstedet for eksempel *representerer* (...) [ulike kulturminnetyper], skal dette registreres i Askeladden som en *automatisk fredet lokalitet*. Dette

46. Nordland Fylkeskommune 2016: avsnitt 3

47. Norsk Institutt for Kulturminneforskning 2016

48. Oppland Fylkeskommune 2016: avsnitt 7

49. Ibid. Avsnitt 8

50. Riksantikvaren 2017

kan også innebære at flere «løsfunn» registrert i Askeladden som ulike lokaliteter, må slås sammen til én lokalitet med flere enkeltminner [min utheving og tilføyning].⁵¹

Denne inskripsjonen kan leses som en føring overfor regionalforvaltningen om å registrere større sammenhengende lokaliteter som AFK basert på en rutinemessig skjønnsvurdering av flere funn. Disse føringene bidrar til å forsterke den første inskripsjonen. Overfor detektorister bidrar også retningslinjene for finnerlønn til å styre detektoristers handlingsmønstre ytterligere: Det stilles krav om at retningslinjer for privat bruk av metallsøker må være fulgt for at finnerlønnsaken skal vurderes. I tillegg stilles det strengere krav til detektorister enn øvrige finnere.⁵² Summen av inskripsjoner bidrar til å flytte håndteringen av pløyelagsfunn som AFK nærmere en tilstand som svart boks.

Diskusjon

Opprinnelig skilte kulturminneloven mellom faste og løse fornminner. Begrepet *faste fornminner* ble tatt ut ved en lovendring i 1992, og ble erstattet med *automatisk fredete kulturminner*. Aktørens utsagn i høringsrunden illustrerer at dette skillet fremdeles opprettholdes i forvaltningen. I retningslinjene opprettholder Riksantikvaren denne forståelsen:

Kulturminneloven § 4 lister opp de kulturminnetypene som er automatisk fredet. Opplistingen omfatter *faste spor* etter menneskers liv og virksomhet før 1537 [min utheving].⁵³

AFK kan derfor forstås å være stedbundet. En lokalitet må allikevel erkjennes som automatisk fredet før den kan behandles som nettopp det av både kulturminneforvaltningen og samfunnet for øvrig. En lokalitet har automatisk juridisk beskyttelse når den oppfyller kulturminnelovens alderskriterier, mens den i praksis vernes først når den erkjennes av forvaltningen⁵⁴, men hva skal ligge til grunn for en slik erkjennelse? I samtlige dokumenter undertegnet av Riksantikvaren går også formuleringer som vektlegger *det* funnene *representerer* igjen; de *representerer* en *opprinnelig kontekst*.

Arkeologiske undersøkelser på pløyelagslokaliteter danner et komplekst bilde av forholdet mellom pløyelagsfunn og «opprinnelig kontekst». Skal *opprinnelig* kontekst forstås som *faste strukturer*? I så fall er det ikke rart at flere fylkeskommuner i høringsrunden skiller mellom funn i pløyelaget og strukturer under pløyelaget. I en undersøkelse i Sunndal der det ble utført søkesjaktning på fem lokaliteter identifisert ved privat metallsøking, kunne det bare unntaksvis påvises faste strukturer med direkte sammenheng med funn i pløyelaget.⁵⁵ Ved flere anledninger har det blitt gjennomført geofysiske undersøkelser på lokaliteter med mange og rike funn som danner et komplekst bilde av sammenhengen mellom gjenstander i pløyelaget og strukturer under.⁵⁶ Det finnes også eksempler der samlinger med gjenstander kan gi en pekepinn på hva som har foregått på en lokalitet.⁵⁷ I Danmark, der det finnes et større statistisk funngrunnlag enn i Norge, er det grunn til å tro at majoriteten av pløyelagsfunn stammer fra aktiviteter som ikke etterlater faste spor i undergrunnen. I mange til-

51. Riksantikvaren 2019a

52. Riksantikvaren 2019b

53. Riksantikvaren 2017

54. Gundersen 2019: 132

55. Dahle, Vemmestad & Stavik 2019

56. Kristiansen, Nau & Gustavsen 2016, Tonning, Lie, Lia, Gabler & Neubauer 2017, Stamnes 2017, Fredriksen & Stamnes 2019

57. Maixner 2015b, Kvanli & Sørensen 2016.

feller har gjenstander havnet i ployelaget som følge av at de er mistet, eller på grunn av redeponering.⁵⁸ Ettersom både jordbruksforhold, forhistoriske aktivitetsmønstre og retningslinjer for metallsøking er annerledes i Norge, kan ikke danske forhold nødvendigvis overføres direkte. Spørsmålet er hva slags kildeverdi lokaliteter med forholdsvis få og blandede funn har, om slike rutinemessig erkjennes som AFK og idealet om *in situ* bevaring begrenser handlingsrommet til både detektorister og potensiell forskning. Skal det tas for gitt at det alltid eksisterer en «opprinnelig kontekst»?

Det er vanskelig å avgjøre når en gjenstand representerer en enkelthendelse (at den kan være mistet), og når den er del av en mer kompleks situasjon. Arkeologen Jostein Gundersen argumenterer for at den faglige kunnskapsverdien i metallsøkerfunn ligger i at de *representerer* noe utover gjenstandene i seg selv.⁵⁹ I tillegg peker han på at detektorister ofte benytter seg av de samme kriterier og metoder for å evaluere områders funnpotensiale som profesjonelle arkeologer.⁶⁰ Det er liten tvil om at lokaliteter med høyt funnpotensiale også har potensiale for automatisk fredete kulturminner. Oppland Fylkeskommune fremholder imidlertid at fredning er et *sterkt virkemiddel* som kun bør brukes når det er påvist konkrete automatisk fredete kulturminner:

Hvis man skulle frede i dyrket mark basert på at det kanskje kan være slike automatiske fredete kulturminner, så ville det være mer faglig riktig å frede generelt i sentrale jordbruksstrøk. Å velge ut enkelte små områder, fordi en tilfeldig privatperson har gjort ployelagsfunn der, er etter vårt syn verken faglig eller juridisk holdbart, særlig siden det ikke er grunnlag for å hevde at det er noen klar sammenheng mellom enkeltfunn i ployelaget og automatisk fredete kulturminner under.⁶¹

Denne uttalelsen setter riktignok Riksantikvarens premiss for erkjennelse på spissen, men reiser et viktig spørsmål: Er høyt potensiale for AFK nok til å erkjenne en lokalitet? Riksantikvarens definisjon av AFK rommer åpenbart mer enn faste strukturer under ployelaget; en idé om en stedbundet helhet. Dette åpner opp for en langt bredere og vagere definisjon av hva AFK er, enn hva som tidligere har blitt praktisert av de ulike forvaltningsinstitusjonene.

Ved å rutinemessig erkjenne større områder som AFK, blir den hypotetiske tilstedeværelsen av «opprinnelig kontekst» et viktigere vernekriterium enn å bekrefte at denne faktisk finnes. Figur 2 viser funn fra to gårder som er representative for situasjonen i NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt. Stjørdal er blant kommunene som topper statistikken over funn innlemmet i museets samlinger. I midtnorsk målestokk representerer gårdene funnrrike lokaliteter påvist ved privat metallsøking. Gjenstandene representerer potensielt brede dateringsspektre der spenner og mynter kan være enkle å datere, mens andre funnkategorier som vektlodd, beslag og spinnehjul kan stamme fra lengre tidsrom. Disse gjenstandstypene er sterkt representert i det samlede nasjonale funnbildet (figur 3). Hva har foregått på de avbildede lokalitetene? Er det snakk om enkelthendelser over tid, eller helheter det er mulig å avgrense? Begge lokalitetene oppfyller kriteriet om *flere funn innenfor et begrenset areal*. Uten et bedre statistisk funn grunnlag eller arkeologiske undersøkelser er imidlertid antakelser om gjenstandenes opphav i beste fall spekulativt. Er vi på sporet av en ny kulturminnekategori uten krav om kunnskap?

58. Christiansen 2019

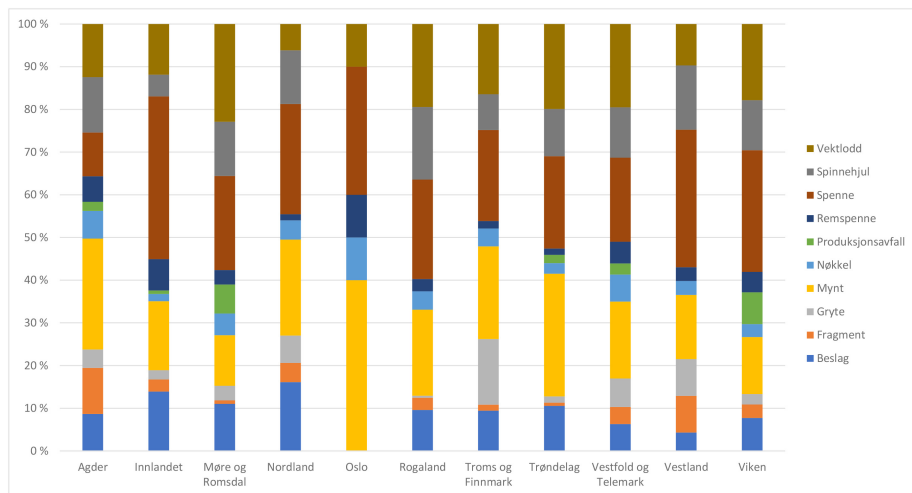
59. Gundersen 2019: 130

60. Ibid.

61. Oppland Fylkeskommune 2016: Avsnitt 12.

Figur 2: Innleveringspliktige gjenstander fra gårdene Røkke Øvre og Skjærvold (Stjørdal kommune).
Foto: Forfatter.

Figur 3: De 10 vanligste funnkategoriene funnet ved privat metalløking på nasjonalt nivå, innlemmet i universitetsmuseenes samlinger. Gjenstandstypene er visualisert prosentvis per fylke, på grunn av stor variasjon i antall innleverte funn.

Data hentet fra universitetsmuseenes gjenstandsbaser 10.02.20 (MUSIT).

Med en *ny kulturminnekategori* mener jeg ikke en ny type fortidig materiell kultur i arkeologisk forstand. Det er her snakk om et nytt diskursivt objekt som har oppstått i kulturminneforvaltningen, og som stabiliseres gjennom nye inskripsjoner og praksis overfor funn fra pløyelaget. *Pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner* har oppstått i kjølvannet av økt privat bruk av metallsøker og påfølgende praksisendringer. Denne kulturminnekategorien defineres ikke på grunnlag av de konkrete kulturminnekategoriene som listes opp i §4 i Kulturminneloven, men vektas heller av potensialet for tilstedeværelse av slike. Kulturminneloven er en kraftig aktør i dette samspillet som gir føringer for *hva som er* kulturminner, hvordan og hvorfor de skal vernes. *Hva kulturminner er*, på den andre siden, defineres i samspillet mellom de involverte aktørene. Den nye kulturminnekategorien er et resultat av mange forhold som møtes; metallsøking som teknologi, privatpersoner, arkeologifaget og kulturminneforvaltningen.

I tillegg kommer den nye ansvarsforskriften inn som en ny aktør fra sidelinja, og bidrar til å destabilisere nettverket rundt pløyelagsfunn som AFK. Nå har fylkeskommunene myndighet til å avgjøre om det kan gjennomføres tiltak etter §8. I tillegg registrerer fylkeskommunene kulturminner i Askeladden. Så fort en lokalitet er markert som AFK er alle tiltak med unntak av *videre drift*⁶² søknadspliktige. Når andre enn vedkommende myndighet skal utføre et slikt tiltak, for eksempel privatpersoner, gjelder §8.⁶³ Hovedargumentet for å rutinemessig erkjenne AFK på pløyelagslokaliteter er bedre faglig kontroll på hva som skjer videre med lokalitetene.⁶⁴ En potensiell dispensasjonssøknad skal vurderes på følgende vilkår:

(...) den aktuelle søkerens erfaring og kompetanse, lokalitetens sårbarhet, veid opp mot verdien av å få samlet inn gjenstander fra pløyelaget og derved hindre at gjenstander skades/ødelegges eller blir spredt stadig lenger vekk *fra sin opprinnelige kontekst*, som følge av fortsatt pløyning [min utheving].⁶⁵

Med senket terskel for å slå enkeltminner sammen til større automatisk fredete kulturminner, sitter regionalforvaltningen nå med definisjonsmakten over hva slike lokaliteter er og hva som kan skje videre med dem. I andre ende er det detektoristene selv som velger hvor de ønsker å søke dispensasjon. Universitetsmuseenes rolle som sektorens viktigste kunnskapsprodusent er uklar. De har riktignok anledning til å komme med innspill overfor dispensasjonsavgjørelsen, men utover dette ser deres rolle ut til å være redusert til å være motaker av funn.

Avsluttende refleksjoner

Riksantikvarens føringer overfor håndtering av metallsøking i pløyelaget har beveget *pløyelagsfunn* nærmere en tilstand som *automatisk fredete kulturminner*. I et ressursforvaltningsperspektiv bidrar denne tankegangen til økt kontroll over kulturminner i pløyelaget. Regionalforvaltningen får definisjonsmakt over kulturminner i pløyelaget, samtidig som private aktører får definisjonsmakt over hvilke lokaliteter de ønsker å søke dispensasjon for. Når universitetsmuseenes rolle passiviseres, overlates vurderingen av verneverdi, inkludert kunnskapspotensial, til regional kulturminneforvaltning og private aktører. Med den nye

62. Med *videre drift* mener jeg bestemmelsen i Kulturminneloven §3 andre ledd: «Er marken over (...) tidligere nyttet til beite eller innmark, kan den fortsatt nyttes til disse formål (...). Uten tillatelse (...) må det ikke foretas pløyning og annet jordarbeid dypere enn tidligere.»

63. Guribye & Holme 2005: 67

64. Gundersen 2019: 135, Riksantikvaren 2020: 2–3

65. Riksantikvaren 2020

ansvarsforskriften er det aktuelt å stille spørsmål ved hva som vil skje fremover, og om de nye regionene i fremtiden overtar posisjonen som *obligatoriske passeringpunkter*. Denne desentraliseringen åpner for større regional variasjon og muligens større politisk styring i kulturminnevernet. Dette får også konsekvenser for håndteringen av pløyelagsfunn.

Nåværende praksis overfor lokaliteter i dyrka mark bærer først og fremst preg av å være forankret i et ønske om forvaltningsmessig kontroll, fremfor å baseres på kunnskap om hva som er til det beste for lokalitetene. I tillegg til å være ikke-fornybare miljøressurser, fremmer kulturminneloven også ivaretagelse av kulturminner som vitenskapelig kildemateriale. Føringerne om å rutinemessig definere lokaliteter med *mange funn* som AFK er ikke begrunnet i eksisterende forskning, men i en hypotetisk tilstedeværelse av «opprinnelig kontekst». Eksisterende kunnskap på feltet peker mot at *føre-var*-strategien kan virke mot sin hensikt, særlig overfor det som befinner seg i pløyelaget.⁶⁶ Sand-Eriksen, Skre og Stamnes påpeker at det på funnrrike pløyelagslokaliteter er gode sjanser «(...) for å finne spor etter boplasser og muligens graver i nærheten, og kanskje innenfor det metallrike området, men detektorfunnene er ikke noen pålitelig veiviser til hvor disse presist ligger».⁶⁷

Vektleggingen på å bevare hypotetisk «opprinnelig kontekst» foran løse kulturminner representerer etter min mening et tankekors i kulturminneforvaltningen. Hvorfor er det viktigere å bevare noe som kanskje finnes, foran det som faktisk er? Usikkerheten rundt pløyelagsfunnenes tilknytning til en *in situ* helhet, eller opprinnelig kontekst, kan delvis forklare hvorfor dette materialet hittil har spilt en beskjeden rolle i norsk arkeologisk forskning.⁶⁸ Det er allikevel ikke gitt at dette vil være avgjørende for hvordan denne empirien brukes i fremtiden. Det er lite som tyder på at rutinemessig identifisering av AFK kan forstås som forsvarlig ivaretagelse av kulturminnene som vitenskapelig kildemateriale. Idealet om *in situ* bevaring fremstår som en uheldig vernestrategi overfor lokaliteter der man ikke kjenner art og omfang, og derfor heller ikke eventuell sårbarhet i møte med videre drift. Konsekvensene av denne bevaringsstrategien overfor en kulturminnekategori der man verken kjenner til om det er noe igjen av kulturminnet, eller om det i det hele tatt eksisterer, forblir ukjent. Kulturminneforvaltning og arkeologisk forskning påvirker hverandre gjensidig. Forvaltningspraksisen påvirker empirien tilgjengelig for forskning. Samtidig bør kunnskap være grunnlaget for god forvaltning, og det foreligger ikke nok kunnskap om hvordan den nye kulturminnekategorien i pløyelaget best kan bevares for fremtiden.

Litteratur

- Blok, A. & Jensen, T. E. (2009). *Bruno Latour: hybride tanker i en hybrid verden*. København: Reitzel.
- Brattli, T. (2006). *Fortid og forvaltning: en analyse av norsk kulturminneforvaltning i perioden 1990–2005, med hovedvekt på arkeologiske forhold* Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det historisk-filosofiske fakultet, Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, Trondheim.
- Brattli, T. (2011). Forvaltning av arkeologiske kulturminner fra nyere tid. Et forsøk på en analyse av etableringen av et hypotetisk diskursivt objekt. I T. E. Fagerland & K. Paasche (Red.), *1537 – kontinuitet eller brudd?* (s. 271–282). Trondheim: Tapir Akademisk forlag.
- Brattli, T. & Larsson, S. (2016). Forvaltning av arkeologiske kulturminner fra nyere tid – en analyse av muligheter og konsekvenser av nyere tids arkeologi som forvaltningsobjekt. I K. Paasche (Red.), *1537 – det vanskelige skillet: forskning på og forvaltning av arkeologiske kulturminner fra nyere tid* (s. 11–25). Trondheim: Museumsforlaget, NTNU Vitenskapsmuseet.

66. Tonning et al. 2017, Dahle, Vemmestad og Stavik 2019, Fredriksen 2019, Fredriksen og Stamnes 2019, Sand-Eriksen, Skre og Stamnes 2020

67. Sand-Eriksen, Skre og Stamnes 2020: 92

68. Fredriksen 2019: 76–77

- Callon, M. (1986). Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. I J. Law (Red.), *Power, action and belief: A new sociology of knowledge?* (s. 196–223). London: Routledge.
- Christiansen, T. T. (2019). Metal-detected Late Iron Age and Early Medieval Brooches from the Limfjord Region, Northern Jutland : Production, Use and Loss. *Journal of Archaeology and Ancient History*, (24). Hentet fra <http://www.arkeologi.uu.se/journal/no-24-trier-christiansen-en/>
- Dahle, K., Vemmestad, C. F. & Stavik, J. (2019). Metallsøkerfunn som grunnlag for kunnskap og vern. En case-studie fra Sunndal – et knutepunkt i jernalder og middelalder. *Primitive tider*, 21, 81–100. Hentet fra <https://journals.uio.no/PT/article/view/7537/6846>
- Dobat, A. S., Deckers, P., Heeren, S., Lewis, M., Thomas, S. & Wessman, A. (2020). Towards a Cooperative Approach to Hobby Metal Detecting: The European Public Finds Recording Network (EPFRN) Vision Statement. *European Journal of Archaeology*, 1–21. <https://doi.org/10.1017/ea.2020.1>
- Faro-konvensjonen. (2005). Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet – ETS 199 (27-10-2005 nr 106 Multilateral). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2005-10-27-106>
- Fjell, S. & Holme, J. (2005). Kapittel III – Løse kulturminner. I J. Holme (Red.), *Kulturminnevern: lov, forvaltning, håndhevelse: Kulturminneloven med kommentarer* (2. utg. utg., bd. 2, s. 102–119). Oslo: Økokrim.
- Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven. (2019). Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven (FOR-2019-02-15-127). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2019-02-15-127>
- Fredriksen, C. (2019). Pløyelagsfunn i skjæringspunktet mellom forskningspotensial og forvaltningsprioriteringer: Fokus og holdninger i diskusjonen om privat metallsøking i Norge. *Primitive tider*, 21, 63–79.
- Fredriksen, C. & Stamnes, A. A. (2019). *Geofysiske undersøkelser og sosialt metallsøk på Løykja, Gnr. 41/6, Sunndal kommune, Møre og Romsdal*. (NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport).
- Gundersen, J. (2019). No Room for Good Intentions? Private Metal Detecting and Archaeological Sites in the Plow Layer in Norway. I Stuart Campbell, Liz White & S. Thomas (Red.), *Competing Values in Archaeological Heritage* (s. 125–138).
- Gundersen, J., Rasmussen, J. M. & Lie, R. O. (2016). Private Metal Detecting and Archaeology in Norway. *Open Archaeology*. <https://doi.org/doi:10.1515/opar-2016-0012>
- Guribye, R. & Holme, J. (2005). Kapittel II – Automatisk fredete kulturminner. I J. Holme (Red.), *Kulturminnevern: lov, forvaltning, håndhevelse: Kulturminneloven med kommentarer* (2. utg. utg., bd. 2, s. 32–101). Oslo: Økokrim.
- Hess, D. J. (1997). *Science studies: An advanced introduction*. New York: New York University Press.
- Hitching, T. R., Nilsen, A. B. & Veum, A. (2011). *Diskursanalyse i praksis: metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Hølleland, H. & Skrede, J. (2019). Regionreformen: Demokratisering og politisering av kulturminneforvaltningen. *Heimen*, 56(2), 127–142. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2019-02-05>
- Klima- og Miljødepartementet. (2020). *Meld. St. 16 (2019–2020) Melding til Stortinget. Nye mål i kulturmiljøpolitikken Engasjement, bærekraft og mangfold*.
- Kristiansen, M., Nau, E. & Gustavsen, L. (2016). *Georadarundersøkelse ved Sem gård (73/3), Øvre eiker kommune, Buskerud Fylkeskommune* (NIKU oppdragsrapport). Hentet fra http://www.bfk.no/Documents/BFK/Kulturminnevern/NIKU%20Oppdragsrapport%2021_2016-MINDRE.pdf
- Kulturhistorisk Museum. (2016). *Hørings svar Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker* (12/00583-33).
- Kulturminneloven. (1979). Lov om kulturminner (LOV-1978-06-09-50) Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>
- Kvanli, J. (2016). Hvem skal redde norgeshistorien fra pløgen? Hentet fra <https://forskning.no/arkeologi-historie-kronikk/kronikk-hvem-skal-redde-norgeshistorien-fra-pløgen/1169424>
- Kvanli, J. & Sørensen, L. S. (2016). Om metallsøking i Norge og formålstjenlig kulturvern av løse gjenstander i pløyelaget. *Fornvannen*, 111(1), 41–45. Hentet fra http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2016_041

- Latour, B. (1987). *Science in action. How to follow scientists and engineers through society*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Law, J. & Hassard, J. (1999). *Actor network theory and after*. Oxford: Blackwell.
- Martens, J. & Ravn, M. (Red.). (2016). *Pløyejord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling. Artikkelsamling*. Kristiansand: Portal forlag.
- Maixner, B. (2015a). En lov – ulik forvaltningspolitikk. Om norsk forvaltningspraksis rundt privat metallsøking i pløyejord og dens konsekvenser. *Fornvannen*, 110(3), 201–213. Hentet fra http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2015_201
- Maixner, B. (2015b). Missingen/Åkeberg i Østfold: En storgård fra jernalderen med tilknyttet håndverkssenter. *Fornvannen*, 110(1), 27–42. Hentet fra http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2015_027
- Miljøverndepartementet. (2005). Meld. St. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner.
- Møre og Romsdal fylkeskommune. (2016). *Høring – utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker – uttale frå Møre og Romsdal fylkeskommune* (12/00583-20).
- Nielsen, S. V. (2017). Litt av en prosess. 40 år med omorganisering av norsk kulturminneforvaltning. *Primitive tider*, 19, 15–29.
- Nord-Trøndelag fylkeskommune. (2016). *Riksantikvarens retningslinjer for bruk av metallsøker – høring* (12/00583-40).
- Nordland Fylkeskommune. (2016). *Uttalelse – Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker* (12/00583-34).
- Norsk Institutt for Kulturminneforskning. (2016). *Høringssvar fra Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU): RA- sak 12/00583, Høringssvar retningslinjer for privat bruk av metallsøker*.
- Oppland Fylkeskommune. (2016). *Høringssvar – utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker – fra Oppland fylkeskommune* (12/00583-41).
- Rasmussen, J. M. (2014a). Reply to Comments from Suzie Thomas, Martin Mesicek, Raimund Karl, Mads Ravn, Maria Lingström. *Norwegian Archaeological Review*, 47(2), 212–217. <https://doi.org/10.1080/00293652.2014.957236>
- Rasmussen, J. M. (2014b). Securing Cultural Heritage Objects and Fencing Stolen Goods? A Case Study on Museums and Metal Detecting in Norway. *Norwegian Archaeological Review*, 47(1), 83–107. <https://doi.org/10.1080/00293652.2014.899616>
- Ravn, M. (2014). In Defence of Small Things Forgotten. *Norwegian Archaeological Review*, 47(2), 205–209. <https://doi.org/10.1080/00293652.2014.943281>
- Riksantikvaren. (2016). *Høring: Uttalelse til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker* (12/00583-9).
- Riksantikvaren. (2017). *Retningslinjer. Privat bruk av metallsøker*. Hentet fra <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Metallsøking>
- Riksantikvaren. (2019a). *Nasjonale retningslinjer for finnerlønn – presisering av fylkeskommunenes og Sametingets ansvar og oppgaver* (17/02325-13).
- Riksantikvaren. (2019b). *Retningslinjer. Fastsettelse av finnerlønn*. Hentet fra https://ra.brage.unit.no/ra-xmllui/bitstream/handle/11250/2582716/Fastsettelse_finnerl%C3%B8nn.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Riksantikvaren. (2020). *Vedrørende søknader om privat bruk av metallsøker på automatisk fredete kulturminner* (20/04536).
- Rogaland Fylkeskommune. (2016). *Høringssvar vedr. retningslinjer for privat bruk av metalldetektor, RA – SAK 12/00583*. (12/00583-30).
- Sand-Eriksen, A., Skre, D. & Stamnes, A. A. (2020). Hvordan har metallgjenstander funnet veien til pløye laget? Resultater fra et metodisk prøveprosjekt på Storhov i Elverum. *Primitive tider*, 22, 75–94.
- Schaanning, E. (1996). Diskursens materialitet, del II: Latour. *ARR Idéhistorisk tidsskrift*, (2). Hentet fra <https://arrvev.no/artikler/diskursens-materialitet1>

- Skre, D. & Pilø, L. (2016a, 20.2.2016). Metallsøkerdilemmaet. *Klassekampen*. Hentet fra <https://www.klassekampen.no/article/20160220/PLUSS/160229926>
- Skre, D. & Pilø, L. (2016b, 3.6.2016). En løsning på dilemmaet. *Klassekampen*. Hentet fra <https://www.klassekampen.no/article/20160603/PLUSS/160609740>
- Stamnes, A. A. (2017). *Georadarundersøkelse på Storhov i Heradsbygd, Elverum kommune i Hedmark fylke*. (NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2017-2).
- Tonning, C., Lie, R. O., Lia, V., Gabler, M. & Neubauer, W. (2017). Er de alle løsfunn? Metallsøkfunn og potensialet for bevart kontekst under pløyelaget. *Viking*, 80, 223–243. <https://doi.org/10.5617/viking.5481>
- Tuddenham, D. (2015). *Skipsfunn som samhandling i norsk kulturminnevern : fra famlende begynnelse med store forventninger til sterk dikotomi og utfordring i forvaltningen* Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det humanistiske fakultet, institutt for historiske studier, Trondheim.
- Valetta-konvensjonen. (1992). Europeisk konvensjon om vern av den arkeologiske kulturarv (revidert) – ETS nr. 143 (16-01-1992 nr 1 Multilateral). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1992-01-16-1>
- Østfold fylkeskommune. (2016). *Innspill fra Østfold fylkeskommune – utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker* (12/00583-38).

Artikkel 3

Axelsen, I. & Fredriksen, C. (Upublisert manuskript). *Organically homegrown archaeological databases and their inherent 'messiness': The case of hobby metal detecting in Norway.*

This article is not yet published and is therefore not included.

Artikkel 4

Fredriksen, C. (Upublisert manuskript). *A Realm of Virtual Knowledge:
Exploring the Capacities of Norwegian Metal Detected Assemblages*

A realm of virtual knowledge: Exploring the capacities of Norwegian metal-detected assemblages

Caroline Fredriksen

Department of Archaeology and Cultural History, NTNU University Museum, Erling Skakkes gate 47b, 7491 Trondheim.

Email: caroline.fredriksen@ntnu.no

<https://orcid.org/0000-0002-0762-6060>

Abstract

This paper explores the knowledge potential of the Norwegian metal-detected assemblage through the conceptual framework of assemblage thinking. Drawing on the concepts of the *actual/virtual*, *affect* and *coding*, combined with the actor-network theory (ANT) notion of *inscriptions*, I discuss the metal-detected assemblage's realm of potential for new archaeological knowledge. I identify and articulate the constituents of the Norwegian metal-detected assemblage, identifying inscriptions and coding mechanisms affecting the phenomenon of metal detecting in the present, such as policies, management practices and cataloguing. Further, I discuss how these practices frame specific types of objectives, constituting and affecting the *virtual diagram* of the particular assemblage. In conclusion, Norwegian archaeological practices enable specific types of objectives, actualising specific types of knowledge.

Keywords: metal detecting, assemblage thinking, archaeological theory, heritage management

A realm of virtual knowledge: Exploring the capacities of Norwegian metal-detected assemblages

Introduction

This paper focuses on *potential*, the not-yet actualised capacities of a particular archaeological assemblage and its potential for future archaeological knowledge. The assemblage in question is gathered by Norwegian hobby metal detectorists and consists of recorded archaeological objects primarily found in the plough zone on arable land. In March 2022, almost 17,000 metal objects found by non-archaeologists were recorded in the five regional databases administrated by the Norwegian university museums (Axelsen and Fredriksen in prep).¹

Since the 1990s, hobby metal detecting for archaeological objects has increased in popularity throughout Europe. Legal and policy approaches towards the hobby vary immensely, ranging from liberal to highly restrictive. Across jurisdictions, professional attitudes towards the hobby are just as diverse (Dobat *et al.* 2020, p. 272; see also Dobat and Jensen 2016, Karl 2016, Lecroere 2016, Lewis 2016, Yáñez 2016). Suzie Thomas (2016) has noted how research efforts across Europe have different focuses when targeting metal detecting–related subjects, resulting in speculation and overlooking the transnational aspects of the topic. A recurring theme in the Norwegian discussion on hobby metal detecting has been the management issues concerning sites in the plough zone and whether plough zone assemblages represent *automatically protected sites* (Fredriksen 2019, see also Gundersen *et al.* 2016, Gundersen 2019).²

Internationally, a growing body of scholarly work has demonstrated that metal-detected assemblages could constitute meaningful archaeological signatures and provide information on the character of a site (Dobat *et al.* 2020, p. 279; see, e.g. Hadley and Richards 2018, Christiansen 2019). Within the Norwegian context, such studies are yet to be carried out. As each country manages metal detecting differently, results and experiences from other countries may not necessarily be transferable to the Norwegian case. In Britain, for example, various biases affecting spatial distribution are thoroughly understood from work on the Portable Antiquities Scheme (Dobat *et al.* 2020, p. 279). For the Norwegian record, spatial

---

¹ The databases –Universitetsmuseenes samlingsdatabaser (MUSIT) – are managed by the five Norwegian university museums in Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim and Tromsø, each covering the geographical area of their jurisdiction.

² In Norway, sites older than 1537 are automatically protected by law, regardless of whether they are known or visible.

distribution is extensively biased by both varying recording practices and few very prolific detectorists (Axelsen and Fredriksen in prep).

This article explores the knowledge potential of the Norwegian metal-detected record. I define archaeological knowledge as the act of creating past narratives through engaging with things emerging through archaeological practice (Lucas 2012, Fowler 2013a). Influenced by socio-material ontologies such as *assemblage thinking* and *actor-network theory* (ANT), this view emphasises how archaeologists, heritage management and our present-day practices affect the past narratives we discover, research and narrate. The realm of potential knowledge that archaeological assemblages might produce is structured within their *virtual diagrams*, coded by the present-day practices assembled alongside them, including policies, cataloguing and typology. In the following, I set out to identify the actual constituents of the Norwegian metal-detected assemblage, discussing how they structure the virtual diagram for potential knowledge. My approach aims for a holistic consideration of how the way we do archaeology, in this case exemplified by how Norwegian archaeologists manage hobby metal detecting, shapes the potential for new archaeological knowledge.

Conceptualising potential with assemblage thinking

My conceptual framework draws on the world views and analytical tools of two somewhat similar, yet not equivalent, conceptual approaches – assemblage thinking (e.g. Deleuze and Guattari 1994, 2009, 2013, DeLanda 2006, 2016) and ANT (e.g. Callon 1987, Latour 1987, 1999, 2005, Law and Hassard 1999, Law 2009). I mainly focus on assemblage thinking, borrowing the concept of *inscriptions* from ANT. Assemblage thinking is best described as a set of ideas and tools which can be used to critique and re-conceptualise our conventional frames for understanding, such as *structure, identity, representation* and *power* (Jervis 2019, p. 1). The applicability of assemblage thinking to archaeology has been discussed from different perspectives (e.g. Lucas 2012, Jones and Alberti 2013, Fowler 2013a, 2013b, Hamilakis and Jones 2017, Harris 2017, Jervis 2019). *Flow* is at the core of assemblage thinking – apparent entities are fluid, dynamic multiplicities, where temporary gatherings are brought together through productive processes of *territorialisation* (Jervis 2019, p. 38).³ Through processes of *de-territorialisation*, assemblages affect each other across time, scale and space, and through *re-territorialisation*, components become part of other assemblages (Jervis 2019, p. 38).

This understanding is fairly different from the conventional archaeological understanding of the concept of assemblage, which emphasises either material similarities within groups of things or spatial [context] and chronological co-presence (Hamilakis and Jones 2017, p. 80). The understanding of *assemblage*, which is discussed here, contrasts with

---

³ The rhizome concept visualises the fluidity of assemblages, entities with neither beginning nor end, in which any part can be removed and become a new rhizome (Deleuze and Guattari 2013, pp. 1–27).

the archaeological concept of *context*: The context is a static entity framing action, while assemblages are dynamic and affective ongoing processes (Jones and Alberti 2013, p. 28). Within this perspective, archaeological assemblages are gatherings of objects, practices and ideas, and archaeological practices are situated within these dynamic assemblages (e.g. Lucas 2012, Fowler 2013a). Assemblage thinking requires a somewhat challenging shift of perspective – from seeing the world as composed of objects and substances where archaeological features possess some form of essence, to a world composed of events and processes in which archaeological features are ongoing processes of composition (Jervis 2019, p. 37). In other words, a static past reality is not revealed through things by the ‘right’ methods – potential past realities are actualised through archaeological practices. Which potentials are actualised, and which are not, depends on multiple phenomena.

Focusing on the actual, ANT is best described as a set of methods that seeks to reach understanding through description (e.g. Latour 2005). A core focus of ANT is to demonstrate how knowledge is produced through associations between human and non-human entities, tracing the connections by which associations are built (Law and Hassard 1999, Müller and Schurr 2015, p. 218). One of the key differences between ANT and assemblage thinking lies in the concept of *agency*. ANT sees agency as distributed through associations between the collective of actants, while within assemblage thought, agency is not a critical concept. Assemblage thinking is, however, concerned with *affect*. Affect is both the generator and effect of action – that is, the means through which assemblages gather (or *territorialise*): ‘affects are *beings* whose validity lies in themselves and exceeds any lived’ (Deleuze and Guattari 1994, p. 164). Affect emerges through relations within assemblages and is not necessarily a capacity within a single actant.

An advantage of ANT is its toolbox of concepts to understand *science in action* (e.g. Latour 1987; Law and Hassard 1999). For exploring the knowledge potential of the metal-detected record, the ANT notion of the *translation process* is fit to precisely describe the discursive processes leading up to the *status quo* of the Norwegian metal-detected record (for a discussion on the process leading to the Norwegian guidelines for metal detecting, see Fredriksen 2021). *Inscriptions* are physical devices or documents serving to direct the translation process in a desired direction (e.g. Latour 1987, p. 64–68, Callon 1990). From an assemblage point of view, these processes may be described as *coding* and *stratification*. Coding encompasses the processes in which flows are given order: ‘Coding refers to the role played by special expressive components in an assemblage in fixing the identity of a whole’ (DeLanda 2016, p. 22). This might occur through any sort of process, for instance, from the imposition of rules and regulations (Jervis 2019, p. 38). Stratification is the process of creating particular entities, a process through which flows are sorted. According to DeLanda (2016), strata are strongly coded assemblages. Seeing types of assemblages as a spectrum, strata sit on one end, which stretches to the opposite, the plane of unformed and uncoded flows (Jervis 2019, p. 41).

Assemblage thought is useful for revealing the processes through which potential emerges and becomes actualised, creating new entities (Jervis 2019, p. 70). The advantage of assemblage thinking over an ANT analysis of scientific translation is its emphasis on the *virtual*. The virtual represents the realm of potential, the capacities that form part of all assemblages. It contrasts the *actual*, the empirically available world (Harris 2018, p. 163). The virtual is just as real as the actual: it is the realm of potentials immanent to all assemblages. The virtual is particular and structured, and this structuring is called the *virtual diagram*: 'the diagram captures the structure of the space of possibilities associated with an assemblage's variable components' (DeLanda 2016, p. 130). What an assemblage can potentially do is shaped by the range of elements within the assemblage (Harris 2018, p. 163).

In the following, I combine the ANT concept of *inscriptions* with the assemblage concepts of *coding*, *affect* and the *virtual/actual*. Focusing on the knowledge potential in metal-detected assemblages, these concepts do two things: First, identifying *inscriptions* helps to highlight the *actual* coding processes structuring the virtual capacities of the assemblage. Second, the concepts of *affect* and the *virtual* help to assess which potentials might become actualised. In this view, actual *realities* emerge (territorialise) through relations, thus generating affects and virtual diagrams.

The Norwegian metal-detected record: What constitutes the assemblage we are dealing with?

What makes the metal-detected record different from the remaining archaeological record? To understand the capacities we are dealing with, we must first briefly untangle the key constituents of the Norwegian metal-detected assemblage, which includes the constituents making it specifically *Norwegian* and the constituents separating a *metal-detected assemblage* from *other archaeological assemblages*. As archaeologists, we are constantly dealing with changing assemblages (Lucas 2013, p. 369). For metal-detected objects to become archaeological data, they need interpretation: They must first be recognised as archaeological by detectorists, then by the heritage management and then confirmed as archaeological to be described and recorded. Objects are entangled through a whole range of assemblages from the moment they are found until they become records available for researchers. Once recorded, objects have reached a purified state as numerous tiny *black boxes* in a recording scheme. In the Norwegian finds databases, it is not even a straightforward operation to separate metal-detected records from other records (Axelsen, 2022, p. 307).

Although the European discussion on hobby metal detecting recently seems to have silenced with the emergence of collaborative recording schemes (for an overview of publicly accessible recording schemes, see Dobat *et al.* 2020), the topic has been controversial across borders, depending on national policies and personal attitudes towards the hobby (for examples from countries where metal detecting is controversial see, e.g. Lacroere 2016,

Temiño 2016). From an assemblage point of view, such controversies aggregated simultaneously with increasing numbers of metal-detected finds. When studying a metal-detected object, one is therefore not only studying an object of the past but an assemblage including a set of phenomena that have generated discourse in the archaeological community:

- a technology (the metal detector)
- a method (metal detecting)
- non-archaeologists (detectorists)
- the plough zone (the disturbed context)

These phenomena are recurring in the international discussion, where recent publications emphasise the *citizen science* aspect of metal detecting (e.g. Wessman *et al.* 2019, Dobat *et al.* 2020). By comparison, the issue of the plough zone might be the most prominent discussion topic in Norway, affecting policies regarding metal detecting (for a review on the Norwegian discussion, see Fredriksen 2019). From the Norwegian point of view, the plough zone has generated significant management issues concerning the recognition of *automatically protected sites*. Sites older than 1537 are automatically protected by law, whether or not they have been recorded by heritage authorities. *The Act Concerning Cultural Heritage* (NCHA) states that it is illegal to initiate any activity liable to damage or disturb an automatically protected site or create a risk of this happening (Lov om kulturminner 1978, section 3). Metal detecting is prohibited once the presence of a site is suspected, including the plough zone. The section makes an exception for farming, as farming is usually allowed to continue even when a protected site is recognised. The combination of substantial rights for farmers and the concept of *in situ* preservation as a ‘best practice’ constitutes a paradox in Norwegian heritage management, which is questioned by both researchers and detectorists (for a discussion of the compatibility of hobbyist metal detecting with the concept of automatically protected sites, see Gundersen 2019).

Multiple contemporary factors affect both numbers and the spatial patterns of finds, such as detectorist demography, differing recording policies across counties and agricultural density (see Fredriksen 2021; Axelsen and Fredriksen in prep). The Norwegian metal-detected record is modest compared to other ‘liberal’ countries such as Denmark, England and Wales.⁴ In practice, the inscription *NCHA* (Lov om kulturminner 1978) combined with *Guidelines for metal detecting*⁵ (Riksantikvaren 2017) and *Guidelines for finder’s fees*⁶ (Riksantikvaren 2019) limit the number of objects detectorists can collect from a single site, as sites labelled ‘automatically protected’ or ‘unresolved’ should be avoided, including the plough zone. When

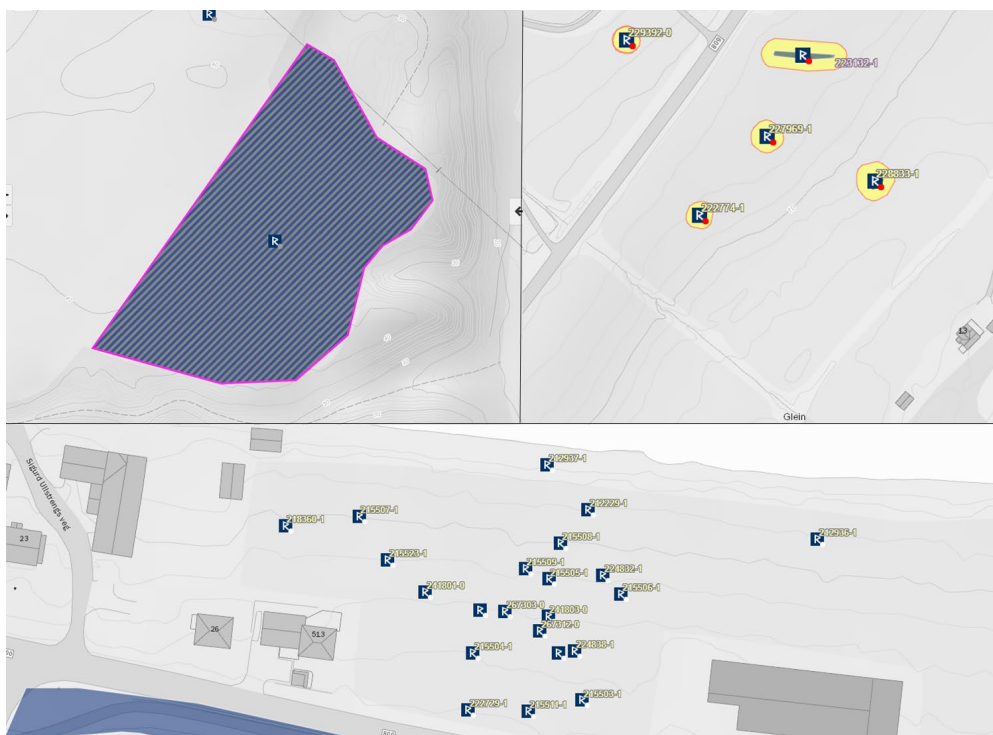
---

⁴ The total quantity of finds recorded in the Portable antiquities scheme (England and Wales) was 1,417,961, on 30/3/2022. The Danish portal DIME, which launched in 2018, counted 139,568 finds 30/3/2022.

⁵ NO: Retningslinjer. Privat bruk av metallsøker

⁶ NO: Retningslinjer. Fastsettelse av finnerlønn

an *unspecified* number of objects *indicates* an automatically protected site, detectorists are advised to avoid searching within a 25-metre radius from recorded find spots (Riksantikvaren 2017, p. 3). The protection status of metal-detected sites recorded in the site-database *Askeladden* complicates the picture, as it dictates how detectorists should act around findspots. The site labels in *Askeladden* are to be understood as inscriptions alongside the guidelines, as they lead to particular behaviour around findspots (figure 1). The unclear definition of when a findspot constitutes an actual protected site results in different recording practices across county boundaries (e.g. Maixner 2015). In theory, detectorists have more freedom to return to find-rich fields in counties where find spots are principally labelled as ‘not protected’ or ‘removed’. On the other hand, in counties that prefer to label findspots as ‘automatically protected’ or ‘unresolved’, detectorists are obliged to find new fields. These differing practices, combined with the effects of detectorist demography, population and agricultural density, are reflected in the uneven spatial distribution of metal-detected finds (Fredriksen 2021, Axelsen and Fredriksen in prep).

Figure 1: Examples of site labels and site geometries in Askeladden. Upper left: An ‘unresolved’ site in Verdal, Trøndelag. Upper right: ‘Automatically protected’ find spots in Dønna, Nordland. Lower: ‘Not protected’ find spots with finds predating 1537 in Viggja, Trøndelag.

Multiple phenomena constitute specific virtual capacities for the Norwegian metal-detected assemblage, which separate it from other countries' assemblages and partly also the archaeological record at large. For example, the assemblage only includes objects predating 1537 (and coins predating 1650). Advising metal detecting in the plough zone only makes this the most common find-circumstance in Norway. In addition, the legislative emphasis on *in situ* protection combined with unclear policies regarding the plough zone affect the empirical foundation of finds. This applies both to individual sites and the national scale and creates spatial find patterns affected by present policies and not past activities. Defining *automatically protected sites* in the plough zone is a process of stratification, creating strongly coded assemblages based on the idea that objects represent archaeological sites. These strata affect further engagement, such as collecting more empirical data from the site (as discussed by Maixner 2015).

The close relationship between heritage management and archaeological research in Norway is visible through the discussion on metal detecting, as specific terms are used interchangeably (Fredriksen 2019). For example, the legal term *løse kulturminner* is used when discussing research potential (Maixner 2015, Martens and Ravn 2016). Similarly, *fixed archaeological structures* are used synonymously with *automatically protected sites* in consultative statements regarding the guidelines for metal detecting, although the latter term covers a wider sense of sites (Fredriksen 2021). Against this backdrop, the strong focus on identifying automatically protected sites arguably affects the research questions proposed by Norwegian archaeologists concerning metal-detected assemblages. To illustrate this, one might look at recent Norwegian studies on specific detector sites, which aimed to establish context through ground penetrating radar (GPR) surveys. These surveys stress establishing relations between plough zone finds and structures *in situ* (e.g. Stamnes 2017, Tonning *et al.* 2017, Fredriksen and Stamnes 2019, Gustavsen *et al.* 2019, Sand-Eriksen *et al.* 2020). Results fluctuate, and a recent survey suggests that metal-rich sites only serve as an indicator that preserved structures might be found nearby, not necessarily within the metal-rich area. Therefore, metal objects in the plough zone are no guarantee of the presence of preserved archaeological entities near the findspots (Sand-Eriksen *et al.* 2020, p. 91–92).

Once recorded in the databases, the sense of all the components that constitute the phenomenon *metal detecting* largely become invisible. Through the cataloguing process, metal-detected objects reach a purified state. Recent studies include them in catalogues among other objects found in archaeological contexts (see Axelsen 2021, p. 92; examples include Amundsen 2021, Berg 2021, Røstad 2021, Pettersen 2022). As these studies show, metal-detected assemblages have the potential to shed light on cultural-historical objectives. However, considering spatial biases caused by detectorist demography and differing recording practices, the potential to carry out large-scale spatial analyses might be limited (for a discussion on the spatial differences of medieval coins from metal detecting contra archaeological excavations, see Gullbekk *et al.* 2019, Axelsen and Fredriksen in prep.).

Discussion: Archaeological knowledge potential and virtual diagrams

At this point, we can finally discuss *knowledge potential*. The Norwegian metal-detected assemblage is situated within a particular historical context – actual remnants of the past are assembled with actual people, policies, methods, knowledge and theories in the present. These elements affect the virtual capacities of the assemblage. An assemblage's virtual elements are historically specific – virtual diagrams exist in specific historical contexts and are shaped by specific histories of socio-material relations (Harris 2018, p. 164). Management practices for metal detecting in the Norwegian context are therefore not only actual elements within the metal-detected assemblage, but also part of the diagram which structures its virtual capacities.

From an assemblage perspective, the notion of *knowledge potential* equals the *virtual capacities* of the assemblage in question. How do virtual capacities transform into actual knowledge? One might think about the virtual in terms of solving a particular problem, which then finds its solution in the actual (Harris 2018, p. 163). Let us say, for example, that I'm cold; this is a problem which may be solved in many possible ways: I could buy a new jacket, knit a sweater or find a person to keep me warm. My range of capacities are, however, shaped by the range of elements in the assemblage I form with the range of elements around me: Can I afford to buy new clothes? Do I have the time and skills for knitting? Do I have a romantic partner? The capacities to solve the same problem might be different for another person within a different assemblage (for a similar argument, see Harris 2018). Similarly, solving problems within archaeology calls for finding solutions within the actual set of methodologies available for us in our specific historical context – for example, methodologies such as stratigraphy and typology target specific types of questions answering representational objectives, affecting virtual capacities and structuring virtual diagrams.

Archaeological objects are *actual* remains, products of shared virtual diagrams that produced them in the past. When discovered in the present, they de-territorialise and re-territorialise – components enter new assemblages, presenting them with new virtual diagrams. Archaeological records are more than material objects – objects become *extended objects* through their related descriptions, photographs, typologies, ideas and theories, as well as through their circulation in research (Fowler 2013b, p. 246). Through relations between material objects, archaeological practice and textual reproductions, objects are purified and entangled into the archaeological record and literature.

In a knowledge production context, the transformation process starts with objectives. Objectives are articulated by professionals situated within specific academic, historical, geographical and personal assemblages. As discussed above, there are several elements within the Norwegian metal-detected assemblage affecting which objectives are considered relevant. The central question for metal-detected assemblages from the plough zone within Norwegian heritage management – what they *represent* – is affected by the definition of

automatically protected sites. The methods available to solve this particular question might involve archaeological excavation or geophysical surveys, in turn adding more components to the assemblage. What about the objects themselves? At the Norwegian university museums, the central problem is determining whether objects comply with the age criteria of the NCHA.⁷ When found in the plough zone, typology is a suitable method for age determination.

Coding through typology

Typologies are vital to archaeological thinking and are considered a foundational aspect of the field. Chris Fowler (2017, p. 95, paraphrasing Boozer 2015) highlights the ‘tyranny’ of typologies: ‘it reduces or even “erases” differences, homogenising diversity among artefacts into rigid schemes’. As noted by Oliver Harris (2018, p. 162), typological thinking rests upon the notion of the ‘ideal’ type – static, closed off and essentialised beings. Marie Louise Stig Sørensen (2015) has called for renewed engagement with the use of types and typologies in archaeology. Sørensen calls for archaeologists to realise that the registration of object-similarities is neither banal nor a matter of obvious observation. Identifying object-similarities is a significant insight: ‘it tells us about a dynamic played out at the human-object intersection’ (Sørensen 2015, p. 90). Anna Severine Beck (2018) calls for awareness of the effects of the typological process: ‘the risk is that the type will appear as an inherent quality of the object and typologisation as a neutral act rather than as an analytical entity and an interpretational process’ (Beck, 2018, p. 144). Through her example of the ‘Trelleborg house’, she demonstrates how the former use of types serves to describe the house as an architecturally uniform entity. She argues for describing the type as a collection of architectural components which may not have emerged as coherent events. Attributes do not necessarily follow the same tempi and scales, some may be exchanged, some might reappear and some can stay unchanged (Beck 2018). Beck’s argument is transferable to the perception of archaeological objects – while types are useful for mapping the general development, assemblage thinking focuses on the processes involved in the development of tradition, styles and architecture (Beck 2018, p. 154–155).

It is beyond the scope of this paper to provide an in-depth discussion of the concept of typology (see Sørensen 1997, 2015). Typology is a heterogeneous gathering of thoughts and works from, among others, C. J. Thomsen and Oscar Montelius; this includes cultural-archaeological ideas of links between styles and cultures, its conceptual change to a pure classification tool in the 60s and 70s and its current application as a method for recognising objects (e.g. Trigger 2006, pp. 121–128, 223–232, 290–303). Here I would rather focus on its coding function in the cataloguing process, producing inscriptions that affect objects’ virtual diagrams.

---

⁷ The university museums are responsible for managing the state ownership of objects predating 1537.

Coding generalised and unique types

Typology is a routinely employed method that does not need explanation (Sørensen 2015, p. 88). In the cataloguing process at Norwegian university museums, typology is a crucial method for age determination, classification and the description of archaeological objects; it also plays a central part in deciding whether objects comply with the age criteria stated by the NCHA. Different types of finds may have different virtual diagrams. This might be illustrated through two types recorded in the Norwegian finds databases: a generalised type (conical brooches, figure 2), and a unique type (the golden horse from Byneset, figure 3). I do not aim to provide new interpretations of these types here; instead, I aim to discuss how the coding process of cataloguing – producing inscriptions (catalogue texts) – affects the virtual diagrams for the objects in question differently, in turn enabling different potential objectives.

Metal detecting has contributed to a considerable increase in the number of conical brooches from the Merovingian period nationally, including areas where the type was

Figure 2: Conical brooches. Left: Animal/Style II variant (catalogue number T18758:a); Right: Geometrical/North-of-the-mountains variant (catalogue number T27318). Photo: Jenny Kalseth, NTNU University Museum.

	Conical Brooches in total	Conical brooches from metal detecting 2010-2021
Museum of Cultural History (Oslo)	164	132
NTNU University Museum (Trondheim)	22	14
The Arctic University Museum of Norway (Tromsø)	23	10
Museum of Archaeology, University of Stavanger	15	11
Bergen Museum	9	2
Total	233	173

Table 1: Numbers of conical brooches in the databases 04.02.2022, including 88 uncatalogued brooches at the Museum of Cultural History. Compared to Røstad's (2021) catalogue, some older finds did not appear in my search, as the term 'conical' is not necessarily used in older records. The total number of recorded brooches is therefore higher than shown here.

formerly unknown (table 1).⁸ These are small round brooches cast in copper alloy or bronze, with ranging in diameter from c. 2 to 5.5 cm (Røstad 2021, p. 215). Conical brooches are the most frequently found brooch type from the first phase of the Merovingian period in Norway (Røstad 2021, p. 220). Ingunn Røstad (2021) includes 74 conical brooches in a recent study – 43 from grave finds, while the rest are principally stray finds. Since her data collection, the number of conical brooches has tripled due to metal detecting. These numbers alone potently demonstrate how metal detecting affects the empirical potential of types such as conical brooches. The type is now more common in areas where they were rare only a few years ago, such as in Rogaland County.

The type-assemblage *conical brooches from the Merovingian period* consists of specific characteristics, including shape, size and material, in addition to two main categories of style – either the *geometric* (former *north-of-the-mountains*) variant or the *animal style/style II* variant. Catalogue texts describing the brooches shown in figure 2 are articulated this way:

---

⁸ Conical brooches are dated c. AD 550-650/700

Well-preserved conical brooch in copper alloy resembling Gjessing's north-of the mountains type (...). The brooch has geometric decoration in terms of concentric circles around the centre. The circles are organised in two sets. Both consist of a ring of short transverse stripes with two smooth closed circles on each side and a ring of triangles pointing towards the centre. The needle attachments are partly preserved. (Catalogue number T27318, translated by the author).

Round, conical brooch in bronze with folded edge and circumferential engraved lines, one pair of which are connected by transverse lines. Between these and an upper line runs a circular series of dots. A wider band below is filled with 3 band-shaped, curved animal figures in style II. The frame at the top is empty. (...). (Catalogue number T18758:a, translated by the author).

These two examples of catalogue text aim to accurately describe the objects' attributes, focusing on detailed descriptions of the decorative elements and assigning them to style types. Many typological works on, for example, the Norwegian Iron Age – and still used today – were made in the first half of the 20th century or before, such as O. Rygh, *Norske Oldsager* from 1885; O. Almgren, *Studien Über Nordeuropäische Fibelformen* from 1923; and G. Gjessing, *Studier i Norsk Merovingertid* from 1934. While 63 conical brooches in the Museum of Cultural History database refer to Gjessing's types on a general level, 14 out of 22 brooches catalogued in the NTNU University Museum database refer to Gjessing's geographical style label *north-of-the-mountains* type. Although geographical labels are argued to be a bit misleading (Røstad, 2021), their continuous use in the recording process causes geographical perceptions to live on in the archaeological assemblage. In this way, former archaeological thought has affected how we record objects in the present – typological literature plays an active part in coding the virtual diagrams of past objects through the process of transforming them to become archaeological records.

From time to time, both archaeologists and detectorists find objects that unmistakably predate 1537, but do not fit in any typological scheme. These may include variations of known types, but also unique types never found before. My second example is such a unique type – the golden horse pendant from Byneset, Trondheim municipality (figure 3).⁹ When objects are clearly archaeological but do not fit into typological schemes, cataloguers opt for more careful consideration of their individual traits. For the golden horse

---

⁹ The golden horse is just one example of several unique objects found via hobby metal detecting. Another example, catalogued in a similar way, is a Late Iron Age mount from Mære in Steinkjer, Trøndelag county (T27663). Similar to the golden horse, the mount depicting three-dimensional twisted animal figures is interpreted and dated by bringing together multiple sources.

pendant, which measures 1.5 × 1.2 cm and weighs only 1 gram, the catalogue text is based on looser criteria than the more standardised attributes for conical brooches:

Pendant depicting a stylised horse with a sloping neck. Stylistically, the design is reminiscent of horse figures on the buckle T9826 from Hol, Inderøy, dated to the migration period (...). There are also similarities with horse figures on the Danish Gallehus horns from the early migration period (...), although these have slimmer bodies (...). Attached to the horse's back is a loop type common to gold medallions and bracteates from the late Roman period or the migration period (...). (Catalogue number T26835, translated by the author).

Instead of categorisation and description based on a generalised type, the horse pendant requires a broader approach for dating and contextualisation. While conical brooches from metal detecting may be included in discourses considering jewellery in the Merovingian Period quite routinely, objects such as the horse pendant call for different interpretational processes, in this case, aiming for resemblances to other types. The person responsible for recording needs to consider its attributes individually, using multiple sources to determine its age and function while describing it. By bringing together sources covering different types of

Figure 3: The golden horse from Byneset (catalogue number T26835). Photo: Åge Hojem, NTNU University Museum.

objects to the assemblage of the golden horse, multiple other types territorialise the assemblage of this particular object, potentially linking it to multiple other discourses, which might widen the interpretive horizon of the object. However, some might argue that basing categorisations on visual similarities in isolated attributes might limit the virtual diagram of such unique objects – assuming provenience and function based on similarities with recognisable types may serve to withhold objects' differences. Once an object can be identified as an existing type, specific qualities emerge. Frequent appearances of relatable and associated types enable potential for cultural-historical objectives, such as the case with the conical brooches. Increasing numbers of specific generalised types from metal detecting enable statistical potency for ongoing discourses, as readily recognisable types have parallels in excavated archaeological records. Occurrences of types that 'do not fit' in our categories force us to think differently. Unique objects might arrange for wider virtual diagrams, enabling new types of objectives aiming for innovative interpretations.

How representative are the examples discussed here for the metal-detected assemblage in general? In September 2021, 15,252 objects found via hobby metal detecting were recorded in the five databases of the Norwegian university museums.¹⁰ Brooches (2688 records), coins (1661 records), weights (1667 records), mounts (1054 records) and spindle whorls (992 records), are the five most common find categories recorded in the databases. Numerous types of brooches are generalised through the typological works focusing on the Iron Age mentioned above. The descriptions for conical brooches may therefore be considered representative for typologically generalised types. Standardised terms describing such types make them easily searchable for researchers. Regarding searchability, vague categories such as 'mount' are problematic. These originate from a generally broad time span, covering everything from Viking Age insular style harness mounts to medieval book mounts. Considering the 73 mounts recorded in the NTNU university museum database, descriptions of 10 insular mounts share the descriptive qualities of the catalogue texts for the conical brooches, while descriptions of simpler mounts are often brief, with or without references.

The advantage of the Norwegian legislation is that all find categories complying with the age criteria of the NCHA are recorded. However, the knowledge potential of unidentifiable objects is unclear. Categories such as "fragment" and "unknown" appear frequently in the databases. Normally, they are barely described and rarely have any references to known types. With no references to known types, their applicability as archaeological sources is unclear. The number of finds from a typical Norwegian metal-detected site is limited and make functional analyses of sites based on finds in the plough

---

¹⁰ The search was carried out 27 September 2021 as part of my PhD project (Fredriksen in prep.). The figure of almost 17,000 objects mentioned in the introduction was calculated in March 2022 from a combined database (Axelsen and Fredriksen in prep.).

zone challenging.¹¹ Why are these finds considered archaeological? For the generalised and unique types exemplified above, typologisation codes the metal-detected finds to territorialise them into the archaeological discourse in different ways. If typology does not apply to finds from the plough zone, and no other archaeological methods can shed light on them, are they even archaeological?

Conclusion and Final Remarks

Potential knowledge becomes actualised through our current practices and modes of thought, shaped by a range of past and present elements. At this point, the potential of the Norwegian metal-detected assemblage is mainly actualised in two ways – either as means to identify new sites in the plough zone, by focusing on ‘what finds represent’, or they play a more subtle part hidden in catalogues among similar and related *types*. Respectively, representational and cultural-historical potential is actualised in the current archaeological literature. To some extent, metal-detected assemblages also hold empirical distributive potential, although affected by current practices on metal detecting and individual detectorists. The potential for find categories such as fragments is unclear, as apparently no archaeological methods have been utilised to identify them.

Assemblage thinking makes it possible to argue that the territorialising processes shaping *the metal-detected assemblage* are slightly different from the processes territorialising *other archaeological assemblages*. This is visible through, for example, the legislative practices touching upon the practice and its finds. These processes actively participate in shaping the virtual diagram of metal-detected assemblages. Similarly, *other archaeological assemblages* might have different capacities, depending on the territorialising processes shaping them. For example, other plough zone finds discovered randomly by farmers share some capacities with those found by metal detectors – the past processes leaving them there in the first place might be comparative, and the plough zone, too, but the processes leading to the moments of discovery are different, as finding them was unintentional. Their circulation through heritage management and research might have been different, too.

I have discussed some central affective components shaping the Norwegian metal-detected assemblage. Arguably, other somewhat complex components affecting the assemblage might have been discussed. For example, agricultural processes affecting objects in the plough zone clearly affects objects’ decomposition and distribution (e.g. Haldenby and Richards 2010, Leskovar and Bosiljkov 2016, Schiffer 1983). The relationship between experts and hobbyist could also be a factor affecting which objects end up at the museums (see

---

¹¹ In Central Norway, the top 10 sites from metal detecting count between 22 and 79 finds, which means all other sites have less than 22 finds (Fredriksen in prep., p. 22).

Rasmussen 2014; for a recent study on the relationship between archaeologists and detectorists in Norway, see Axelsen 2022). There might be several other related components affecting the assemblage, which illustrate one of the challenges of applying assemblage thinking: it is hard to determine where the affective relations of the assemblage start and stop.

A starting point for working with metal-detected assemblages is to consider which types of questions we might propose to them. The major challenge in applying assemblage thought as an archaeological analytical tool is its endless analytical possibilities. Fowler (2017) suggests approaching typologies in a relational manner. As assemblages affect and persist – and elements resonate and fall apart – we must attend to the specificity of each element, as well as their relation to a type (Fowler 2017, p. 105). Recognising the possible multitemporality within each object and acknowledging that individual traits may have formed at different points in time serving different purposes might enable new types of objectives (Beck 2018). Antczak and Beaudry (2019) have proposed the conceptual framework of *assemblage of practice* as a middle-range heuristic tool that bridges deep theory and the data available to researchers. An *assemblage of practice* is ‘a dynamic gathering of corresponding things entangled through human practice’ (Antczak and Beaudry 2019, p. 103). Recognising that archaeological assemblages are inevitably fragmented and open-ended, their point of departure is to include all available data to produce knowledge on past human–thing entanglements. Norwegian metal-detected objects clearly have the potential to shed light on past phenomena when assembled with other types of sources, such as place names, topography and visible archaeological monuments (see Maixner 2020).

I would add that studying the *processes behind* the assemblages we approach – the theories, practices, methodologies, ideas and thoughts involved in defining particular types and groups of objects – might be a fruitful way to access the possibilities and limitations of the phenomena we study. As archaeologists, we have produced, are producing and will continue to produce object categories and groups of objects to study, such as *grave assemblages*, *medieval city assemblages* and *stone-age-settlement assemblages*, defined by specific objects, styles, geographical areas, scale and so on. The processes shaping these particular entities affect their virtual diagrams and the actual outcomes as archaeological knowledge. I hope this contribution stimulates discussion on how our archaeological practices shape particular archaeological assemblages, in turn affecting potential archaeological knowledge.

References

- Amundsen, M.D., 2021. *Glimrende gull: En utforskende studie av gull fra folkevandringstid i Rogaland, Vestfold og Østfold*. Thesis (PhD). University of Oslo.
- Antczak, K.A., and Beaudry, M.C., 2019. Assemblages of practice. A conceptual framework for exploring human–thing relations in archaeology. *Archaeological Dialogues*, 26 (2), 87–110.
- Axelsen, I., 2021. *What's the deal with old things? An exploratory study of attitudes and practices towards certain old things among archaeologists and metal detectorists in Norway*. Thesis (PhD). University of Oslo.
- Axelsen, I., 2022. Collaboration and communication between hobby metal detectorists and archaeologists in Norway. *Advances in Archaeological Practice*, 10 (3), 295–310.
<https://doi.org/10.1017/aap.2022.14>
- Axelsen, I. and Fredriksen, C., In prep. Organically homegrown archaeological databases and their inherent 'messiness': The curious case of hobby metal detecting in Norway.
- Beck, A.S., 2018. Revisiting the Trelleborg House: A discussion of house types and assemblages. *Norwegian Archaeological Review*, 51 (1–2), 142–161.
<https://doi.org/10.1080/00293652.2018.1503324>
- Berg, H.L., 2021. *Mechanisms of security. Locks, keys, and ordered life in Iron Age Norway (c. 0–1050 AD)*. (Volume I and II). Bergen: University of Bergen.
- Callon, M., 1986. Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. In: J. Law, ed. *Power, action and belief: A new sociology of knowledge?* London: Routledge, 196–223. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1990.tb03351.x>
- Callon, M., 1990. Techno-economic Networks and Irreversibility. *The Sociological Review*, 38(1), 132–161.
- Christiansen, T.T., 2019. Metal-detected Late Iron Age and early medieval brooches from the Limfjord Region, Northern Jutland: Production, use, and loss. *Journal of Archaeology and Ancient History*, 2, 3–41. <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1297079&dswid=4103>
- DeLanda, M., 2006. *A new philosophy of society: Assemblage theory and social complexity*. London: Continuum.
- DeLanda, M., 2016. *Assemblage theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Deleuze, G. and Guattari, F., 1994. *What is philosophy?* New York: Columbia University Press.

- Deleuze, G. and Guattari, F., 2009. *Anti-Oedipus: Capitalism and schizophrenia*. New York: Penguin Group.
- Deleuze, G. and Guattari, F., 2013. *A thousand plateaus*. London: Bloomsbury Academic.
- Dobat, A.S., Deckers, P., Heeren, S., Lewis, M., Thomas, S. and Wessman, A., 2020. Towards a cooperative approach to hobby metal detecting: The European Public Finds Recording Network (EPFRN) vision statement. *European Journal of Archaeology*, 23 (2), 272–292. <https://doi.org/10.1017/ea.2020.1>
- Dobat, A.S. and Jensen, A.T., 2016. “Professional amateurs”: Metal detecting and metal detectorists in Denmark. *Open Archaeology*, 2 (1), 70–84. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0005>
- Fredriksen, C., 2019. Pløyelagsfunn i skjæringspunktet mellom forskningspotensial og forvaltningsprioriteringer: Fokus og holdninger i diskusjonen om privat metallsøking i Norge. *Primitive tider*, 21, 63–79. <https://doi.org/10.5617/pt.7536>
- Fredriksen, C., 2021. Pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner: Kunnskapsdrevet forvaltning eller forvaltningsdrevet kunnskap? *Heimen*, 58 (2), 136–151. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2021-02-03>
- Fredriksen, C., In prep. «Funnet med metallsøker i dyrket mark»: *En relasjonell studie av norsk praksis overfor privat metallsøking og pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale*. Thesis (PhD). Norwegian University of Science and Technology.
- Fredriksen, C. and Stamnes, A.A., 2019. Geofysiske undersøkelser og sosialt metallsøk på Løykja, Gnr. 41/6, Sunndal kommune, Møre og Romsdal. Trondheim: NTNU University Museum, Report 2019-23.
- Fowler, C., 2013a. *The emergent past: a relational realist archaeology of early bronze age mortuary practices*. Oxford: Oxford University Press.
- Fowler, C., 2013b. Dynamic assemblages, or the past is what endures: Change and the duration of relations. In: B. Alberti, A. M. Jones, & J. Pollard, eds. *Archaeology after interpretation: Returning materials to archaeological theory*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press, 235–256.
- Fowler, C., 2017. Relational typologies, assemblage theory and Early Bronze Age burials. *Cambridge Archaeological Journal*, 27 (1), 95–109. <https://doi.org/10.1017/S0959774316000615>
- Gundersen, J., 2019. No room for good intentions? Private metal detecting and archaeological sites in the plow layer in Norway. In: S. Campbell, L. White and S. Thomas, eds. *Competing values in archaeological heritage*, 125–138. Cham, Switzerland: Springer.
- Gundersen, J., Rasmussen, J.M. and Lie, R.O., 2016. Private metal detecting and archaeology in Norway. *Open Archaeology*, 2 (1), 160–170. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0012>

- Gullbekk, S.H., *et al.*, 2019. Kildekritiske refleksjoner omkring metallsøking og myntfunn: Må mynthistorien skrives om? *Viking*, 82, 173–182. <https://doi.org/10.5617/viking.7121>
- Gustavsen, L., *et al.*, 2019. Sem: A Viking Age metalworking site in the southeast of Norway? *Archaeological Prospection*, 26 (1), 13–20. <https://doi.org/10.1002/arp.1726>
- Hadley, D. and Richards, J.D., 2018. In search of the Viking Great Army: Beyond the winter camps. *Medieval Settlement Research*, 33, 1–17. <https://doi.org/10.5284/1017430>
- Haldenby, D. and Richards, J.D., 2010. Charting the effects of plough damage using metal-detected assemblages. *Antiquity*, 84 (326), 1151–1162. <https://doi.org/10.1017/S0003598X00067144>
- Hamilakis, Y. and Jones, A.M., 2017. Archaeology and assemblage. *Cambridge Archaeological Journal*, 27 (1), 77–84. <https://doi.org/10.1017/S0959774316000688>
- Harris, O.J.T., 2017. Assemblages and scale in archaeology. *Cambridge Archaeological Journal*, 27 (1), 127–139. <https://doi.org/10.1017/S0959774316000597>
- Harris, O.J.T., (2018) Towards virtual typologies. *Norwegian Archaeological Review*, 51 (1–2), 162–165. <https://doi.org/10.1080/00293652.2018.1531917>
- Jervis, B., 2019. *Assemblage thought and archaeology*. Oxford: Routledge.
- Jones, A.M. & Alberti, B., 2013. Archaeology after interpretation. In: B. Alberti, A.M. Jones, and J. Pollard, eds. *Archaeology after interpretation: returning materials to archaeological theory*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press, 15–35.
- Karl, R., 2016. Archaeological responses to 5 decades of metal detecting in Austria. *Open Archaeology*, 2 (1), 278–289. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0020>
- Latour, B., 1987. *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, B., 1999. *Pandora's hope: Essays on the reality of science studies*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, B., 2005. *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Law, J., 2009. Actor-network theory and material semiotics. In: B. Turner, ed. *The new Blackwell companion to social theory*. Oxford: Blackwell, 141–58.
- Law, J. and Hassard, J., eds., 1999. *Actor network theory and after*. Oxford: Blackwell.
- Lecroere, T., 2016. “There is none so blind as those who won't See”: Metal detecting and archaeology in France. *Open Archaeology*, 2 (1). 182–193. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0014>

- Leskovar, T. and Bosiljkov, V., 2016. Laboratory research on the effects of heavy equipment compaction on the in situ preserved archaeological remains. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 18 (1–3), 40–58. <https://doi.org/10.1080/13505033.2016.1181932>
- Lewis, M., 2016. A detectorist's utopia? Archaeology and metal-detecting in England and Wales. *Open Archaeology*, 2 (1), 127–139. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0009>
- Lov om kulturminner 1978 [Act Concerning the Cultural Heritage], (LOV-1978-06-09-50)
- Lucas, G., 2012. *Understanding the archaeological record*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lucas, G., 2013. Afterword: Archaeology and the science of new objects. In: B. Alberti, A. M. Jones, and J. Pollard, eds. *Archaeology after interpretation: Returning materials to archaeological theory*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press, 369–380.
- Maixner, B., 2015. Én lov – ulike forvaltningspolitikk. Om norsk forvaltningspraksis rundt privat metallsøking i pløyejord og dens konsekvenser. *Fornvannen*, 110 (3), 201–213.
- Maixner, B., 2020. Connected by water, no matter how far: Viking Age central farms at the Trondheimsfjorden, Norway, as gateways between waterscapes and landscapes. *Archäologische Informationen*, 43, 289–308. <https://doi.org/10.11588/ai.2020.1.81416>
- Martens, J. and Ravn, M., eds., 2016. *Pløyejord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling. Artikkelsamling*. Kristiansand: Portal forlag.
- Müller, M. and Schurr, C., 2016. Assemblage thinking and actor-network theory: Conjunctions, disjunctions, cross-fertilisations. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 41, 217–229. <https://doi.org/10.1111/tran.12117>
- Pettersen, A.M.H., 2022. *Farin Vestir and back: Social and itinerary perspectives on insular objects in Viking-Age Norway*. Thesis (PhD). Norwegian University of Science and Technology.
- Rasmussen, J.M., 2014. Securing cultural heritage objects and fencing stolen goods? A case study on museums and metal detecting in Norway. *Norwegian Archaeological Review*, 47 (1), 83–107. <https://doi.org/10.1080/00293652.2014.899616>
- Riksantikvaren, 2017. Retningslinjer. Privat bruk av metallsøker. Available from: https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/2479072/Guidelines_metal_detectors.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Accessed 25 April 2022].
- Riksantikvaren, 2019. Retningslinjer. Fastsettelse av finnerlønn. Available from: https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/2582716/Fastsettelse_finnerl%C3%B8nn.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Accessed 25 April 2022].

- Røstad, I.M., 2021. *The language of jewellery: Dress-accessories and negotiations of identity in Scandinavia, c. AD 400–650/700*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Sand-Eriksen, A., Skre, D. and Stamnes, A. A., 2020. Hvordan har metallgjenstander funnet veien til pløyelaget? Resultater fra et metodisk prøveprosjekt på Storhov i Elverum. *Primitive tider*, 22, 75–94. <https://doi.org/10.5617/pt.8395>
- Schiffer, M.B., 1983. Toward the identification of formation processes. *American Antiquity*, 48 (4), 675–706. <https://doi.org/10.2307/279771>
- Stamnes, A.A., 2017. *Georadarundersøkelse på Storhov i Heradsbygd, Elverum kommune i Hedmark fylke*. Trondheim: NTNU University Museum, Report 2017-2.
- Sørensen, M.L.S., 1997. Material culture and typology. *Current Swedish Archaeology*, 5 (1), 179–192. <https://doi.org/10.37718/CSA.1997.12>
- Sørensen, M.L.S., 2015. Paradigm lost – On the state of typology within archaeological theory. In: K. Kristiansen, L. Sejnda, and J Turek, eds. *Paradigm found. Archaeological theory past, present and future. Essays in honour of Evzen Neustupny*. Oxford: Oxbow Books, 84–94.
- Temiño, I.R., 2016. Rational grounds for dialogue between archaeologists and metal detectorists in Spain. *Open Archaeology*, 2 (1). 150–159. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0011>
- Thomas, S., 2016. The future of studying hobbyist metal detecting in Europe: A call for a transnational approach. *Open Archaeology*, 2 (1), 140–149. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0010>
- Tønning, C., Lie, R.O., Lia, V., Gabler, M., and Neubauer, W., 2017. Er de alle løsfunn? Metallsøkfunn og potensialet for bevart kontekst under pløyelaget. *Viking*, 80, 223–243. <https://doi.org/10.5617/viking.5481>
- Trigger, B.G., 2006. *A history of archaeological thought*. 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press.
- Yáñez, A., 2016. Illegal detectorism and archaeological heritage: Criminal and administrative punitive systems in Spain. *Open Archaeology*, 2 (1), 417–425. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0030>
- Wessman, A., Thomas, S. and Rohiola, V., 2019. Digital archaeology and citizen science: Introducing the goals of Findsampo and the SUALT Project. *SKAS Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland*, 2–17. <http://hdl.handle.net/10138/304879>

Del C
Sammenfattende
analyse

Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet

6 Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

---

6.1 Introduksjon

Gjennom fire artikler har jeg utforsket noen av komponentene og prosessene som berører fenomenet pløyelagsfunn. Formålet med dette kapittelet er å sammenfatte og videreføre noen av diskusjonene i de fire artiklene i lys av avhandlingens hovedproblemstilling: *Hva gjør norsk praksis overfor privat metallsøking med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale?*

Pløyelagsfunn er et mangfoldig fenomen som inngår i flere konstellasjoner. De er *gjenstander fra fortiden, gjenstander påvirket av jordbruk,⁴¹ kulturminner og vitenskapelig kildemateriale* på samme tid. Når en gjenstand blir tatt opp fra pløyelaget og erkjent som innleveringspliktig, oppstår territorialiseringsprosesser der gjenstanden fra fortiden *tar plass i nåtiden* – den får relasjoner til konstellasjonene *detektoristen, forvaltningssystemet, det juridiske rammeverket og arkeologisk kunnskap*. Disse nye relasjonene skaper de-territorialiseringsprosesser, altså at det oppstår relasjoner mellom fortidige og nåtidige konstellasjoner som påvirker hverandre på tvers av tid. Det er i relasjon med nåtidige konstellasjoner at en gjenstand fra fortiden blir et pløyelagsfunn, et løsfunn, et løst kulturminne og et metalledetektorfunn.

For å kunne bruke pløyelagsfunn til å produsere ny kunnskap, altså som *vitenskapelig kildemateriale*, må vi være i stand til å beskrive hvordan denne empirien blir til og hva den består av. Dette inkluderer en beskrivelse av hvordan kalkulasjonssentrene i kulturminnevernet etablerer og stabiliserer pløyelagsfunn som kulturminner – hvordan konstellasjonen *pløyelagsfunn* kodes og stratifiseres. Komponentene i norsk kulturminneforvaltning er deltakende i tilblivelsen av *vitenskapelig kildemateriale*, ved at det er forvaltningen som i stor grad legger til rette for hvor, når og hvordan det vitenskapelige kildematerialet skal samles inn, og om det er mulig å samle inn i det hele tatt.

---

⁴¹ Som nevnt i kapittel 1.5.4, er det viktig å påpeke at gjenstander også tar del i territorialiseringsprosesser mens de befinner seg i pløyelaget. Prosesser relatert til nedbrytning og jordbruk blir imidlertid ikke behandlet videre her, selv om de har medvirket til tilblivelsen av fenomenet pløyelagsfunn. Pløyelaget som funnomstendighet er avgjørende for måten forvaltningsinstitusjonene håndterer pløyelagsfunn på, fordi pløyelaget medvirker til utfordringer i tolkningen av kulturminneloven.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

I kapittel 1 og 2 definerte jeg bestanddelene i *norsk praksis*:

- 1) Detektoristene
- 2) Juridiske rammer og retningslinjer
- 3) Aktørene i kulturminneforvaltningen og deres oppgaver og ansvar

Disse komponentene danner grunnlaget for den videre analysen i det følgende kapittelet som er delt i tre. Delkapittel 6.2 tar utgangspunkt i en ansamling pløyelagsfunn gjort med metalledetektor i Sunndal kommune, Møre og Romsdal, som så sammenlignes med andre områder i NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt. Jeg har valgt Sunndal fordi kommunen er blant de med flest pløyelagsfunn i forvaltningsdistriktet, men også fordi jeg selv har vært en deltakende komponent i tilblivelsen av materialet her (Fredriksen & Stamnes, 2019).⁴² Det har også pågått dispensasjonssaker knyttet til flere av lokalitetene Sunndal (behandles videre i delkapittel 6.3).

Formålet med delkapittel 6.2 er at denne konkrete casen skal bidra til å gi en konkret beskrivelse av prosessene som berører pløyelagsfunn fra funntidspunktet til de er innlemmet i universitetsmuseenes samlinger. Dette vil belyse relasjonene som oppstår mellom *gjenstander fra fortiden* og de delene av *norsk praksis* som omfatter detektorister (1) og forvaltningsaktørenes oppgaver og ansvar (3). Relasjonene er strukturelt inndelt i to *tilblivelsesprosesser* – den som drives av detektorister (1) og den som drives av forvaltningsaktørenes oppgaver og ansvar (3), herunder fylkeskommunene og universitetsmuseene. Det er viktig å påpeke at prosessene ikke ansees som isolerte og lineære, men relasjonelle og flytende. Selv om prosessen som drives av detektoristene omtales først, betyr ikke nødvendigvis det at denne er upåvirket av prosessen som drives av forvaltningsaktørene.

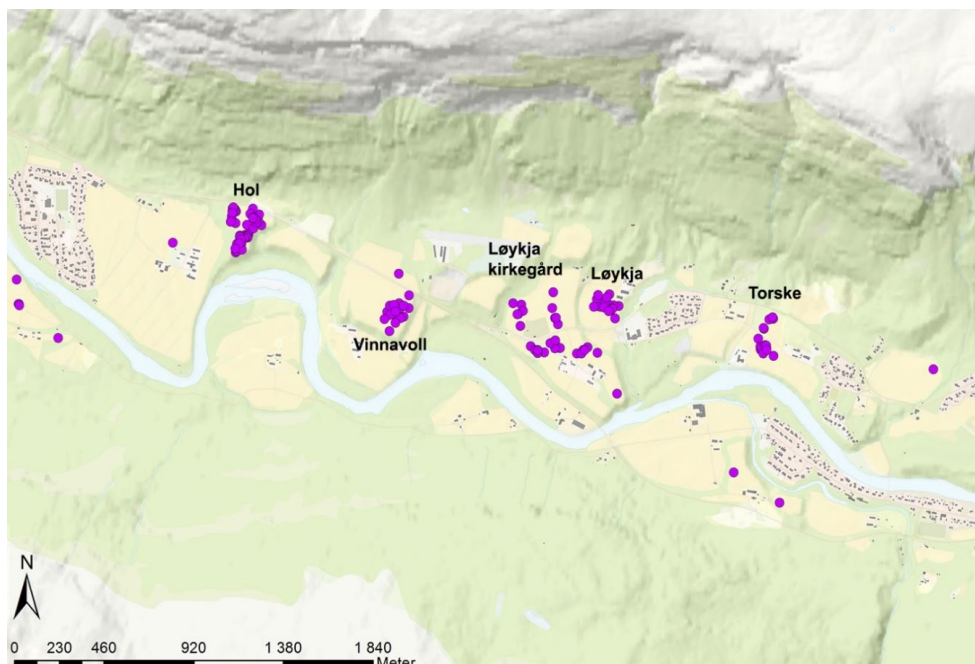
Casen danner utgangspunkt for den videre diskusjonen om hvilken innvirkning norsk praksis har på pløyelagsfunnenes status og mulighetsrom som vitenskapelig kildemateriale. *Pløyelagsfunn som diskursivt objekt* diskuteres videre i delkapittel 6.3 i lys av juridiske rammer og retningslinjer (2) mens *mulighetsrommet for pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale* diskuteres i delkapittel 6.4.

---

⁴² Jeg var involvert i en sikringsundersøkelse på Løykja i august 2018.

6.2 Case Sunndal: Veien fra pløyelaget til vitenskapelig kildemateriale

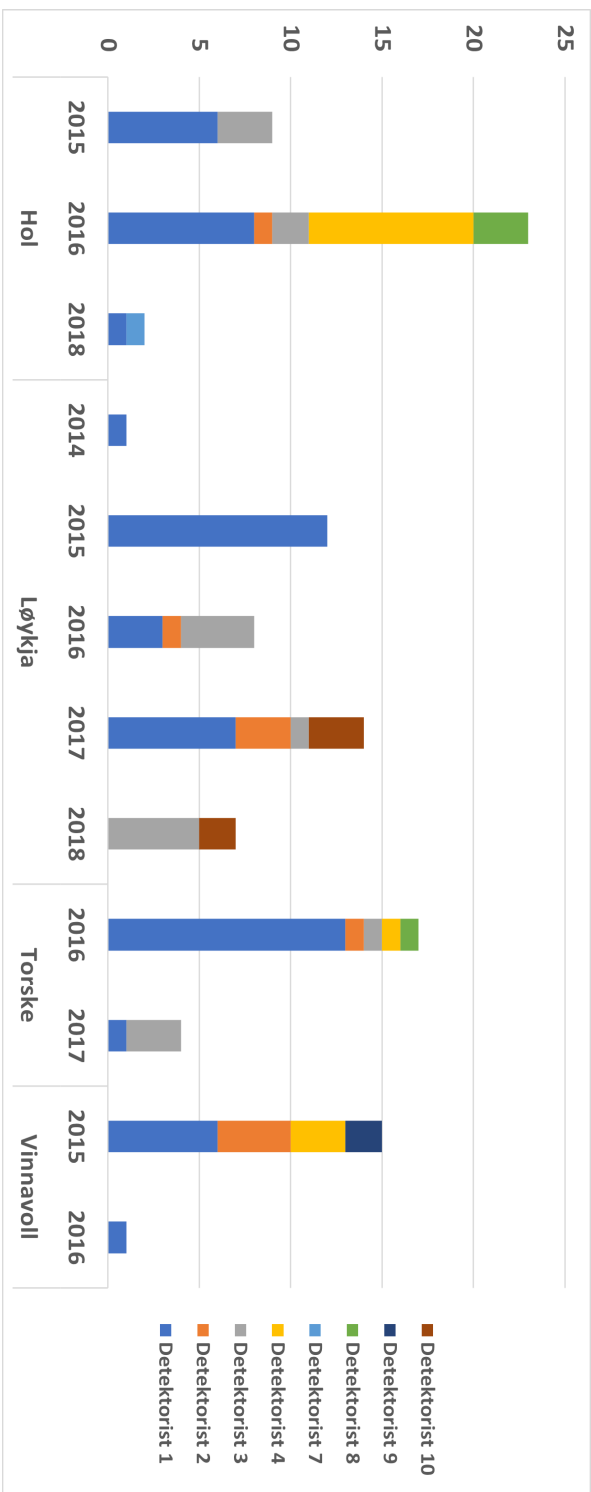
Det første pløyelagsfunnet fra Sunndal kommune som er registrert hos NTNU Vitenskapsmuseet ble funnet i 2014. Tidspunktet samsvarer med oppblomstringen av privat metallsøking på landsbasis. Funnet er et spinnehjul i bly fra lokaliteten Løken på Løykja (T26510). Metallsøkeraktiviteten tar seg ytterligere opp i 2015, og i de kommende årene leveres det inn 113 funn fra de fire gårdene, Løykja, Vinnavoll, Hol og Torske (tabell 7).⁴³ Det er åtte av totalt ti detektorister registrert med funn fra Sunndal kommune, som har levert inn funn fra de fire gårdene (figur 9; figur 10; tabell 7).

Figur 9: De fire funnområdene plassering i landskapet i Sunndal. Hol er lengst vest, og omfatter gnr./bnr. 44/2. Vinnavoll omfatter gnr./bnr. 42/1 og 42/2. Løykja omfatter gnr./bnr. 41/1, 41/6 (Løykja/Løken og Løykja kirkegård) og 41/12. Torske omfatter gnr./bnr. 40/1. Tallene er hentet fra gjenstandsdatatabasen 27.5.2022. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no.

⁴³ Av totalt 129 innlemmede funn fra Sunndal. De øvrige kommer fra Flå (1), Gjersvold (1), Gravem (3), Grødal (1), Hoven (5), Husby (2) og Lihjell (1).

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 10: De enkelte detektoristenes bidrag til tilveksten på de fire gårdene i Sunndal, fordelt på funnår per lokalitet. Antallet funn per detektorist er beregnet med utgangspunkt i «Funnnetav»-søkefeltet i gjenstandsbasen, og er anonymisert i denne fremstillingen. Tallene er hentet fra gjenstandsdatatabasen 27.5.2022

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Tabell 7: Antall funn på de fire gårdene, fordelt på gårdsnummer/bruksnummer og lokalitetsID. Tallene er hentet fra gjenstandsdatabasen 27.5.2022.

Hol	Gnr.	Bnr.	LokalitetsID	Antall funn
	44	2	219346	17
			222246	1
			222246/222247	1
			222247	4
			225485	11
			Totalt 34	
Løykja	Gnr.	Bnr.	LokalitetsID	Antall funn
	41	6	177927	16
			215138	1
			248247	5
		1	215075	5
			226329	4
			238480	4
			Uten lokalitetID	1
		12	215071	5
			215137	1
			Totalt 42	
Torske	Gnr.	Bnr.	LokalitetsID	Antall funn
	40	1	222248	5
			222249	13
			222250	2
			222252	1
			Totalt 21	
Vinnavoll	Gnr.	Bnr.	LokalitetsID	Antall funn
	42	1/2	215072	15
			215073	1
			Totalt 16	

6.2.1 Prosessene rundt funnomstendighetene

En av prosessene knyttet til pløyelagsfunns tilblivelse som vitenskapelig kildemateriale drives av detektoristen. Hvor, når og hvilke funn som kommer for dagen, er avhengig av en rekke faktorer. Detektorister har varierende erfaring og kunnskap om arkeologi,

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

retningslinjer og om områdene de søker i. De er ulike individer med ulike typer metalledetektorer, og med ulike relasjoner til grunneiere og andre detektorister.

Som det kommer fram av figur 10, er størstedelen av funnene på de fire gårdene i Sunndal gjort i tiden før retningslinjene for privat bruk av metallsøker trådte i kraft i 2017 (Riksantikvaren, 2017). Detektoristene som gjorde funn i Sunndal i denne perioden, var derfor ikke underlagt de samme føringene for dokumentasjon som kommer frem av retningslinjene, og som stabiliseres ytterligere i 2019 ved de nasjonale retningslinjene for finnerlønn.⁴⁴

På lokalitetene i Sunndal er det én detektorist som peker seg ut som spesielt produktiv. *Detektorist 1* står bak 48% av de innlemede gjenstandene i Sunndal kommune (figur 10 og 13). I en rapport oversendt Møre og Romsdal fylkeskommune beskrives søkeaktiviteten på de ulike gårdene i Sunndal nøye av en av detektoristene. Detektoristen vurderer også områder med lite potensial for funn. Rapporten illustrerer detektoristens inngående kunnskap om området, hens relasjoner til grunneiere samt oversikt over tidligere funn (Møre og Romsdal fylkeskommune, 2016, 15. August; Vedlegg 2).

Detektoristene dokumenterer funn og funnomstendigheter via et funnskjema. Funnskjema legger rammene for hvilken informasjon om funn og funnomstendigheter som skal dokumenteres fra detektoristenes side og leveres inn sammen med gjenstandene. Møre og Romsdal fylkeskommune opererte med egne funnskjema i perioden før Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker ble lansert i 2017.⁴⁵ Et eksempel på et utfylt skjema er gjengitt i figur 11. Forskjellen mellom Møre og Romsdals fylkeskommunes tidligere brukte funnskjema og Riksantikvarens nåværende funnskjema er at sistnevnte skjema har et større fritekstfelt der detektoristen kan bidra med andre opplysninger om egne observasjoner. I tillegg inkluderer Riksantikvarens funnskjema en rubrikk for om grunneier har gitt tillatelse til søkingen, samt egne felter som skal fylles ut av forvaltningsinstitusjonene (figur 12).

---

⁴⁴ Retningslinjene for finnerlønn krever at retningslinjer for privat bruk av metallsøker er fulgt for at finnerlønn skal vurderes (Riksantikvaren, 2019).

⁴⁵ Riksantikvaren lanserte i forbindelse med retningslinjene et nasjonalt funnskjema som nå brukes som standard. Skjemaet kan lastes ned fra: <https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2019/10/funnskjema2019.pdf>

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Møre og Romsdal
fylkeskommune

Interne notater:

177927-8
AKSNR 2017/224

FUNNSKJEMA

GJELDER FUNN AV (GJENSTAND/MATERIALE): Del av korsformet, folkevandringstid

GRUNNEIERS NAVN: [REDACTED]

GRUNNEIERS TLF./E-POST: [REDACTED]

ER GRUNNEIER GJORT KJENT MED FUNNET? JA NEI

INNLEVERING

FINNERENS NAVN: [REDACTED]

FINNERENS ADRESSE: [REDACTED]

FINNERENS TLF./E-POST: [REDACTED]

INNLEVERT AV: [REDACTED] TLF./E-POST: [REDACTED]

FUNNOMSTENDIGHETER

HVILKEN DATO BLE FUNNET GJORT:

HVORDAN BLE FUNNET GJORT? METALLDETEKTOR DYRKING GRØFTING TOMTEGRAVING
 ANNET - SPESIFISER:

AREALTYPE: ÅKER MYR BEITEMARK TUN/HAGE STEINUR STRAND SKOG
 ANNET - SPESIFISER:

HVOR DYPT LÅ FUNNET? 5 cm HVA SLAGS JORDSMONN LÅ FUNNET I (EKS. LEIRE, SAND, GRUS, MATJORD)? Potetåker

BLE DET GJORT OBSERVASJONER VED FUNNET (EKS. BEIN, ASKE, TREKULL)? JA NEI HVIS JA, HVILKE?

FUNNSTED

GPS KOORDINATER: 32 V 0484321 6947060 KOORDINATSYSTEM:

ER KART MED AVMERKING PÅ STEDET VEDLAGT? JA NEI HVIS IKKE, LEGG GJERNE VED SKISSE AV FUNNSTED.

HAR FUNNSTEDET ET EGET LOKALT NAVN? JA NEI HVIS JA, HVILKET? Løken

GÅRDSNAVN: Løken GBNR: 41/6 KOMMUNE: 1563

HAR DU ANDRE OPPØSNINGER OM FUNNSTEDET (F.EKS. TIDLIGERE GJENSTANDSFUNN, SAGN/TRADISJON)?

Figur 11: Eksempel på utfylt funnskjema for Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker trådte i kraft. NTNU Vitenskapsmuseet, saksnr. 2017/27516-3.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

AKS 2019/32
T28004
EPHØRJE 2019/15357

Funnskjema - metalldetektorfunn

Fyll ut eit skjema pr gjenstand.
Skjemaet skal sendes som vedlegg til e-post til fylkeskommunen eller Sametinget i det fylket funnet er gjort.
Eventuelt kan skjemaet skrives ut og leveres sammen med gjenstanden.

Denne delen fyller ut av finner

Finner		Grunneier	
Navn	<input type="text"/>	Navn	<input type="text"/>
Adresse	<input type="text"/>	Adresse	<input type="text"/>
Postnr.	<input type="text"/> Sted <input type="text"/>	Postnr.	<input type="text"/> Sted <input type="text"/>
Tlf	<input type="text"/>	Tlf/ e-post	<input type="text"/>
E-post	<input type="text"/>	Grunneier har gitt tillatelse til søkingen	☒

Funndato	Funnsted, gård, gbnr	Kommune	Fylke	
<input type="text" value="26.03.2017"/>	<input type="text" value="Viggja, Nedstu 136/1"/>	<input type="text" value="Skaun"/>	<input type="text"/>	
Gjenstand	Funndybde	Gjenstand merket med (hvis flere funn)		
<input type="text" value="Vektlodd i bly med fylt kjerne"/>	<input type="text" value="15cm"/>	<input type="text" value="1"/>		
GPS-koordinat (øst)	GPS-koordinat (nord)	Datum/ projeksjon	Målemetode	Arealtype
<input type="text" value="0549893"/>	<input type="text" value="7024474"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="Håndholdt GF"/>	<input type="text" value="Åker"/>

Andre opplysninger og observasjoner (tidligere funn, sagn/tradisjon, observasjon av trekul, bein, kull, steinkonstruksjoner e.l., jordsmonn på stedet mm.)

Flere løsfunn fra vikingtid på dette jordet.

Denne delen fyller ut av fylkeskommunen/ Sametinget

Askeladden ID	<input type="text" value="2418010"/>	Saksnummer	<input type="text"/>	Melding om funn mottatt (dato)	<input type="text"/>
---------------	--------------------------------------	------------	----------------------	--------------------------------	----------------------

---

Kontroll	Avstand til nærmeste kjente kulturminne/ funn	<input type="text" value="12"/>	Askeladden ID?	<input type="text" value="215523"/>
☒ Grunneier sjekket mot matrikkel				
☒ Posisjon				
☐ Funnsted sjekket i felt				

Kommentarer

Denne delen fyller ut av forvaltningsmuseum

Aks. nr.	<input type="text"/>	Saksnummer	<input type="text"/>	Museumsnummer	<input type="text"/>
Mottatt dato	<input type="text"/>				

Figur 12: Eksempel på utfylt versjon av Riksantikvarens funnskjema. Dette eksempelet er fra gården Viggja, Skaun kommune. NTNU Vitenskapsmuseet, saksnr. 2019/15357.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

I disse funnskjemaene er det lagt opp til at detektoristen skal angi funndato, arealtype, jordsmonn, funndybde, funnsted og koordinater. Alle felter i de tidligere funnskjemaene er ikke nødvendigvis fylt ut. I funnskjemaet gjengitt i figur 11 har for eksempel detektoristen unnlatt å oppgi funndato. Det er først ved innføringen av retningslinjene for privat bruk av metallsøker at det forventes at detektoristen skal melde fra om funn til fylkeskommunen innen én virkedag etter at funnet er gjort (Riksantikvaren, 2017). Ved lanseringen av nasjonale retningslinjer for fastsettelse av finnerlønn, stilles det strengere krav til detektoristens dokumentasjon:

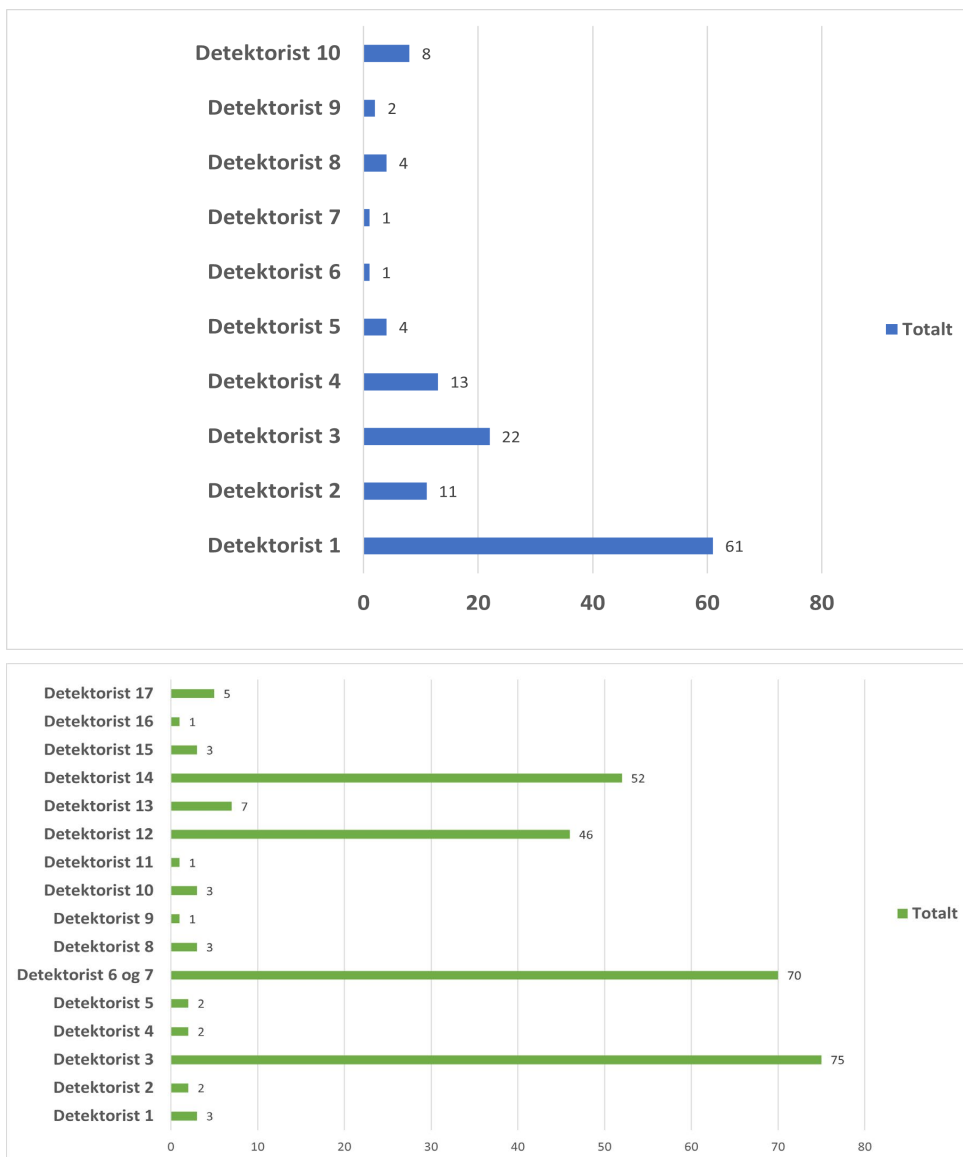
Ved innlevering av gjenstander funnet ved metallsøk skal Riksantikvarens funnskjema – metalldetektorfunn fylles ut av finner. Dersom funn ikke er meldt «snarest mulig» eller det er mangelfulle opplysninger om om [sic] f.eks. funnsted og finner, kan det føre til bortfall eller avkortning av finnerlønn. (Riksantikvaren, 2019)

Det kan derfor forventes at informasjonen er mer utfyllende på funnskjema fylt ut etter lanseringen av retningslinjene. Samtidig er det verdt å merke seg at retningslinjene for finnerlønn med dette bidrar til å forsterke føringene i retningslinjer for privat bruk av metallsøker (Riksantikvaren, 2017, 2019). En detektorist som fortsetter å lete og leverer flere funn fra et område, står i fare for avkortning eller bortfall av finnerlønn. Dette fører potensielt til at detektorister som følger retningslinjene leverer inn færre gjenstander per område, noe som igjen påvirker det empiriske grunnlaget på en lokalitet.

Figur 13 illustrerer hvordan enkeltpersoner kan ha stor innflytelse på funnmengden i en kommune. I artikkel 3 argumenteres det for hvordan spesielt produktive detektorister er en av hovedfaktorene når det gjelder representativitet og geografisk spredning av funn på nasjonalt og regionalt nivå. Etersom funnmengden i NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt er lav sammenlignet med Kulturhistorisk museums forvaltningsdistrikt, har enkeltpersoner også stor innflytelse på den samlede funnmengden i hele forvaltningsdistriktet. I figur 13 er funnmengde per detektorist i Sunndal sammenstilt med funnmengden i den mest produktive kommunen i NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt, Stjørdal kommune. Selv om antallet registrerte detektorister er langt høyere i Stjørdal, er hovedvekten av funn fordelt på fem detektorister. Dette innebærer at hovedvekten av funn også i Stjørdal er et resultat av noen få, produktive

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

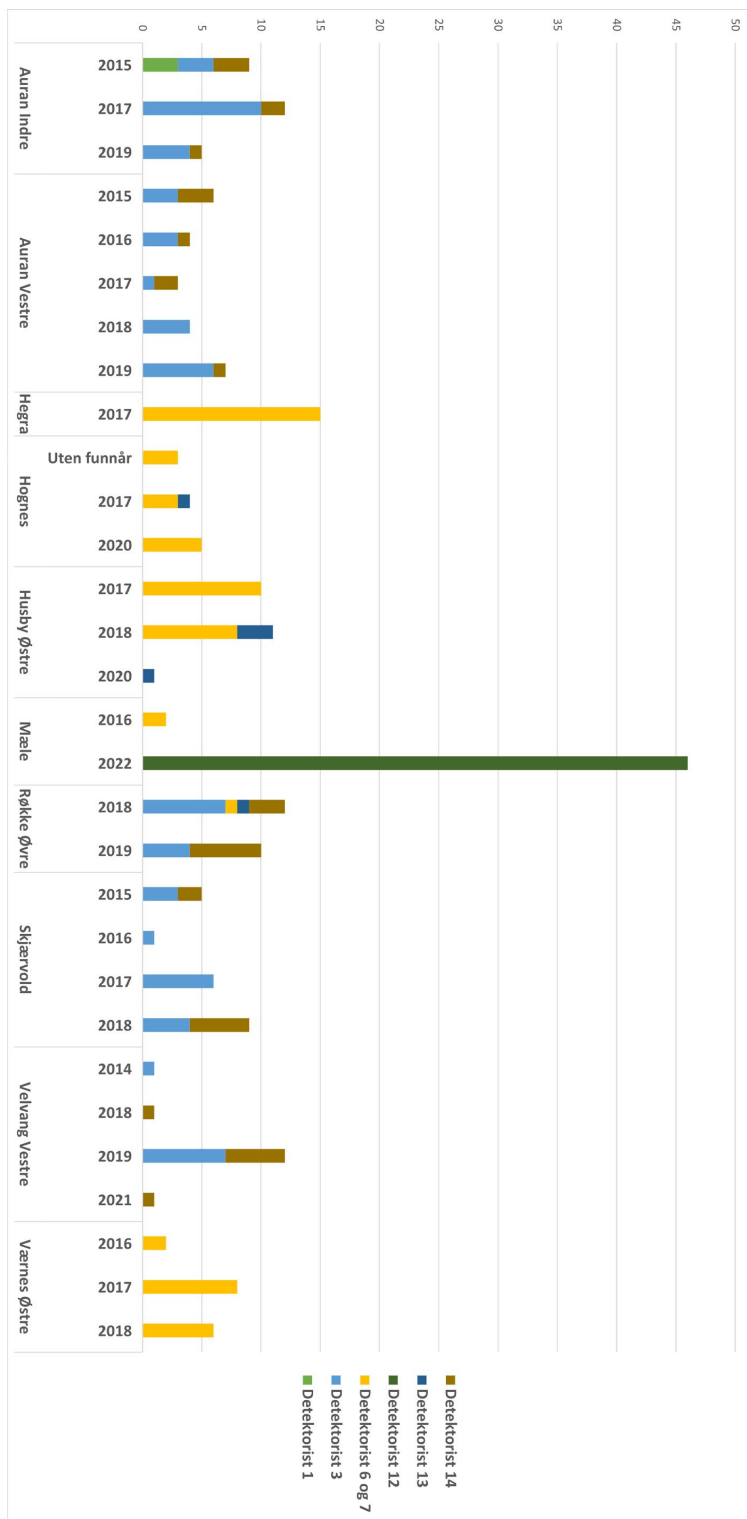
enkelt-detektorister. Det er fire detektorister som peker seg ut som spesielt produktive i Stjørdal, som over tid har levert inn funn fra de samme gårdene (figur 14).

Figur 13: Detektorister og antall funn i Sunndal (blå stolper øverst) og Stjørdal (Grønne stolper nederst). Detektoristene er nummerert med utgangspunkt i finnere registrert i kommunen. Derfor er detektorist 1 i Sunndal ikke samme person som detektorist 1 i Stjørdal. De 46 gjenstandene oppført på detektorist 12 gjenspeiler ett enkelt depotfunn. Detektorist 12 kan derfor ikke regnes blant de fire mest produktive detektoristene. Detektorist 6 og 7 er i hovedsak oppført som finnere sammen, og er derfor fremstilt sammen her. Tallene er hentet fra gjenstandsdata-basen 27.5.2022 (Sunndal) og 28.5.2022 (Stjørdal).

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 14: Gårder med mer enn 10 funn i Stjørdal kommune (267 av totalt 276 funn i Stjørdal kommune, database oppdatert 28.5.2022). Av 17 registrerte detektorister i gjenstandsbasen er det 6 personer som står bak funnene på disse gårdene. Funnene registrert på Hegra i 2017 og Mæle i 2022 representerer samlede depotfunn.

6.2.2 Prosessene rundt tilblivelsen av kulturminner

Når detektoristen leverer inn funn starter en prosess hos førstelinjen for mottak av funn: fylkeskommunen. Pløyelagsfunn som kulturminner forvaltes som to ulike størrelser:

- Funnstedet – en lokalitet og et fysisk sted som forvaltes *in situ*.
- Gjenstandene – de fysiske objektene som forvaltes hos universitetsmuseene.

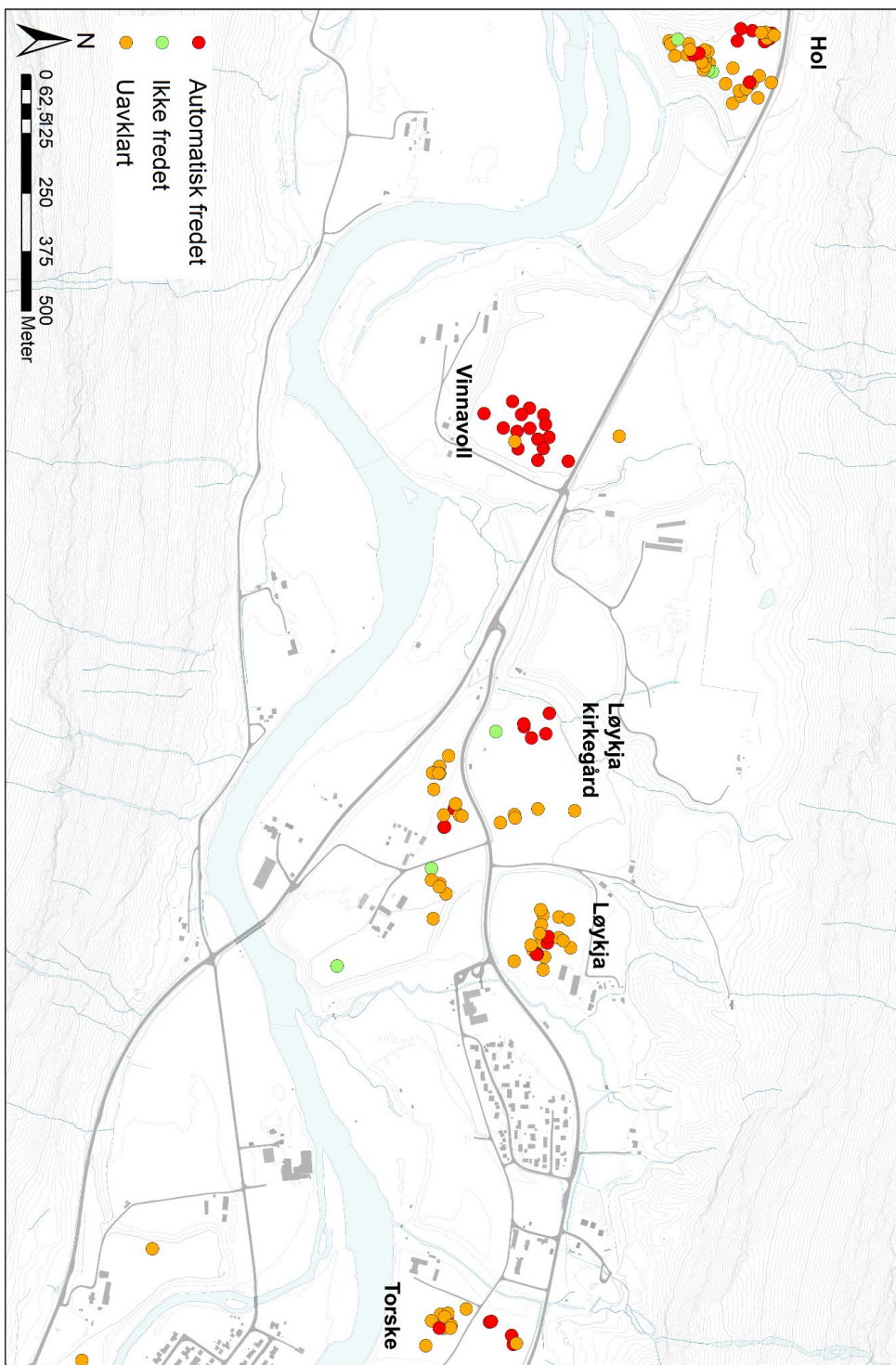
Som to ulike konstruksjoner blir kulturminner oppført i to ulike databaser av to ulike forvaltningsinstitusjoner. Prosessen som omfatter tilblivelsen av kulturminner, kan derfor deles i to: *hos fylkeskommunen* og *hos universitetsmuseet*. Siden tilblivelsen av digitale data i gjenstandsdatabasene er omtalt i artikkel 3 og katalogisering i artikkel 4, er fokus her på det som skjer hos fylkeskommunen.

Når gjenstandene leveres inn til fylkeskommunen gjennomgår de en de-territorialiseringsprosess – det skapes en relasjon mellom gjenstander fra fortiden og kulturminneforvaltningen. Ved å legge funnsteder inn i Askeladden som kulturminner med ulik vernestatus oppstår en re-territorialiseringsprosess – gjenstandene fra fortiden tar del i konstellasjonen *kulturminner i Norge*, og virker tilbake på detektoristenes videre handlinger. Dette skjer gjennom en *kodingsprosess* der fylkeskommunen strukturerer gjenstandene inn i et system og betegner dem med ulike vernekategorier. I de tilfeller funnsteder defineres som automatisk fredete kulturminner, kan kodingsprosessen forstås som *stratifisering* – automatisk fredete kulturminner er spesielt solide enheter i henhold til kulturminneloven § 4:

Objekt eller område registrert av vedkommende myndighet eller avmerket i matrikkelen, [...] som automatisk fredet kulturminne, skal alltid regnes som et automatisk fredet kulturminne, med mindre det føres bevis for det motsatte. (Kulturminneloven, 1978, § 4)

Som artikkel 2 og 3 beskriver, har de ulike fylkene hatt ulik praksis for kategorisering av funnstedenes vernestatus. Dette kan påvirke mulighetsrommet for videre søk på lokalitetene. Funnstedene på de fire gårdene i Sunndal kommune har i all hovedsak blitt vurdert som *uavklarte* eller *automatisk fredete* kulturminner, i samsvar med generell praksis i Møre og Romsdal fylkeskommune (figur 15; kapittel 4.4.4; artikkel 2). Begge typene vernestatus legger føringer for videre metallsøk på lokalitetene. I henhold til retningslinjer for privat bruk av metallsøker, legges det føringer for detektorister der uavklarte lokaliteter skal behandles på samme måte som automatisk fredete lokaliteter:

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 15: Vernestatus på funnstedene på de fire gårdene i Sunndal, 3.6.2022. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Noen kulturminner er registrert med status uavklart i Askeladden. [...] Der kulturminner er registrert med vernestatus uavklart i Askeladden betyr at videre undersøkelser er nødvendige for en endelig avklaring av vernestatus. Det er kulturminneforvaltningen som har ansvaret for å avklare dette. For å unngå skader på kulturminnene skal du verken bruke metallsøker eller grave etter funn i slike områder. (Riksantikvaren, 2017, s. 3)

At såpass mange funnsteder i Sunndal har status *uavklart/automatisk fredet* sammenlignet med andre fylkeskommuners utstrakte bruk av *ikke fredet* (for eksempel Trøndelag og Innlandet fylkeskommuner), kan sees i sammenheng med Møre og Romsdal fylkeskommunes registreringsprosjekt på lokalitetene i 2017 (Dahle, 2019; Dahle et al., 2019). Prosjektets formål var å styrke kunnskapsgrunnlaget om forholdet mellom pløyelagsfunn og arkeologiske strukturer under pløyelaget, avklare vernestatus på lokaliteter påvist med metalldetektor, samt å kartlegge skadeomfanget på lokaliteter i dyrka mark. Problemstillingene var delvis begrunnet i kulturminneforvaltningens mangel på gode og enhetlige kriterier for vurdering av vernestatus på bakgrunn av pløyelagsfunn (Dahle, 2019, s. 10).

Undersøkelsen påviste ikke en klar sammenheng mellom pløyelagsfunn og strukturer under pløyelaget (Dahle, 2019, s. 87).⁴⁶ Det ble testet ulike kriterier for å slå fast om gjenstandsfunnene fra lokalitetene kunne representere forhistorisk aktivitet på stedet, og følgelig skulle vurderes som automatisk fredete kulturminner. Følgende kriterium ble gjeldende:

For at ein lokalitet skal vurderast som automatisk freda basert på gjenstandsfunn i pløyelaget må det vere funne 5 funn, som sikkert eller svært sannsynleg kan knytast til same hovudfunksjon, innanfor ei ramme på om lag 500 år og innanfor eit område på 500 m². (Dahle, 2019, s. 87)

En lokalitet på Hol (Øverbakkan II) og fire lokaliteter på Torske (Torske I og II) oppfylte dette kriteriet. Flere steder ble det gjort minst fem funn med samme alder og funksjon, men med større spredning. Disse lokalitetene ble ikke vurdert som automatisk fredet basert på gjenstandsspredningen, men i de fleste tilfellene på grunn av påviste spor under pløyelaget. I disse tilfellene ble det gjort en skjønnsmessig vurdering om funnstedene skulle inkluderes i lokalitetene. Dette gjelder fem lokaliteter på Hol (Nerbakkan og Øverbakkan III), tre på Løykja (Løykja, Løykja kirkegård II og III), og tre lokaliteter på Vinnavoll (Kyrkjehaugen

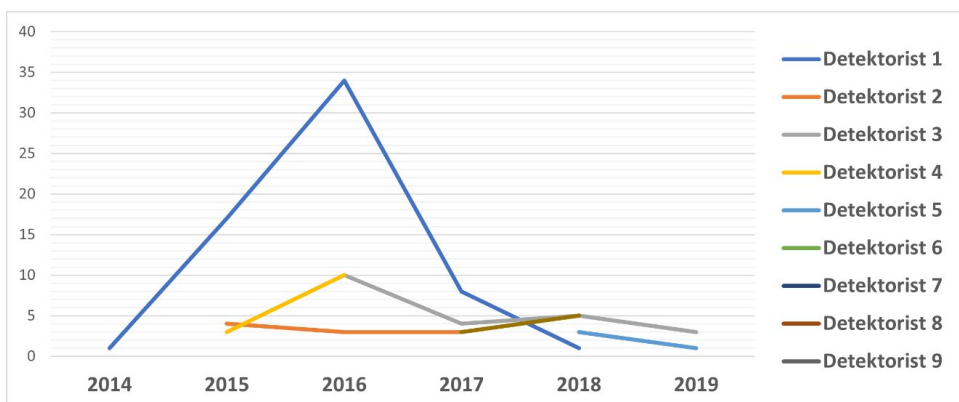
---

⁴⁶ I likhet med andre undersøkelser (se f.eks. Tonning et al., 2017; Fredriksen & Stamnes, 2019; Sand-Eriksen et al., 2020).

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

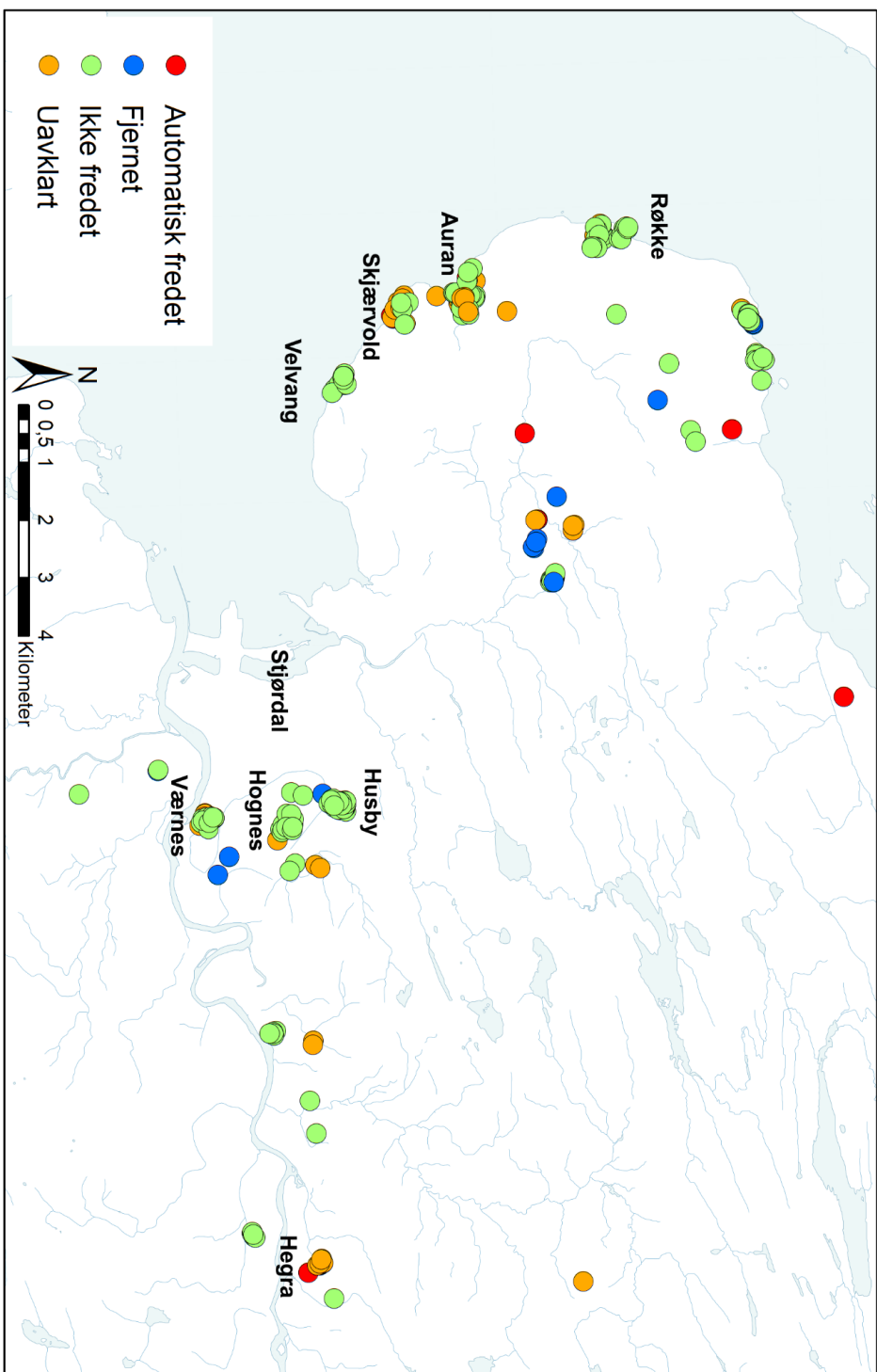
I) (Dahle, 2019, s. 87-88). Disse lokalitetenes beliggenhet samsvarer med funnstedene markert som automatisk fredet i figur 15.

Hovedvekten av pløyelagsfunn fra privat metallsøking på de fire gårdene i Sunndal er funnet før fylkeskommunens prosjekt i 2017 (figur 16). Det er høy sannsynlighet for at lokalitetenes vernestatus er en medvirkende faktor til at det har blitt innlemmet et beskjedent antall etter 2017, særlig siden detektorist 1 og 2 stod bak søknader om dispensasjon for videre søk på flere av lokalitetene i 2016 og 2019 (kapittel 6.3.2). Det poengteres i rapporten fra Møre og Romsdal fylkeskommunes undersøkelse at deres praksis i årene før undersøkelsen var å registrere funnsteder for enkeltfunn som *uavklart* (Dahle, 2019, s. 87). I tiden før Riksantikvarens (2017) retningslinjer, var det imidlertid ingen nasjonale føringer som tilsa at detektorister skulle unngå å søke på uavklarte lokaliteter. Møre og Romsdal fylkeskommunes tidligere praksis med å merke lokaliteter som *uavklarte*, kan derfor ha hatt innvirkning på videre metallsøking i Sunndal etter retningslinjene, sammenlignet med om de hadde praktisert *ikke fredet* på funnstedene i tiden før retningslinjene ble lansert. Derfor kan både fylkeskommunens undersøkelse, som førte til at flere lokaliteter ble definert som automatisk fredete, og iverksettelsen av de nasjonale retningslinjene for privat bruk av metallsøker, være en medvirkende faktor til at tilveksten av funn fra privat metallsøking på de fire gårdene har stoppet opp.

Figur 16: De enkelte detektoristenes innlemmede gjenstander på de fire gårdene over tid, sortert etter *funnår*. Tallene er hentet fra gjenstandsdatenbasen 27.5.2022.

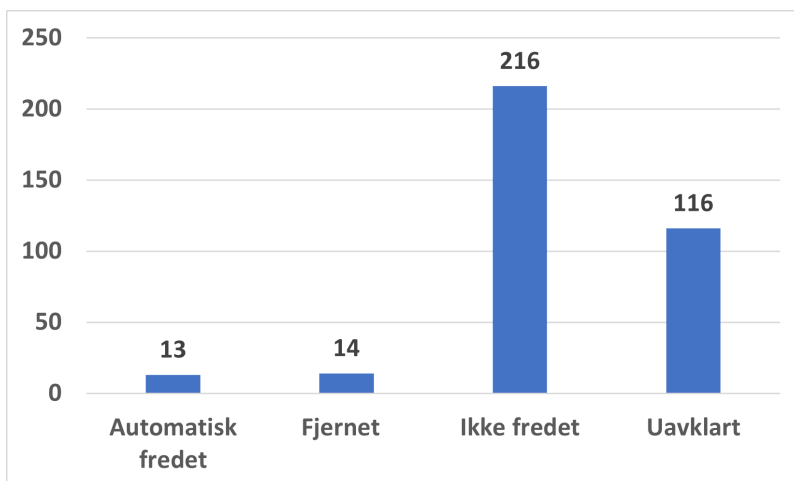
6. Pløvelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 17: Vernestatus på 359 funnsteder registrert med metallsøk i Sjørdal kommune 3.6.2022. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 18: Fordeling av vernestatus på de 359 funnstedene registrert i Askeladden i Stjørdal kommune.

Figur 17 og figur 18 illustrerer vernestatus på funnsteder i Stjørdal kommune, der situasjonen er en helt annen enn i Sunndal. I Stjørdal er denne typen lokaliteter i stor grad registrert som *ikke fredet* av Trøndelag fylkeskommune. Sammenstilt med figur 14, som illustrerer funndato fordelt på enkeltdektorer over tid, ser det ut til at dektorerne i Stjørdal har hatt anledning til å fortsette å søke på de samme lokalitetene over tid. I praksis medfører utstrakt bruk av *ikke fredet* at dektorerne har anledning til å komme tilbake til de samme lokalitetene, og at potensialet for et bredere empirisk grunnlag er større på lokaliteter i fylkeskommuner som praktiserer utstrakt bruk av denne vernekategorien. Kategorien *fjernet* brukes også i sjeldne tilfeller. Denne kategorien brukes normalt på steder der automatisk fredete kulturminner er fjernet gjennom arkeologiske utgravninger eller ulovlige tiltak. Kulturminner registrert som *fjernet* innebærer ingen restriksjoner (Riksantikvaren, 2019, 14. desember).

I artikkel 3 beregner vi at det kan ta minst to år fra funntidspunktet til gjenstandene er ferdigkatalogiserte på museene. Det er flere årsaker til at det tar lang tid før gjenstandene er synlige i gjenstandsdatabasene. Det kan ta tid fra funntidspunktet til dektorerne leverer inn funnet, saksbehandlingen hos fylkeskommunen kan ta tid, og museene har ressursmessige utfordringer knyttet til saksbehandlingen (kapittel 6.3). Det kommer frem i høringsuttalelsene fra 2016 at flere fylkeskommuner, i likhet med museene, opplever

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

ressursmessige utfordringer knyttet til oppfølging av detektorister, mottak av funn og etterarbeid (f.eks. Hedmark fylkeskommune, 2016, 15. september).

Noen ganger blir gjenstander lenge hos fylkeskommunen uten at årsaken kan knyttes direkte til ressursmessige utfordringer. Et eksempel på dette er en lokalitet på gården By i Verdal kommune, som også er den mest funnrrike lokaliteten påvist ved privat metallsøking i NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt (Askeladden ID 242065). Ifølge aksesjonsbasen til NTNU Vitenskapsmuseet (Aks. nr. 2019/90) ble 188 funn innlevert til museet 28. juni 2019. Funnskjemaene, som er utfylt av finneren, beskriver at funnene er gjort på forskjellige datoer i september 2018, ni måneder før gjenstandene ble videresendt til museet.⁴⁷ Lokaliteten er imidlertid registrert i Askeladden 4. september 2018 med status *uavklart*, og måler ca 500 meter i lengste lengde og 230 meter på det bredeste. Lokalitetsbeskrivelsen mangler informasjon om hvilke, hvor mange, og hvor de enkelte funnene er gjort innenfor lokaliteten.

Detektoristens dokumentasjon inneholder alle nødvendige funnopplysninger. Det er imidlertid brukt en annen type funnskjema utarbeidet av en saksbehandler i

Figur 19: De fem hengesmykkene fra By, Verdal (T28163). Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet.

⁴⁷ NTNU Vitenskapsmuseet, saksnummer 2021/56117-1.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

fylkeskommunen, selv om funnene er gjort etter Riksantikvarens (2017) retningslinjer trådte i kraft. I den videre saksgangen har NTNU Vitenskapsmuseet fått tilsendt riktig type funnskjema for noen av gjenstandene, der saksbehandleren hos fylkeskommunen oppgir at melding om funnene ble mottatt 1. februar 2019.⁴⁸ Dette stemmer ikke overens med tidspunktet lokaliteten ble registrert i Askeladden.

I gjenstandsdatabaseen er 73 innlemmede gjenstander registrert på lokaliteten, hvorav blant annet 60 er *produksjonsavfall*, fem er deler av et bronsealdersverd (T27959), og fem er hengesmykker fra yngre jernalder/vikingtid (T28163; figur 19).⁴⁹ For å sammenligne med Møre og Romsdal fylkeskommunes kriterier for når funnsteder bør vurderes som *automatisk fredet* (se Dahle, 2019, s. 87), oppfyller sannsynligvis deler av lokaliteten disse kriteriene. Lokalitetens geometri dekker imidlertid hele jordet, uten at funnstedene er markert spesifikt. I en sak i Adresseavisen spesifiseres det at: «Alle fem smykkene ble funnet på samme jorde. De fire første i september og det femte nå i mars» (Olsen, 2019, 25. april). Det er ikke min intensjon å stille spørsmål ved hvorfor funnene ble værende så lenge hos fylkeskommunen, eller hvorfor man har tillatt detektoristen å fortsette å søke på en uavklart lokalitet selv om Riksantikvarens (2017) retningslinjer spesifikt fraråder dette. Det er allikevel verdt å bemerke at denne saken har skapt en lokalitet med svært mange gjenstander, sammenlignet med andre uavklarte pløyelagslokaliteter med høyt potensial for funn. Lokaliteten på By kan derfor forstås som et representativitetsavvik i det midtnorske forvaltningslandskapet, ettersom det har vært rom for å avsøke lokaliteten i et lengre tidsrom med mulighet for å plukke opp flere funn enn på lignende lokaliteter som for eksempel Torske i Sunndal. Dette indikerer at fylkeskommunenes praksis kan påvirke representativiteten til pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale.

Figur 20 oppsummerer tilblivelsesprosessene tilknyttet gjenstandenes reise fra funntidspunktet til de havner i gjenstandsdatabaseen. Fargekodene illustrerer hvordan de tilsynelatende enhetlige databaseene er sammensatt av komponenter som i realiteten fører ulike verne- og dokumentasjonspraksis overfor pløyelagsfunn. Detektoristene forholder seg allerede til lover og retningslinjer før innleveringstidspunktet, og Riksantikvarens (2017, 2019) retningslinjer skaper litt andre forutsetninger for detektoristene sammenlignet med tiden før disse trådte i kraft. Funn leveres til fylkeskommunen funnet er gjort i, som legger

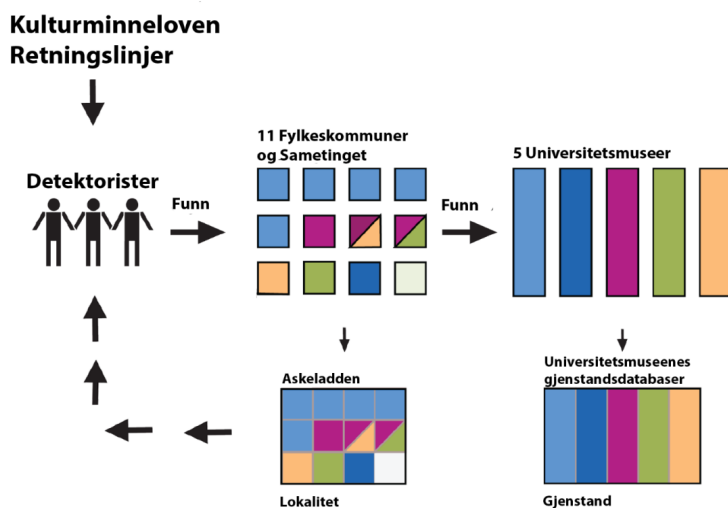
---

⁴⁸ NTNU Vitenskapsmuseet, saksnummer 2021/56117-2.

⁴⁹ Sverdet tilhører et annet aksjesjonsnummer, 2018/167, hvor funndato er 14. mai 2018 og 16. mai 2018, og innlevert ved museet 21. desember 2018.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

det inn i Askeladden. Oppføringene i Askeladden virker tilbake på detektoristene, ved at vernestatus påvirker videre mulighet for metallsøking, og praktiseres forskjellig i ulike fylkeskommuner. Pløyelagsfunn transformeres gjennom disse prosessene fra å være ting fra fortida til å bli kulturminner. Funnstedene er representert ved digitalt konstruerte polygoner i Askeladden, basert på fylkeskommunens vurderinger og kriterier. Gjenstandene sendes videre til universitetsmuseene, som transformerer dem til digitale oppføringer i en organisk tilkommet database (artikkel 3). Dersom universitetsmuseene ved inntak vurderer gjenstandene som *ikke* løse kulturminner, kan det påvirke lokalitetenes vernestatus og avgrensning i Askeladden. Dette fordrer at fylkeskommunene følger opp universitetsmuseenes avgjørelser.⁵⁰ Ved innlemming i universitetsmuseenes samlinger får gjenstandene et museumsnummer og blir katalogisert. Når gjenstandene er publisert i gjenstandsdatabasene blir de tilgjengelig for forskning – de har blitt vitenskapelig kildemateriale.

Figur 20: Pløyelagsfunnenes reise gjennom forvaltningssystemet. Her er fylkeskommunene fargekodet etter hvilket museumsdistrikt de tilhører: Kulturhistorisk museum – lys blå, Arkeologisk Museum – Mørk blå, NTNU Vitenskapsmuseet – rosa, Bergen museum – gul, Norges arktiske universitetsmuseum – grønn. Sametinget er markert med hvitt.

⁵⁰ Det finnes flere eksempler der funnsteder har blitt registrert som lokaliteter med uavklart status i Askeladden, der gjenstandene senere har blitt vurdert som *ikke* løse kulturminner ved inntak på museet. I slike tilfeller burde registreringen ha blitt oppdatert i Askeladden. Et eksempel er lokalitet 229877 i Rauma kommune, en uavklart lokalitet fra 2017 vurdert på grunnlag av seks funn. Etter inntaksvurderingen ble bare en gjenstand innlemmet i NTNU Vitenskapsmuseets samlinger – T27747 – et vektlodd (Aksesjonsnummer 2017/227, 2017/228, 2017/232). Lokaliteten er fremdeles registrert som uavklart i Askeladden.

6.3 Pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner

Pløyelagsfunn som kulturminner og vitenskapelig kildemateriale har gjennom de siste ti årene blitt diskutert i kulturminneforvaltningen. Dette delkapittelet vil belyse pløyelagsfunn fra et forvaltningsperspektiv, med utgangspunkt i ANT-begrepene knyttet til *oversettelsesprosessen* (kapittel 3.2.3.1). Delkapittelet diskuterer dermed *pløyelagsfunn som diskursivt objekt*. Ettersom vitenskapelig kildemateriale faller innunder den lovmessige definisjonen av kulturminner, betrakter jeg tilblivelsen av vitenskapelig kildemateriale og kulturminner som parallelle, relaterte prosesser. Gjenstander fra fortiden stabiliseres som vitenskapelig kildemateriale gjennom sin kulturminnestatus, som relaterer dem tilbake til juridiske rammer og retningslinjer.

I artikkel 1 kommer jeg frem til at den faglige diskusjonen om metallsøking dreier seg om to forhold:

Grovt skissert fokuserer den ene gruppen på sikring av pløyelagsfunn og deres kunnskapsverdi, mens den andre fokuserer på lovverket tilknyttet forvaltningen av automatisk fredete kulturminner. Jeg tror disse ulike fokusområdene gjør at aktørene diskuterer privat metallsøking på ulike premisser. (Artikkel 1, s. 77)

Den første faglige diskusjonen jeg har identifisert kan derfor oppsummeres til å omhandle:

- Forholdet mellom sikring av gjenstander i pløyelaget og hensynet til automatisk fredete kulturminner

I arbeidet med artikkel 2 tok jeg utgangspunkt i at det på daværende tidspunkt virket å herske en oppfatning hos Riksantikvaren om at *mange* funn i pløyelaget representerer automatisk fredete kulturminner.⁵¹ I høringsrunden i forbindelse med det første utkastet til retningslinjer kommer det imidlertid frem at øvrige forvaltningsinstitusjoner ikke nødvendigvis deler denne oppfatningen. Dette representerer en ny diskusjon tilknyttet pløyelagsfunn:

- Hva som skal ligge til grunn for å erkjenne et automatisk fredet kulturminne i pløyelaget

Jeg vil også belyse et tredje diskusjonstema, som introduseres i forbindelse med Riksantikvarens (2016, 16. august) utkast til retningslinjer for privat bruk av metallsøker, men som ikke diskuteres i artiklene. Riksantikvaren etterspør spesifikt tilbakemelding knyttet til ulike løsninger for dispensasjon fra kulturminnelovens § 3, jf. § 8, for privat

---

⁵¹ Artikkelen ble skrevet våren og sommeren 2020.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

metallsøking på automatisk fredete kulturminner i pløyd mark. Fra de siste årene er det to slike dispensasjonssaker som skiller seg ut. Disse er *Storhovsaken*, der en privatperson ble gitt tidsbegrenset dispensasjon for videre metallsøk på Storhov i Elverum (Riksantikvaren, 2016, 23. mai), og *Sunndalsaken*, der første søknad om dispensasjon ble avslått i 2016, og andre søknad fra 2019 ble innvilget (se kapittel 6.3.2). Det tredje temaet i den norske diskusjonen om privat metallsøking omhandler dermed:

- Å gi privatpersoner tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner

Dette er et relevant diskusjonstema i en virkelighet der lokaliteter som hovedregel skal erkjennes som automatisk fredete på bakgrunn av funn i pløyelaget. Jeg diskuterer temaet avslutningsvis i dette delkapittelet i lys av Sunndalsaken.

6.3.1 Oversettelsesprosessen: Fra privat metallsøking til automatisk fredete kulturminner i pløyelaget

En vitenskapelig oversettelsesprosess starter med *problematisering* (Callon, 1984, s. 6). *Pløyelagsfunn* som diskursivt objekt starter når kulturminneforvaltningens aktører begynner å posisjonere seg og stille spørsmål ved det. Problematiseringsfasen omhandler ikke *pløyelagsfunn* spesifikt, men oppstår heller i kjølvannet av økt privat metallsøking. De tidligste problemstillingene som reises er knyttet til forsvarlig bruk av metallsøker i møte med arkeologiske kulturminner, og håndtering av den økende funnmengden.

Det første offentlig tilgjengelige saksdokumentet som indikerer en økende interesse for privat metallsøking i Norge, er en anmodning om et møte sendt Riksantikvaren og Kulturhistorisk museum fra Hedmark fylkeskommune (Hedmark fylkeskommune, 2012, 8. mars).⁵² I denne forbindelse reises de første skriftlige problemstillingene knyttet til pløyelagsfunn fra privat metallsøking.⁵³ Fylkeskommunen ønsker en diskusjon om retningslinjer for metallsøking, på bakgrunn av økende interesse for denne hobbyvirksomheten i Hedmark og Oppland.⁵⁴

Er det greit at det søkes nært gravminner og løsfunn i dyrka mark? Bør det legges føringer for hvor dypt det kan graves i dyrka mark? Hva med søking i nærheten av gravhauger og

---

⁵² Riksantikvaren (2013, 9. mai) opplyser i en epost til Norges metallsøkerforening at møtet ble avholdt 1. juni 2012 som et internt møte mellom forvaltningsinstitusjoner, men at det ikke ble ført referat.

⁵³ De første problemstillingene som kan identifiseres i dokumenter det er mulig å søke om innsyn i.

⁵⁴ Nåværende Innlandet fylkeskommune.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

løsfunn i utmark? Kan det stilles særlige krav om aktsomhet til den som bruker metallsøker? Når burde metallsøkeren vite at det ikke må graves opp flere gjenstander? Hvilke krav kan stilles til innmåling og innlevering av funn? (Hedmark fylkeskommune, 2012, 8. mars).

Året etter, i 2013, sender Riksantikvaren ut en epost med spørsmål om status rundt metallsøking og finnerlønn til de fem universitetsmuseene:

Som dere kanskje kjenner til, arbeider Riksantikvaren med utarbeidelse av retningslinjer/rutinebeskrivelser i forhold til metallsøking og arkeologiske kulturminner. [...] Riksantikvaren har allerede fått en rekke henvendelser fra fylkeskommunene om et aktivt metallsøkermiljø. [...] Vi vil understreke at det aller meste av metallsøkeraktiviteten i Norge er fullt lovlig, og at metallsøking kan være et positivt og viktig bidrag i arkeologisk forvaltnings- og forskningsarbeid. (Riksantikvaren, 2013, 3. mai)

I henvendelsen vises det også til en video publisert på YouTube der det hevdes at myndighetene angivelig ikke bryr seg om at gjenstander blir værende i pløyelaget. Samtidig oppfordres det til medlemskap i Norges metallsøkerforening (Kvasib AS, 2013).⁵⁵ Denne korrespondansen indikerer at detektorister, gjennom aktiv kontakt med forvaltningen, allerede er en del av konstellasjonen *norsk praksis* i tiden før retningslinjene. På dette tidspunktet defineres utfordringen ved å la gjenstander bli værende i pløyelaget som en relevant problemstilling i norsk praksis. Dette skjer gjennom at Riksantikvaren som *kalkulasjonssenter* videreformidler YouTube-videoen, og gjennom Hedmark fylkeskommunes (2012, 8. mars) henvendelse der det aktivt skilles mellom utmark og dyrka mark. Riksantikvarens (2013, 3. mai) henvendelse spesifiserer også at retningslinjene som utarbeides omhandler forholdet mellom «metallsøking og arkeologiske kulturminner». I denne fasen nevnes altså ikke automatisk fredete kulturminner spesifikt.

Riksantikvaren (2013, 3. mai) ønsker gjennom sin henvendelse å kartlegge universitetsmuseenes erfaringer med omfanget av metallsøk og finnerlønn. Bakgrunnen var et tilsynelatende sprik mellom omfanget som ble beskrevet av deler av regionalforvaltningen, og det direktoratet kjente til gjennom finnerlønnsaker. Museene ble blant annet bedt om å legge frem konkrete tall på innleverte funn fra privatpersoner og regionalforvaltningen fordelt på årene 2010, 2011 og 2012, og hvor langt

---

⁵⁵ Videoen er per 15. juni 2022 også publisert på forsiden til Norges metallsøkerforenings hjemmesider, <https://nmf.nu/>

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

saksbehandlingsprosessen rundt disse sakene hadde kommet (Riksantikvaren, 2013, 3. mai).⁵⁶

Svarene fra universitetsmuseene indikerer sprik i omfanget av innleverte funn mellom forvaltningsdistriktene, i tillegg til ulikt omfang blant fylkeskommunene innad i universitetsmuseenes forvaltningsdistrikter. Kulturhistorisk museum (2013, 17. juni) har det største trykket, der antallet innleverte gjenstander har tredoblet seg på ett år fra 2010 (61 gjenstander) til 2011 (198 gjenstander). Arkeologisk museum (2013, 15. august) har også fått inn en del gjenstander i perioden, 45 funn i 2010, 2 funn i 2011 og 25 funn i 2012, alle innlevert av personer tilknyttet Rygene Detektorklubb. Tromsø museum (2013, 7. juni) merker en økning i 2012 – 2 funn i 2010, 5 funn i 2011 og 48 funn i 2012. NTNU Vitenskapsmuseet (2013, 7. juni) og Bergen museum (2013, 22. mai) har på dette tidspunktet mottatt et beskjedent antall funn fra privat metallsøking. NTNU Vitenskapsmuseet mottok 2 funn i 2011 og 5 funn i 2012. Bergen museum melder om at de kun har mottatt 3 funn, alle fra én detektorist i 2012. Museenes uttalelser sammenfaller godt med det generelle bildet i gjenstandsdatabasene, der Kulturhistorisk museum ser ut til å ha håndtert en jevn strøm av gjenstander fra privat metallsøking, også før omfanget økte på landsbasis fra 2014 (artikkel 3).

Ser man disse saksdokumentene i relasjon til den øvrige diskusjonen om privat metallsøking i perioden 2014-2019,⁵⁷ er det verdt å bemerke at de fleste bidragsyterne til den fagfelleverderte litteraturen som behandles i artikkel 1 er tilknyttet institusjoner i Kulturhistorisk museums forvaltningsdistrikt: Universitetet i Oslo, Kulturhistorisk museum og Vestfold fylkeskommune. De øvrige er tilknyttet Riksantikvaren, NIKU, Rogaland fylkeskommune samt to institusjoner utenfor den norske kulturminneforvaltningen (kapittel 4.2; tabell 2). Definisjonsmakten i diskusjonen om privat metallsøking kan derfor i stor grad forstås å tilhøre de institusjonene som merket oppblomstringen av privat metallsøking mest – det er disse som både stiller spørsmål og bidrar i den faglige diskusjonen fram til 2019.

Sett i relasjon til diskusjonene i denne avhandlingens artikler, oppsummerer figur 21 komponentene i *problematiseringsfasen* knyttet til pløyelagsfunn. Allerede i startfasen involverer diskusjonene Riksantikvaren, fylkeskommuner og universitetsmuseer, i tillegg til detektorister. Det *obligatoriske passeringspunktet* (OPP) for alle komponentene i

---

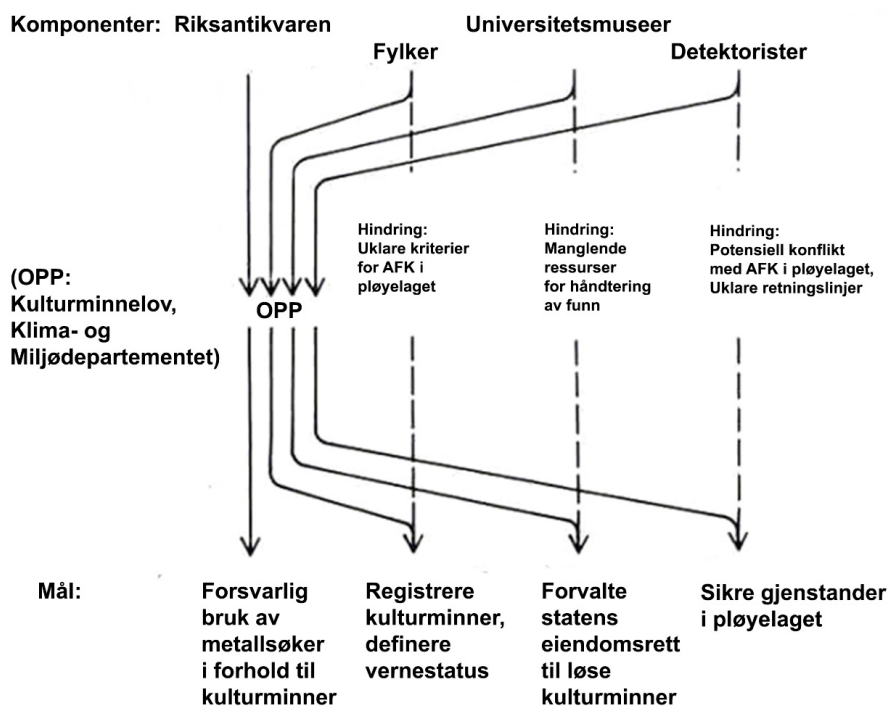
⁵⁶ Museene ble også spurt om ulike forhold knyttet til finnerlønn, samt antatt intern ressursbruk.

⁵⁷ Litteraturen brukt i Artikkel 1 er publisert i denne perioden.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

diskursen er kulturminneloven og klima- og miljøpolitikken, som til enhver tid gir føringer for hvordan kulturminner skal forvaltes. Alle aktørene har egne mål i møte med privat metallsøking, men møter hindringer i relasjon til det obligatoriske passeringspunktet på veien dit. Som figur 21 illustrerer, etablerer problematiseringsfasen et system av relasjoner mellom komponenter, som definerer komponentenes identitet, og deres målsetning overfor privat metallsøking (Callon, 1984, s. 8).

Figur 21: Komponentene i norsk praksis, målsetningene og hindringene i problematiseringsfasen. Illustrasjon etter Callon (1984).

Komponentenes identiteter og målsetninger formes gjennom deres utsagn og handlinger i relasjon til hverandre. I *interesseringsfasen* forsøker en av komponentene, i dette tilfellet Riksantikvaren, å stabilisere de andre aktørenes identitet som ble definert gjennom problematiseringsfasen (Callon, 1984, s. 8). Som direktorat er Riksantikvaren ansvarlig for å sette i verk den nasjonale kulturminnepolitikken, og er dermed ansvarlig for at de øvrige aktørenes interesser sammenfaller med interessene til OPP; kulturminneloven og klima- og

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

miljøpolitikken. David Tuddenham (2015) beskriver *interessering* i forbindelse med tilblivelsen av *skipsfunn som kulturminner* på denne måten:

Medspillerne i nettverket må ha en felles forståelse for hvorfor skipsfunn skal oversettes som kulturminne, og hvor OPP fremstår som den naturlige representanten. Som direktorat samler Riksantikvaren inskripsjoner fra deltagerne i aktør-nettverket *Kulturminnevernet*, som viderefremmes til OPP. Politiske signaler fra OPP håndteres av kalkulasjonssenteret, som gjennom den kvantitative kunnskapen de besitter utøver betydelig byråkratisk makt. [...] Etableringen av et lovverk for skipsfunn var et avgjørende redskap for å få oversatt og stabilisert skipsfunn som kulturminne. (Tuddenham, 2015, s. 29)

For pløyelagsfunn kan iverksettelsen av retningslinjer for privat bruk av metallsøker og fastsettelse av finnerlønn på lignende måte forstås som interesseringsmekanismer som bidrar til å stabilisere *pløyelagsfunn som kulturminner*. Disse kan betraktes som viktige grep når OPP i praksis ikke tar stilling til privat metallsøking spesifikt, og heller ikke hvordan finnerlønn skal håndteres når funnmengden øker. Prosessen fram mot *retningslinjer for privat bruk av metallsøker*, kan i denne sammenhengen betraktes som startskuddet for interesseringsfasen.

Som kalkulasjonssenter i nasjonal kulturminneforvaltning er Riksantikvarens målsetning å sikre enhetlig og forsvarlig bruk av metallsøker overfor arkeologiske kulturminner på nasjonal basis. Riksantikvaren er derfor avhengig av å stabilisere de andre komponentenes identiteter og interesser i forhold til denne målsetningen (Riksantikvaren, 2016, 16. august; figur 21). Retningslinjer for privat bruk av metallsøker definerer fylkeskommunens rolle som førstelinje, ved at fylkeskommunene/Sametinget er de som skal motta melding om funn og registrere funnsteder i Askeladden. Tidligere ble funn ofte innlevert direkte til universitetsmuseene, noe som kommer frem av Riksantikvarens (2013, 3. mai) henvendelse til disse institusjonene (Kulturhistorisk museum, 2013, 17. juni; Arkeologisk museum, 2013, 15. august; Tromsø museum, 2013, 7. juni; NTNU Vitenskapsmuseet, 2013, 7. juni). I retningslinjene for finnerlønn stabiliseres finnernes rolle ytterligere, ved at det stilles krav til dokumentasjon og funnhåndtering, tilstrekkelig avstand fra nærmeste automatisk fredete kulturminne, melding om funn innen rimelig tid og at grunneier har gitt tillatelse til metallsøking (Riksantikvaren, 2019). Det nasjonale funnskjemaet som ble lansert i forbindelse med retningslinjene for privat bruk av metallsøker fremstår som en konkretisering av de ulike aktørenes roller overfor pløyelagsfunn, gjenspeilet gjennom tre

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Funnskjema - metalldektefunn

Fyll ut ett skjema pr gjenstand.
Skjemaet skal leveres sammen med gjenstanden til fylkeskommunen
eller Sametinget i det fylket funnet er gjort

Denne delen fylles ut av finner			
Finner	Grunneier		
Navn <input type="text"/>	Navn <input type="text"/>		
Adresse <input type="text"/>	Adresse <input type="text"/>		
Postnr. <input type="text"/> Stad <input type="text"/>	Postnr. <input type="text"/> Stad <input type="text"/>		
Tlf. <input type="text"/>	Tlf. <input type="text"/>	Grunneier har gitt tillatelse til søkingen ☐	
E-post <input type="text"/>	E-post <input type="text"/>		
Funn dato <input type="text"/>	Funnsted, ødret, omer <input type="text"/>	Kommune <input type="text"/>	Fylke <input type="text"/>
Gjenstand <input type="text"/>	Funnbyrde <input type="text"/>	Gjenstand merket med (hvis flere funn) <input type="text"/>	
GPS-koordinat (øst) <input type="text"/>	GPS-koordinat (nord) <input type="text"/>	Datum/prosjeksjon <input type="text"/>	Arealtype: Skog ☐
Målemetode: Håndholdt GPS ☐ Mobiltelefon ☐ Digitalt kart ☐		Åker ☐	
		Beite ☐	
		Hage ☐	
		Strand ☐	
		Vann ☐	
<small>Andre opplysninger og observasjoner (tidligere funn, asgn/tradisjon, observasjon av trekk, bein, kull, steinkonstruksjoner ell. jordsmønn på stedet mm.)</small>			
Finnerens rolle			
Denne delen fylles ut av fylkeskommunen/ Sametinget			
Askeladden ID <input type="text"/>	Saksnummer <input type="text"/>	Melding om funn mottatt (dato) <input type="text"/>	
<small>Kontroll utført av fylkeskommunen/ Sametinget</small>			
Avstand til nærmeste kjente kulturminne/ funn målt i Askeladden <input type="text"/> meter		Askeladden ID? <input type="text"/>	
Grunneier sjekket mot matrikkel ☐	Posisjon ☐	Funnsted sjekket i felt ☐	
Fylkeskommunens rolle			
Denne delen fylles ut av forvaltningsmuseum			
Mottatt dato <input type="text"/>	Aks. nr. <input type="text"/>	Saksnummer <input type="text"/>	Museumsnummer <input type="text"/>
Universitetsmuseets rolle			

Figur 22: Funnskjema som konkretisering av komponentenes roller.

ulike dokumentasjonsprosesser som gjenstander må gjennom før de får et museumsnummer og blir tilgjengeliggjort som vitenskapelig kildemateriale (figur 22).

I artikkel 2 argumenterer jeg for hvordan forståelsen av pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner har oppstått i kjølvannet av arbeidet med retningslinjene, og påfølgende føringer fra Riksantikvaren i tiden etterpå. I høringsuttalelsene kommer det frem at flere forvaltningsinstitusjoner i denne sammenheng forstår automatisk fredete kulturminner som faste strukturer *under* pløyelaget, en forståelse som sannsynligvis har rot i kulturminnelovens tidligere skille mellom faste og løse fornminner (artikkel 2, s. 144). I de endelige retningslinjene har Riksantikvaren omformulert sin opprinnelige ordlyd som

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

innebar at et enkelt funn kunne tolkes som automatisk fredet, til en ordlyd som i større grad gir rom for en skjønsmessig vurdering. I lys av modalitetsnivåene bærer formuleringen preg av å være en antakelse (modalitetsnivå 3):

Flere funn innenfor et begrenset areal og/eller spor etter kull, skjorbrente stein og/eller brente bein m.m., tyder på at funnene tilhører et automatisk fredet kulturminne. (Riksantikvaren, 2017)

Formuleringen gir fremdeles rom for tvil rundt hvor mange pløyelagsfunn som skal til for å erkjenne et automatisk fredet kulturminne.

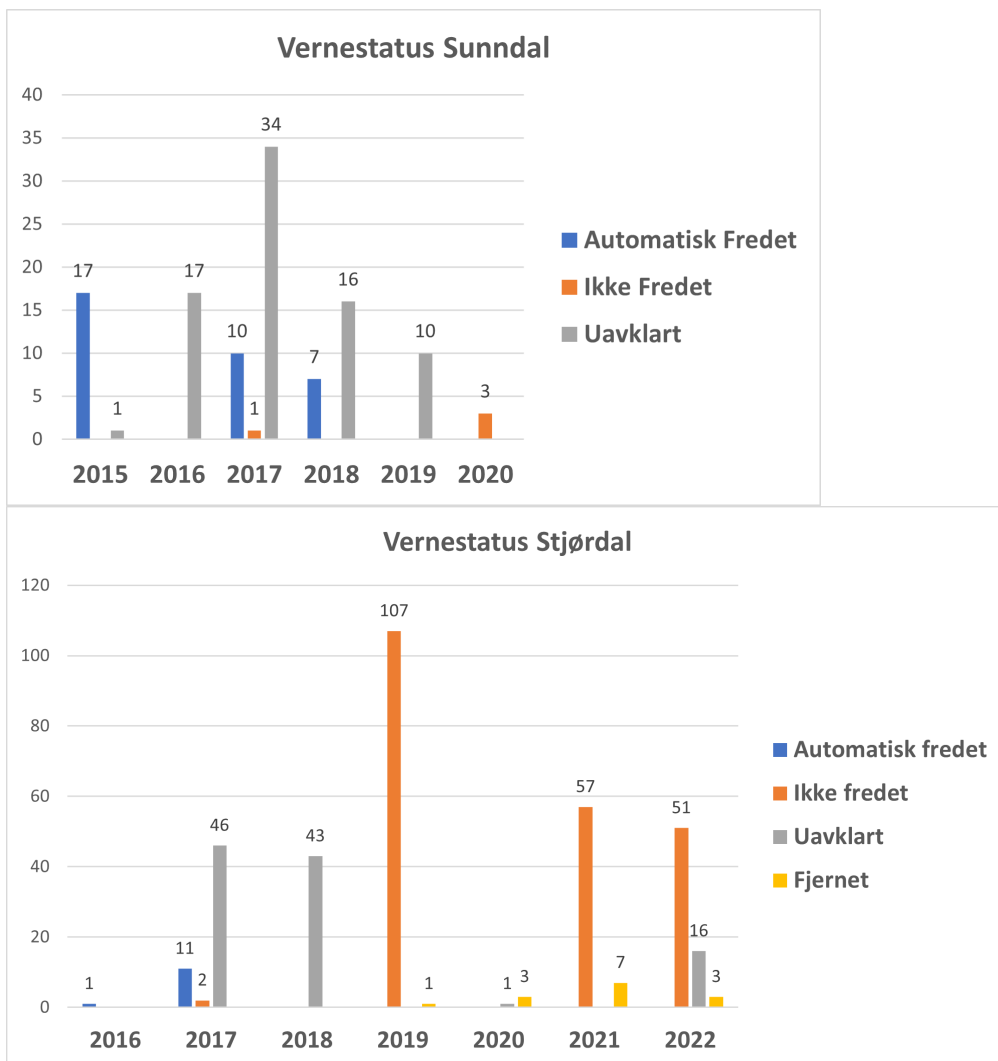
I tiden rundt høringsrunden (2015-2017) oppstår *pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale* som komponent i diskusjonen om privat metallsøking. I dette tidsrommet publiseres det ni fagfelleverderte publikasjoner som bidrar til diskusjonen om privat metallsøking. Fem av disse inngår i publikasjonen *Pløyejord som kontekst* (Martens & Ravn, 2016; se kapittel 4.2). I tillegg publiseres det to kronikker som problematiserer det at gjenstander blir værende i pløyelaget, med fokus på kildeverdien som potensielt går tapt som følge av forvaltningspraksis (Skre & Pilø, 2016, 20. februar, 3. juni). En problemstilling som oppstår i dette tidsrommet, er paradokset som oppstår i møte mellom *in situ* ressursforvaltning som vernestrategi og sikring av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale (artikkel 1 og artikkel 2).

Det er lite som tyder på at Riksantikvaren gjennom *interesseringen* lyktes i å skape en felles forståelse for *hvorfor* pløyelagsfunn skal oversettes som automatisk fredete kulturminner. Når det legges opp til skjønsmessig vurdering i møte med potensielle automatisk fredete kulturminner i pløyelaget, blir det opp til hver enkelt saksbehandler å vurdere lokalitetenes vernestatus. Kristoffer Dahle et al. (2019) påpeker hvordan forvaltningen mangler klare og operative kriterier for automatisk fredning av funnkonsentrasjoner i pløyelaget, og hvordan dette også påvirker videre forvaltning, forskning og formidling (s. 81). I høringsrunden for retningslinjene kommer det frem at flere institusjoner forutsetter sannsynlighet for bevarte strukturer *under* pløyelaget for å erkjenne automatisk fredete kulturminner (artikkel 2).⁵⁸ Dette kan forklare hvorfor enkelte fylkeskommuner fremdeles praktiserer «*ikke fredet*» som vernestatus i møte med funnsteder i pløyelaget (figur 23). I tråd med litteratur som belyser sammenheng mellom gjenstander i pløyelaget og helheten de potensielt stammer fra, er det heller ikke naturlig å anta at pløyelagsfunn nødvendigvis representerer tilstedeværelse av en

---

⁵⁸ Retningslinjer for privat bruk av metallsøker fra 2017.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 23: Vernestatus over tid på alle lokaliteter i Sunndal og Stjørdal. Beregningen er basert på «Vernedato» registrert i Askeladden 3.6.22.

arkeologisk funnsammenheng på samme sted (f.eks. Christiansen, 2017; Fredriksen & Stamnes, 2019; Henriksen, 2016; Paulsson, 1999; Sand-Eriksen et al., 2020).

Riksantikvaren fastholder allikevel ved gjentatte anledninger at funnkonsentrasjoner i pløyelaget representerer automatisk fredete kulturminner. For eksempel:

[...] det er bedre at kulturminneforvaltningen erkjenner at områder med mange metallsøkerfunn faktisk representerer automatisk fredete kulturminner, enn at områdene

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

defineres som «uavklart» eller «ikke fredet». I så fall vil i praksis alle som har grunneiers tillatelse lovlig kunne foreta metallsøking uten at kulturminneforvaltningen har noen innvirkning på eller kontroll med aktiviteten som utøves. (Riksantikvaren, 2020, 18. mai)

Hensynet til en faglig forsvarlig ivaretagelse av kulturminnernes kunnskaps- og opplevelsespotensiale tilsier at det er bedre at slike områder erkjennes som automatisk fredete lokaliteter [...]. (Riksantikvaren, 2020, 18. mai)

Dersom man forventer funn av ytterligere arkeologiske funn (løse kulturminner) på stedet, vil det i svært mange tilfeller være snakk om at disse faktisk representerer automatisk fredete kulturminner, selv om det kanskje ikke er bevart fysiske strukturer under pløyetaget. (Riksantikvaren, 2020, 9. oktober)

Med utgangspunkt i sitatene over er det nærliggende å tolke føringene om å vurdere funnsteder som automatisk fredete, som en strategi for å sikre forvaltningsmessig kontroll over privat metallsøking. I forbindelse med søknad om dispensasjon for videre metallsøk på Storhov i Elverum, uttalte Riksantikvaren følgende:

Riksantikvarens betenkeligheter til privat metallsøking er særlig knyttet til risikoen for unødige skader på kulturminner. Funn som plukkes opp på denne måten mister dessuten lett sin tilhørighet med øvrige funn samt sammenheng med den helhet de er en del av. Dermed vil vesentlige kunnskapsverdier gå tapt. (Riksantikvaren, 2016, 23. mai)

Vurderes disse sitatene i sammenheng, fremholder Riksantikvaren fire hovedargumenter for å erkjenne pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner, med påfølgende mulighet for dispensasjon for videre metallsøk:

- Forsvarlig ivaretagelse av kunnskapspotensial
- Flere funn med tids- eller typemessig tilknytning til hverandre *representerer* automatisk fredete kulturminner
- Unngå risiko for skade på automatisk fredete kulturminner
- Faglig kontroll over potensielle automatisk fredete kulturminner

De to dispensasjonssakene i Sunndal bidrar til å belyse argumentasjonen til tre ulike forvaltningsinstitusjoner i spørsmålet om tillatelse til videre metallsøk på automatisk fredete kulturminner. Sakene fra både Sunndal og Storhov har bidratt til å reise nye problemstillinger i denne typen dispensasjonssaker. I tillegg synliggjør sakene hvordan universitetsmuseenes utfordringer overfor pløyelagsfunn i liten grad har blitt imøtesett. Dette gjelder i hovedsak de ressursmessige utfordringene knyttet til mottak av mange

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

pløyelagsfunn, men også rent faglige problemstillinger knyttet til pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale (kapittel 6.3.3).

6.3.2 Sunndalsaken: To søknader om dispensasjon for videre metallsøk

I 2016 og 2019 pågikk det dispensasjonssaker for flere av lokalitetene i Sunndal nevnt i kapittel 6.2. Partene i sakene var Møre og Romsdal fylkeskommune på vegne av to detektorister, NTNU Vitenskapsmuseet og Riksantikvaren. Sakene pågikk i tiden med flest praksisendringer i forvaltningen overfor pløyelagsfunn og privat metallsøking.

Tabell 8: Saksdokumenter i dispensasjonssaken fra 2016, kodet etter institusjonsnavn og rekkefølge på uttalelser.

MIN ID	RIKSANTIKVARENS SAKSNR	DATO	AVSENDER	SAKSTITTEL
MR1	22-977 16/01623-1	15.08.2016	Møre og Romsdal fylkeskommune	Gårdene Hol, Vinnavoll og Løykja - Sunndal kommune - KML § 8, 1. ledd - Søknad om dispensasjon.
VM1	22-976 16/01623-3	29.09.2016	NTNU Vitenskapsmuseet	Gårdene Hol, Vinnavoll og Løykja - Sunndal kommune - Søking med metalledetektor - KML § 8, 1. ledd - NTNU Vitenskapsmuseets anbefaling
RA1	22-975 16/01623-2	30.09.2016	Riksantikvaren	Gårdene Hol, Vinnavoll og Løykja - Sunndal kommune - KML § 8, 1. ledd - Metallsøk - Mellombels svar
RA2	22-974 16/01623-4	16.12.2016	Riksantikvaren	Gårdene Hol, Vinnavoll og Løykja - Sunndal kommune, Møre og Romsdal - Bruk av metalledetektor - KML § 8, 1. ledd - Avslag på søknad.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Tabell 9: Oversikt over lokalitetene i Sunndal der det ble søkt om dispensasjon for metallsøk i 2016. Beskrivelse hentet fra Askeladden.

	Hol (219346)	Vinnavoll (215072)	Løykja kirkegård (215075)
Beskrivelse	Busetnad-aktivitetsområde fra jernalder-mellomalder, i form av busetnadsspor fra eldre jernalder og ein konsentrasjon av gjenstandsfunn fra yngre jernalder-mellomalder.	Aktivitetsområde fra yngre jernalder-mellomalder, påvist gjennom metallsøk	Aktivitetsområde fra jernalder-middelalder, indikert ved funn. Avgrensingen er svært usikker. Kan ha sammenheng med nærliggende lokaliteter
Funn	18 funn	15 funn	5 funn
Vernestatus i 2016	Uavklart	Automatisk fredet	Automatisk fredet

Saksdokumentene er her kodet for å gi flyt i teksten (tabell 8). Møre og Romsdal fylkeskommune sendte 8.8.2016 en søknad om dispensasjon etter kulturminnelovens § 8 første ledd, for å utføre ytterligere søk på lokalitetene Hol (Askeladden ID 219346), Vinnavoll (Askeladden ID 215072) og Løykja Kirkegård (Askeladden ID 215075) (tabell 9).⁵⁹

I søknaden vurderes lokalitetene som sterkt truet av jordbruk, ettersom alle områdene brukes til potetdyrking med dyppløying ned til 60 cm. Samtidig vurderes lokalitetene å ha svært høy kunnskapsverdi, ettersom gjenstandsfunnene kan dateres til perioder med svært få bosetningsspor. Møre og Romsdal fylkeskommune legger til grunn at lokalitetene er erkjent utelukkende på bakgrunn av gjenstandsfunn, at det er usikkert hvorvidt det finnes strukturer under pløyelaget og hvorvidt slike kan være bevarte. I tilrådingen formuleres en rekke vilkår overfor detektoristene, inkludert grundig dokumentasjon, tillatelse fra grunneiere, bortfall av finnerlønn, og at det ikke skulle graves dypere enn de øverste 20 cm av pløyelaget (MR1).

29.9.2016 kom NTNU Vitenskapsmuseet (VM1) med en anbefaling om ikke å innvilge dispensasjon. Dette skjedde dagen før Riksantikvaren svarte på en purring fra søkerne om sakens gang (RA1). I den samlede vurderingen anerkjenner museet ulike positive aspekter ved metallsøking, inkludert bidraget til viktig kulturhistorisk kunnskap samt sikring av

⁵⁹ Søknaden ble sendt på vegne av to detektorister. Disse er anonymisert her som «detektoristene». Uttalelser fra institusjonene i forvaltningen er benevnt ved institusjonsnavn, ikke saksbehandlernavn.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

gjenstander som står i fare for å bli nedbrutt som følge av pløying. De peker imidlertid på flere utfordringer knyttet til å innvilge dispensasjon. Det første aspektet er knyttet til økonomi og kapasitet – at flere funn vil generere stor arbeidsbyrde for museets funnmottak, som av kapasitetsmessige årsaker allerede har store restanser på grunn av funn fremkommet ved metallsøk (VM1).

Det andre aspektet, som er uttalt som det viktigste, er:

[...] faren for at graving etter funn kan medføre skade på automatisk fredete strukturer under pløyelaget (som kan variere ganske betraktelig i tykkelse innenfor samme jorde) og på funn i in-situ kontekst. (VM1)

Dette begrunnes i kulturminneloven og ansvarsforskriften: «der hvor det innvilges dispensasjon etter KML § 8.1 er det jfr. KML § 11 a, rette myndighet som skal foreta registrering eller granskning i forbindelse med tiltak». ⁶⁰ I den tidligere ansvarsforskriften var det fylkeskommunene, Sametinget og universitetsmuseene som var rette myndighet til å søke etter og registrere automatisk fredete kulturminner. NTNU Vitenskapsmuseet mente derfor at retten til å foreta inngrep stadig måtte gjelde *rette myndighet* – ettersom «å bryte denne mangeårige praksisen vil kunne åpne for misforståelser, gråsoneproblematikk osv.» (VM1).

Museet viser til Riksantikvarens vedtak om å innvilge dispensasjon etter § 8 til en privat detektorist på Storhov i Elverum. I Riksantikvarens begrunnelse for vedtaket, påpekes det at både Hedmark fylkeskommune og Kulturhistorisk museum hadde uttrykt bekymring for at saken kunne skape presedens. Bakgrunnen for vedtaket var et ønske om å skape et kunnskapsgrunnlag for å kunne vurdere denne typen saker i fremtiden (Riksantikvaren, 2016, 23. mai). Dette skulle gjøres ved å koble dispensasjonen med et FoU-prosjekt i regi av Kulturhistorisk museum. NTNU Vitenskapsmuseet anså det derfor som problematisk å anbefale dispensasjon før resultatene av FoU-prosjektet var kjent (VM1).

Riksantikvaren avsto søknaden om dispensasjon 16.12.2016 (RA2). Begrunnelsen for vedtaket var at direktoratet på daværende tidspunkt mente det var for mange uavklarte juridiske, administrative og økonomiske forhold knyttet til *hvordan* og på *hvilke vilkår* dispensasjon for privat metallsøking innenfor automatisk fredete kulturminner kunne gis (RA2).

---

⁶⁰ Den tidligere ansvarsforskriften.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Møre og Romsdal fylkeskommune sendte 16.5.2019 en ny søknad om dispensasjon på vegne av de samme to detektoristene, denne gangen på gårdene Hol og Torske, som omfattet syv lokaliteter (MR2). Oversikt over saksdokumentene i denne saken finnes i tabell 10, og er kodet på samme måte som 2016-saken. De syv lokalitetene er beskrevet i tabell 11.

Tabell 10: Saksdokumenter i dispensasjonssaken fra 2019, kodet etter institusjonsnavn og rekkefølge på uttalelser. Nummereringen starter der 2016-saken sluttet.

MIN ID	RIKSANTIKVARENS SAKSNR	DATO	AVSENDER	SAKSTITTEL
MR2	22-972 19/02190-1	16.05.2019	Møre og Romsdal fylkeskommune	<i>Øverbakkan Hol 44/2 - Negard Torske 40/1 - Søknad om tillatelse til inngrep i automatisk fredet kulturminne.</i>
VM2	22-969 19/02190-3 22-968 19/02190-4(Duplikat)	27.06.2019	NTNU Vitenskapsmuseet	<i>Øverbakkan Hol 44/2 - Negard Torske 40/1 - Privat søking med metalldetektor - kml § 8, 1. ledd - Tilråding til søknad om dispensasjon.</i>
RA3	22-970 19/02190-5	20.08.2019	Riksantikvaren	<i>Øverbakkan Hol - 44/2 - Negard Torske - 40/1 - Undersøkelser - kml - Dispensasjon - Ber om faglig tilråding</i>
VM3	22-971 19/02190-6	10.09.2019	NTNU Vitenskapsmuseet	<i>Øverbakkan Hol 44/2 - Negard Torske 40/1 - Søknad om dispensasjon til metalløk - Uttalelse om tilråding.</i>
RA4	22-973 20/01702-2	07.07.2020	Riksantikvaren	<i>Øverbakkan Hol 44/2 - Negard Torske 40/1 i Sunndal kommune - kml § 8, 1. ledd - Løyve til metalløk.</i>

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Tabell 11: Oversikt over lokalitetene i Sunndal der det ble søkt om dispensasjon for metallsøk i 2019. Beskrivelser og antall funn er hentet fra Askeladden.

	Hol	Torske
	<ol style="list-style-type: none"> 1) ID 222246 2) ID 222247 3) ID 219346 (samme som i 2016) 4) ID 225485 	<ol style="list-style-type: none"> 1) ID 222248 2) ID 222249 3) ID 222250
Beskrivelse	<ol style="list-style-type: none"> 1) Dyrkningsflater frå seinneolitikum-bronsealder, overleira av flaumavsatte sandmassar. Lokaliteten måler ca 2,5 daa, og overlappar det overpløyde gravfeltet frå jernalderen som ligger over sandlaget. Dei er berre påvist i ei sjakt, og omtrentleg avgrensa på bakgrunn av landskapet. 2) Gravfelt 3) Busetnad-aktivitetsområde frå jernalder-mellomalder, i form av busetnadsspor frå eldre jernalder og ein konsentrasjon av gjenstandsfunn frå yngre jernalder-mellomalder 4) Funnsted for div metallfunn 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Funnstad frå yngre jernalder og mellomalder 2) Funnstad for rike funn frå yngre jernalder-mellomalder 3) Funnstad for flere busetnadsrelaterte gjenstandar, hovudsakleg frå mellomalder, muligens eldre. Den er samanslått med ID 222249 (sletta), og kan også ha samanheng med 222248.
Funn	<ol style="list-style-type: none"> 1) 2 dyrkningsflater 2) 8 funn 3) 18 funn 4) 12 funn 	<ol style="list-style-type: none"> 1) 5 funn 2) 14 funn 3) 4 funn
Vernestatus	Automatisk fredet	Automatisk fredet

I 2017, mellom dispensasjonssakene i 2016 og 2019, gjennomførte Møre og Romsdal fylkeskommune prosjektet som nevnt på gårdene Hol, Vinnavoll, Løykja og Torske. Prosjektet ble gjennomført i samarbeid med Sunndal bygdemuseum og lokale detektorister (Dahle, 2019; Dahle et al., 2019). Ved hjelp av søkesjakter ble det påvist automatisk fredete kulturminner i nesten alle områdene, men dateringene viste seg i hovedsak å være eldre enn gjenstandsfunnene i de samme områdene (MR2). Lokaliteten «Løken» på Løykja skilte seg imidlertid ut, med hovedvekt av gjenstander fra perioden romertid-merovingertid, og gjenstandsfunn *in situ* (Dahle, 2019; Dahle et al., 2019, s. 90). NTNU Vitenskapsmuseet fikk tilskudd etter statsbudsjettet post 70 til en sikringsundersøkelse med formål om å avgrense lokaliteten og sikre gjenstander i pløyelaget på Løykja. Undersøkelsen ble gjennomført i august 2018. Geofysiske undersøkelser resulterte i 1154 anomalier, og et

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

sosialt søk i samarbeid med detektorister resulterte i at 14 gjenstander ble innlemmet i NTNU Vitenskapsmuseets samlinger (Fredriksen & Stamnes, 2019; se også kapittel 6.4.1).

Områdene det ble søkt om dispensasjon for i 2019, Hol og Torske, representerer to av områdene som ble undersøkt av fylkeskommunen i 2017. Fylkeskommunen vurderte lokalitetene som sterkt truet av jordbruk, og hadde dokumentert pløy espor i alle søkesjaktene. Det legges til grunn at detektoristene bak søknaden meldte inn de første funnene fra lokalitetene, i tillegg til å ha vært viktige bidragsytere i den videre kartleggingen av området. Fylkeskommunen mente også at detektoristene ved å ha deltatt i de to faglige prosjektene hadde blitt gjort kjent med arkeologiske problemstillinger og metoder, og dermed var i stand til å gjennomføre forsvarlig søk og dokumentasjon. Faren for at metallsøk kunne medføre skade på underliggende lag og strukturer ble også vurdert som lav (MR2).

NTNU Vitenskapsmuseets anbefaling i saken er datert 27.6.2019 (VM2). Museet anbefaler også i denne saken at det ikke gis dispensasjon, på bakgrunn av en vurdering som langt på vei tilsvarer anbefalingen som ble gitt i 2016 (VM1). Anbefaling om avslag begrunnes hovedsakelig med bakgrunn i mangel på kapasitet og økonomiske ressurser: «Kapasitetsproblemer er i seg selv et argument for ikke å anbefale søknader om privat søk på automatisk fredete kulturminner [...]» (VM2). Museet trekker også i denne anbefalingen frem argumentet om *rette myndighet* etter kulturminnelovens § 11a og den tidligere ansvarsforskriften. I tillegg trekker museet frem at det i søknaden er uklart hvordan funnhåndtering skal finansieres. Museet anbefaler videre at fylkeskommunen vurderer å ta i bruk virkemiddelet som ligger i kulturminnelovens § 3, andre ledd, som åpner for å legge restriksjoner på pløying og annen jordbruksdrift (VM2).

I en epost til NTNU Vitenskapsmuseet 20.8.2019, ber Riksantikvaren museet: «om å komme med en tilrådning på bakgrunn av vurderinger til den aktuelle søknaden, hvor dere vurderer hvilke lokaliteter det bør eller ikke bør gis dispensasjon [...]» (RA3). Riksantikvaren erkjenner i eposten den betydelige ressursmessige belastningen mange funn vil kunne frembringe. De mener at metallsøking vil føre til mange innleverte funn uansett om søk på kjente lokaliteter tillates eller ikke. Samtidig fremheves potensielle faglige og ressursmessige fordeler ved å gi tillatelse til søk på kjente lokaliteter:

[...] [vi kan] stille strenge vilkår for aktiviteten, både med hensyn til dokumentasjon, gravedybder og rapportering, noe som til en viss grad kan lette katalogiseringsarbeidet. Vi

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

vil videre få bedre kontekst for funnene, noe som igjen gir bedre kvalitet på potensielle forskningsdata. (RA3)

Riksantikvaren opplyser videre om at de juridiske forholdene knyttet til myndighetsutøvelse har vært oppe til grundige vurderinger hos deres jurister. Den juridiske konklusjonen er at det ikke er i strid med prinsippet om rett myndighet i forvaltningen å gi privatpersoner tillatelse til å utføre metallsøk på automatisk fredete kulturminner. Riksantikvaren er rette myndighet for å gi denne typen tillatelse fram til 1.1.2020, når myndigheten overføres til fylkeskommunen/Sametinget (RA3; Ansvarsforskriften, 2019). Det vises også til et vedlagt forslag til retningslinjer for tillatelse til metallsøk på automatisk fredete kulturminner (se vedlegg 4).

NTNU Vitenskapsmuseet svarte på henvendelsen 10.9.2019. Museet viser tilbake til sin argumentasjon rundt myndighetsutøvelse og prinsippet om rett myndighet:

Hvis vi forstår [navngitt saksbehandler hos Riksantikvaren] rett, legger Riksantikvaren nå en ny vurdering til grunn ved bruken av KML § 8.1 og forskriften til denne. Da vi mener dette er en ny fortolkning sammenlignet med hvordan praksis er, og også hvordan vi fortolker den nye forskriften, ønsker NTNU Vitenskapsmuseet en nærmere juridisk redegjørelse for dette svært viktige punkt som kun er kort omtalt [...]. (VM3)

Museet argumenterer videre med at museene fortsatt bør ha ansvar for tiltakene som skal gjennomføres:

[...] både for å sikre entydige ansvarsforhold, konsistente dokumentasjonsstandarder og bærekraftige innsamlingspraksiser. Det samme gjelder ansvaret som landsdelsmuseene har for å sikre at forsknings- og kunnskapsperspektivet som ligger til grunn for KML ivaretas på best mulig måte gjennom museenes myndighet til å granske kulturminner etter KML § 11, første ledd, bokstav b. (VM3)

De viser videre til Riksantikvarens vedlagte forslag til retningslinjer for tillatelse til metallsøk, og ser ikke grunn til å vektlegge dokumentet, siden det er under arbeid. Avslutningsvis ser ikke NTNU Vitenskapsmuseet grunn til å komme med en ny tilrådning, men ber om en klarere juridisk redegjørelse i saken (VM3).

Riksantikvaren fatter vedtak den 7.7.2020, og gir de to detektoristene en tidsbegrenset tillatelse til inngrep i de syv omsøkte lokalitetene (RA4). Tillatelsen ble gitt med vilkår om å sikre dokumentasjon i form av bruk av sporlogg og GPS, samt rapportering innenfor en gitt tidsfrist.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

I begrunnelsen for vedtaket vektlegger Riksantikvaren fylkeskommunens vurdering av kulturminnene som sterkt truet av jordbruk. De tillegger også fylkeskommunens gode erfaring med detektoristene stor vekt. Videre bemerker Riksantikvaren de prinsipielle merknadene fra NTNU Vitenskapsmuseet, og henviser til et brev adressert til Kulturhistorisk museum og NTNU Vitenskapsmuseet 18.5.2020⁶¹ (Riksantikvaren, 2020, 18. mai; vedlegg 3):

I brevet skriv Riksantikvaren mellom anna at vi er godt kjent med musea sine utfordringar knytt til kapasitet og økonomi når det gjeld funn frå private metallsøklarar. Riksantikvaren meiner likevel at den samla arbeidsmengda med gjenstandsfunn truleg kan bli mindre heller enn større når søkinga blir gjort kontrollert og med tydelege og klare vilkår. Mange funn levert samla frå ein lokalitet, med klare og tydelege funnopplysningar, vil kunne føre til mindre arbeid enn om same funnmengd kjem fordelt på fleire hendingar, stader og finnarar, med meir sprikande og ofte mangelfulle funnopplysningar. (RA4)

Det er per 25.5.2022 ikke innlemmet funn i gjenstandsbasen som har kommet frem i forbindelse med at tillatelsen ble gitt.⁶²

6.3.3 Tingenes tilstand: Metallsøk på automatisk fredete kulturminner

Både Sunndalsaken og Storhovsaken har aktualisert reelle problemstillinger knyttet til vilkårene for å gi privatpersoner tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner i pløyelaget. Et interessant aspekt som blir synlig i lys av Sunndalsaken, er at NTNU Vitenskapsmuseet holder seg til samme argumentasjon både i 2016 og 2019, mens Riksantikvarens argumentasjon i dispensasjonsspørsmålet endrer seg i samme tidsrom. Da Riksantikvaren ikke innvilget dispensasjon i 2016, var det begrunnet i for mange uavklarte forhold knyttet til vilkårene for dispensasjon. Da det ble gitt tillatelse til videre metallsøk i 2020, ble det vektlagt at lokalitetene var sterkt truet på grunn av jordbruksaktiviteter, og at fylkeskommunen hadde god erfaring med detektoristene som sto bak søknaden. NTNU Vitenskapsmuseets hovedargumentasjon var knyttet til manglende ressurser, fare for skade

---

⁶¹ Brevet er også omtalt i Artikkel 2.

⁶² I en samtale med en av detektoristene den 25.5.2022 kom det fram at det ikke hadde blitt gjennomført særlig omfattende søk på lokalitetene det ble gitt tillatelse på – kun til sammen omkring 45 minutter. Dette grunnet blant annet i mangel på motivasjon etter mange års saksgang, i tillegg til bekymring for å gjøre feil med hensyn til vilkårene som ble stilt i forbindelse med tillatelsen. Detektoristen har godkjent ordlyden som jeg gjengir her.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

på underliggende strukturer, samt forholdet mellom dispensasjon og kulturminnelovens §§ 8 og 11.

Når det gjelder spørsmålet om *rette myndighet* etter § 11, spesifiserte Riksantikvaren allerede i utkastet til retningslinjer at dispensasjoner kan innvilges etter kulturminnelovens § 8, dermed altså som *tiltak* på linje med andre typer inngrep som kan berøre automatisk fredete kulturminner (Riksantikvaren, 2016, 16. august; vedlegg 1). Med dette blir detektoristen *tiltakshaver*, og dispensasjon kan gis både med og uten vilkår om arkeologisk granskning. I forbindelse med vedtaket på Storhov i 2017, ble det stilt vilkår om arkeologisk granskning. Det ble også spesifisert at tiltakshaver normalt dekker slike utgifter:

Tiltakshaver (søker) skal normalt dekke alle utgifter knyttet til særskilt granskning av automatisk fredete kulturminner satt som vilkår for dispensasjon i medhold av kulturminneloven § 8 første ledd. Ettersom vi ønsker å benytte området som en «casestudy», vil Riksantikvaren dekke Kulturhistorisk museums kostnader ved bistand og funnmottak i våren 2018. (Riksantikvaren, 2017, 17. november)

Utfordringen er at det ikke nødvendigvis må stilles vilkår om arkeologisk granskning, og det ble ikke stilt vilkår i Sunndalsaken. Riksantikvaren spesifiserer dette selv i sitt brev til Kulturhistorisk museum og NTNU Vitenskapsmuseet i etterkant av dispensasjonssakene:

Privat metallsøking (med påfølgende graving) på et kjent automatisk fredet kulturminne kan etter Riksantikvarens vurdering ikke anses som hverken søk etter eller registrering av automatisk fredete kulturminner, og reguleres derfor ikke av kulturminneloven § 11 a. Denne typen aktivitet må derimot anses som et tiltak som krever tillatelse etter kulturminneloven § 8 første ledd, da aktiviteten medfører inngrep i det aktuelle kulturminnet. Slik tillatelse kan gis den som søker, både med og uten vilkår – som i alle andre dispensasjonssøknader. [...] Dersom det ikke stilles vilkår om arkeologiske granskinger, er ikke bestemmelsen i kulturminneloven § 11 b aktuell. (Riksantikvaren, 2020, 18. mai)

Dette skaper uklare betingelser for dekning av utgifter som oppstår som følge av tiltaket. Det arkeologiske museumsmøtet (DAM) sendte en felles uttalelse til Riksantikvaren 21.10.2020 (Det arkeologiske museumsmøtet, 2020, 21. oktober).⁶³ Brevet problematiserer juridiske og økonomiske konsekvenser av Riksantikvarens vurderinger i sakene på Storhov

---

⁶³ Det arkeologiske museumsmøtet (DAM) er et samarbeidsorgan med representanter fra de fem universitetsmuseene som blant annet har som formål å gi museene større slagkraft innenfor sitt virkefelt.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

og i Sunndal. De trekker spesielt frem Riksantikvarens grensedragning mellom § 8 og § 11b som bare delvis klargjørende, og problematiserer mangelen på vilkår knyttet til finansiering av videre metallsøk når det regnes som tiltak uten vilkår om granskning. I tillegg poengteres det hvordan slike tiltak løsrives fra kunnskapsutvikling og forskningsvirksomhet:

Utfordringen med Riksantikvarens foreløpige vurderinger er at en ikke legger noen insentiver eller forutsetninger til grunn som bidrar til systematisk og konstruktivt samarbeid mellom involverte myndigheter og metallsøkere. Det ligger som nevnt ingen forpliktelse til å sørge for tilstrekkelig finansiering av dokumentasjon og bevaring av materialet, og det ligger heller ingen forutsetninger knyttet til kunnskapsutvikling, faglige problemstillinger og kalibrering opp mot pågående forskningsvirksomhet. (Det arkeologiske museumsmøtet, 2020, 21. oktober, s. 4)

I eposten til NTNU Vitenskapsmuseet i 2019-saken, fremhevet Riksantikvaren (2019, 20. august) de faglige og ressursmessige fordelene ved å tillate metallsøk på automatisk fredete kulturminner. De uttaler at man ved å stille strenge vilkår for metallsøking kan få bedre kvalitet på forskningsdata (Riksantikvaren, 2019, 20. august; se sitat RA3, kapittel 6.3.2). Riksantikvaren har med dette utvidet sin opprinnelige målsetning fra problematiseringsfasen fra *forsvarlig bruk av metallsøker i forhold til kulturminner* til å også gjelde forhold knyttet til datakvalitet og kunnskapsproduksjon; pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale.

Brevet fra DAM indikerer et misforhold mellom Riksantikvarens og universitetsmuseenes forståelse av «kvalitet på forskningsdata». I tillatelsen som gis detektoristene fra Sunndal, inkluderer vilkårene en tidsbestemt tillatelse på ett år som gjelder påvisning og eventuell fjerning av gjenstander fra pløyelaget. Det skal også brukes sporlogg, funnene skal måles inn, og det skal skrives rapport med funnliste som skal oversendes Møre og Romsdal fylkeskommune (Riksantikvaren, 2020, 20. juli). Riksantikvarens vilkår er dermed begrenset til detektoristens dokumentasjon i felt, uten at det gis føringer for problemstillinger og metodisk tilnærming i forkant av undersøkelsen, rapporttekstens innhold, eller hva som skal skje videre etter at dokumentasjonen er overlevert fylkeskommunen. DAMs forståelse av kvalitet på forskningsdata er derimot knyttet til systematisk innsamlingspraksis og forutsetningene for pløyelagsfunnenes forhold til faglige problemstillinger og kunnskapsutvikling. DAM tolker det dithen at når Riksantikvaren legger til grunn at metallsøking ikke kan oppfattes som granskning, må et slikt tiltak forstås som en innsamling av løse kulturminner. Derfor må det være museenes ansvar å forvalte

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

hvordan innsamlingen skal foregå (Det arkeologiske museumsmøtet, 2020, 21. oktober, s. 3).⁶⁴

I oversettelsesprosessen fram mot pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner har det kommet føringer for både fylkeskommunenes og detektoristenes roller. Detektoristenes rolle har blitt tydeliggjort og stabilisert gjennom iverksettelsen av retningslinjene (Riksantikvaren, 2017, 2019). Når det gjelder fylkeskommunene, har Riksantikvaren ved flere anledninger kommet med føringer om hvordan funnsteder skal vurderes med hensyn til vernestatus, for eksempel gjennom brevet til forvaltningsinstitusjonene som spesifiserer at «I tilfeller der flere funn og/eller andre opplysninger, tilsier at funnstedet for eksempel representerer [...] [ulike kulturminnetyper], skal dette registreres i Askeladden som en automatisk fredet lokalitet» (Riksantikvaren, 2019, 6. mars). Riksantikvaren (2020, 9. oktober) har i sin siste uttalelse tydeliggjort vurderingskriteriene ytterligere:

Mange av disse automatisk fredete kulturminnene etterlater ikke nødvendigvis fysiske spor i form av strukturer under pløyelaget. [...] Gjenstandsfunnene er i slike tilfeller de eneste sporene til kunnskap om den forhistoriske aktiviteten på stedet. Riksantikvaren fastholder at slike områder med løse kulturminner som har tids- eller typemessig tilknytning til hverandre, skal registreres som automatisk fredete. [...] Riksantikvaren mener også at ett enkelt funn av et løst kulturminne fra før 1537[...], skal markeres som «Uavklart» i Askeladden, **dersom det er en mulighet for at funnet kan representere et automatisk fredet kulturminne**. En faglig vurdering av dette skal gjøres av fylkeskommunen eller Sametinget i hvert enkelt tilfelle. [min utheving] (Riksantikvaren, 2020, 9. oktober, s. 4)

Disse strenge vurderingskriteriene, kombinert med en praksis der detektorister kan søke om dispensasjon som tiltakshavere, bidrar til å stabilisere pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner.

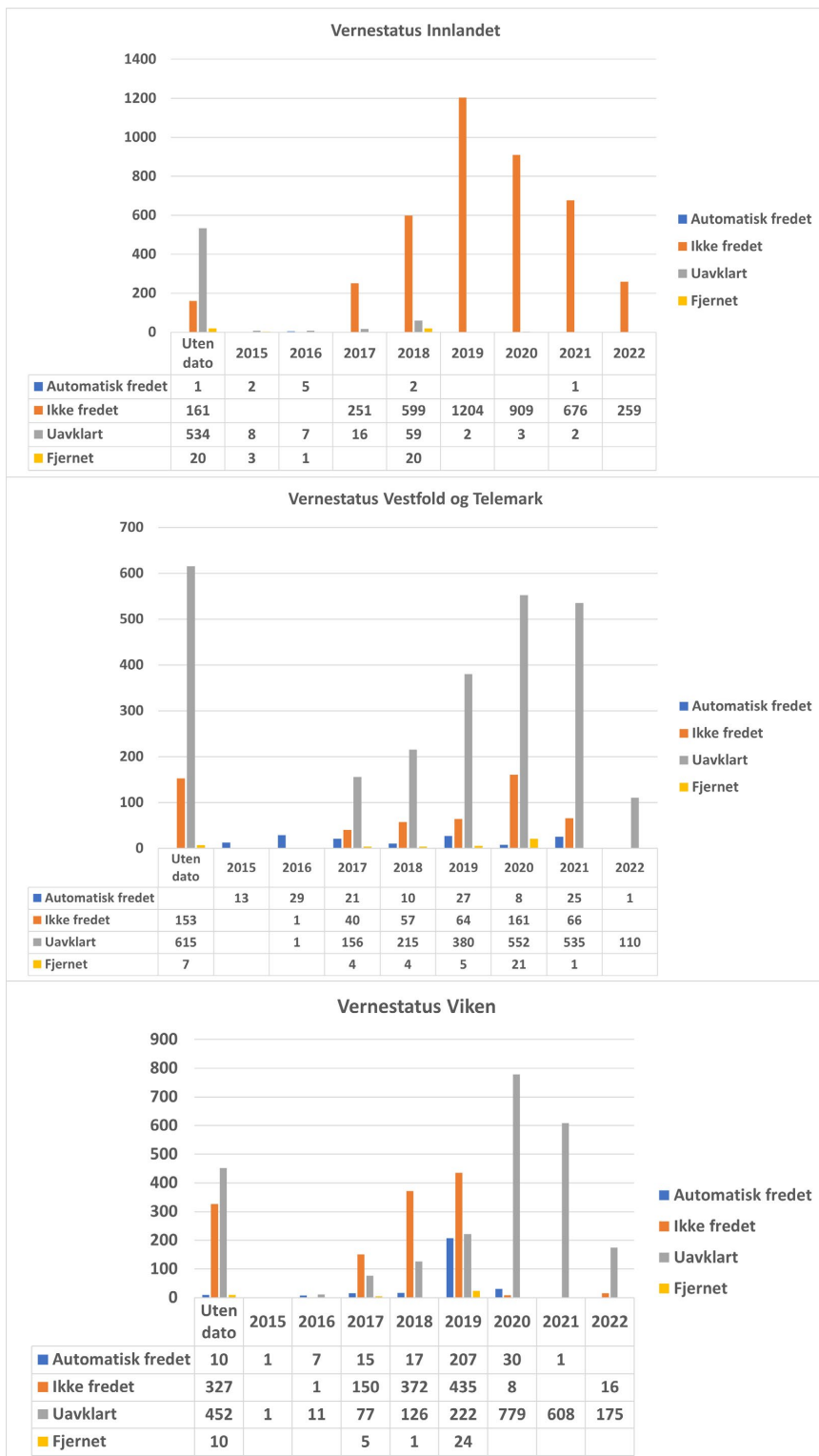
Det virker allikevel ikke som at alle fylkeskommuner har fulgt opp Riksantikvarens vurderingskriterier. Figur 24 illustrerer vernestatus i de tre fylkeskommunene med flest lokaliteter registrert ved metalløk: Innlandet, Viken og Vestfold og Telemark. Innlandet

---

⁶⁴ Det foreligger per 26.6.2022 ikke et skriftlig svar på henvendelsen fra DAM.

6. Pløvelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 24: Vernestatus fra 2015 til 20.6.2022 i de tre fylkene med flest lokaliteter med «registreringsmetode: metallsøk».

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

har praktisert *ikke fredet* over tid, og har fortsatt å gjøre det i etterkant av Riksantikvarens føringer. Vestfold og Telemark praktiserer normalt *uavklart*, men noen ganger *ikke fredet*. I Viken ser praksis ut til å ha endret seg etter 2019, fra normalt å praktisere *ikke fredet* til normalt å praktisere *uavklart*. Sistnevnte sammenfaller i tid med Riksantikvarens føringer.

Hvorfor velger noen fylkeskommuner ikke å vurdere pløyelagslokaliteter som *automatisk fredet* og *uavklart* når det foreligger føringer om dette? En pekepinn finnes i høringsuttalelsene fra 2016. Oppland fylkeskommune, som i dag inngår i Innlandet fylkeskommune, stilte da spørsmål ved den juridiske holdbarheten i å erkjenne automatisk fredete kulturminner på grunnlag av høyt potensial for slike (artikkel 2, s. 145):

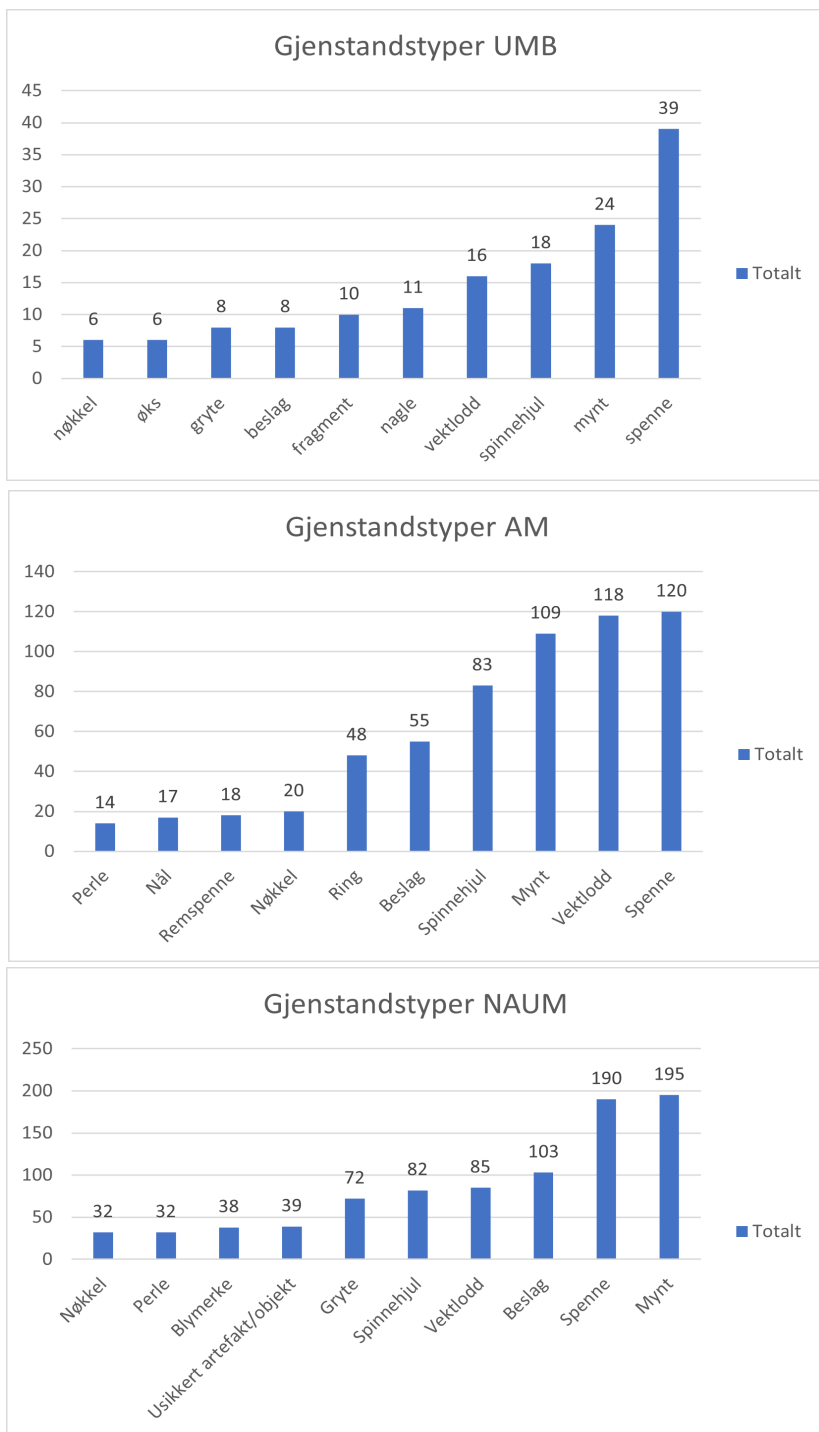
Etter vårt syn bør en slik fredning imidlertid være ledsaget av en plan for videre, arkeologisk styrt avspøkning av lokaliteten. Å stoppe søk og overlate gjenstandene til pløgen er en meget dårlig løsning, og i strid med kulturminnelovens formålsparagraf. (Oppland fylkeskommune, 2016, 29. september)

Med utgangspunkt i erfaringer fra Danmark, der gjenstander i mange tilfeller havner i pløyelaget som følge av redeponering, er det grunnlag for å så tvil om holdbarheten i Riksantikvarens føringer (Christiansen, 2017, s. 177; artikkel 1, s. 73). Case-studien på Storhov, som skulle bidra til å styrke kunnskapsgrunnlaget rundt håndtering av dispensasjon for ytterligere metallsøk resulterte i en lignende erfaring:

På metallrike lokaliteter med funn fra jernalder og middelalder av smykker, redskaper og småsaker som folk har båret i belter og punger, **er systematisk detektorsøk en egnet metode for å finne frem til gjødslet åkermark.** [...] Utfordringen for forvaltningen og utforskningen av metallrike lokaliteter er å sortere ulike deposisjonelle prosesser fra hverandre, slik at man kan sette inn velbegrunnede og hensiktsmessige vernetiltak og forskningsfremstøt [...] Dersom lokaliteten har en funnspredning som på Storhov, [...], **mener vi det er gode sjanser for at de fleste har kommet dit ved gjødsling og arbeid på åkeren** [min utheving]. (Sand-Eriksen et al., 2020, s. 92)

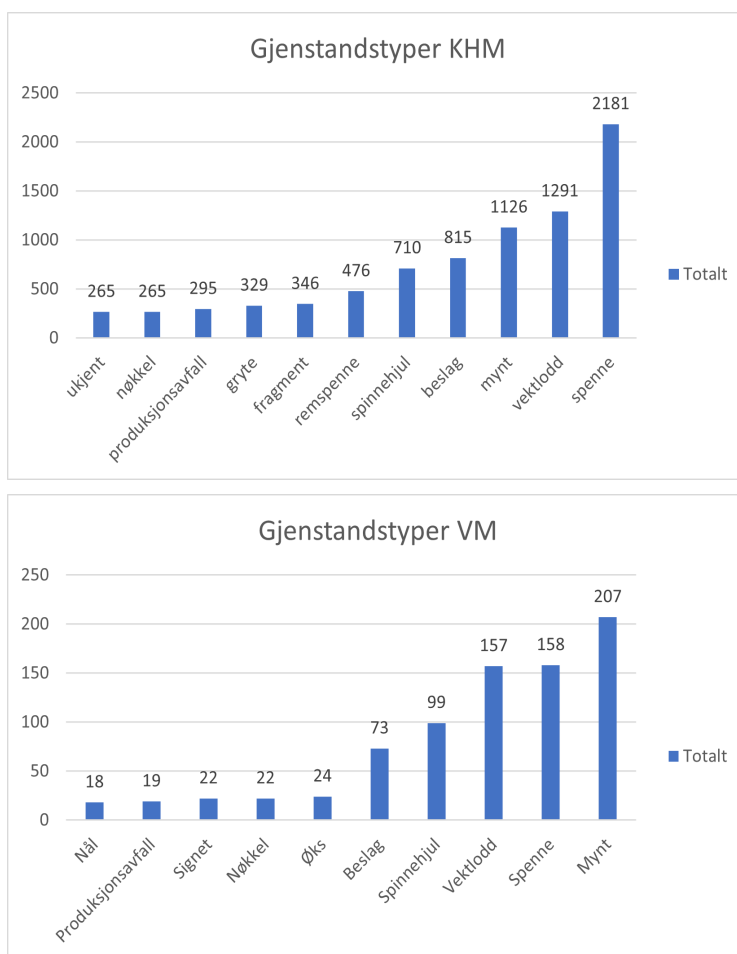
Selv om Riksantikvaren (2020, 9. oktober) spesifiserer at automatisk fredete kulturminner også omfatter aktiviteter som ikke har etterlatt spor i bakken, men kan erkjennes på grunnlag av gjenstandsfunn alene, skaper resultatene fra case-studien på Storhov et tankekors i møte med denne vernestrategien. Ser man konklusjonen til Sand-Eriksen et al. (2020) i relasjon til gjenstander som typisk framkommer ved metallsøking, gir disse et inntrykk

6. Pløvelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 25: Topp ti gjenstandstyper registrert i gjenstandsbasene til Universitetsmuseet i Bergen, Arkeologisk museum og Norges arktiske universitetsmuseum 27.09.2021.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 26: Topp ti gjenstandstyper registrert i gjenstandsbasene til Kulturhistorisk museum og NTNU Vitenskapsmuseet 27.09.2021.

av at det nettopp er *småsaker* som utgjør hovedtyngden av materialet innlemmet i gjenstandsdatabasene. I samtlige gjenstandsdatabaser er både spenner, mynter, vektlodd og spinneshjul blant gjenstandstypene det er innlevert flest av (figur 25; figur 26). Man står i ytterste konsekvens i fare for å båndlegge områder der det i realiteten aldri har foregått aktivitet, men der gjenstander har funnet veien til pløyelaget som følge av jordbruk.

For å vende tilbake til *oversettelsesprosessen*, kan *pløyelagsfunn som diskursivt objekt* forstås å befinne seg et sted mellom *interessering* og *innrullering*. Innrullingsstadiet er det stadiet i oversettelsesprosessen der det etableres virkelighetsdefinisjoner, samtidig som aktørenes roller stabiliseres. Pløyelagsfunn har beveget seg nærmere en tilstand som

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

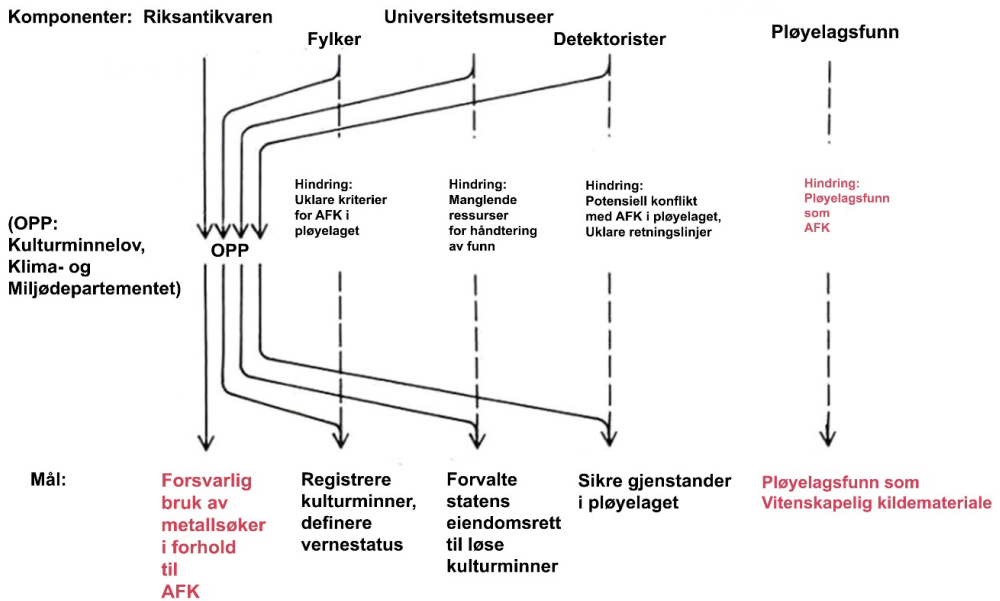
automatisk fredete kulturminner. Tilstanden er imidlertid ikke stabil, ettersom flere aktører ikke godtar denne forståelsen. På nåværende tidspunkt er universitetsmuseenes rolle overfor privat metallsøking begrenset til å være mottaker av funn og rådgivende instans i eventuelle dispensasjonssaker. Riksantikvaren veier opp dispensasjonsspørsmålet med faglig kontroll og bedre dokumentasjon. Spørsmålet om hvilke lokaliteter som velges ut for denne typen dispensasjonssøknader er overlatt til detektoristene og fylkeskommunene. Overfor OPP har universitetsmuseenes hindring vært manglende kapasitet og ressurser for å håndtere funn fra privat metallsøking. Dette er fremdeles en hindring. NTNU Vitenskapsmuseet adresserer dette i forbindelse med Sunndalsaken som et argument for å ikke tillate metallsøk på automatisk fredete kulturminner, uten at det fra Riksantikvarens side legges frem forslag til hvordan de ressursmessige utfordringene kan løses. Riksantikvaren argumenterer i stedet med at arbeidsmengden trolig blir mindre enn når mange detektorister søker på mange forskjellige steder. Denne antakelsen kan stemme i en virkelighet der man oppnår full forvaltningsmessig kontroll gjennom å praktisere automatisk fredning på alle lokaliteter med *mulighet for* slike. Det fordrer at alle fylkeskommuner som hovedregel registrerer funnsteder i pløyelaget som automatisk fredete, og i tillegg endrer vernestatus på allerede eksisterende lokaliteter. I november 2022 gjør de ikke det.

6.4 Pløyelagsfunn inn i fremtiden

Jeg har hittil diskutert nåtidige prosesser i norsk praksis overfor privat metallsøking og pløyelagsfunn. Norsk praksis påvirker både antall funn per lokalitet og funnenes geografiske spredning. I tillegg påvirker norsk praksis hva som dokumenteres av detektoristene og hvilken informasjon som ender opp i gjenstandsdatabasene. Dette delkapittelet kan leses som en forlengelse av diskusjonen i artikkel 4 om hva disse forutsetningene *gjør* med pløyelagsfunn, og hvordan disse formative prosessene utgjør virtuelle elementer i *pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale* (se også kapittel 3.2.2.1).

Automatisk fredete kulturminner i pløyelaget utgjør et vernepolitisk paradoks. Pløyelagets natur er dynamisk, og gjenstander som finner veien dit er i stadig bevegelse. Pløyelagsfunn skal vernes for nåtid og fremtid som vitenskapelig kildemateriale. Samtidig føres det en

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 27: Prosessene i norsk praksis overfor privat metallsøking når pløyelagsfunn har kommet nærmere en tilstand som automatisk fredete kulturminner. Basert på Callon (1984).

praksis der hypotetiske helheter i pløyelaget skal vernes *in situ* til tross for at videre drift i «marken over» er tillatt. Forvaltningsdiskusjonene om pløyelagsfunn og privat metallsøking synliggjør at dagens lovverk ikke er rustet til å håndtere kulturminner i pløyelaget. Måten slike kulturminner vernes på begrunnes i en antakelse om eksistensen av en funnsammenheng, på bekostning av løse kulturminner. Siden både automatisk fredete og løse kulturminner skal ivaretas som vitenskapelig kildemateriale, er det nærliggende å stille spørsmål ved hva slags vitenskapelig kildemateriale som vernes innenfor rammene av norsk praksis. Dette er kjernen i denne avhandlingens hovedproblemstilling: Hva *gjør* norsk praksis med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale?

Premisset for den videre diskusjonen er at forvaltningen av pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner er en hindring som bidrar til stratifisering, en sterk form for koding, av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Figur 27 er en omarbeidet versjon av figur 21, der jeg har lagt til komponenten *pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale*. Komponenten gjenspeiler forskerens møte med pløyelagsfunn.

Det gjenstander i pløyelaget representerer er en gjenganger i Riksantikvarens uttalelser om pløyelagsfunnenes kildeverdi. I *retningslinjer for fastsettelse av finnerlønn* nevnes ikke

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

pløyelaget eller dyrka mark spesifikt, men med hensyn til vurdering av gjenstandenes *kulturhistoriske verdi* uttales følgende:

En gjenstand med sikker og urørt kontekst vil normalt sett ha høyere kulturhistorisk verdi enn funn uten sikker kontekst. [...] De fleste løse kulturminner er opprinnelig en del av en arkeologisk kontekst, ofte omtalt som en funnsammenheng og god dokumentasjon av denne sammenheng kan være vel så viktig som selve gjenstanden. (Riksantikvaren, 2019)

Funn fra et omrotet pløyelag vil sjelden kunne tilskrives «sikker kontekst» i form av en intakt funnsammenheng. Gir dette pløyelagsfunn lavere kulturhistorisk verdi enn andre løse kulturminner? I et fortidsperspektiv er det ikke mulig å argumentere for at gjenstander som har havnet i pløyelaget hadde lavere verdi i sin samtid. Den eventuelt lavere kulturhistoriske verdien oppstår dermed i relasjon mellom pløyelagsfunn, norsk praksis og arkeologifaget.

Et sentralt poeng i artikkel 4 er at potensialet for ny kunnskap henger sammen med spørsmålene vi som forskere stiller om dem. En kontekstfokuseret tilnærming vil begrense pløyelagsfunnenes kildeverdi, ved at det eksplisitt stilles spørsmål med *hva gjenstander representerer*. Forvaltningen av pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner på svakt empirisk grunnlag vil i tillegg kunne begrense muligheten for å vurdere hva slags aktiviteter pløyelagsfunn kan ha inngått i, og om det i det hele tatt eksisterer sammenheng mellom pløyelagsfunn og påvisbare aktiviteter på en lokalitet. Hvis mange automatisk fredete kulturminner rutinemessig erkjennes på tynt grunnlag, vil det følgelig begrense kunnskapen om kulturminnetypen og dermed også vår evne til å vurdere hensiktsmessig vernepraksis. Dette fordi erkjennelsen av automatisk fredete kulturminner innebærer forbud mot videre inngrep uten dispensasjon.

6.4.1 Det vitenskapelige kildematerialet

Hva er pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale, hva består materialet av, og hvilket potensial har dette materialet for fremtidig arkeologisk kunnskapsproduksjon? Det generelle nasjonale bildet av denne typen kildemateriale som fremtrer av resultatene i denne avhandlingen er som følger:

- De vanligste gjenstandskategoriene består i hovedsak av mynter, spenner, vektlodd, spinnehjul, beslag og fragmenter (figur 25 og figur 26).

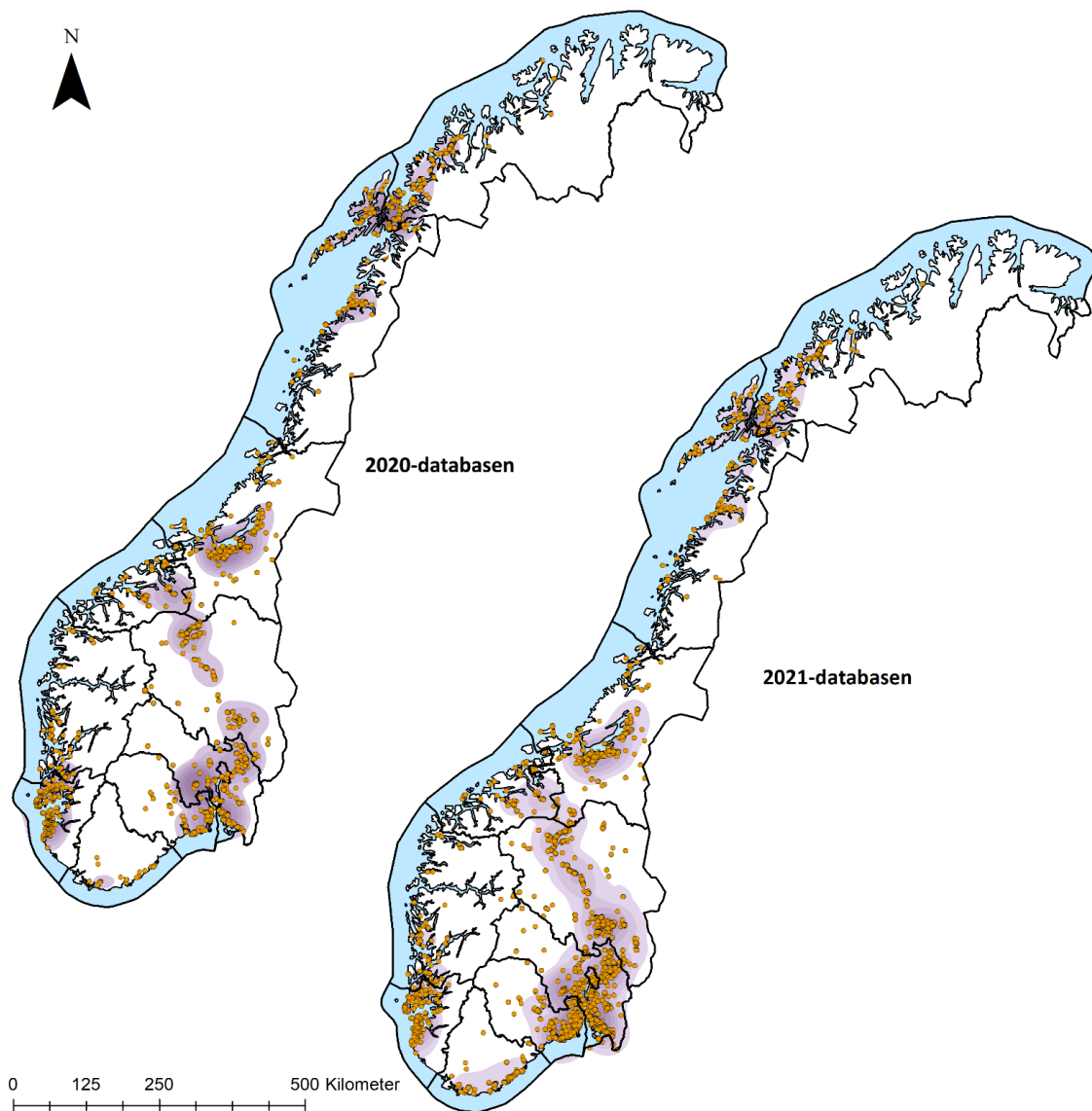

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

- Det er vanskelig å vurdere aldersspennet til pløyelagsfunn kvantitativt uten å studere enkeltgjenstander, fordi det i hovedsak brukes mange og brede periodekategorier i gjenstandsdatabasene (kapittel 4; artikkel 3).
- Hovedvekten av funn kommer fra sentrale jordbruksstrøk på Østlandet, spesielt fylkene Innlandet, Viken og Vestfold og Telemark (kapittel 4; artikkel 3).
- Den største funntettheten finnes i områder med spesielt produktive detektorister, spesielt i fylkene nevnt over, i tillegg til Rogaland og en konsentrasjon i nordre Nordland/Troms (artikkel 3).
- Få funn i forvaltningsdistriktet til Universitetsmuseet i Bergen kan delvis begrunnes i mangel på spesielt produktive detektorister (artikkel 3).
- Det er generelt få funn i utkanten av universitetsmuseenes forvaltningsdistrikter (artikkel 3).
- Det er flere funn per lokalitet i fylkeskommuner der pløyelagsfunn registreres som *ikke fredet* (kapittel 4.4.4, 6.2 og 6.3).
- De geografiske tyngdepunktene i materialet er forsterket i perioden 24.1.2020-27.9.2021 (figur 28, se neste side).

Til forskjell fra kildemateriale som samles inn ved arkeologiske undersøkelser, er pløyelagsfunn fra privat metallsøking kommet for dagen uavhengig av forskningsstrategiske målsetninger og faglige problemstillinger. Tilkomstbetingelsene for pløyelagsfunn muliggjøres av detektorister, juridiske rammer og retningslinjer, samt måten forvaltningsaktørene utfører sine oppgaver på. Når jeg har lagt som premiss at forvaltningen av pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner er til hinder for pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale, peker jeg først og fremst på kunnskapspotensial på lokalitetsnivå. *Pløyelagslokalitetene* er de forvaltningsskapte funnsammenhengene som er relatert til pløyelagsfunn gjennom et lokalitetsnummer. Hindringen viser til det empiriske grunnlaget for videre kunnskapsutvikling på lokalitetsnivå, som også har blitt påpekt av Maixner (2015a). Fra et forskningsperspektiv fremstår uavklarte og automatisk fredete pløyelagslokaliteter nærmest som en arkeologisk Schrödingers katt: *Schrödingers funnsammenheng* eksisterer og eksisterer ikke på samme tid. Det er gjenstander i bevegelse som er bakgrunnen for konstruksjonen av denne kulturminnetypen.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 28: Geografisk distribusjon av gjenstander i januar 2020 og september 2021. De geografiske tyngdepunktene er forsterket i dette tidsrommet. Som beskrevet i kapittel 4.4.2.2 er tyngdepunktene i Innlandet, Viken og Vestfold og Telemark i realiteten mye sterkere, ettersom mange gjenstander mangler koordinatinformasjon i disse områdene (se Figur 6). Se vedlegg 5 for en forstørret utgave av kartene.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Praksisen ved å «låse» lokaliteter med få funn som statiske enheter *før* det er mulig å si noe om gjenstandenes opphav, innskrenker muligheten for å tolke hva som kan ha foregått på flertallet av lokalitetene. Derfor påvirkes også den vitenskapelige kildeverdien på lokalitetsnivå.⁶⁵

Å fastslå lokaliteters funksjon på bakgrunn av tilstedeværelsen av spesifikke gjenstandstyper vil kunne bidra til å strukturere mulighetsrommet for hvordan lokalitetene forstås i forbindelse med framtidig kunnskapsproduksjon. I forbindelse med Møre og Romsdal fylkeskommunes prosjekt i Sunndal i 2017, ble det gjort funksjonsanalyser på bakgrunn av gjenstandskategoriene på de ulike lokalitetene for å vurdere hvilken type lokaliteter det kunne være snakk om:

For øvrig synes flere gjenstandsfunn på Hol, som flere irske beslag, et fragment av en skålspenne og andre draktspenner på Hol, å representere et hittil ukjent gravfelt [...]. Torske har flest gjenstandsfunn som kan indikere handel og produksjon i vikingtid-middelalder. Dette gjelder særlig flere vektlodd, hakkemetall, smelteklumper, samt tyske og arabiske myntklipp. (Dahle et al., 2019, s. 91)

Figur 29 viser pløyelagsfunnene fra Hol og Torske. Gjenstandsmaterialet gjenspeiler det nasjonale funnbildet generelt, med vektlodd, spinnehjul, spennefragmenter og myntfragmenter (figur 25 og figur 26). Lokaliteten på Hol ble tolket som et gravfelt på grunnlag av flere faktorer, inkludert forekomster av draktspenner og beliggenhet i landskapet. Analysen er imidlertid gjort på grunnlag av svært få gjenstander (figur 29). Jeg vil her rette oppmerksomheten mot «gjenstandsfunn som kan indikere handel og produksjon», typisk vektlodd, «hakkemetall» og mynter. Ser man på den generelle spredningen av denne typen gjenstander i et regionalt og nasjonalt perspektiv, dukker det opp svært mange mulige lokaliteter som kan indikere «handel og produksjon». Figur 30 viser spredningen av disse gjenstandstypene i det indre Trondheimsfjordsområdet, som representerer de kommunene med flest funn fremkommet ved metallsøking i NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt. Hvis forekomster av disse gjenstandstypene alltid skal betraktes som handelsindikerende, fremtrer det svært mange slike lokaliteter i dette området. Ser man i tillegg på den nasjonale utbredelsen av mynter og vektlodd, antyder dette et potensielt høyt antall lokaliteter som vil kunne indikere «handel».

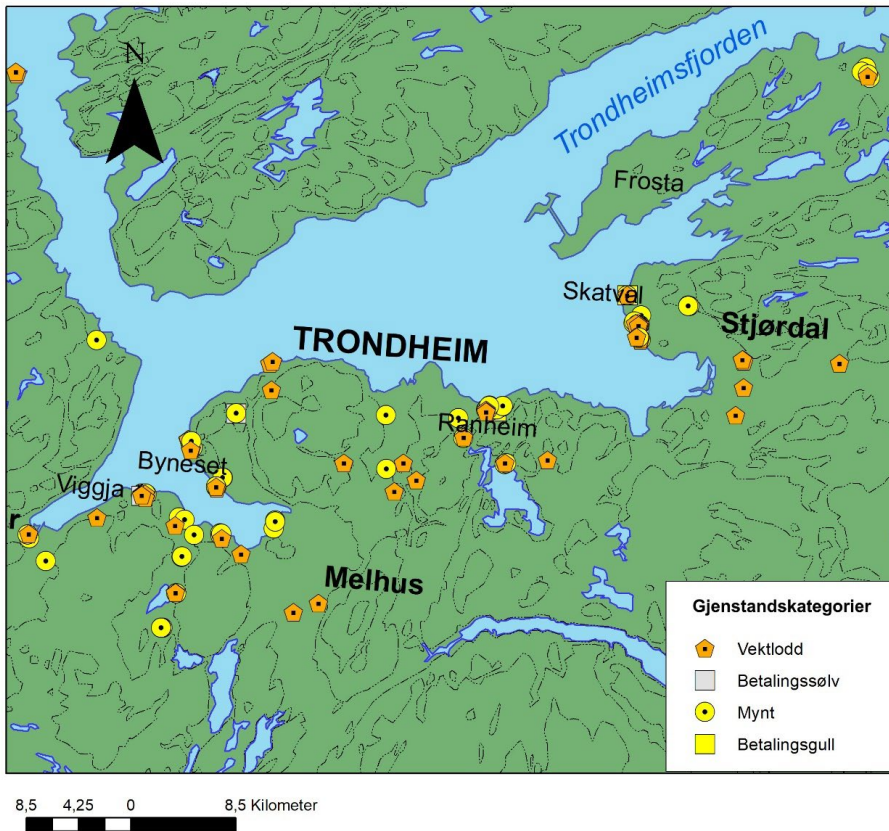
⁶⁵ Se for eksempel diskusjonen i Artikkel 2, s. 145, som omhandler funnene fra Røkke øvre og Skjærvold i Stjørdal kommune.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

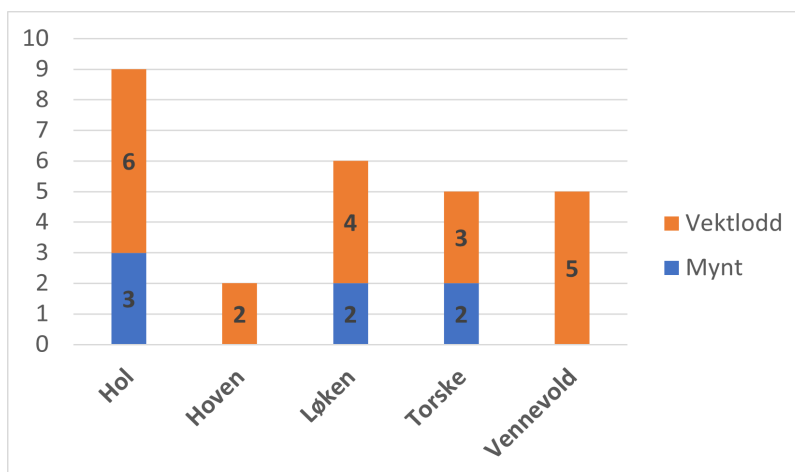
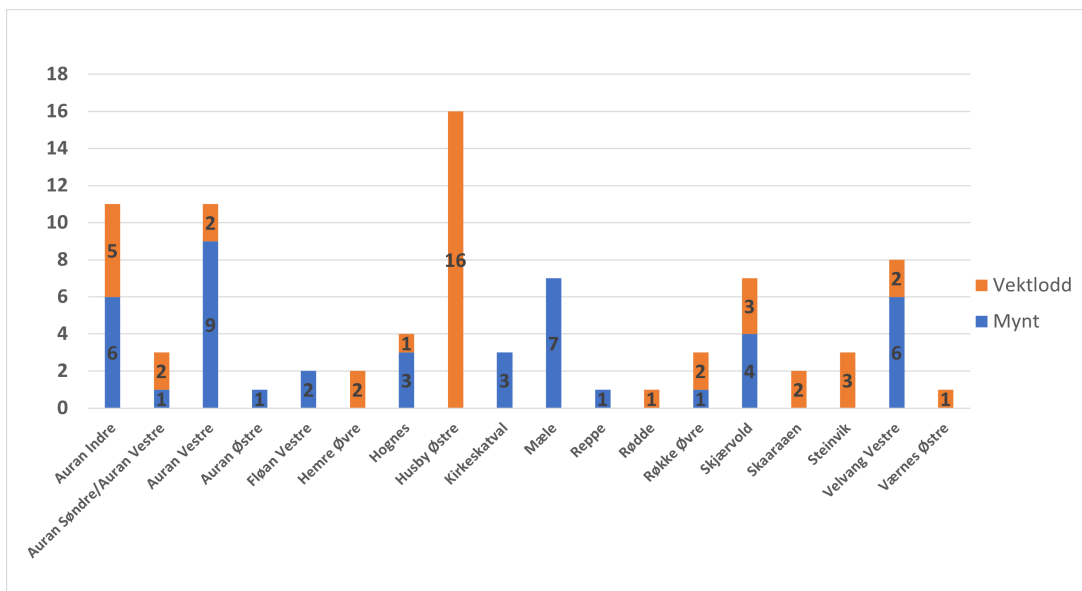
Figur 29: Pløyelagsfunn fra Hol (øverst) og Torske (nederst) i Sunndal.

6. Pløvelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 30: Gjenstandstyper som kan indikere handel i indre del av Trondheimsfjorden, i kommunene som topper statistikken over funn fra NTNU Vitenskapsmuseets forvaltningsdistrikt: Stjørdal, Trondheim og Skaun. Laget med utgangspunkt i data nedlastet 24.1.2020. Bakgrunnskart hentet fra www.geonorge.no.

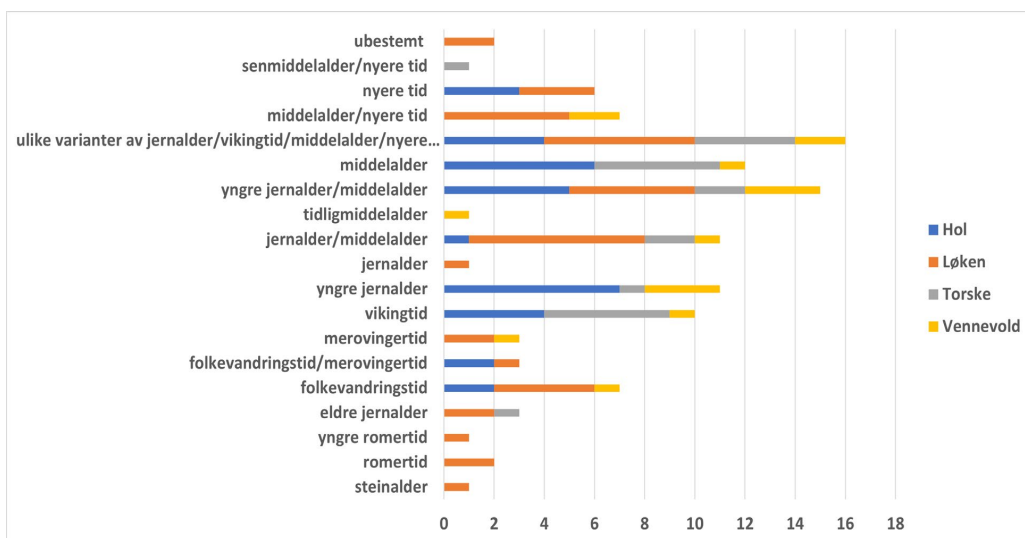
6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 31: Fordeling av vektlodd og mynter på gårder i Stjørdal (øverst, data fra gjenstandsdatatabasen 28.5.2022) og Sunndal (nederst, data fra gjenstandsdatatabasen 27.5.2022).

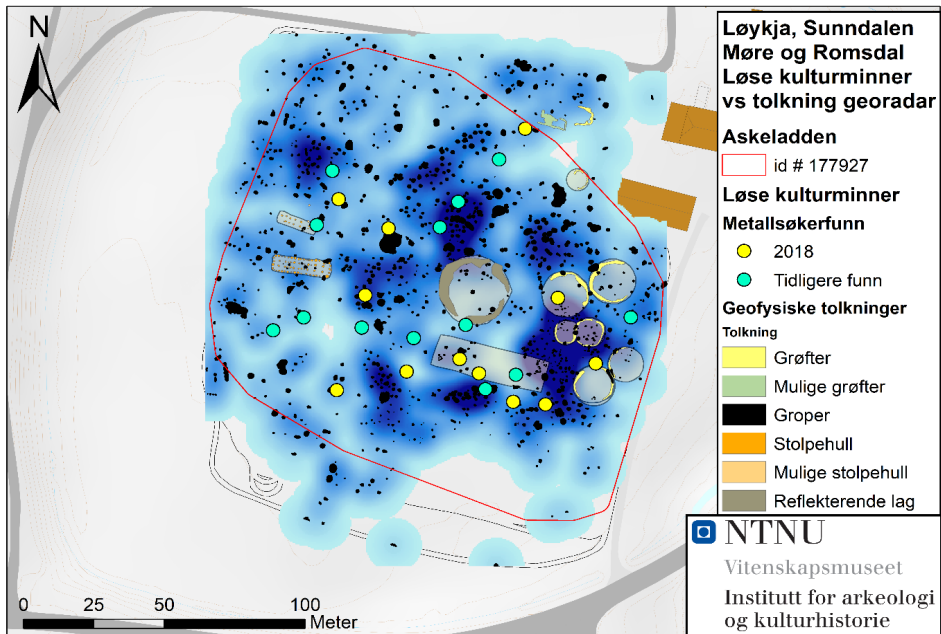
6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 31 illustrerer forekomsten av vektlodd og mynter i Sunndal- og Stjørdal kommune. Begge gjenstandstyper forekommer på sju Stjørdal-gårder og tre Sunndal-gårder. Det fremgår av figurene at antallet er forholdsvis lavt på gårdene der begge gjenstandskategorier er representert. Utfordringen med denne kvantitative fremstillingen, er at gjenstandene ikke kan dateres uten å undersøkes nærmere, ettersom periodekategoriene i gjenstandsbasene er mange og fordeler seg på brede tidsspenn. Figur 32 illustrerer periodekategorier brukt på samtlige funn fra gårdene Hol, Løykja, Torske og Vinnavoll i Sunndal. Gjenstandene på samtlige gårder fordeler seg over brede tidsspenn, men det kan pekes på noen forskjeller (Dahle et al., 2019). Gjenstandene på Hol og Vinnavoll fordeler seg over en bred periode fra folkevandringstid og fremover. På Torske ser aktivitetene ut til å starte i yngre jernalder/vikingtid. Løykja skiller seg ut fra de andre gårdene ved å ha det bredeste tidsspennet blant gjenstandene, inkludert flere gjenstander fra og med romertid og fremover (figur 32).

Figur 32: De ulike periodekategoriene brukt på funn fra de fire gårdene i Sunndal.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 33: Pløyelagsfunn, tolkninger av geofysiske anomalier og tetthetsanalyse av sistnevnte på lokaliteten som ble undersøkt på Løykja i 2018. Etter Fredriksen & Stamnes (2019). Illustrasjon: Arne Anderson Stamnes.

Figur 34: Pløyelagsfunn fremkommet ved privat metallsøking på Løykja, før fylkeskommunens og NTNU Vitenskapsmuseets undersøkelser.

6. Pløvelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 35: Funn fra Løykja etter Møre og Romsdal fylkeskommunes undersøkelse i 2017 og NTNU Vitenskapsmuseets sosiale søk i 2018.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Det var kun på Løykja at det under fylkeskommunens undersøkelse var mulig å påvise gjenstander *in situ*, og dermed en viss sammenheng mellom gjenstander og påvisbare strukturer (Dahle, 2019, s. 84, s. 92). ID 177927 på Løykja ble rangert som lokaliteten med både høyest kunnskapsverdi og trusselnivå. Dette var bakgrunnen for at det ble søkt midler til å gjennomføre videre undersøkelser for å sikre lokaliteten. Sikringsundersøkelsen med post 70-midler ble gjennomført ved hjelp av geofysiske undersøker og et ytterligere metallsøk i samarbeid mellom NTNU Vitenskapsmuseet og private detektorister (Fredriksen & Stamnes, 2019).⁶⁶ Undersøkelsen resulterte i at det ble påvist 1154 groper, åtte graver og to langhus, uten at det var mulig å avgrense lokaliteten (figur 33). I tillegg ble det gjort nye pløyelagsfunn ved det organiserte metallsøket, hvorav 14 ble innlemmet i NTNU Vitenskapsmuseets samlinger (T27881; se figur 34 for alle funn fra Løykja *før* undersøkelsene, figur 35 for alle funn fra Løykja *etter* undersøkelsene). Det var ikke mulig å påvise en direkte sammenheng mellom gjenstander og strukturer *in situ*.

Lokaliteten på Løykja er et eksempel på hva som skjer med pløyelagsfunn når slike lokaliteter blir gjenstand for videre undersøkelser. Som diskutert i artikkel 4 må konstellasjoner (assemblages) forstås som pågående ansamlingsprosesser. Riksantikvarens føringer tilsier at pløyelagsfunn skal kodes som mange små, statiske enheter, som automatisk fredete kulturminner. Forvaltningsinstitusjonenes vurderinger skaper nye territorialiseringsprosesser på utvalgte lokaliteter der flere komponenter, både aktører og teknologier, mobiliseres for å innhente mer data. Når det gjennomføres videre undersøkelser, utvides små statiske lokaliteter til større dynamiske enheter ved at det innhentes mer data og gjøres nye tolkninger gjennom mobilisering av flere (nye) komponenter. I tilfellet Løykja inkluderer disse komponentene blant annet geofysikk, feltarkeologer, feltrapport og fagfelleverderte artikler.⁶⁷ Når pløyelagsfunn på denne måten aktualiseres gjennom faglitteraturen, er potensialet større for at de også sirkulerer videre i fremtidig kunnskapsproduksjon, og dermed utvides videre. Dette skaper et misforhold i representativitet mellom store og forholdsvis godt dokumenterte lokaliteter som har blitt valgt ut for videre undersøkelser, og den store majoriteten av små statiske lokaliteter som ikke undersøkes videre. I denne sammenheng er det verdt å nevne lokaliteter der det gis

---

⁶⁶ Tildelt fra Riksantikvaren over statsbudsjettet 2017 kap. 1429 post 70 (Fredriksen & Stamnes, 2019, s. 16).

⁶⁷ Løykja inngår for eksempel i diskusjonen i Artikkel 1 i denne avhandlingen, og har blitt presentert på faglige seminarer ved flere anledninger, f.eks. under CAA Norge i oktober 2019.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

tillatelse til videre metallsøk, som Storhov i Elverum, som på lignende måte utvides gjennom flere funn og ny dokumentasjon.

6.4.2 Forbehold på tvers av landegrenser

Kulturminnelovens (1978) definisjon av løse kulturminner gjennom § 12 fører med seg fordeler sett i forhold til andre lands definisjoner på hva som er innmeldingspliktige gjenstander. Norske gjenstander som oppfyller alderskriteriene, er i prinsippet statens eiendom (kapittel 2.1.2). Dette fører til at alle gjenstandstyper som leveres inn, uavhengig av kulturhistorisk verdi eller edelmetallinnhold, registreres i gjenstandsdatabasene.⁶⁸ Det norske vitenskapelige kildematerialets sammensetning er dermed bredere enn i land der kun et utvalg gjenstander er innmeldingspliktige.⁶⁹

Nåtidige representativitetsfaktorer knyttet til både produktive enkelt-detektorister og forvaltningspraksis gjør det utfordrende å sammenligne pløyelagsfunnenes distribusjon på tvers av norske forvaltningsdistrikter. På lignende måte må det også tas forbehold der man ønsker å sammenligne distribusjonsmønstre i norske pløyelagsfunn med mønstre på tvers av landegrenser. For det norske materialet er det nærliggende å trekke paralleller til Danmark, et land med geografisk nærhet til Norge, men som samtidig fører en annerledes praksis overfor privat metallsøking (kapittel 1.5.1; 1.5.2; artikkel 1). De spesifikke prosessene knyttet til de enkelte lands praksiser må beskrives og forstås *før* man forsøker sammenligninger på tvers av landegrenser (Brodie, 2020, s. 87). Danske lokaliteter med mange funn, såkalte *productive sites*, gjenspeiler i stor grad steder med høyt aktivitetsnivå fra jernalderen av (Christiansen, 2016, s. 26). Dette bunner i at danske detektorister har mulighet til å returnere til fruktbare lokaliteter år etter år, som igjen akkumulerer et stort empirisk materiale per lokalitet. Der man i Norge i stor grad må basere seg på antakelser over hva en håndfull funn *representerer*, har det store danske materialet empirisk potensial for analyser på både overregionalt- og lokalt nivå. Ved sammenligning av norske og danske lokaliteter er det derfor viktig å være klar over at norske *productive sites* med stor sannsynlighet er et resultat av prosesser knyttet til forvaltningen av lokalitetene. Disse gjenspeiler ikke nødvendigvis områdene med høyest aktivitetsnivå i fortiden.

---

⁶⁸ Gjenstandstyper som oppfyller alderskriteriene: Gjenstander eldre enn 1537, mynter eldre enn 1650 og samiske gjenstander eldre enn 1917.

⁶⁹ For eksempel Danefæ i Danmark og Treasure Trove i Storbritannia, se kapittel 1.5.1.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Land med tilsynelatende mer liberale praksiser enn den norske har andre utfordringer knyttet til representativitet. I Danmark var det før lanseringen av DIME⁷⁰ en stor utfordring å skaffe oversikt over det danske materialet, som følge av en desentralisert museumsmodell med mange administrative enheter. Denne modellen antas imidlertid å være en av suksessfaktorene for den samarbeidsorienterte tilnærmingen til metallsøking i Danmark (Dobat, 2013; Christiansen, 2016, s. 32). Gjennom den britiske modellen, der lovverket i utgangspunktet ikke sikrer dokumentasjon av gjenstander som ikke går inn under treasure-trove-bestemmelsene, har *The Portable Antiquities Scheme* bidratt til å sikre informasjon om et stort kildemateriale som ellers ville gått under radaren (Lewis, 2016, s. 129). I kapittel 1.5.2 har jeg nevnt noen av de kjente representativitetsfaktorene knyttet til materialet fra England og Wales, der et stort materiale skaper empirisk tyngde for distribusjonsanalyser. Det er imidlertid andre faktorer i spill i England og Wales, som ikke er en uttalt utfordring med det norske materialet. Et eksempel er organiserte kommersielle «metal-detecting rallies», som skaper utfordringer knyttet til funnregistrering, og som er forbundet med økt risiko for skade på bevarte funnsammenhenger (Wessman et al., 2022). En annen utfordring er at slike arrangementer potensielt skaper store mørketall av gjenstander som aldri blir registrert, fordi de selges på det private markedet og dermed aldri blir tilgjengeliggjort for forskning (Daubney, 2017, s. 796; Brodie, 2020).

6.4.3 Mulige innfallsvinkler til pløyelagsfunn

A starting point for working with metal-detected assemblages is to consider which types of questions we might propose to them. (Artikkel 4, s. 18)

Et sentralt poeng i artikkel 4, er at arkeologer bidrar til både å muliggjøre og begrense potensialet til det vitenskapelige kildematerialet gjennom problemstillingene vi formulerer. Når det stilles spørsmål ved hva pløyelagsfunn representerer, forutsettes det at de representerer en opprinnelig kontekst, et opphav. Det er i utgangspunktet ikke rart, sett i lys av kontekstens avgjørende rolle i arkeologisk fortolkning:

[...] But to look at objects by themselves is really not archaeology at all. Archaeology is concerned with finding objects in layers and other contexts [...] so that their date and meaning can be interpreted. (Hodder & Hutson, 2003, s. 4)

---

⁷⁰ Den brukerdrevne plattformen *Digitale Metaldekteorfund*, se kapittel 1.5.1.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Hvordan vi forholder oss til pløyelagsfunn handler grunnleggende sett om hvordan vi forholder oss til tid og rom. En fortolkende problemstilling med utgangspunkt i gjenstandenes deponeringskontekst, kommer ikke langt i møte ned pløyelagsfunn. Pløyelagsfunn er fragmentariske, rotete og i stadig bevegelse. Det er ingen garanti for at deponeringskonteksten de hypotetisk sett stammer fra fremdeles eksisterer, har eksistert, eller om det kan etableres en relasjon mellom funn og opphav hvis dette opphavet eksisterer. Pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale utgjør derfor en utfordring fra et *moderne* epistemologisk ståsted i spørsmålet om hva de representerer. Å aktualisere pløyelagsfunns potensial som vitenskapelig kildemateriale fordrer dermed andre typer problemstillinger enn de kontekstfokuserede.

For å vende tilbake til assemblage-konseptet, kan det stilles i motsetning til kontekstbegrepet. Kontekst kan forstås som et epistemologisk begrep med formål å definere mening i spesifikke arkeologiske sammenhenger. Assemblage kan på sin side forstås som et ontologisk begrep som kan bidra til å beskrive fenomeners foranderlige karakter og virkning i relasjon til andre fenomener (Jones & Alberti, 2013, s. 30). Assemblage-tenking kan imidlertid også danne utgangspunkt for et epistemologisk perspektiv i møte med gjenstander fra fortiden: Kunnskap om fortiden blir til i samspill med våre praksiser i nåtiden. Dette er også bakgrunnen for at denne avhandlingen i stor grad har beskrevet ulike prosesser, meninger, holdninger og vurderinger knyttet til pløyelagsfunn, både som kulturminner og vitenskapelig kildemateriale. Tanken er nettopp å belyse hva disse komponentene *gjør* med pløyelagsfunn. Avhandlingen har med andre ord forsøkt å beskrive *virkingen* som skjer i relasjon mellom de ulike komponentene (*affect*).

Assemblage-tenking kan bidra til nye perspektiver på arkeologiske *typer*. I artikkel 4 er dette eksemplifisert gjennom koniske spenner fra merovingertiden – en vanlig gjenstandstype blant pløyelagsfunnene, og gullhesten fra Byneset – en unik gjenstandstype. Konstellasjoner – *assemblages* – er pågående ansamlingsprosesser. Anna Severine Beck (2018) demonstrerer med utgangspunkt i den bygningsarkeologiske typen *Trelleborghus*, at sammensetningen av komponenter i arkeologiske typer er multitemporal. Med dette menes at hver enkelt komponent – en funksjon, et visuelt element eller lignende – kan ha oppstått på forskjellige tidspunkt med formål å oppfylle konkrete funksjoner. Enkeltkomponenter kan ha eksistert både før og etter tidsrommet en spesifikk type regnes å tilhøre. Ved å endre fokus fra *typer* til enkeltkomponenter, kan man skape grobunn for nye typer problemstillinger:

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

From being concerned with revealing what the object represents, the questions become focused on the identification and description of the components, relations and processes of the studied assemblage. (Beck, 2020, s. 177)

Å fastslå et arkeologisk objekt som en gitt type, skaper spesifikke forutsetninger for hva som vektlegges i videre kunnskapsproduksjon. Derfor kan en fruktbar tilnærming til gjenstander der man ikke har en påvisbar arkeologisk kontekst, starte med å anerkjenne muligheten for at typer er multitemporale sammensetninger.

Assemblage-tenking har også begrepsmessige verktøy som kan bidra til å beskrive hvordan gjenstander som flyttet på seg i samtiden endret virkning da de flyttet seg fra en lokal konstellasjon til en annen. Ved Aina Margrethe Heen Pettersens (2022, 30. Juni) disputas for avhandlingen *Farin vestir and back: Social and Itinerary Perspectives on Insular Objects in Viking Age Norway*, var assemblage-tenking oppgitt tema for prøveforelesningen og hun formulerte et interessant perspektiv som jeg vil gjengi her (Pettersen, 2022).⁷¹ En betydelig andel av materialet som inngår i Pettersens avhandling er pløyelagsfunn og løsfunn (Pettersen, 2022, s. 169).⁷² Prosjektet tok utgangspunkt i såkalte insulære gjenstander. Dette omfatter gjenstander med dekor fra de britiske øyer som havnet i Norge i vikingtiden. Et av prosjektets overordnede formål var å undersøke reiseveiene til slike gjenstander (Pettersen, 2022, s. 10).

Et av perspektivene som ble introdusert i prøveforelesningen er et godt eksempel på hvordan assemblage-tenking kan bidra til å belyse hvordan gjenstanders virkning har endret seg når de har flyttet på seg i fortiden. Eksempelet er et pløyelagsfunn; et seletøybeslag med insulær dekor fra Agdenes i Orkland kommune, som ble omgjort til spenne før den havnet i jorda (figur 36). Katalogteksten er som følger:

Beslag (seletøybeslag) av kobberlegering. Keltisk seletøybeslag i kobberlegering med spor av forgylling. Motivet, vekselvis i høy og lav relieff, viser to stiliserte fisker eller delfiner med halene i kryss over hverandre. Nederst er et fragment brutt av på venstre side, men i bruddkanten er det spor av en sekundær perforering. På baksiden er det bevart rester av festemekanisme. Stilmessig beslektet med Ó Floinn 1989, nr. 117. (Katalogtekst, T27216)

Pettersen (2022, 30. juni) forklarte at spennen i tillegg til fiskefigurene også avbilder en fuglefigur i midtpartiet. Insulær ikonografi kan gjenspeile den kristne treenigheten, i form

---

⁷¹ Pettersen har gitt tillatelse til å gjengi hennes eksempel.

⁷² Med løsfunn menes her funn fra usikre kontekster som ikke er metallsøkerfunn.

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

Figur 36: Insulært seletøysbeslag fra Agdenes, Orkland kommune (T27216). Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet

av et landdyr, et sjødyr og et luftdyr. Spennen fra Agdenes mangler landdyret. Samtidig, siden gjenstanden i sin insulære kontekst opprinnelig fungerte som seletøysbeslag kan det tenkes at hesten har utgjort den manglende komponenten i konstallasjonen gjenstanden tidligere var en del av. Denne konstallasjonen kan derfor forstås å ha hatt en komponent som ikke er manifestert materielt i den fysiske gjenstanden. Gjenstandens virkning som kristent symbol er derfor bare mulig når hesten inngår i konstallasjonen, og når den kristne symbolikken gjenkjennes. Når gjenstanden har flyttet seg til en konstallasjon med andre mennesker med annen religion og symbolverden, endres gjenstandens virkning og i dette tilfellet også funksjon (som draktspenne). Det kan tenkes at den insulære dekoren har hatt en helt annen symbolverdi i en norsk vikingkonstallasjon (Pettersen, 2022, 30 juni).

Pettersens (2022, 30 juni) eksempel demonstrerer hvordan problemstillinger relatert til gjenstanders enkeltkomponenter kan bidra til å skape ny kunnskap om enkeltgjenstanders endrede virkning i fortiden. Bevart deponeringskontekst er slik sett derfor ikke avgjørende for at en gjenstand skal ha arkeologisk kildeverdi. I artikkel 4 foreslår jeg at tilnærminger til usikre fenomener som *pløyelagsfunn*, bør starte med å studere prosessene involvert i slike

6. Pløyelagsfunn som kulturminner, diskurs og vitenskapelig kildemateriale

fenomeners *tilblivelse*. Pettersens (2022, 30. juni) eksempel tar for seg en enkeltgjenstands tilblivelse og endrede virkning i fortiden. Mine eksempler dreier seg på sin side først og fremst om gjenstander fra fortidens tilblivelse som konkrete fenomener i nåtiden: pløyelagsfunn. Å studere denne typen tilblivelsesprosesser inkluderer beskrivelse og drøfting av konkrete praksiser, metoder, ideer og tankesett som medvirker i prosessen (artikkel 4). På denne måten kan vi få grep om mulighetene og begrensningene til fenomenene vi studerer, samt formulere relevante problemstillinger for det vitenskapelige kildematerialet vi står overfor.

7 Konklusjoner

7.1 Avsluttende betraktninger

Pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale blir til i relasjoner mellom ting, fortid, nåtid, kulturminneforvaltning, holdninger, handlinger, detektorister og arkeologer. Den overordnede problemstillingen – *hva gjør norsk praksis overfor privat metallsøking med pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale?* – har blitt belyst gjennom fire artikler og forskjelligartet empiri. Fremgangsmåten har i stor grad vært deskriptiv, ved å sette ord på tilblivelsen av pløyelagsfunn i norsk kulturminneforvaltning, med den hensikt å belyse utfordringer og muligheter knyttet til denne typen kildemateriale. Avhandlingens tre underproblemstillinger berører ulike aspekter ved det som omtales som «norsk praksis», og hvordan det bidrar til å strukturere *mulighetenes diagram* for pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale:

- 1) Hva er hovedtrekkene i den norske diskusjonen om privat metallsøking, og hvilke fokus har aktørene? (artikkel 1; kapittel 6.2)
- 2) Hvordan oppstod oppfatningen om at mange funn i pløyelaget representerer automatisk fredete kulturminner? Er den basert på eksisterende kunnskap, og hva har dette å si for kulturminnenes potensial som kunnskapsobjekter? (artikkel 2; kapittel 6.2)
- 3) Hvilke faktorer påvirker representativiteten til funn fremkommet ved metallsøking? (artikkel 3; kapittel 6.1, 6.3)

I artiklene samt i kapittel 6 har jeg belyst norsk praksis i relasjon til pløyelagsfunn fra tre ulike perspektiver:

1. Hvordan pløyelagsfunn blir til gjennom detektoristenes, fylkeskommunenes og universitetsmuseenes praksis (artikkel 3; kapittel 6.2).
2. Tilblivelsen av pløyelagsfunn som diskursivt objekt i norsk forvaltning, sett i sammenheng med hvordan norsk praksis har tatt form (artikkel 1; artikkel 2; kapittel 6.3).
3. Hva norske pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale er, og fenomenets potensial for fremtidig kunnskap (artikkel 4; kapittel 6.4).

7. Konklusjoner

Norsk praksis overfor privat metallsøking har tatt form i relasjon til tre diskusjoner, identifisert i artikkel 1 og 2, kapittel 6.1 og kapittel 6.3. Disse diskusjonene handler om:

- Forholdet mellom sikring av gjenstander i pløyelaget og hensynet til automatisk fredete kulturminner
- Hva som skal ligge til grunn for å erkjenne et automatisk fredet kulturminne i pløyelaget
- Å gi privatpersoner tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner

Mens diskusjonene har pågått, har Riksantikvaren beveget seg fra et mål om å sikre at privat metallsøking foregår forsvarlig overfor *arkeologiske* kulturminner, til å bevege pløyelagsfunn nærmere en tilstand som *automatisk fredete* kulturminner. Med dette skapes en forbindelse mellom kulturminnelovens (1978) §§ 4 og 12; man forsøker å gjøre løse kulturminner i pløyelaget (§ 12) til automatisk fredete kulturminner (§ 4). Med dette transformeres gjenstander i pløyelaget fra å inngå i forvaltningsprosessene tilknyttet løse kulturminner⁷³ til å ta del i forvaltningsprosessene som omfatter automatisk fredete kulturminner.

Samtidig virker det ikke som at Riksantikvaren har lyktes i å få andre aktører til å akseptere pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner. Riksantikvarens føringer begrunnes blant annet i *muligheten for* at pløyelagsfunn *representerer* en opprinnelig funnsammenheng. Ifølge Riksantikvaren trenger ikke en slik funnsammenheng å ha manifestert seg som faste spor for at et område skal være automatisk fredet. Riksantikvarens sterke vektlegging av *muligheten for* tilstedeværelse av automatisk fredete kulturminner, kan forstås i sammenheng med tyngden av *føre-var-prinsippet* i kulturminnelovens § 3. Føre-var-prinsippet kombinert med automatisk fredning innebærer at tvilen kommer potensielle kulturminner til gode, og står igjen som et førende obligatorisk passeringpunkt i oversettelsesprosessen av pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner.

In situ vern gir mening i møte med *faste* kulturminner, der forvaltningen har kunnskap om fenomenet som vernes, samt verktøy for å dokumentere og ivareta kulturminnenes vitenskapelige verdi og opplevelsespotensial i henhold til kulturminnelovens § 1. Dagens kulturminnelov har rot i en lov som opprinnelig skilte mellom «faste» og «løse» *forminner*.

---

⁷³ De er innleveringspliktige og statens eiendom. Universitetsmuseene forvalter statens eiendomsrett til løse kulturminner, se kapittel 2.1.1.

7. Konklusjoner

Det innarbeidede begrepet *faste fornminner* ble erstattet i 1992 av det bredere begrepet *automatisk fredete kulturminner* (Guribye & Holme, 2020, s. 40). Slike defineres fremdeles på grunnlag av faste spor etter menneskelig virksomhet i bred forstand (artikkel 2, s. 144). Linjen som Riksantikvaren nå legger seg på, er at *faste spor* også omfatter «[...] steder som arkeologiske funn [...] knytter seg til» (kulturminneloven, 1978, § 4e). Funnstedet for en enkeltgjenstand kan dermed erkjennes som automatisk fredet kulturminne, dersom det *er mulighet for* at gjenstanden stammer fra en stedbundet aktivitet og oppfyller kulturminnelovens alderskriterier. Førre-var-prinsippet og tilhørende vektlegging av *in situ* bevaring står dermed sterkt også når man ikke kjenner kulturminnets utbredelse og art, eller når kulturminnets eksistens er *hypotetisk*.

7.1.1 Å forvalte en kulturminnekategori uten krav om kunnskap

Effekten av norsk praksis fremstår etter min mening først og fremst som regulering og kontroll av *privat metalsøking*. Norsk praksis fremstår i mindre grad som en gjennomtenkt bevaringsstrategi i henhold til kulturminnelovens formålsparagraf. Automatisk *in situ* vern kan være hensiktsmessig for kulturminnetyper der vi har kunnskap om kulturhistorisk innhold og omfang, samt fysisk fremtoning og avgrensning. Eksempler her er gravhauger fra jernalderen eller steinalderboplasser i utmark. I artikkel 2 stilte jeg spørsmål ved om *pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner* fremtrer som en ny kulturminnekategori uten krav om kunnskap. Undersøkelsene som er gjennomført på norske pløyelagslokaliteter indikerer et mangfold av fortidige aktiviteter. Det er imidlertid ikke nødvendigvis mulig å påvise at gjenstander i pløyelaget inngår i en helhetlig funnsammenheng (se f.eks. Fredriksen & Stamnes, 2019; Dahle et al., 2019; Gustavsen et al., 2018; Kristiansen et al., 2016; Maixner, 2016; Tønning et al., 2017; Sand-Eriksen et al., 2020). I tillegg spriker de undersøkte områdene i omfang, innhold og alder. Vi har ikke nok kunnskap til å stadfeste det kulturhistoriske innholdet i, eller omfanget av, automatisk fredete kulturminner i pløyelaget (se også Maixner, 2015a, s. 205-208). Nåværende kunnskap kan ikke legges til grunn for en praksis der funnsteder i pløyelaget kan generaliseres som homogene kulturminnetyper. Når automatisk fredete kulturminner i tillegg erkjennes på svakt empirisk grunnlag, mener jeg rutinemessig erkjennelse av slike vil kunne bidra til en utvanning av den lovmessige definisjonen.

7. Konklusjoner

Pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner stiller seg på linje med andre dilemmaer i norsk kulturminneforvaltning. Et eksempel finnes i forvaltningen av middelalderbyene. Kulturhistorisk kunnskapsproduksjon er avgjørende for kulturminneforvaltningens evne til å gjøre vurderinger overfor kulturminnetypene som forvaltes (Brattli, 2013, s. 70). Middelalderbyenes *randsoner* er kulturhistoriske fenomener med store kunnskapshull som faller utenfor middelalderbyenes automatisk fredete områder. Automatisk fredete soner i middelalderbyene ble definert i områder med påviste tydelige kulturlag rundt 1970 (Nordeide, 2005, s. 4). Områdene utenfor disse sonene er sterkt nedbygde, og har falt utenfor det byråkratiske systemet ved at ulike institusjoner har forvaltet områdene innenfor og utenfor vernesonene. I en NIKU-rapport fra 2005 ble det uttrykt bekymring for det synkende kunnskapspotensialet i disse randsonene, som følge av mangelfullt vern (Nordeide, 2005, s. 7). På bakgrunn av dette eksempelet har Brattli (2013) argumentert for nødvendigheten av større arkeologiske undersøkelser der kulturminneforskningsperspektivet står sentralt. Dagens restriktive vernepolitikk utgjør et dilemma i møte med kunnskapsutviklingen som er nødvendig for å verne de samme kulturminnene – kulturminnene må destrueres (gjennom utgravning) for å erverve ny kunnskap (Brattli, 2013, s. 70-71). Konsekvensen av en restriktiv vernepolitikk der selv arkeologiske undersøkelser er et annenrangs alternativ til de «urørte» kulturminnene *in situ*, er at kulturminnebestanden råtner på rot:

«Å spare seg til fant» er et gammelt uttrykk for å forvalte sine ressurser på en slik måte at de ikke gir utvikling og gevinst, men at de forblir uvirksomme og til slutt bare renner ut i sanden. (Brattli, 2013, s. 72)

På lignende måte som i middelalderbyenes randsoner, tyder mye på at det er dette som skjer med gjenstander som blir værende i pløyelaget. Skadene og transformasjonene kulturminner utsettes for i pløyelaget er veldokumentert i litteratur fra andre land (f.eks. Ammerman, 1985; De Bie et al., 2014; Haldenby & Richards, 2010; Leskovar & Bosiljkov, 2016; Noble et al., 2019; Paulsson, 1999; Schiffer, 1983; Watt, 2000). Vi står i fare for å forvalte pløyelagsfunn som kulturminner på en måte som bryter med kulturminnelovens formålsparagraf. I ytterste konsekvens vil det ikke være igjen noe vitenskapelig kildemateriale, verken for samtiden eller «som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet» (kulturminneloven, 1978, § 1; se Oppland fylkeskommune, 2016, 29. september).

7. Konklusjoner

Kulturminnelovens alderskriterier bidrar til det strenge vernet av pløyelagsfunn. Alderskriteriene setter en lav terskel for automatisk vern av en sporadisk og fragmentert kulturminnetype der vi mangler tilstrekkelig kulturminnekunnskap for å lage hensiktsmessige vernestrategier. Alle menneskeskapte spor fra fortiden faller inn under kulturminnedefinisjonen (kulturminneloven, 1978, § 2). Allikevel gis ikke alle kulturminner samme betydning og verdi gjennom norsk kulturminneforvaltning. Pløyelagsfunn står i kontrast til etterreformatoriske kulturminnetyper som har svakere vern, selv om de i utgangspunktet har høy vitenskapelig kildeverdi.⁷⁴ Kulturminner som ikke faller inn under kulturminnelovens alderskriterier må gjennom andre prosesser for å få formelt og offisielt vern (Grini, 2022, s. 17). Til forskjell fra førreformatoriske kulturminner, er de etterreformatoriske gjenstand for seleksjon når det kommer til vernespørsmålet.

Et eksempel på dette er materielle spor fra andre verdenskrig som i økende grad har blitt anerkjent som kulturminner gjennom vedtaksfredning det siste tiåret (Cadamarteri & Thuestad, 2020; Farstadvoll & Nilsen, 2020). Løse kulturminner fra krigshandlingene mangler formelt vern gjennom kulturminneloven, selv om slike i mange tilfeller er bevarte *in situ* og står i fare for å forsvinne som følge av manglende vern. Det har blitt argumentert for hvordan denne typen løse kulturminner kan vernes som del av særpreget og karakteren til landskapsvernområder gjennom *naturmangfoldsloven* (Farstadvoll & Nilsen, 2020). Ved lanseringen av kulturmiljøforvaltningsbegrepet ved stortingsmeldingen *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* i 2020, ble det etablert et tydelig signal om betydningen av helhet og sammenheng i den framtidige kulturmiljøpolitikken (Meld. St. 16 (2019-2020), s. 7). I lys av dette er argumentene for å verne opphopninger av gjenstander etter krigshandlinger i landskapsvernområder *in situ* velbegrunnede. Til sammenligning fremstår bevaringen av fragmenterte pløyelagsfunn som automatisk fredete kulturminner paradoksal, når etterreformatoriske kulturminner med høyt kunnskapspotensial mangler formelt vern.

Mye tyder på at bevaring av pløyelagsfunn som hypotetisk automatisk fredete kulturminner ikke er forenlig med bevaring av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Samtidig er det verdt å bemerke at norsk praksis overfor privat metallsøking har tatt form i en tid der ansvarsfordelingen i forvaltningen har endret seg; definisjonsmakten både med hensyn til pløyelagslokalitetenes vernestatus og tillatelse til videre metallsøking ligger nå hos

---

⁷⁴ For eksempel gjennom tilknytning til historiske hendelser, utsagnskraft der historiske kilder mangler, eller estetiske trekk.

7. Konklusjoner

fylkeskommunene. Universitetsmuseene har fått en passiv rolle i møte med pløyelagsfunn; de er mottakere av løse kulturminner og kan gi råd i dispensasjonssaker, men har ikke myndighet til å ta avgjørelser. Når det legges til rette for dispensasjon for videre metallsøk på automatisk fredete kulturminner i pløyelaget, er hovedargumentene bedre dokumentasjon og økt faglig kontroll. I etterkant av brevet fra DAM til Riksantikvaren har diskusjonene i norsk forvaltning om privat metallsøking og pløyelagsfunn stilnet (Det arkeologiske museumsmøtet, 2020, 21. oktober). Oversettelsesprosessen har tilsynelatende stabilisert seg, uten at problemstillinger knyttet til hvordan pløyelagsfunn best kan knyttes opp mot øvrig innsamlingspraksis hos universitetsmuseene og eksisterende kunnskapsutvikling i forskningen har blitt belyst.

Fokus i den norske diskusjonen om privat metallsøking har hittil vært rettet mot praksis knyttet til selve vernespørsmålet. Det mangler en diskusjon om hvordan ivaretagelsen av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale best kan forvaltes i tråd med eksisterende forskningsstrategier og kunnskapsbaserte problemstillinger. Riksantikvarens vilkår knyttet til dispensasjon for videre metallsøk vektlegger viktigheten av detektoristenes dokumentasjon i felt (Riksantikvaren, 2020, 20. juli). DAM etterlyser en systematisk innsamlingspraksis, og påpeker viktigheten av å knytte innsamling av pløyelagsfunn opp mot faglige problemstillinger og kunnskapsutvikling (Det arkeologiske museumsmøtet, 2020, 21. oktober). Verken Riksantikvaren eller DAM spesifiserer hva denne typen dokumentasjon kan brukes til. Det spesifiseres heller ikke hvilken type faglige problemstillinger pløyelagsfunn kan knyttes opp mot, eller hva kunnskapsutvikling *er*. Hvilken kunnskapsutvikling kan pløyelagsfunn inngå i, og hvordan skal dette foregå i praksis?

7.1.2 Samskapende tilnærminger til privat metallsøking og pløyelagsfunn

I jakten på hensiktsmessige former for kunnskapsutvikling knyttet til pløyelagsfunn, er det nærliggende å vende blikket mot andre land. Praksis overfor privat metallsøking har i mange land vært *citizen science* i aksjon, lenge før begrepet ble et akademisk moteord (Axelsen, 2021, s. 98). *Citizen science* er å engasjere ikke-forskere som aktive deltakere i innsamlingen av store vitenskapelige datasett i større geografiske områder, gjerne over

7. Konklusjoner

lengre tidsrom. Slike samarbeidsorienterte prosjekter har også ofte som mål å lære deltakerne om fenomenene de bidrar til å samle inn, samt å utveksle erfaringer (f.eks. Bonney et al., 2009). Et viktig formål med metallsøking som *citizen science* er å sikre kompetansedeling (Wessman & Oksanen, 2022, s. 294). Detektorister har en aktiv tilnærming til sitt eget feltarbeid, ved at de som regel utfører metallsøk på eget initiativ. Erfarne detektorister har ofte mye kunnskap om gjenstandene de finner, og har gjerne kunnskap om hvor det er mest hensiktsmessig å utføre søk (Wessman & Oksanen, 2022, s. 294). Detektorister kan derfor være store ressurser for kulturminneforvaltning og arkeologisk forskning.

Detektorister er ivrige på å ta i bruk digitale plattformer for funnregistrering, dokumentasjon og kommunikasjon (Axelsen et al., 2022). De ulike brukerdrevne plattformene for å registrere privatpersoners funn i andre land, som *PAS*, *DIME*, *MEDEA* og *FindSAMPO*, har mange fellestrekk. I tillegg til å legge til rette for tilgjengeliggjøring av mest mulig data om gjenstander og funnsteder, er aktiv deltakelse og åpen tilgang i fokus i alle prosjektene. Et viktig aspekt er demokratisering, og alle plattformene promoterer *beste praksis* for både finnere og arkeologer gjennom publikasjoner og arrangementer (Wessman et al., 2019, s. 343; Dobat et al., 2020).

I kapittel 1.5.1 stilte jeg spørsmål ved om hvorvidt, og i hvilken grad, norsk praksis overfor privat metallsøking kan omtales som *citizen science*. I norsk praksis er det ikke uttalt lagt opp til konkret medvirkning eller dokumentasjon av detektoristenes erfaringer og perspektiver, eller kunnskapsdeling mellom detektorister og arkeologer. Dette bildet kan nyanseres noe, ettersom flere institusjoner arrangerer seminarer og møter for detektorister, for eksempel gjennom NTNU Vitenskapsmuseets arrangement «Finnerens dag» i oktober 2019, eller de årlige detektormøtene som arrangeres i Innlandet fylkeskommune.⁷⁵ Riksantikvarens funnskjema begrenser detektoristenes mulighet til å dokumentere egne tolkninger og annen relevant informasjon (Axelsen, 2022, s. 307). Sammenlignet med *citizen science*-inspirerte tilnærminger til privat metallsøking er norsk praksis i større grad fokusert mot forsvarlig bruk av metalldetektor i møte med automatisk fredete kulturminner. Norsk praksis fokuserer i mindre grad på ivaretagelse eller innsamling av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale.

---

⁷⁵ Hentet 6. juli 2022 fra <https://innlandetfylke.no/Kalender/CalendarEvent.aspx?Id=763&lang=1&Mid1=7>

7. Konklusjoner

Kunnskapsutviklingsperspektivet blir dermed sekundært i norsk sammenheng. Når metallsøking i dispensasjonssaker i tillegg regnes som *tiltak*⁷⁶ foran *granskning*⁷⁷, kan innsamling av løse kulturminner fra pløyelaget forstås som både lovmessig og språklig distansert fra innsamlingen av vitenskapelig kildemateriale. I lys av diskusjonene i kapittel 6.2 og 6.3 kan norsk praksis overfor privat metallsøking betraktes som en ovenfra-og-ned-prosess, der forvaltningsaktørene med Riksantikvaren i spissen legger rammene for hvordan metallsøking skal foregå, og hvordan funn skal dokumenteres. Pløyelagsfunn gjennomgår flere dokumentasjonsprosesser fra funntidspunktet til de tilgjengeliggjøres i gjenstandsdatabasene, og involverer i utgangspunktet ikke detektoristene etter at funnskjema og gjenstander leveres inn.

I motsetning til mange av landene der man har iverksatt brukerdrevne digitale registreringsløsninger for funn fra private finnere, er allerede det norske materialet tilgjengeliggjort gjennom gjenstandsdatabasene og deres offentlig tilgjengelige søsterdatabaser (Axelsen, 2022, s. 307). Behovet for tilgjengeliggjøring er derfor ikke like sterkt i Norge som i landene der man har etablert brukerdrevne registreringsløsninger. Samtidig vil implementering av en brukerdrevet digital plattform i Norge sannsynligvis være mindre ressurskrevende, ettersom grunnsystemene allerede finnes (Axelsen, 2022). Utfordringen med de norske gjenstandsdatabasene, er at innsamling av data fra privat metallsøking krever kunnskap om rutiner for funnregistrering hos hvert enkelt universitetsmuseum (artikkel 3). Tilgjengeligheten til data over norske pløyelagsfunn kunne derfor blitt forbedret gjennom økt standardisering av rutiner i forbindelse med registreringsarbeidet (Axelsen, 2022, s. 307). Slik standardisering bør også inkludere data som allerede er registrert i databasene.

I *citizen science*-perspektivet kan det argumenteres for at arkeologisk forskning er best tjent med tydelige og velutviklede kommunikasjonskanaler og prosesser der kunnskap kan kommuniseres og deles (Wessman & Oksanen, 2022, s. 294). I et fremtidig medvirkningsperspektiv er fylkeskommunens rolle som førstelinje i mottak av funn sentral, ettersom det i størst grad er her kontakten mellom detektorister og forvaltningen finner sted. Innenfor norsk praksis er det viktig at informasjon deles mellom forvaltningsaktørene, og at også universitetsmuseenes perspektiver får plass her. For å ivareta norske pløyelagsfunn

---

⁷⁶ Etter kulturminneloven, 1978, § 8

⁷⁷ Etter kulturminneloven, 1978, § 11

7. Konklusjoner

som vitenskapelig kildemateriale, er det essensielt at metallsøkeraktiviteten i større grad knyttes opp mot forskningsstrategiske målsetninger og faglige problemstillinger. *Citizen science*-inspirerte tilnærminger til privat metallsøking er allerede veletablert i andre land, og vil i Norge kunne danne et utgangspunkt for å dra nytte av detektoristenes metoder og tolkninger i arkeologisk forskning. Dette fordrer at det formuleres relevante strategiske mål og problemstillinger i forskningsmiljøene, og at samarbeid aktualiseres på tvers av de ulike forvaltningsaktørene og detektormiljøene. Det er tross alt gjennom gjensidig kommunikasjon at forskningen kan dra nytte av detektoristenes kunnskap og erfaringer, og få oversikt over deres metoder og praksis. På denne måten vil fagmiljøene også kunne aktivisere pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale i fremtidig kunnskapsproduksjon.

7.1.3 Hva *gjør* norsk praksis?

Så, hva *gjør* norsk praksis? Spredningsmønsteret til gjenstandene som er registrert i gjenstandsdatabasene er i stor grad et resultat av varierende forvaltningspraksis mellom fylkeskommuner og museumsdistrikter, og ikke minst et mindre antall særdeles produktive detektorister (artikkel 3; kapittel 6.4.1). Dersom pløyelagsfunn forvaltes som automatisk fredete kulturminner oppstår det en tilbakevirkende territorialiseringsprosess. Hvis pløyelagsfunn forstås som *automatisk* fredet, innebærer det at det hypotetiske kulturminnet eksisterer *før* detektoristen har gjort funn.⁷⁸ Dermed inngår gjenstander fra fortiden i den nåtidige konstellasjonen *norsk praksis* før de i det hele tatt kommer i kontakt med detektoristen.

Tilblivelsen av pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale skjer gjennom tre dokumentasjonsprosesser innenfor rammeverket som skapes gjennom norsk praksis (artikkel 3; kapittel 6.2):

- Detektoristens dokumentasjon via funnskjema
- Fylkeskommunens dokumentasjon i Askeladden
- Universitetsmuseenes dokumentasjon i gjenstandsdatabasene

---

⁷⁸ Dette gjelder alle automatisk fredete kulturminner, i kraft av at de nettopp er *automatisk* fredet.

7. Konklusjoner

Gjenstander fra fortiden får flere nye egenskaper i møte med disse prosessene. I møte med detektoristen, de-territorialiseres gjenstander fra fortiden. Gjennom å bli erkjent som løse kulturminner trer de inn i den nåtidige konstellasjonen *norsk praksis* som vitenskapelig kildemateriale. Både Askeladden og gjenstandsdatabasene kan forstås som konstellasjoner som har evnen til å *virke* i relasjon med norsk kulturminneforvaltning og arkeologisk forskning. Gjenstander fra fortiden re-territorialiseres i to omganger gjennom disse dokumentasjonsprosessene. Først gjennom fylkeskommunenes vurderinger av funnstedene når de blir kartfestet i Askeladden. Her *kodes* de som kulturminner. Dette virker tilbake på tilblivelsen av lokaliteten – det skapes et rammeverk for hva som kan skje med lokaliteten videre. Den neste prosessen skjer gjennom gjenstandsdatabasene. Her tillegges gjenstandene et sett med egenskaper som påvirkes av databasenes funksjonalitet og saksbehandlingsprosessen på de enkelte universitetsmuseene. Gjenstandene kodes her som spesifikke gjenstandstyper i tråd med eksisterende typologiske rammeverk og kunnskapen til saksbehandleren som katalogiserer dem.

I artikkel 4 diskuterer jeg hvordan spesifikke virtuelle elementer, kapasiteter, knyttet til relasjonene mellom prosesser i norsk praksis overfor privat metallsøking og gjenstander fra fortiden aktualiseres som pløyelagsfunn. I et assemblage-perspektiv kan diskusjonene og praksisene som er relatert til fenomenet pløyelagsfunn forstås som virtuelle komponenter. Disse komponentene inngår i de fysiske gjenstandenes tilstand som potensielle kilder til kunnskap om fortiden (artikkel 4; kapittel 6.4). Figur 37 er en konseptuell fremstilling av mulighetsrommet, mulighetenes diagram, for pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Den visuelle fremstillingen tar ganske bokstavelig utgangspunkt i Deleuze og Parnets (2002) beskrivelse av det aktuelle og det virtuelle, sitert i kapittel 3.2.2.1: «Every actual surrounds itself with a cloud of virtual images» (Deleuze & Parnet, 2002, s. 148). Denne «skyen» av virtuelle komponenter strukturerer mulighetsrommet for det aktuelle fenomenet pløyelagsfunn. Gjenstandene ble til i fortiden, og var da relatert til flere fortidige konstellasjoner. Siden den gang har gjenstandene endret seg ved å ta del i nye konstellasjoner, gjennom nedbrytningsprosesser i løpet av tiden i jorda og i møte med plogen. Teknologien *metaldetektoren* muliggjør at ulike mennesker med ulik kunnskap og motivasjon kan påvise og plukke opp metallgjenstander fra pløyelaget. Prosessene

7. Konklusjoner

Figur 37: Mulighetenes diagram for pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale.

gjenstandene tar del i etter dette er beskrevet og drøftet i denne avhandlingen. Alle de virtuelle komponentene som omslutter de aktuelle gjenstandene, bidrar til å strukturere deres framtidige potensial for kunnskap; mulighetenes diagram.

Hvilken type kunnskap kan pløyelagsfunn bidra til? Begreper som *kunnskapspotensial* og *kunnskapsutvikling* er brede og altomfattende. I dette arbeidet har jeg analysert det som *har skjedd* i norsk praksis i møte med fenomenene pløyelagsfunn og privat metallsøking. Det er derfor vanskelig å presist formulere hvordan dette materialet kommer til å bidra til ny kunnskap i framtida. De virtuelle elementene som omslutter fenomenet pløyelagsfunn gir imidlertid en pekepinn på begrensningene. Mulighetsrommet jeg har skissert her illustrerer en rekke implikasjoner norsk praksis skaper for pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. I kapittel 6.4.1 oppsummerer jeg det generelle nasjonale bildet av pløyelagsfunn, og diskuterer hvordan norsk praksis bidrar til å stratifisere det vitenskapelige kildematerialet. Slik praksis er lagt opp nå, begrenses den totale funnmengden per lokalitet. Samtidig er norske pløyelagsfunn geografisk skeivfordelt. Dette får implikasjoner for

7. Konklusjoner

tolkning på lokalitetsnivå, i tillegg til at en rekke forbehold må tas ved overordnede analyser på nasjonalt nivå. Spørsmålet om *hva gjenstander i pløyelaget representerer*, er en klar tendens i de norske diskusjonene. Dette spørsmålet er i de fleste tilfeller umulig å besvare, siden gjenstandene utsettes for omfattende transformasjonsprosesser på grunn av jordbruksaktiviteter. Vi klarer kanskje å produsere en annen type kunnskap dersom vi formulerer problemstillinger med andre formål, for eksempel i forbindelse med gjenstandsstudier (se kapittel 6.4.3).

Pløyelagsfunn er et eksempel på et fenomen som har oppstått i møte med nåtidig arkeologisk og kulturminnefaglig praksis, og fenomenet er mer enn gjenstander fra fortiden. Pløyelagsfunn fra privat metallsøking er *noe annet* enn løsfunn fra andre funnomstendigheter, eller andre fagdefinerte fenomener som *funn fra bygrunnen*, *fonnefunn* eller *funn fra arkeologiske utgravninger*. Disse fenomenene er tilknyttet andre faglige diskurser og praksiser, og blir dermed vitenskapelig kildemateriale gjennom prosesser som er forskjellige fra pløyelagsfunn. Det kan argumenteres for at også disse fenomenene påvirkes av nåtidige prosesser. For eksempel gjennomføres ofte arkeologiske utgravninger der det skal gjøres tiltak som gagnar samfunnet, gjennom for eksempel veibygging, boligbygging eller endringer av reguleringsplan. Dette påvirker representativiteten ved at vi vil få mest vitenskapelig kildemateriale der det bygges mest. Funn fra arkeologiske utgravninger vil derfor ha annerledes nasjonal distribusjon enn pløyelagsfunn, selv om de i utgangspunktet stammer fra de samme fortidige konstellasjonene.

Underveis i dette arbeidet har jeg selv hatt en rolle som komponent i konstellasjonen pløyelagsfunn. I tillegg til å ha publisert artikler som nå kan regnes som faglitteratur om pløyelagsfunn og privat metallsøking i Norge, har jeg gjennom pliktarbeidet vært en komponent i konstellasjonen *norsk praksis overfor privat metallsøking*. Jeg har saksbehandlet og katalogisert pløyelagsfunn, holdt foredrag, behandlet finnerlønnssaker og organisert «sosiale søk». Mine vurderinger inngår nå som små, men like fullt virkelige, virtuelle elementer i pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale. Mine katalogtekster er tilgjengelige i databasen, og hadde kanskje sett annerledes ut om de var saksbehandlet av noen andre. Kanskje noen leser denne avhandlingen og får ideer om nye typer problemstillinger relatert til pløyelagsfunn. Uansett har disse erfaringene påvirket tilblivelsen av denne avhandlingen, som sannsynligvis ville sett annerledes ut med andre erfaringer, eller i møte med en annen stipendiat.

7.2 Veien videre

Denne avhandlingen tar for seg et lite øyeblikksbilde av tiden der privat metallsøking tok av, pløyelagsfunn oppsto som et fenomen innenfor norsk kulturminneforvaltning, og en norsk praksis ble etablert. Jeg har gått i dybden på noen nåtidige prosesser som bidrar til forståelsen av faktorene som påvirker pløyelagsfunnenes antall, sammensetning og spredning på lokalt og nasjonalt nivå. Kunnskap om disse prosessene vil kunne bidra til enklere å foreta kildekritiske vurderinger i fremtidige mer kulturhistorisk rettede arbeider med utgangspunkt i pløyelagsfunn.

Fremgangsmåten som brukes her, kan med fordel benyttes i møte med andre fagspesifikke fenomener. Studier av tilblivelsen av metodiske fenomener med tilnærmet status som svart boks i norsk arkeologi, for eksempel *typologi* og *kontekst*, vil kunne danne utgangspunkt for refleksjoner over måten vi formulerer problemstillinger overfor det arkeologiske kildematerialet på. På samme måte vil konseptene rundt *mulighetenes diagram* kunne danne utgangspunkt for å beskrive potensial og begrensninger for andre fagdefinerte fenomener som *funn fra bygrunnen*, *steinalderlokaliteter* eller *fonnefunn*.

Arbeidet vil også kunne fungere som en oversikt over hendelsesforløpet i norsk praksis overfor privat metallsøking, og på den måten kunne fungere som et grunnlag i fremtidige diskusjoner om privat metallsøking og pløyelagsfunn. Jeg har bevisst unngått å si noe om meningene og intensjonene som ligger bak formuleringene i saksdokumentene som behandles. Dette ville krevd en mer kvalitativ rettet analyse med utgangspunkt i intervjuer og/eller spørreundersøkelser som det ikke ble funnet plass til i dette arbeidet. Å kartlegge meninger og intensjoner bak vurderingene som gjøres hos forvaltningsinstitusjonene, kan bidra til å belyse nyansene i verdigrunnet bak formuleringene og praksisene som har tatt form. En slik kartlegging vil være verdifull med tanke på at det kommer en helt ny kulturmiljølov som skal ligge til grunn for norsk praksis i fremtiden.

I artikkel 1 foreslo jeg en felles problemstilling relevant for både forvaltning av og forskning på pløyelagsfunn: *Hva er hensiktsmessig vern av pløyelagslokaliteter?* Jeg mener fremdeles at dette spørsmålet er en sentral inngang til hvordan pløyelagsfunn kan vernes i tråd med kulturminnelovens formålsparagraf (Kulturminneloven, 1978, § 1). Dette er spesielt viktig nå som vi står overfor en ny kulturmiljølov. Det vil være viktig å reflektere over privat metallsøking og pløyelagsfunn som kulturminner – den nye loven må legge til rette for en

7. Konklusjoner

praksis som ikke begrenser seg til å *verne* pløyelagsfunn *mot* privat metallsøking. Praksis *må*, etter mitt syn, legge til rette for vern av kulturminner som vitenskapelig kildemateriale; hvorfor skal vi verne hvis vi mangler en strategi for kunnskapsutvikling?

Norsk praksis overfor privat metallsøking har tatt form i en spesifikk historisk kontekst. De virtuelle komponentene i denne samtiden har innvirkning på hvordan pløyelagsfunn som kulturminner og vitenskapelig kildemateriale blir til. Om privat metallsøking hadde tatt av for hundre år siden, eller hundre år fram i tid for den saks skyld, hadde norsk praksis sannsynligvis tatt form på en annen måte og generert en annerledes form for *pløyelagsfunn som vitenskapelig kildemateriale*. Jeg vil derfor avslutte med et litt anekdotisk og veldig retorisk spørsmål. Hvordan ville *Norske Oldsager* og andre typologiske rammeverk sett ut om man hadde tilgang til dagens metallsøkerteknologi på Oluf Ryghs tid (Rygh, 1885/1999)?

8 Saksdokumenter

Generelt (Riksantikvarens saksnummer)

- Arkeologisk museum. (2013, 15 august). *Metallsøking - Svar fra Arkeologisk museum.* (12/00583-8).
- Bergen museum. (2013, 22. mai). *Metallsøking og automatisk fredete kulturminner - Retningslinjer - Vedr finnerlønn* (12/00583-7).
- Det arkeologiske museumsmøtet. (2020, 21. oktober). *Juridiske og økonomiske konsekvenser av Riksantikvarens vurdering av metallsøk på automatisk fredete kulturminner.* (20/11601-1).
- Hedmark fylkeskommune. (2012, 8. mars). *Metallsøking og automatisk fredete kulturminner - Retningslinjer - Anmodning om møte.* (12/00583-1).
- Kulturhistorisk museum. (2013, 17. juni). *Retningslinjer/rutinebeskrivelser for metallsøking og arkeologiske kulturminner.* (12/00583-4).
- NTNU Vitenskapsmuseet. (2013, 7. juni). *Metallsøking og arkeologiske kulturminner - Svar fra NTNU Vitenskapsmuseet.* (12/00583-5).
- Riksantikvaren. (2012, 9. mai). *Metallsøking og automatisk fredete kulturminner - Retningslinjer - Metaldetektorbruk – Svar.* (12/00583-3).
- Riksantikvaren. (2013, 3. mai). *Metallsøking og automatisk fredete kulturminner - Retningslinjer - Vurdering av omfanget av aktivitet og finnerlønn -Spørsmål* (12/00583-2).
- Riksantikvaren. (2016, 23. mai). *Metaldetektorsøk i automatisk fredet kulturminne i dyrka mark, id 1 79006, på Storhov (51 /1, 49/1 og 1 8), Elverum kommune, Hedmark. Søknad jf. kulturminneloven 8 første ledd innvilget for høstsesongen 2016 og vårsesongen 2017.* (15/01357-9).
- Riksantikvaren. (2017, 17. november). *Tillatelse til tidsbegrenset metallsøk på automatisk fredet kulturminne, id 179006, Storhov, gbnr 51/1, 49/1, 49/18, Elverum kommune, Hedmark, jf. kulturminneloven § 8 første ledd.* (15/01357-24).
- Riksantikvaren. (2019, 28. januar). *Nasjonale retningslinjer for finnerlønn.* (17/02325-11).

Riksantikvaren. (2019, 6. mars). *Nasjonale retningslinjer for finnerlønn - presisering av fylkeskommunenes og Sametingets ansvar og oppgaver*. (17/02325-13).

Riksantikvaren. (2020, 18. mai). *Vedrørende søknader om privat bruk av metallsøker på automatisk fredete kulturminner*. (20/04536).

Riksantikvaren. (2020, 9. oktober). *Finnerlønn og metallsøking*. (20/10707-1).

Tromsø museum. (2013, 7. juni). *Metallsøking og rutiner - Svar fra Tromsø museum*. (12/00583-6).

Generelt (NTNU Vitenskapsmuseets saksnummer)

NTNU Vitenskapsmuseet. (2021, 22. oktober). *Aksnr. 2019/90, funn fra By Søndre og Nordre (265/3 og 264/3), Verdal, Trøndelag (ID: 242065)*. (2021/56117-1).

NTNU Vitenskapsmuseet. (2021, 22. oktober). *Aksnr. 2019/90, nye funnskjema for T28163: 1-5*. (2021/56117-2).

Sundalsaken, 2016, (Riksantikvarens saksnummer)

Møre og Romsdal fylkeskommune. (2016, 15. august). *Gårdene Hol, Vinnavoll og Løykja - Sunndal kommune - KML § 8, 1. ledd - Søknad om dispensasjon*. (22-977 16/01623-1).

Møre og Romsdal fylkeskommune. (2019, 16. mai). *Øverbakkan Hol 44/2 - Negard Torske 40/1 - Søknad om tillatelse til inngrep i automatisk fredet kulturminne*. (22-972 19/02190-1).

NTNU Vitenskapsmuseet. (2016, 29. september). *Gårdene Hol, Vinnavoll og Løykja - Sunndal kommune - Søking med metalldetektor - KML § 8, 1. ledd - NTNU Vitenskapsmuseets anbefaling*. (22-976 16/01623-3).

NTNU Vitenskapsmuseet. (2019, 10. september). *Øverbakkan Hol 44/2 - Negard Torske 40/1 - Søknad om dispensasjon til metallsøk - Uttalelse om tilrådning*. (22-971 19/02190-6).

NTNU Vitenskapsmuseet. (2019, 27. juni). *Øverbakkan Hol 44/2 - Negard Torske 40/1 - Privat søking med metalldetektor - kml § 8, 1. ledd - Tilrådning til søknad om dispensasjon*. (22-969 19/02190-3, 22-968 19/02190-4 [Duplikat])

Riksantikvaren. (2016, 16. desember). *Gårdene Hol, Vinnavoll og Løykja - Sunndal kommune, Møre og Romsdal - Bruk av metalldetektor - KML § 8, 1. ledd - Avslag på søknad.* (22-974 16/01623-4).

Riksantikvaren. (2016, 30. september). *Gårdene Hol, Vinnavoll og Løykja - Sunndal kommune - KML § 8, 1. ledd - Metallsøk - Mellombels svar.* (22-975 16/01623-2).

Riksantikvaren. (2019, 20. august). *Øverbakkan Hol - 44/2 - Negard Torske - 40/1 - Undersøkelser - kml - Dispensasjon - Ber om faglig tilråding.* (22-970 19/02190-5).

Riksantikvaren. (2020, 7. juli). *Øverbakkan Hol 44/2 - Negard Torske 40/1 i Sunndal kommune - kml § 8, 1. ledd - Løyve til metallsøk.* (22-973 20/01702-2).

**Høringsrunden, Retningslinjer for privat bruk av metallsøker, 2016,
(Riksantikvarens saksnummer)**

Akershus fylkeskommune. (2016, 14. september). *RA-sak 12/00583, Høringssvar retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-21).

Anonym. (2016, 19. oktober). *Metall-søking.* (1200583-45).

Arkeologisk museum. (2016, 26. august). *Høringssvar på utkast «Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøkere».* (1200583-10).

Aust-Agder fylkeskommune. (2016, 13. september). *Høring - utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-36).

Beep & Dig Haugalandet Metallsøkerklubb, Bjørgvin Metalldetektorklubb, Mjøsen Metallsøkerforening, Moskus-Kompaniet Metallsøkerklubb, Møre Detektorlaug, Nord-Norsk Metallsøkerklubb, Norges Metallsøkerforening, Upplodene Detektorklubb, Roghord Metallsøkerklubb, Rygene Detektorklubb, Sør-Rogaland Metallsøkerklubb, Telemark og Omegn Metallsøkerforening, Trondheim Metallsøkerklubb og Østfold Detektorklubb. (2016, 24. august). *RA-SAK 12/00583, «Høringssvar retningslinjer for privat bruk av metallsøker» - Felles høringssvar fra samtlige av landets 14 metallsøker-organisasjoner.* (1200583-12).

Buskerud fylkeskommune. (2016, 1. september). *RA-sak 12/00583 - Høringssvar fra Buskerud fylkeskommune til forslag "Retningslinjer for privat bruk av metallsøker".* (1200583-11).

- Byantikvaren i Oslo. (2016, 22. november). *Høring – Riksantikvarens utkast til retningslinjer for privat metallsøking – Byantikvarens uttalelse.* (1200583-46).
- Finnmark fylkeskommune. (2016, 12. september). *RA-sak 12/00583, Høringssvar retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-18).
- Hedmark fylkeskommune. (2016, 15. september). *Svar - Høring - Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-37).
- Hordaland fylkeskommune. (2016, 17. oktober). *Fråsegn høyring av retningslinjer for metallsøking RA sak 12-00583.* (1200583-44).
- Kulturhistorisk Museum. (2016, 15. september). *Høringssvar Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker* (12/00583-33).
- Kulturhistorisk Museum. (2016, 15. september). *Høringssvar. Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-33, 1200583-35).
- Møre og Romsdal fylkeskommune. (2016, 13. september). *Høring - utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker - uttale frå Møre og Romsdal fylkeskommune* (12/00583-20).
- Nordland fylkeskommune. (2016, 15. september). *Uttalelse - Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker* (12/00583-34).
- Nord-Trøndelag fylkeskommune. (2016, 27. september). *Riksantikvarens retningslinjer for bruk av metallsøker - høring* (12/00583-40).
- Norsk Institutt for Kulturminneforskning. (2016, 6. september). *Høringssvar fra Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU): RA- sak 12/00583, Høringssvar retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-22).
- NTNU Vitenskapsmuseet. (2016, 15. september). *Høringssvar: Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-32).
- Oppland fylkeskommune. (2016, 29. september). *Høringssvar - utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker - fra Oppland fylkeskommune* (12/00583-41).
- Riksantikvaren. (2016, 16. august). *Høring: Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker* (12/00583 - 9).
- Rogaland fylkeskommune. (2016, 14. september). *Høringssvar vedr. retningslinjer for privat bruk av metalldetektor, RA - SAK 12/00583.* (12/00583-30).

- Sametinget. (2016, 7. oktober). *Vedrørende utkast til retningslinjer for privat bruk av metallsøker - RA-sak 12/00583 - hørings svar fra Sametinget.* (1200583-42).
- Sogn og Fjordane fylkeskommune. (2016, 5. september). *Svar - Høring - Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-13).
- Sør-Trøndelag fylkeskommune. (2016, 14. september). *Uttalelse til høring av utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-28).
- Troms fylkeskommune. (2016, 20. september). *Høring, utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-39).
- Tromsø Museum. (2016, 15. september). *Hørings svar – Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker.* (1200583-29).
- Universitetsmuseet i Bergen. (2016, 13. september). *Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker. Høring.* (1200583-19).
- Vestfold fylkeskommune. (2016, 15. september). *Hørings svar fra Vestfold fylkeskommune, kulturarv, 15.09.2016.* (1200583-31).
- Østfold fylkeskommune. (2016, 15. september). *Innspill fra Østfold fylkeskommune - utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker* (12/00583-38).

9 Litteratur

- Ammerman, A. J. (1985). Plow-zone Experiments in Calabria, Italy. *Journal of Field Archaeology*, 12(1), 33–40. <https://doi.org/10.2307/529373>
- Amundsen, B. (2019, 22. november). Hvorfor finner metallsøkere så mye billig mynt og så få verdifulle mynter? *Forskning.no*. <https://forskning.no/arkeologi-historie/hvorfor-finner-metallsokere-sa-mye-billig-mynt-og-sa-fa-verdifulle-mynter/1596937>
- Amundsen, M. D. (2021). *Glimrende gull: En utforskende studie av gull fra folkevandringstid i Rogaland, Vestfold og Østfold* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Ansvarsforskriften. (2019). *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven* (FOR-2019-02-15-127). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2019-02-15-127>
- Axelsen, I. (2018). Digital Archaeology: A Democratic Utopia. *Nordisk Museologi*, 2-3, 107-114. <https://doi.org/10.5617/nm.6658>
- Axelsen, I. (2021). *What's the Deal with Old Things? An Exploratory Study of Attitudes and Practices Towards Certain Old Things Among Archaeologists and Metal Detectorists in Norway* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Axelsen, I. (2022). Collaboration and Communication between Hobby Metal Detectorists and Archaeologists in Norway. *Advances in Archaeological Practice*, 10(3), 295-310. <https://doi.org/10.1017/aap.2022.14>
- Axelsen, I., Thomas, S., & Vaitkevičius, V. (2022). Digital Archaeological Knowledge Production and Communication among Metal Detectorists: A Web Focus Group Discussion. *Journal of Community Archaeology & Heritage*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/20518196.2022.2056818>
- Banning, E. (2019). The Archaeological Impacts of Metal Detecting. *Open Archaeology*, 5(1), 180-186. <https://doi.org/10.1515/opar-2019-0013>
- Beck, A. S. (2018). Revisiting the Trelleborg House: A Discussion of House Types and Assemblages. *Norwegian Archaeological Review*, 51(1-2), 142-161. <https://doi.org/10.1080/00293652.2018.1503324>

- Beck, A. S. (2020). Assemblage Thought and Archaeology: Themes in Archaeology. *Norwegian Archaeological Review*, 53(2), 176-179.
<https://doi.org/10.1080/00293652.2020.1796778>
- Berg, H. L. (2021). *Mechanisms of Security: Locks, Keys, and Ordered Life in Iron Age Norway (c. 0–1050 AD)* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Bergen.
- Bevan, A. (2012). Spatial Methods for Analysing Large-scale Artefact Inventories. *Antiquity*, 86(332), 492-506. <https://doi.org/10.1017/S0003598X0006289X>
- Bonney, R., Cooper, C. B., Dickinson, J., Kelling, S., Phillips, T., Rosenberg, K. V. & Shirk, J. (2009). Citizen Science: A Developing Tool for Expanding Science Knowledge and Scientific Literacy. *BioScience*, 59(11), 977-984.
<https://doi.org/10.1525/bio.2009.59.11.9>
- Branca, A., Helgesson, B., Hårdh, B. & Tegnér, M. (1999). Detektorfunna föremål från järnåldern: Översikt av materialet vid årsskiftet 1998/1999. I B. Hårdh (Red.), *Fynden i centrum. Keramik, glas och metal från Uppåkra* (s. 59-65). Almqvist & Wiksell International.
- Brattli, T. (2006). *Fortid og forvaltning: En analyse av norsk kulturminneforvaltning i perioden 1990-2005, med hovedvekt på arkeologiske forhold* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Brattli, T. (2011). Forvaltning av arkeologiske kulturminner fra nyere tid: Et forsøk på en analyse av etableringen av et hypotetisk diskursivt objekt. I T. E. Fagerland & K. Paasche (Red.), *1537 – kontinuitet eller brudd?* (s. 271–282). Tapir Akademisk forlag.
- Brattli, T. (2013). Om å spare seg til fant: Riksantikvarens forvaltningspraksis og konsekvenser for norsk middelalderarkeologi. I A. Christensson & I. Smedstad (Red.), *Utfordringer for norsk middelalderarkeologi. Rapport fra seminar 2008* (s. 68-73). Riksantikvaren.
- Brattli, T. & Larsson, S. (2016). Forvaltning av arkeologiske kulturminner fra nyere tid: En analyse av muligheter og konsekvenser av nyere tids arkeologi som forvaltningsobjekt. I K. Paasche (Red.), *1537 - det vanskelige skillet: forskning på og forvaltning av arkeologiske kulturminner fra nyere tid* (s. 11-25). Museumsforlaget.

- Brodie, N. (2020). What is the Thing Called the PAS? Metal-detecting Entanglements in England and Wales. *Revista d'Arqueologia De Ponent*, 30, 85–100.
<https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:0b9e968d-0556-4274-8a32-b6dad6e9eb81>
- Cadamarteri, J. P. & Thuestad, A. E. (2020). Okkupasjonens kulturminner: Dokumentasjon og overvåking av andre verdenskrigs kulturminner ved hjelp av flyfoto. *Heimen*, 57(2). 101-118. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2020-02-02>
- Callon, M. (1984). Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen of St Brieuc Bay. *The Sociological Review*, 32(1), 196–233. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.1984.tb00113.x>
- Callon, M., Law, J. & Rip, A. (Red.). (1986). *Mapping the Dynamics of Science and Technology: Sociology of Science in the Real World*. Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1007/978-1-349-07408-2>
- Campbell, S. (2013). Metal detecting, Collecting and Portable Antiquities: Scottish and British Perspectives, *Internet Archaeology*, 33. <https://doi.org/10.11141/ia.33.1>
- Christansen, T. T. (2016). Recreational Metal Detecting and Archaeological Research: Critical Issues Concerning Danish Metal-Detector Finds. I J. Martens & M. Ravn (Red.), *Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling* (s. 23-36). Portal forlag.
- Christansen, T. T. (2017). *The Productive Limfjord Region in Perspective: A Study of Metal Detecting Sites and Socioeconomic Development in Denmark, AD 400-1150* [Doktorgradsavhandling]. Aarhus Universitet.
- Cooper, A., & Green, C. (2017). Big Questions for Large, Complex Datasets: Approaching Time and Space Using Composite Object Assemblages. *Internet Archaeology*, 45. <https://doi.org/10.11141/ia.45.1>
- Dahle, K. (2019). *Metallsøk og jordbruk: Arkeologiske registreringar i Leikvinområdet, Sunndal kommune* (Foreløpig rapport). Møre og Romsdal fylkeskommune.
- Dahle, K., Vemmestad, C. F. & Stavik, J. (2019). Metallsøkerfunn som grunnlag for kunnskap og vern: En case-studie fra Sunndal – et knutepunkt i jernalder og middelalder. *Primitive tider*, 21, 81-100.
<https://journals.uio.no/PT/article/view/7537/6846>

- Daubney, A. (2017). Floating Culture: The Unrecorded Antiquities of England and Wales. *International Journal of Heritage Studies*, 23(9), 785-799.
<https://doi.org/10.1080/13527258.2017.1325770>
- De Bie, M., Van Gils, M., & De Wilde, D. (2014). A Pain in the Plough Zone: On the Value and Decline of Final Palaeolithic and Mesolithic Sites in the Campine Region (Belgium). I E. Meylemans, J. Poesen & I. In't Ven (Red.), *The Archaeology of Erosion, the Erosion of Archaeology: Proceedings of the Brussels Conference, April 28-30 2008* (s. 37-54). Flemish Heritage Institute.
<http://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/RELM/9/RELM009-001.pdf>
- Deckers, P., Bleumers, L., Ruelens, S., Lemmens, B., Vanderperren, N., Marchal, C., Pierson, J. & Tys, D. (2016). MEDEA: Crowd-Sourcing the Recording of Metal-Detected Artefacts in Flanders (Belgium). *Open Archaeology*, 2(1), 264-277.
<https://doi.org/10.1515/opar-2016-0019>
- Deckers, P., Dobat, A., Ferguson, N., Heeren, S., Lewis, M. & Thomas, S. (2018). The Complexities of Metal Detecting Policy and Practice: A Response to Samuel Hardy, 'Quantitative Analysis of Open-Source Data on Metal Detecting for Cultural Property' (Cogent Social Sciences 3, 2017). *Open Archaeology*, 4(1), 322-333. <https://doi.org/10.1515/opar-2018-0019>
- DeLanda, M. (2016). *Assemblage Theory*. Edinburgh University Press.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1994). *What is Philosophy?* (H. Tomlinson og G. Burchell, Overs.). Columbia University Press. (Opprinnelig utgitt 1991).
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2013). *A Thousand Plateaus* (B. Massumi, Overs.). Bloomsbury Academic. (Opprinnelig utgitt 1987).
- Deleuze, G. & Parnet, C. (2002). *Dialogues II* (H. Tomlinson, B. Habberjam & E. R. Albert, Overs.). Columbia University Press. (Opprinnelig utgitt 1977).
- Dobat, A. S. (2013). Between Rescue and Research: An Evaluation after 30 Years of Liberal Metal Detecting in Archaeological Research and Heritage Practice in Denmark. *European Journal of Archaeology*, 16(4), 704-725.
<https://doi.org/10.1179/1461957113Y.0000000041>
- Dobat, A. S. (2016). Metal Detecting in Denmark: Advantages and Disadvantages of the Liberal Model. I J. Martens & M. Ravn (Red.), *Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling* (s. 51-68). Portal forlag.

- Dobat, A., Christiansen, T. T., Henriksen, M. B., Jensen, P., Laursen, S. V., Jessen, M. D., Ruhe, R., Arntsen, F., & Kähler Holst, M. (2018). DIME - Digitale metaldetektorfund: Den danske registreringsportal for detektorfund. *Arkæologisk Forum*, 39, 3-12.
https://www.academia.edu/38204676/DIME_Digitale_Metaldetektorfund_Den_Danske_Registreringsportal_for_Metaldetektorfund
- Dobat, A., Christiansen, T. T., Henriksen, M. B., Jensen, P., Laursen, S. V., Jessen, M. D., Ruhe, R., Arntsen, F., Holst, M. K. (2019). The DIME Project: Background, Status, and Future Perspectives of the User Driven Recording Scheme for Metal Detector Finds. *Danish Journal of Archaeology*, 8, 1-15.
<https://doi.org/10.7146/dja.v8i0.111422>
- Dobat, A. S., Deckers, P., Heeren, S., Lewis, M., Thomas, S. & Wessman, A. (2020). Towards a Cooperative Approach to Hobby Metal Detecting: The European Public Finds Recording Network (EPFRN) Vision Statement. *European Journal of Archaeology*, 23(2), 1-21. <https://doi.org/10.1017/ea.2020.1>
- Dobat, A. S., & Dobat, A. S. (2020). Arkæologi som terapi: Metaldetektor hobbyen og mental sundhed i Danmark. *Arkæologisk Forum*, 43, 11-24.
[https://pure.au.dk/portal/da/publications/arkaeologi-som-terapi\(150e5ad3-e77d-4ddc-a343-8f83cb63cffb\).html](https://pure.au.dk/portal/da/publications/arkaeologi-som-terapi(150e5ad3-e77d-4ddc-a343-8f83cb63cffb).html)
- Dobat, A. S. & Jensen, A. T. (2016). “Professional Amateurs”: Metal Detecting and Metal Detectorists in Denmark. *Open Archaeology*, 2(1), 70-84.
<https://doi.org/10.1515/opar-2016-0005>
- Dobat, A. S., Wood, S. O., Jensen, B. S., Schmidt, S. & Dobat, A. S. (2020). “I now look forward to the future, by finding things from our past...”: Exploring the Potential of Metal Detector Archaeology as a Source of Well-being and Happiness for British Armed Forces Veterans with Mental Health Impairments. *International Journal of Heritage Studies*, 26(4), 370-386.
<https://doi.org/10.1080/13527258.2019.1639069>
- Faro-konvensjonen. (2005). *Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet* (27-10-2005). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2005-10-27-106>

- Farstadvoll, S. & Nilsen, G. (2020). Naturmangfoldloven: Vern av løse og "faste" kulturminner fra andre verdenskrig som del av særpreget og karakteren til landskapsvernområder. *Primitive tider*, 22. 119-140.
<https://doi.org/10.5617/pt.8397>
- Ferguson, N. (2016). Lost in Translation: Discussing the Positive Contribution of Hobbyist Metal Detecting. *Open Archaeology*, 2(1), 115-126.
<https://doi.org/10.1515/opar-2016-0008>
- Fowler, C. (2013a). *The Emergent Past: A Relational Realist Archaeology of Early Bronze Age Mortuary Practices*. Oxford University Press.
- Fowler, C. (2013b). Dynamic Assemblages, or the Past Is What Endures: Change and the Duration of Relations. I B. Alberti, A. Jones, & J. Pollard (Red.), *Archaeology after Interpretation: Returning Materials to Archaeological Theory* (s. 235-256). Left Coast Press.
- Fredriksen, C & Stamnes, A. A. (2019). *Geofysiske undersøkelser og sosialt metallsøk på Løykja, Gnr. 41/6, Sunndal kommune, Møre og Romsdal* (NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2019:23). NTNU Vitenskapsmuseet.
- Grini, K. E. (2022). *Okkupasjonslandskap i Trondheim: Mellom materialitet og minne, makt og mening* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Gullbekk, S. H., Sættem, A., Skogsfjord, A. & Roland, H. (2019). Kildekritiske refleksjoner omkring metallsøking og myntfunn: Må mynthistorien skrives om? *Viking*, 82, 173-182. <http://dx.doi.org/10.5617/viking.7121>
- Gundersen, J. (2019). No Room for Good Intentions? Private Metal Detecting and Archaeological Sites in the Plow Layer in Norway. I S. Campbell, L. White & S. Thomas (Red.), *Competing Values in Archaeological Heritage* (s. 125-138). Springer.
- Gundersen, J., Rasmussen, J. M. & Lie, R. O. (2016). Private Metal Detecting and Archaeology in Norway. *Open Archaeology*, 2(1), 160-170.
<https://doi.org/10.1515/opar-2016-0012>

- Guribye, R. & Holme, J. (2020). Kapittel II – Automatisk fredete kulturminner. I J. Holme (Red.), *Kulturminnevern: Kulturminneloven med kommentarer* (s. 40-121). <https://www.riksantikvaren.no/siste-nytt/pressemeldinger/ny-kommentarutgave-om-kulturminneloven-gratis-til-alle-pa-nettet/>
- Gustavsen, L., Kristiansen, M., Nau, E. & Tafjord, B. E. (2018). Sem: A Viking Age Metalworking Site in the Southeast of Norway? *Archaeological Prospection*, 26(1), 13-20. <https://doi.org/10.1002/arp.1726>
- Haldenby, D. & Richards, J. D. (2010). Charting the Effects of Plough Damage Using Metal-detected Assemblages. *Antiquity*, 84(326), 1151-1162. <https://doi.org/10.1017/S0003598X00067144>
- Hamilakis, Y. & Jones, A. M. (2017). Archaeology and Assemblage. *Cambridge Archaeological Journal*, 27(1), 77-84. <https://doi.org/10.1017/S0959774316000688>
- Hardy, S. A. (2017). Quantitative Analysis of Open-source Data on Metal Detecting for Cultural Property: Estimation of the Scale and Intensity of Metal Detecting and the Quantity of Metal-detected Cultural Goods. *Cogent Social Sciences*, 3(1), 1-49. <https://doi.org/10.1080/23311886.2017.1298397>
- Harris, O. J. T. (2017). Assemblages and Scale in Archaeology. *Cambridge Archaeological Journal*, 27(1), 127-139. <https://doi.org/10.1017/S0959774316000597>
- Harris, O. J. T. (2018). Towards Virtual Typologies. *Norwegian Archaeological Review*, 51(1-2), 162-165. <https://doi.org/10.1080/00293652.2018.1531917>
- Harrison, R. (2011). Surface Assemblages: Towards an Archaeology *in* and *of* the Present. *Archaeological Dialogues*, 18(2), 141-161. <https://doi.org/10.1017/S1380203811000195>
- Henriksen, M. B. (2016). Pløjelagsfund og formationsprocesser: Problemer ved fortolkning af detektorfund fra dyrket mark. I J. Martens & M. Ravn (Red.), *Pløjejord som kontekst: Nye udfordringer for forskning, forvaltning og formidling* (s. 69-88). Portal forlag.
- Hess, D. (1997). *Science Studies: An Advanced Introduction*. New York University Press.
- Hodder, I. & Hutson, S. (2003). *Reading the Past: Current Approaches to Interpretation in Archaeology* (3. Utg.). Cambridge University Press.

- Hårdh, B. (1998). Preliminära notiser kring detektorfynden från Uppåkra. I L. Larsson & B. Hårdh (Red.), *Centrala platser, centrala frågor: Samhällsstrukturen under järnåldern. En vänbok til Berta Stjernquist* (s. 113-127). Almqvist & Wiksell International.
- Immonen, V. & Kinnunen, J. (2020). Metal Detecting as a Social Formation: A Longitudinal Survey Study from Finland. *Journal of Social Archaeology*, 20(3), 313-334. <https://doi.org/10.1177/1469605320943737>
- Jervis, B. (2019). *Assemblage Thought and Archaeology*. Routledge.
- Jones, A. M. & Alberti, B. (2013). Archaeology after Interpretation. I B. Alberti, A. M. Jones & J. Pollard (Red.), *Archaeology after Interpretation: Returning Materials to Archaeological Theory* (s. 15-35). Left Coast Press.
- Jørgensen, L. (1998). En storgård fra vikingetid ved Tissø, Sjælland: En foreløpig præsentation. I L. Larsson & B. Hårdh (Red.), *Centrala platser, centrala frågor: Samhällsstrukturen under järnåldern. En vänbok til Berta Stjernquist* (s. 233-248). Almqvist & Wiksell International.
- Karl, R. (2016). Archaeological Responses to 5 Decades of Metal Detecting in Austria. *Open Archaeology*, 2(1), 278-289. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0020>
- Kars, M. & Heeren, S. (2018). Archaeological Small Finds Recording in the Netherlands: The Framework and Some Preliminary Results of the Project Portable Antiquities of the Netherlands (PAN). *Medieval Settlement Research*, 33, 21–30. <https://doi.org/10.5284/1017430>
- Kjerulff, A.-K. (2018, 19. desember). Opdaterede danefæ kriterier fra Nationalmuseet. Hentet 19. mai 2020 fra <https://www.arkaeologi-sda.dk/nyheder/192-opdaterede-danefae-kriterier-fra-nationalmuseet>
- Korstad, J. (2019). *Husby i Stjørdal: Belyst av funn og historie*. Metalldetektorbrødrene.
- Kristiansen, K. (2014). Towards a New Paradigm? The Third Science Revolution and its Possible Consequences in Archaeology. *Current Swedish Archaeology*, 22(1), 11-34. <https://doi.org/10.37718/CSA.2014.01>
- Kristiansen, M., Nau, E. & Gustavsen, L. (2016). *Georadarundersøkelse ved Sem gård (73/3), Øvre Eiker kommune, Buskerud fylkeskommune*. (NIKU Oppdragsrapport 21/2016). Norsk institutt for kulturminneforskning.

- Kristoffersen, E. S. & Røstad, I. M. (2020) Spenner i en overgangstid: Sene småspenner i den turbulente overgangen mellom eldre og yngre jernalder. *Viking*, 83, 13-33.
<https://doi.org/10.5617/viking.8244>
- Krokmyrdal, T.-K. (2021). Sandtorg: En vareutvekslingsplass gjennom 1100 år. *Primitive tider*, 23, 7-26. <https://doi.org/10.5617/pt.9254>
- Kulturminneloven. (1978). *Lov om kulturminner* (LOV-1978-06-09-50). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>
- Kvanli, J. (2016, 28. januar). Hvem skal redde norgeshistorien fra ploegen? *Forskning.no*.
<https://forskning.no/arkeologi-historie-kronikk/kronikk-hvem-skal-reddenorgeshistorien-fra-ploegen/1169424>
- Kvanli, J. & Sørensen, L. S. (2016). Om metallsøking i Norge og formålstjenlig kulturvern av løse gjenstander i pløyselaget. *Fornvannen*, 111(1), 41-45.
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2016_041
- Kvasib AS. [Kvasibas]. (2013, 25. Februar). *Norges Metallsøkerforening og kulturarven*. [Video]. Youtube. <https://youtu.be/XgOCfamMcDA>
- Latour, B. (1987). *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Harvard University Press.
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern* (C. Porter, Overs.). Harvester Wheatsheaf. (Opprinnelig utgitt 1991).
- Latour, B. (1999). *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*. Harvard University Press.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford University Press.
- Law, J. (1999). After ANT: Complexity, Naming and Topology. *The Sociological Review*, 47, 1-14. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1999.tb03479.x>
- Law, J. (2009). Actor-Network Theory and Material Semiotics. I B. Turner (Red.), *The New Blackwell Companion to Social Theory* (s. 141-58). Blackwell.
- Lecroere, T. (2016). "There Is None So Blind as Those Who Won't See": Metal Detecting and Archaeology in France. *Open Archaeology*, 2(1), 182-193.
<https://doi.org/10.1515/opar-2016-0014>

- Leskovar, T. & Bosiljkov, V. (2016). Laboratory Research on the Effects of Heavy Equipment Compaction on the In Situ Preserved Archaeological Remains. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 18(1-3), 40-58. <https://doi.org/10.1080/13505033.2016.1181932>
- Lewis, M. (2016). A Detectorist's Utopia? Archaeology and Metal-Detecting in England and Wales. *Open Archaeology*, 2(1), 127-139. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0009>
- Lucas, G. (2012). *Understanding the Archaeological Record*. Cambridge University Press.
- Lucas, G. (2017). Variations on a Theme: Assemblage Archaeology. *Cambridge Archaeological Journal*, 27(1), 187-190. <https://doi.org/10.1017/S0959774316000573>
- Maixner, B. (2015a). Én lov – ulik forvaltningspolitikk: Om norsk forvaltningspraksis rundt privat metallsøking i pløyejord og dens konsekvenser. *Fornvannen*, 110(3), 201-213. http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2015_201
- Maixner, B. (2015b). Missingen/Åkeberg i Østfold: En storgård fra jernalderen med tilknyttet håndverkssenter. *Fornvannen*, 110(1), 27-42. http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2015_027
- Maixner, B. (2016). Metallsøkprosjekt Missingen/Åkeberg: Et samarbeidsprosjekt mellom forvaltningen og frivillige rundt en storgård fra jernalderen. I J. Martens & M. Ravn (Red.), *Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling* (s. 133-146). Portal forlag.
- Maixner, B. (2019). *Sæheimr: Just a Settlement by the Sea? Dating, Naming Motivation and Function of an Iron Age Maritime Place Name in Scandinavia. *Journal of Maritime Archaeology*, 15, 5-39. <https://doi.org/10.1007/s11457-019-09250-z>
- Maixner, B. (2020). Connected by Water, No Matter How Far: Viking Age Central Farms at the Trondheimsfjorden, Norway, as Gateways Between Waterscapes and Landscapes. *Archäologische Informationen*, 43, 289-308. <https://doi.org/10.11588/ai.2020.1.81416>
- Martens, J. (2016). Pløyejord som kontekst: Metallsøking, forskning og forvaltning. I J. Martens & M. Ravn (Red.), *Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling* (s. 13-22). Portal forlag.
- Martens, J. & Ravn, M. (Red.). (2016). *Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling*. Portal forlag.

- Matsumoto, M. & Uleberg, E. (2021). Curation of Digital Archaeological Data in Norway. *Internet Archaeology*, 58. <https://doi.org/10.11141/ia.58.29>
- McLees, C. (2019). *Materialities of Modernity and Social Practice in Trondheim c. 1500-1800: An Archaeological Contribution to the Study of Post-medieval Norway* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Meld. St. 16 (2019–2020). *Nye mål i kulturmiljøpolitikken: Engasjement, bærekraft og mangfold*. Klima- og miljødepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-16-20192020/id2697781/>
- Metalldetektorbrødrene. (u.å.). *Oldtidens prydgenstander: Trøndelag*. Gullversjon. Metalldetektorbrødrene.
- Museumsloven. (2014). Bekendtgørelse af Museumsloven (LBK nr 358 af 08/04/2014). Retsinformation. <https://www.retsinformation.dk/eli/accn/A20140035829>
- Müller, M. & Schurr, C. (2016), Assemblage Thinking and Actor-network Theory: Conjunctions, Disjunctions, Cross-fertilisations. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 41, 217-229. <https://doi.org/10.1111/tran.12117>
- Nationalmuseet. (u.å.). *Hvad kan være danefæ?* Hentet 22 mai 2022 fra <https://natmus.dk/salg-og-ydelser/museumsfaglige-ydelser/danefae/hvad-kan-vaere-danefae/>
- Nielsen, S. V. (2017). Litt av en prosess: 40 år med omorganisering av norsk kulturminneforvaltning. *Primitive tider*, 19. 15-29. <https://doi.org/10.5617/pt.7201>
- Noble, G., Lamont, P. & Masson-Maclean, E. (2019). Assessing the Ploughzone: The Impact of Cultivation on Artefact Survival and the Cost/Benefits of Topsoil Stripping Prior to Excavation. *Journal of Archaeological Science: Reports*, 23, 549-558. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2018.11.015>
- Nordeide, S. W. (Red.). (2005). *Fra vernesone til risikosone: Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner*. Norsk Institutt for kulturminneforskning. <https://niku.brage.unit.no/niku-xmlui/handle/11250/2563253>
- Norges metallsøkerforening. (u.å.). *Velkommen til Norges metallsøkerforening*. Hentet 29. april 2022 fra <https://nmf.nu/>
- Oksanen, E. & Lewis, M. (2020). Medieval Commercial Sites: As Seen Through the Portable Antiquities Scheme Data. *The Antiquaries Journal*, 100, 109-140. <https://doi.org/10.1017/S0003581520000165>

- Olsen, B., Shanks, M., Webmoor, T. & Witmore, C. (2012). *Archaeology: The Discipline of Things*. University of California Press.
- Olsen, E. S. (2019, 25. April). Fem bronsesmykker fra vikingtiden er funnet i Verdal. *Adresseavisen*. <https://www.adressa.no/nyheter/i/OGKm70/det-er-ikke-gjort-lignende-funn-i-trondelag-siden-1800-tallet>
- Paulsson, J. (1999). Metalldetektering och Uppåkra: Att förhålla sig till ett detektormaterial. I B. Hårdh (Red.), *Fynden i centrum: Keramik, glas och metall från Uppåkra. Acta Archaeologica Lundensia series 30* (s. 41-65). Almqvist & Wiksell International.
- Pettersen, A. M. H. (2022). *Farin Vestir and Back: Social and Itinerary Perspectives on Insular Objects in Viking-Age Norway*. [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Pettersen, A. M. H. (2022, 30. juni). *Assemblage Theory of Itinerant Objects: Contemporary Theoretical Approaches to Material Culture*. [Prøveforelesning]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Pilø, L. (2007). The fieldwork 1998-2003: Overview and Methods. I D. Skre (Red.), *Kaupang in Skiringssal* (s. 143-160). Aarhus University Press.
- Rasmussen, J. M. (2013). Metalldetektor til nytte og besvær. *Miljøkrim*, 17(2), 50-53. https://www.academia.edu/4447957/Metalldetektor_til_nytte_og_besv%C3%A6r
- Rasmussen, J. M. (2014a). Securing Cultural Heritage Objects and Fencing Stolen Goods? A Case Study on Museums and Metal Detecting in Norway. *Norwegian Archaeological Review*, 47(1), 83-107. <https://doi.org/10.1080/00293652.2014.899616>
- Rasmussen, J. M. (2014b). Reply to Comments from Suzie Thomas, Martin Mesicek, Raimund Karl, Mads Ravn, Maria Lingström. *Norwegian Archaeological Review*, 47(2), 212-217. <https://doi.org/10.1080/00293652.2014.957236>
- Ravn, M. (2014). In Defence of Small Things Forgotten. *Norwegian Archaeological Review*, 47(2), 205-209. <https://doi.org/10.1080/00293652.2014.943281>
- Ravn, M. (2016). Små glemte ting - Store forvaltningsmessige utfordringer. I J. Martens & M. Ravn (Red.), *Pløyejord som kontekst. Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling* (s. 127-132). Portal forlag.

- Reeves, M. (2015). Sleeping with the “Enemy”: Metal Detecting Hobbyists and Archaeologists. *Advances in Archaeological Practice*, 3(3), 263-274.
<https://doi.org/10.7183/2326-3768.3.3.263>
- Richards, J. D. & Naylor, J. (2010). A 'Productive Site' at Bidford-on-Avon, Warwickshire: Salt, Communication and Trade in Anglo-Saxon England. I S. Worrell, G. Egan, N. Naylor, K. Leahy & M. Lewis (Red.), *A Decade of Discovery: Proceedings of the Portable Antiquities Scheme Conference 2007* (s. 193-200). Archaeopress.
- Richards, J. D., Naylor, J., & Holas-Clark, C. (2009). Anglo-Saxon Landscape and Economy: Using Portable Antiquities to Study Anglo-Saxon and Viking Age England. *Internet Archaeology*, 25. <https://doi.org/10.11141/ia.25.2>
- Riksantikvaren. (2017). *Retningslinjer. Privat bruk av metallsøker*. Hentet 1. mars 2022 fra <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Metallsøking>
- Riksantikvaren. (2019). *Retningslinjer. Fastsettelse av finnerlønn*.
https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/2582716/Fastsettelse_finnerl%C3%B8nn.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Riksantikvaren. (2022, 6. januar). *Om Riksantikvaren*. Hentet 22. mai 2022 fra <https://www.riksantikvaren.no/om-riksantikvaren/>
- Riksantikvaren. (2019, 14. desember). *Fredningsstatus*. Hentet 25. august 2022 fra <https://www.riksantikvaren.no/les-om/fredningsstatus/>
- Riksantikvaren. (u.å.). *Veileder til ansvarsforskriften*. Hentet 21. mai 2022 fra <https://www.riksantikvaren.no/veileder/ansvarsforskriften/>
- Robbins, K. (2013). Balancing the Scales: Exploring the Variable Effects of Collection Bias on Data Collected by the Portable Antiquities Scheme. *Landscapes*, 14(1), 54-72. <https://doi.org/10.1179/1466203513Z.0000000006>
- Robbins, K. (2014). *Portable Antiquities Scheme. A Guide For Researchers*.
<https://finds.org.uk/documents/guideforresearchers.pdf>
- Rolfsen, P. (2016). Det rette pipet: Metalldetektorbruk i Norge. I J. Martens & M. Ravn (Red.), *Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling* (s. 111-126). Portal forlag.

- Rygene detektorklubb. (u.å.). *Om oss*. Hentet 10. juni 2022 fra <https://www.rygenedetektorklubb.com/>
- Rygh, O. (1999). *Norske oldsager*. Tapir. (Opprinnelig utgitt 1885).
- Røstad, I. M. (2021). *The Language of Jewellery: Dress-accessories and Negotiations of Identity in Scandinavia, c. AD 400-650/700*. Cappelen Damm akademisk.
- Sand-Eriksen, A., Skre, D. & Stamnes, A. A. (2020). Hvordan har metallgjenstander funnet veien til pløyelaget? Resultater fra et metodisk prøveprosjekt på Storhov i Elverum. *Primitive tider*, 22, 75-94. <https://doi.org/10.5617/pt.8395>
- Schaanning, E. (1996). Diskursens materialitet, del II: Latour. *ARR Idéhistorisk tidsskrift*, 2. <https://arrvev.no/artikler/diskursens-materialitet1>
- Schiffer, M. B. (1983). Toward the Identification of Formation Processes. *American Antiquity*, 48(4), 675–706. <https://doi.org/10.2307/279771>
- Skre, D. (2016). De frivillige detektoristene: Våre gode allierte. I J. Martens & M. Ravn (Red.), *Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling* (s. 107-110). Portal forlag.
- Skre, D. & Pilø, L. (2016, 20. februar). Metallsøkerdilemmaet. *Klassekampen*. Hentet 1. juli 2019 fra <https://www.klassekampen.no/article/20160220/PLUSS/160229926>
- Skre, D. & Pilø, L. (2016, 3. juni). En løsning på dilemmaet. *Klassekampen*. Hentet 1. juli 2019 fra <https://www.klassekampen.no/article/20160603/PLUSS/160609740>
- Stamnes, A. (2016). *The Application of Geophysical Methods in Norwegian Archaeology: A Study of the Status, Role and Potential of Geophysical Methods in Norwegian Archaeological Research and Cultural Heritage Management* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Stamnes, A. (2017). *Georadarundersøkelse på Storhov i Heradsbygd, Elverum kommune i Hedmark fylke* (NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2017:2). NTNU Vitenskapsmuseet.
- Temiño, I. R. (2016). Rational Grounds for Dialogue Between Archaeologists and Metal Detectorists in Spain. *Open Archaeology*, 2(1), 150-159. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0011>
- The British Museum. (u.å.). *Summary Definition of Treasure*. Hentet 1. juni 2022 fra <https://finds.org.uk/treasure/advice/summary>
- Thomas, J. (2004). *Archaeology and Modernity*. Routledge.

- Thomas, S. (2016). The Future of Studying Hobbyist Metal Detecting in Europe: A Call for a Transnational Approach. *Open Archaeology*, 2, 140-149.
<https://doi.org/10.1515/opar-2016-0010>
- Tonning, C., Lie, R. O., Lia, V., Gabler, M. & Neubauer, W. (2017). Er de alle løsfunn? Metallsøkkfunn og potensialet for bevart kontekst under pløyselaget. *Viking*, 80, 223-243. <https://doi.org/10.5617/viking.5481>
- Tuddenham, D. (2015). *Skipsfunn som samhandling i norsk kulturminnevern: Fra famlende begynnelse med store forventninger til sterk dikotomi og utfordring i forvaltningen* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Uleberg, E. & Matsumoto, M. (2010). National Extensive Databases in Norway: Pitfalls in a Bright Future. I B. Frischer, J.W. Crawford & D. Koller (Red.), *Making History Interactive: Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology (CAA). Proceedings of the 37th International Conference, Williamsburg, Virginia, United States of America, March 22-26, 2009* (s. 1-7). Archaeopress.
[http://archive.caaconference.org/2009/articles/Uleberg_Contribution339_e%20\(2\).pdf](http://archive.caaconference.org/2009/articles/Uleberg_Contribution339_e%20(2).pdf)
- Valetta-konvensjonen. (1992). *Europeisk konvensjon om vern av den arkeologiske kulturarv* (16-01-1992). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1992-01-16-1>
- Venturini, T. (2010). Diving in Magma: How to Explore Controversies with Actor-network Theory. *Public Understanding of Science*, 19(3), 258-273.
<https://doi.org/10.1177/0963662509102694>
- Watt, M. (2000). Detektorfund fra bornholmske bopladser med kulturlag. Repræsentativitet og metode. I M.B. Henriksen (Red.), *Detektorfund - hvad skal vi med dem? Dokumentation og registrering af bopladser med detektorfund fra jernalder og middelalder. Rapport fra et bebyggelseshistorisk seminar på Hollufgård den 26. oktober 1998* (s. 79-98). Odense bys museer.
- Watt, M. (2006). Detector Sites and Settlement Archaeology on Bornholm: A Survey of "Productive Sites" from the Iron Age and the Viking Age 1996-1999. *Journal of Danish Archaeology*, 14(1), 139-167.
<https://doi.org/10.1080/0108464X.2006.10590114>

- Watt, M. (2009). Sorte Muld: Past and Present. I C. Adamsen, U.L. Hansen, F.O. Nielsen & M. Watt (Red.), *Sorte Muld: Wealth, Power and Religion at an Iron Age Central Settlement at Bornholm*. Bornholms Museum.
- Wessman, A., Deckers, P., Lewis, M., Thomas, S., & Nolet, K. (2022). Metal-Detecting Rallies: Characterizing the Phenomenon, Understanding the Challenges, and Identifying Strategies for Heritage Protection. *Advances in Archaeological Practice*, 1-11. <https://doi.org/10.1017/aap.2022.12>
- Wessman, A., Koivisto, L. & Thomas, S. (2016). Metal Detecting in Finland: An Ongoing Debate. *Open Archaeology*, 2(1), 85-96. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0006>
- Wessman, A. & Oksanen, E. (2022). Metal-detecting Data as Citizen Science Archaeology. I P. Halinen, V. Heyd, & K. Mannermaa (Red.), *Oodeja Mikalle - Odes to Mika - Оды Мике: Festschrift for Professor Mika Lavento on the Occasion of his 60th Birthday* (s. 293-302). Archaeological Society of Finland. <https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/metal-detecting-data-as-citizen-science-archaeology>
- Wessman, A., Thomas, S. & Rohiola, V. (2019). Digital Archaeology and Citizen Science: Introducing the Goals of Findsampo and the SUALT Project. *SKAS Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland*, 1, 2-17. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/304879/SKAS_1_2019_wessman_et_al.pdf?sequence=1
- Wessman, A., Thomas, S., Rohiola, V., Koho, M., Ikkala, E., Tuominen, J., Hyvönen, E., Kuitunen, J., Parviainen, H. & Niukkanen, M. (2019). Citizen Science in Archaeology: Developing a Collaborative Web Service for Archaeological Finds in Finland. I J. H. Jameson & S. Musteață (Red.), *Transforming Heritage Practice in the 21st Century: Contributions from Community Archaeology* (s. 337-352). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-14327-5_23
- Yáñez, A. (2016). Illegal Detectorism and Archaeological Heritage: Criminal and Administrative Punitive Systems in Spain. *Open Archaeology*, 2(1), 417-425. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0030>

Ystgaard, I., Gran, M. M., Mokkelbost, M., Fransson, U., Heen-Pettersen, A., Lorentzen, A. B., Solvold, G. I. & Randerz, E. W. (2018). *Arkeologiske utgravninger på Ørland kampflybase 2015 – 2016* (NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2018:27). NTNU Vitenskapsmuseet.

Østmo, E. & Hedeager L. (2005). *Norsk arkeologisk leksikon*. Pax forlag.

Appendiks

Vedlegg 1

*Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av
metallsøker*

SAKSBEHANDLER

VÅR REF.
12/00583-9

ARK. Forvaltningsarkivet
311.1

DERES REF.

INNVALGSTELEFON

98202848

DERES DATO

VÅR DATO

16.08.2016

TELEFAKS

+47 22 94 04 04
postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Se mottakerliste

Høring

Utkast til Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker

Metallsøking har blitt en veldig populær hobby de siste årene, og aktiviteten ser ut til å ha mangedoblet seg i løpet av få år. Dette har blant annet ført til at viktige arkeologiske kulturminner er blitt oppdaget rundt om i hele landet, og tusenvis av arkeologiske gjenstander har blitt innlemmet i de arkeologiske forvaltningsmuseenes samlinger.

Riksantikvaren har utarbeidet vedlagte forslag til retningslinjer for privat bruk av metallsøker. Formålet med retningslinjene er å sikre enhetlig og forsvarlig privat bruk av metallsøker i forhold til arkeologiske kulturminner i hele landet.

Vi ønsker å involvere flest mulig berørte parter, og utkastet sendes derfor med dette på høring til alle landets fylkeskommuner, Sametinget, de arkeologiske forvaltningsmuseene, NIKU og metallsøkerforeningene.

Frist for høringen er 15. september 2016. Vi ber om at høringssvar sendes elektronisk til Riksantikvaren (postmottak@ra.no), med referanse «RA-sak 12/00583, Høringssvar retningslinjer for privat bruk av metallsøker», for å sikre at alle høringssvar blir registrert på riktig sak og saksbehandler. Merk tydelig hvilken institusjon/ forening som er avsender for høringssvaret dersom svaret sendes fra en privat e-postadresse.

Dispensasjon for privat metallsøk på automatisk fredete kulturminner i pløyd mark

I forbindelse med arbeidet med retningslinjene for privat bruk av metallsøker, har vi også vurdert ulike løsninger for dispensasjon fra kulturminneloven § 3, jf. § 8, for privat bruk av metallsøker på automatisk fredete kulturminner i pløyd mark. En mulig løsning er at fylkeskommunene og Sametinget, eller de arkeologiske forvaltningsmuseene, får delegert myndighet til å gi tillatelse til privat metallsøk på automatisk fredete kulturminner i pløyd mark. Vi ber også om tilbakemeldinger på dette i forbindelse med høringen.

Vennlig hilsen

Brevet er elektronisk godkjent

Vedlegg: Forslag til retningslinjer

Riksantikvarens retningslinjer for privat bruk av metallsøker

---

Høringsutkast 16. august 2016

Privat bruk av metallsøker

Privatpersoner med metallsøking som hobby bidrar hvert år til at nye arkeologiske kulturminner blir kjent, særlig i dyrka mark. Spor fra forhistorien er vår felles kulturarv og viktige kilder til kunnskap. Samtidig er det viktig å huske på at metallgjenstander bare utgjør en liten andel av de fredete kulturminnene. Sammen med metallfunn er gjenstander av tre, bein, stein m.v. i mange tilfeller de eneste kildene til vår felles historie. Sammenhengen mellom ulike gjenstander, strukturer i bakken og naturvitenskapelige prøver er vesentlig for å forstå og utnytte kildenes fulle potensial. Ensidig innsamling av en kildekategori eller materialtype gir ikke bare et ubalansert bilde av forhistorien, men kan også bidra til å svekke de andre kildenes utsagnskraft.

Det er lov å bruke metallsøker i Norge, men som metallsøker har du et særlig ansvar for å sette deg inn i lover og regler som er relevante for utøvelsen av hobbyen din.

Kulturminneloven har de viktigste bestemmelsene for vern av kulturminner, og her vil du også se hva som regnes som automatisk fredete kulturminner (jf. kulturminneloven § 4) og hva staten har eiendomsrett til av løse kulturminner (jf. kulturminneloven § 12).

Når du bruker metallsøker er det særlig viktig å være oppmerksom på følgende:

- Det er tillatt å bruke metallsøker, men ikke i den hensikt å grave frem gjenstander på automatisk fredete kulturminner (se oversikt over hva som er automatisk fredete kulturminner i vedlegg til denne retningslinjen), eller i sikringssonen til slike. Hvis ikke annet er bestemt er det en sikringssone på fem meter fra kulturminnets synlige ytterkant. Denne fredete sikringssonen går rundt hele kulturminnet, både i flate og høyde/ dybde. Det betyr at også jord og løsmasser som ligger over et automatisk fredet kulturminne er en del av sikringssonen. Det er heller ikke tillatt å fjerne løse kulturminner (gjenstander, mynter o.l., se oversikt i vedlegg i denne retningslinjen) som tilhører et automatisk fredet kulturminne, selv om disse ligger i ployelaget eller løst oppå bakken.
- Informasjon og kartfesting av alle *kjente* automatisk fredete kulturminner skal ligge i kulturminnedatabasen Askeladden. Disse kan du finne på www.kulturminnesok.no eller www.miljostatus.no, samt på en rekke andre digitale online karttjenester.
- Mange kulturminner har mangelfull, utilstrekkelig eller feil kartfesting i Askeladden, og de aller fleste automatisk fredete kulturminner er ennå ikke oppdaget og kartfestet. Disse har likevel samme beskyttelse i loven. *Føre-var prinsippet* er derfor viktig for alle som kan komme i kontakt med slike.

- Hvis du har mistanke om at du befinner deg på et automatisk fredet kulturminne skal du derfor ikke bruke metalldetektor på stedet. Dette gjelder både i innmark (pløyelag) og i utmark.
- Husk at du alltid må ha tillatelse fra både private og offentlige grunneiere for å bruke metallsøker på deres eiendom.
- Selv om grunneier gir tillatelse har du selv ansvaret for å avklare forholdet til automatisk fredete kulturminner.

Kulturminner i pløyd mark

Når automatisk fredete kulturminner ligger i pløyd mark, er gjerne pløyelaget også en del av kulturminnet. Kulturminner i dyrka mark er ofte skadet av ulike jordbruksaktiviteter, og gjenstander kan være flyttet fra sin opprinnelige kontekst (sammenheng). Av hensyn til landbruk og matproduksjon er det tillatt å fortsatt pløye og drive annet jordarbeid hvis området har blitt brukt på samme måte tidligere – selv om dette kan skade arkeologiske kulturminner. Alle andre typer tiltak, inkludert metallsøking, krever særskilt tillatelse etter kulturminneloven, selv om formålet kan være å redde løse kulturminner.

Kulturminner i utmark

Automatisk fredete kulturminner som befinner seg i utmark, skog og beiteland som ikke pløyes, ligger oftest uforstyrret og godt bevart i jorden. Disse kulturminnene representerer reservoarer av kunnskap om vår felles forhistorie, og det er ikke lov til å sette i gang tiltak som på noen måte er egnet til å skade eller skjemme slike kulturminner. Den som bruker metallsøker i utmarksområder må være særlig oppmerksom på faren for å støte på arkeologiske kulturminner. Husk at mange arkeologiske kulturminner kan være vanskelige å se som tydelige markeringer på dagens markoverflate. Riksantikvaren fraråder privat bruk av metalldetektor for å lete etter kulturminner i utmark.

Hva gjør du hvis du finner noe som kan være et kulturminne?

- Dersom du tror du har oppdaget et automatisk fredet kulturminne, skal du melde fra til fylkeskommunen eller Sametinget (for samiske kulturminner) om dette.
- Løse kulturminner fra før 1537, mynter fra før 1650, og samiske løse kulturminner eldre enn 100 år, er statens eiendom.
- Dersom du har funnet et løst kulturminne skal du melde fra til rette myndighet, dvs fylkeskommunen eller Sametinget i det fylket der funnet ble gjort, så snart det er praktisk mulig. Melding kan gjøres på telefon eller e-post. Du bør derfor ha telefonnummer og e-postadresse til rette vedkommende med deg når du er ute og søker. Kontaktinformasjon kan du også finne på internett under vedkommende fylkeskommune eller Sametinget.
- Hvis du har gjort funn av en gjenstand som er eldre enn 1537 eller samisk gjenstand eldre enn 100 år, skal du ikke grave videre der funnet er gjort, fordi det alltid er en mulighet for at gjenstanden du har funnet er en del av et automatisk fredet kulturminne, et gravfelt, et gammelt veifar, et middelaldersk kirkested, en handelsplass e.l. Merk funnstedet nøyaktig på kart, eller bruk GPS.
- Videre søking i området må ta hensyn til at du kan befinne deg på et automatisk fredet kulturminne, som det vil være ulovlig å gjøre inngrep i.

- Om du får utslag på detektoren i nærheten av et annet funn er det ofte en indikasjon på at du befinner deg på et automatisk fredet kulturminne. Riksantikvaren anbefaler derfor at du aldri graver nærmere enn 25 meter fra kjente automatisk fredete kulturminner eller funnsteder for løse kulturminner. Hvis du får utslag nærmere enn dette bør du melde fra om det til fylkeskommunen eller Sametinget.

Håndtering og innlevering av funn

Mange arkeologiske gjenstander er skjøre etter århundrer i jorda. Behandle alt du finner varsomt. Unngå vask og rens og ikke fjern jord eller organisk materiale fra gjenstandens overflate. Viktige opplysninger kan finnes i mikroskopiske rester av tekstiler, treverk, matrester og annet. Gjenstander bør oppbevares hver for seg i plast- eller papirposer, esker eller lignende. Oppbevar funnet kjølig frem til innlevering – arkeologer bruker kjøleskap. Dersom du er usikker på hvordan gjenstanden bør behandles kan du spørre om dette når du melder fra om funnet til fylkeskommunen eller Sametinget.

Posen eller esken må merkes tydelig med funnsted, koordinater (hvis du har), kartreferanse, navn og dato. Noter deg også andre relevante opplysninger fra funnstedet, som funddybde, jordsmonn og andre observasjoner du har gjort, og lever disse opplysningene til fylkeskommunen eller Sametinget.

Søknad om tillatelse til metallsøking på automatisk fredete kulturminner

Den som i privat regi ønsker å bidra til registrering, dokumentasjon og innsamling av løse gjenstander der det er registrert et automatisk fredet kulturminne må søke om tillatelse til dette, jf. kulturminneloven § 8 første ledd. Søknad skal stiles til Riksantikvarens, men sendes til fylkeskommunen eller Sametinget der du ønsker å bruke metallsøker på automatisk fredete kulturminner. Du kan få hjelp og veiledning til søknaden ved å henvende deg til fylkeskommunens eller Sametingets arkeologer.

Finnerlønn

Hvis du finner et løst kulturminne kan du få finnerlønn for dette. Det er de arkeologiske museene som eventuelt innstiller på finnerlønn, og det Riksantikvaren som avgjør om finnerlønn skal utbetales og hvor stor denne skal være.

Det utbetales normalt sett ikke finnerlønn dersom du bevisst har oppsøkt et sted med den hensikt å lete etter arkeologiske gjenstander.

Samarbeid mellom frivillige private metallsøkere og kulturminneforvaltningen

Riksantikvaren er positiv til samarbeid mellom private metallsøkere og den offentlige kulturminneforvaltningen. Både fylkeskommunene/Sametinget og de arkeologiske museene kan gjennomføre prosjekter hvor private metallsøkere kan delta. Vanligvis foregår slikt samarbeid mellom fylkene/ museene og ulike metallsøkerklubber/ -foreninger. Dersom du ønsker å delta i slikt samarbeid anbefaler vi at du henvender deg til din lokale metallsøkerforening, eller tar direkte kontakt med din fylkeskommune.

Etterreformatoriske kulturminner

Selv om nyere tids kulturminner ikke har et automatisk vern etter kulturminneloven, er de en del av vår felles hukommelse og viktige kilder til kunnskap.

Riksantikvaren ser det som uheldig dersom gjenstander og viktig informasjon fra sentrale nyere tids kulturhistoriske steder, som i fremtiden kan bli vernet, samles inn og havner i private samlinger utenfor felleskapets rekkevidde.

UTKAST

Vedlegg: utdrag fra kulturminneloven §§ 4 og 12

Automatisk fredete kulturminner (utdrag fra kulturminneloven § 4)

Følgende kulturminner fra oldtid og middelalder (inntil år 1537) er fredet:

- a. Boplasser, huler, hellere med spor etter folk som har holdt til eller arbeidet der, hus- eller kirketufter, kirker, hus og byggverk av alle slag, og rester eller deler av dem, gårdshauger, gårds- og tunanlegg og andre bebyggelseskonsentrasjoner som stapelplasser og markeds plasser, byanlegg og liknende eller rester av dem.
- b. Arbeids- og verkstedsplasser av alle slag som steinbrudd og annen bergverksdrift, jernvinne plasser, trekull- og tjæremiler og andre spor etter håndverk og industri.
- c. Spor etter åkerbruk av alle slag, som rydningsrøyser, veiter og pløyespor, gjerder og innhegninger og jakt-, fiske- og fangstinnretninger.
- d. Vegfar av alle slag med eller uten brolegging av stein, tre eller annet materiale, demninger, broer, vadested, havneanlegg og åreskifter, båtstøer og båt opptrekk, fergeleier og båt drag eller rester av slike, seilsperringer, vegmerker og seilmerker.
- e. Forsvarsverk av alle slag som bygdeborger, skanser, voller, vollgraver, festningsanlegg og rester av dem og dessuten varder, veter o.l.
- f. Tingsteder, kultplasser, varp, brønner, kilder og andre steder som arkeologiske funn, tradisjon, tro, sagn eller skikk knytter seg til.
- g. Steiner og fast fjell med innskrifter eller bilder som runeinnskrifter, helleristninger og helle malinger, skålgroper, sliperenner og annen bergskurd.
- h. Bautasteiner, kors og andre slike minnesmerker.
- i. Steinsetninger, steinlegninger o.l.
- j. Gravminner av ethvert slag, enkeltvis eller samlede felt, som gravhauger, gravrøyser, gravkammer, brannflakgraver, urnegraver, kistegraver, kirkegårder og deres innhengninger og gravmæler av alle slag.

Det samme gjelder samiske kulturminner som nevnt ovenfor fra mer enn 100 år tilbake.

Eiendomsretten til løse kulturminner (utdrag fra kulturminneloven § 12)

Når det synes klart at det ikke lenger er rimelig mulighet for å finne ut om det er noen eier eller hvem som er eier, er følgende løse kulturminner som kommer for dagen tilfeldig, ved funn, ved utgravninger eller på annen måte statens eiendom:

- a. Ting fra oldtid og middelalder (inntil år 1537) som våpen, redskap, kultgjenstander samt steiner, trestykker eller gjenstander av annet materiale med innskrifter eller bilder, bygningsrester uten samhörighet med bygninger eller rester av disse, innbo, kirkeinventar, smykker, arkivsaker, skjeletter og skjelettrestrester o.l.
- b. Mynter fra før år 1650.
- c. Samiske kulturminner av den art som er nevnt under a og som er eldre enn 100 år.

Vedlegg 2

En detektoristrapport over metallsøk i Sunndal

Metallsøk i Sunndal

Hoel

Metallsøket på Øvrebakkan har vært veldig intensivt, vi har søkt over mange timer på denne lokasjonen. Det har vært korn der det siste året, så har vært litt mye kornstubber der.

Der du ser det er to oransje striper gikk det en bilvei før i tiden, den gikk vistnok over jorden. Så det har med andre ord vært delt i to tidligere.

Rundt omkring den hvite sirkelen tror jeg at gården sto tidligere, gården ble flyttet ned i 1698 vistnok. Det er mye mer jernsignaler i jorden der, derfor jeg har en følelse av at gården sto der en plass. Det er også i det området der har dukket opp flest knapper, spenner, mynter og ting som ofte blir funnet i der det tidligere har stått gårder eller vært dyrket.

De to svarte feltene er de feltene jeg personlig tror er mest interessant for videre utforskning. Dette basert på funntetthet og en godfølelse.

Området av Øverbakkan som er nærmest veien er totalt dødt for signaler, finner stort sett bare litt rester av potetgullposer og nymotens ting.

Datering på funn fra Øverbakkan:

Vikingtid

Middelalder

Mynter, knapper og spenner fra tidlig 1700-tall

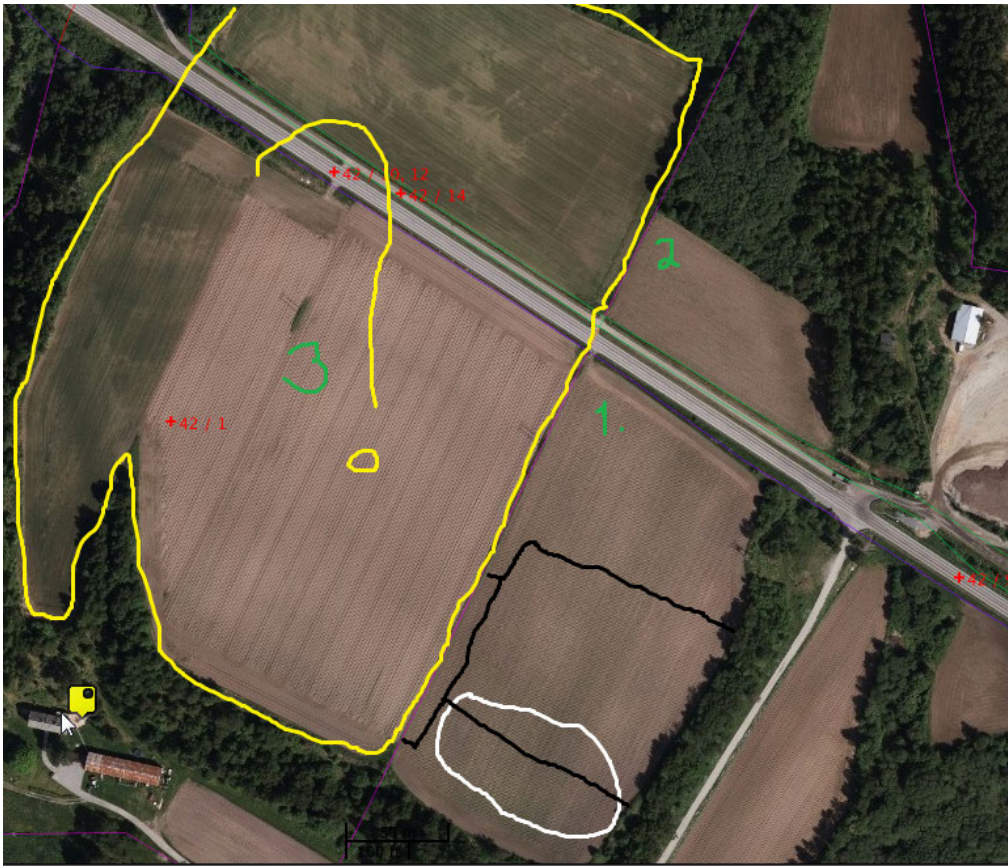
Funna på Øverbakkan bærer preg av ganske hardt landbruk, tilnærmet alle funn(utenom pæreformet vektlodd) har større eller mindre skader som kan tyde på nærkontakt med jordbruksredskaper. Det dyrkes potet på dette jordet som kan være en viktig faktor da det pløyes mye dypere

Vi har også prøvd oss på den delen av nabojordet som ikke er fredet grunnet gravfeltet.

Der har vi kanskje maks gått i 1,5 time. Ikke veldig systematisk. Jordet er nesten helt dødt for signaler. Finner absolutt ingen knapper, spenner eller ting som tilsier at jorda har vært mye dyrket på 1700-1800 tall. Det er også veldig lite jernutslag på jordet. Det eneste vi har funnet der er noen få moderne koppermynter.

Vi har også vært noen timer nede på Hoel, der gårdene ligger i dag. Det er ingen som helst antydning til at det har vært noe aktivitet der tidligere enn når gårdene ble flyttet dit.

Kjerkehaugen:

Kjerkehaugen er også samfært ganske godt, det var potet på jordet da vi søkte slik at vi kom godt ned på jorda. Gården(e) på Vinnavoll sto tidligere her, det er den hvite sirkelen på kartet. Det koker i jernsignaler innenfor dette området. Derfor mener vi at dette området er der gården sto. Langs kanten til jorde merket nr 3 var det ikke tatt opp potet. Derfor var det veldig vanskelig å søke

akkurat der. Det dreier seg om ca 10 meter fra grensa og ut på jordet. Allikvell ble det gjort et par gode funn akkurat der. De mest funnrrike områdene er merket med svart. Det er også gjort en et par-tre oldsak funn utenfor. Men virket på meg som dette var det området med mest funn. På det lille jordet (2.)over veien ble det også gjort et funn av bipolarært vektlodd som et enkeltfunn. Ingen andre funn der selv om vi gikk ganske grundig.

Jeg har enormt tro på dette området, grunneier av felt merket med 3 ønsker dessverre ikke at vi søker med detektor på hans eiendom. Dette er enkelt forklart med at han er små barn som selv har utstyr. Han ønsker at disse skal få gå der. Som jeg vet har de ikke funnet noe spesielt, men nå vet ikke jeg hvor mye tid de bruker på dette eller hvilket utstyr de har(Mener det er bare er noe enkelt billig utstyr). Det kan jo kanskje være en ide at du tar en telefon å tar en prat med han? Høre hvor aktive de faktisk er og om de har funnet noe de mistenker er gammelt. [REDACTED]
[REDACTED]

Oppsummert:

Jordet er utrolig rikt med funn, nærmere kanten ved den hvite merkingen er det stort sett 1700talls mynter, knapper og spenner vi funner. Midt på jordet er det mest funnrrike når det kommer til innleveringspliktige funn. Den delen nærmest veien er stort sett bare moderne søppel, noen få knapper og noe kobbermynt.

Skal noen bruke tiden sin på å utforske noe i Sunndal må dette være området, husk at vi kun har søkt på ¼ av hele plataet som Kjerkehaugen ligger på.

Datering av funn på jordet:

Folkevandringstid

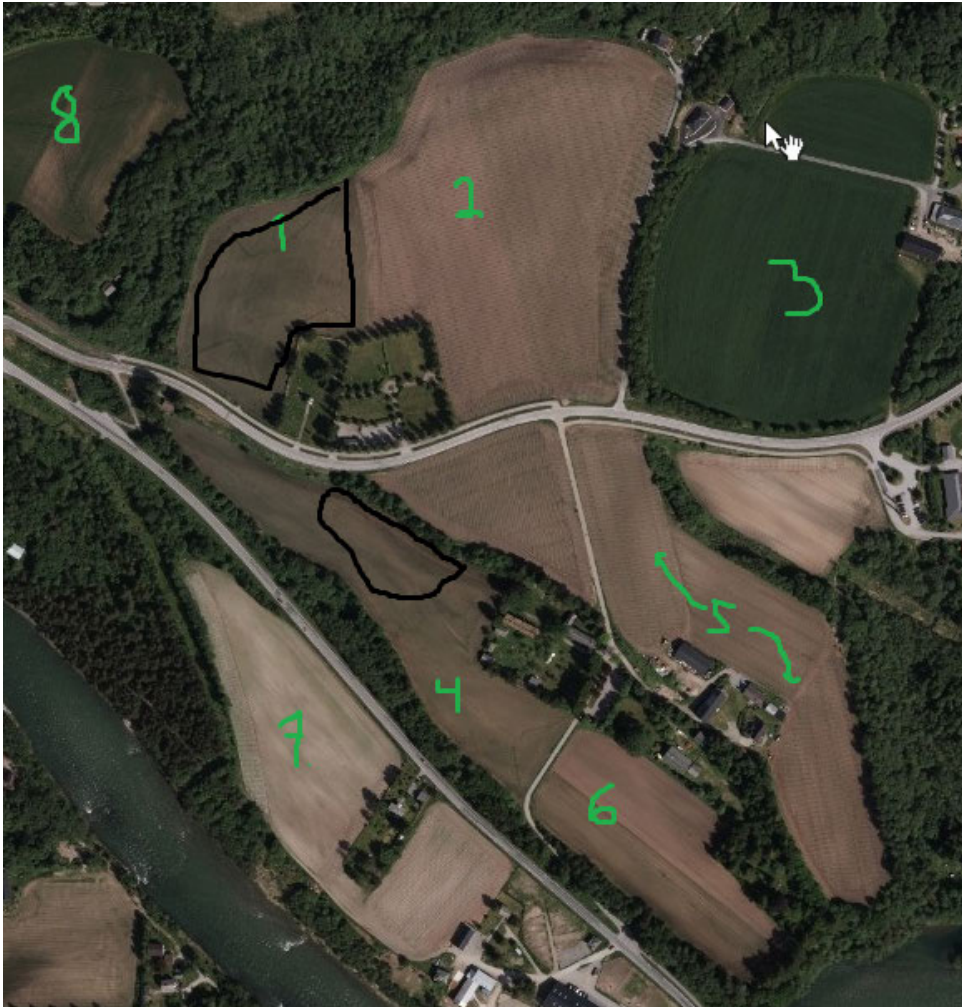
Merovingertid

Vikingtid

Middelalder

Etterreformatisk.

LEIKVIN/LØYKJA

Området Løykja og Leikvin er ganske stort. Skal prøve å oppdatere ganske kjapt:

1: Er nok det mest spennende området jeg har funnet her hittil. Det er jo ingenting i sammenligning med Kjerkehaugen. Men noen funn innenfor rimelig avstand. Alt fra spinnehjul til stor sølvmynt. Alt som er funnet her av oldsaker har også bært stort preg av nærkontakt med jordbruksredskaper. Området ble finnkjemmet i fjor. Var en liten tur der i vår, utenom fredningen som er satt.

Uten at det ble funnet noe spesielt. Jeg har fått informasjon om at det sto en offisersbrakke på dette jorde på 1700-tallet. Det stemmer overens med at jeg har funnet en sverdspenne, et miniatyrsverd(4cm) og et par uniformsknapper der.

De fleste funna gjort på dette jordet strekker seg fra vikingtid/middelalder til tidlig 1800-tall

2: Tilhører jo samme jordet som nr 1 men med annen grunneier. Har brukt en del timer på dette området også. Men uten de store funna, bare gjort funn av 1 oldsak der som er en meget skadd fibuladel. Ellers er det kun funn av moderne knapper, ingen mynt eller lignende. Mener det har vært en større utgraving på deler av dette jordet tidligere? Med tanke på utvidelse av kirkegården?

3: Et jorde som det de siste åra kun har vært grass på, men dette jordet er pløyd til potet i år. Potetene vil være tatt opp der fra midten av juli, da vil det være klart til et søk.

På jordet er det bare gjort et innleveringspliktig funn (spinnehjul), jordet har inneholdt litt mynt fra slutten av 1800, starten av 1900-tallet, mye knapper og lignende som tyder på gårdsdrift de siste 2-300 åra. Grunneier mener det har vært en brann på området da de finner mye mørk jord når de pløyer.

4: Dette jordet er jo det som grenser til selve leikvin. Den delen på venstresiden av leikvin har vi gått lett over. Ikke veldig intensivt, området under veien og utover har vi finkjemt. Her er det jo funnet en del spinnehjul, samt en vikingtidpinsett. Noe som kan tyde på at det kanskje har vært en bosetning der?

5: Dette lange jordet har vi ikke gått spesielt mye på, jeg alene har vært der en enkelt gang. Ingen store funn, lite som kan dateres tidligere enn 1900.

6: Dette er trolig området der huset til Lort Phillip brant ned. Ekstremt mye jernsignal på deler av jordet. Kun gjort funn av 1800-talls knapper, mynt osv. Ingenting som tilsier tidligere bosetninger.

7: Ikke søkbart, ekstreme mengder koks i jorda.

8: Finsøkt halve jordet, mye knapper, spenner osv fra 1800-tallet. Ingenting eldre.

Vedlegg 3

*Riksantikvarens brev om dispensasjon til Kulturhistorisk
museum og NTNU Vitenskapsmuseet*

SAKSBEHANDLER

VÅR REF.
20/04536-1

ARK. Sakarkiv

DERES REF.

INNVALGSTELEFON

98202848

DERES DATO

VÅR DATO

18.05.2020

TELEFAKS

+47 22 94 04 04

postmottak@ra.no

www.riksantikvaren.no

Se mottakerliste

Vedrørende søknader om privat bruk av metallsøker på automatisk fredete kulturminner

Riksantikvaren viser til NTNU Vitenskapsmuseets brev av 27. juni og 10. september 2019, og Kulturhistorisk museum sitt brev av 3. mars 2020, vedrørende søknader om tillatelse til privat metallsøking på automatisk fredete kulturminner i dyrka mark. Museene tar opp enkelte felles bekymringer i sine uttalelser, og vi velger å kommentere dette i ett svar til begge museene, med kopi til de andre universitetsmuseene, fylkeskommunene og Sametinget.

Om anledning til å gi tillatelse til privat metallsøking på automatisk fredete kulturminner

NTNU Vitenskapsmuseet har særlig stilt spørsmål ved om Riksantikvaren (før 1.1.2020 – og implisitt fylkeskommunene og Sametinget etter 1.1.2020) i det hele tatt har anledning til å gi tillatelse til privatpersoner til å drive metallsøk og innsamling av gjenstander fra automatisk fredete kulturminner, med bakgrunn i bestemmelsene i kulturminneloven § 11 a og b.

Kulturminneloven § 11a og 11b lyder:

§ 11. Vedlikehold, gransking m.v.

Når grunneier eller bruker er varslet, har vedkommende myndighet adgang til:

- a. Å søke etter, registrere, avbilde, holde i stand, restaurere, bygge opp igjen, flytte og gjerde inn automatisk fredete kulturminner og gjøre de tiltak som trengs til pleie og anskueliggjørelse av dem, herunder rydde området omkring.
- b. Å granske slike kulturminner ved utgraving eller på annen måte. Etter granskingen skal kulturminnet settes i stand eller bevares hvis vedkommende myndighet her ikke fastsetter noe annet.

Privat metallsøking (med påfølgende graving) på et kjent automatisk fredet kulturminne kan etter Riksantikvarens vurdering ikke anses som hverken søk etter eller registrering av automatisk fredete kulturminner, og reguleres derfor ikke av kulturminneloven § 11 a. Denne typen aktivitet må derimot anses som et tiltak som krever tillatelse etter kulturminneloven § 8 første ledd, da aktiviteten medfører inngrep i det aktuelle kulturminnet. Slik tillatelse kan gis den som søker, både med og uten vilkår – som i alle andre dispensasjonssøknader.

Dersom det stilles vilkår om at det må gjennomføres en *arkeologisk gransking* før tiltaket kan gjennomføres, kommer bestemmelsen i kulturminneloven § 11 b til anvendelse. Det er kun de institusjonene som er gitt myndighet etter den nye ansvarsforskriften (Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven, av 15. februar 2019, nr. 127, med siste endringer 13. desember 2019), som kan gjennomføre slike granskinger.

Dersom det *ikke* stilles vilkår om arkeologiske granskinger, er ikke bestemmelsen i kulturminneloven § 11 b aktuell.

Om kulturminnevernets tilstedeværelse ved privat metallsøking på automatisk fredete kulturminner

Kulturhistorisk museum er blant annet opptatt av at kulturminneforvaltningen skal være representert på stedet ved inngrep i automatisk fredete kulturminner. I praksis mener museet at fylkeskommunen skal være tilstede ved den private metallsøkingen, dersom det blir gitt tillatelse. Museet skriver blant annet *Videre er Kulturhistorisk museum fortsatt av den oppfatning at man skal holde fast ved tidligere innarbeidet praksis der kulturminnevernet er representert på stedet ved inngrep i automatisk fredete kulturminner, f.eks. ved målrettet innhenting av oldsaker på lokaliteter i dyrket mark.*

Riksantikvaren noterer seg synspunktet, men vil samtidig bemerke at Kulturhistorisk museum ikke har vært helt konsekvente mht. til en slik anbefaling i tidligere saker. I museets uttalelse av 24. april 2018 (brevet er feildatert til 2. april 2016) om tillatelse til privat metallsøking på Sem i Øvre Eiker i Buskerud, ble det anbefalt å gi tillatelse til metallsøk, uten noe forslag om at kulturminnevernet skulle være representert. Riksantikvaren er også kjent med at det i forbindelse med Missingenprosjektet i Råde kommune i Østfold, ble «gitt tillatelse» til at en privatperson kunne drive metallsøk på de aktuelle lokalitetene uten at kulturminnevernet var representert på stedet.

Riksantikvaren er av den oppfatning at det ikke er nødvendig å stille krav om at kulturminneforvaltningen alltid skal være representert ved privat metallsøking på automatisk fredete kulturminner i dyrka mark. Ved behandling av slike søknader skal fylkeskommunene og Sametinget alltid vurdere søkers erfaring og kompetanse. Dersom det blir gitt tillatelse til privat metallsøking på automatisk fredete kulturminner, skal det stilles en rekke vilkår til søker. Riksantikvaren har tillitt til at erfarne søkere kan følge disse vilkårene. Vi forutsetter også at det er tett og god kontakt mellom fylkeskommunene/ Sametinget og søker i de saker hvor det blir gitt tillatelse. Det skal blant annet oppgis en fast kontaktperson i fylkeskommunen/ Sametinget for oppfølging av saken.

Om museenes kostnader

Når det gjelder museenes kostnader til å ivareta gjenstander som fremkommer ved privat metallsøk, er Riksantikvaren godt kjent med museenes utfordringer.

Vi er likevel av den oppfatning at det er bedre at kulturminneforvaltningen erkjenner at områder med mange metallsøkerfunn faktisk representerer automatisk fredete kulturminner, enn at områdene defineres som «uavklart» eller «ikke fredet». I så fall vil i praksis alle som har grunneiers tillatelse lovlig kunne foreta metallsøking uten at kulturminneforvaltningen har noen innvirkning på eller kontroll med aktiviteten som utøves.

Hensynet til en faglig forsvarlig ivaretagelse av kulturminnernes kunnskaps- og opplevelsespotensiale tilsier at det er bedre at slike områder erkjennes som automatisk fredete lokaliteter når funnsammensetning og/eller andre forhold (f.eks. opplysninger om overpløyde gravfelt, eller vegetasjonsspor på flyfoto) tilsier det. Privatpersoner skal få anledning til å søke om tillatelse til å foreta metallsøk på slike områder, på lik linje med alle andre typer tiltak. Ved vurderingen av søknaden må fylkeskommunene og Sametinget, samt universitetsmuseene, i hver enkelt sak vurdere den aktuelle søkerens erfaring og kompetanse, lokalitetens sårbarhet, veid opp mot verdien av å få samlet inn gjenstander fra pløyselaget og derved hindre at gjenstander skades/ødelegges eller blir spredt stadig lenger vekk fra sin opprinnelige kontekst, som følge av fortsatt pløying.

Metallsøk i annet enn aktivt pløyd mark bør etter Riksantikvarens vurdering, ikke tillates.

Dersom det gis tillatelse mener Riksantikvaren at det alltid skal stilles vilkår om tillatt gravedybde, bruk av sporlogg, samt innmelding (men ikke innlevering) også av funn som ikke er å regne som statens eiendom. Riksantikvaren har utarbeidet et rutineskriv for dette, som vil bli distribuert til fylkeskommunene, Sametinget og universitetsmuseene.

Dersom det gis tillatelse til privat metallsøking på at automatisk fredet kulturminne, er det ikke aktuelt å vurdere gjenstandene for finnerlønn.

Alt i alt mener Riksantikvaren at den samlede arbeidsmengden med gjenstandsfunn trolig kan bli mindre enn større når søkingen gjøres kontrollert og med tydelige og klare vilkår. Mange funn levert samlet fra én definert lokalitet, med klare og tydelige funnopplysninger, vil kunne generere mindre arbeid enn samme funnmengde fordelt på flere hendelser/steder/finnere og med mer sprikende funnopplysninger

Riksantikvaren ser det som naturlig at privat metallsøking er en aktivitet som diskuteres i kulturminneforvaltningen, og vi er klar over de ressursutfordringene metallsøkingen generer for alle ledd i forvaltningen. Vi anser imidlertid at denne typen aktivitet i utgangspunktet må vurderes og forvaltes som alle andre tiltak som er søknadspliktige etter kulturminneloven § 8. For søkere som ikke har søkt om, eller som ikke har fått, tillatelse til søking på automatisk fredete kulturminner, er det neppe et aktuelt alternativ å *ikke* drive med metallsøking slik forholdene er i dag.

Vennlig hilsen

[Redacted signature]

[Redacted signature]

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Kopi til: UiS - Universitetet i Stavanger, Postboks 8600 Forus, 4036 STAVANGER/
Universitetsmuseet i Bergen - Fornminneseksjonen, Postboks 7800, 5020 BERGEN/ Norges
arktiske universitetsmuseum, Postboks 6050 Langnes, 9037 Tromsø/ Viken fylkeskommune,
Postboks 1200 Sentrum, 0107 OSLO/ Innlandet fylkeskommune, Postboks 4404 Bedriftssenteret,
2325 HAMAR/ Byantikvaren - Oslo, Postboks 2094 Grünerløkka, 0505 OSLO/ Rogaland
fylkeskommune, Postboks 130 sentrum, 4001 STAVANGER/ Vestland fylkeskommune,
Postboks 7900, 5020 BERGEN/ Møre og Romsdal fylkeskommune, Fylkeshuset, Postboks 2500,
6404 MOLDE/ Trøndelag fylkeskommune, Fylkets hus, Postboks 2560, 7735 STEINKJER/
Vestfold og Telemark fylkeskommune, Postboks 2844, 3702 SKIEN/ Nordland fylkeskommune,
Fylkeshuset, 8048 Bodø/ Troms og Finnmark fylkeskommune - Romssa ja Finnmarkku
fylkkagjelda, Postboks 701 Fylkeshuset, 9800 VADSØ/ Agder fylkeskommune, Postboks 788
Stoa, 4809 ARENDAL/ Sametinget - Sámediggi, Ávjovárgeaidnu 50, 9730
KARASJOK/ Kárásjohka

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Kulturhistorisk museum - Universitetet i Oslo		Postboks 6762 St. Olavs plass	0130 OSLO
NTNU - Vitenskapsmuseet		NTNU Vitenskapsmuseet	7491 TRONDHEIM

Vedlegg 4

*Riksantikvarens forslag til retningslinjer for tillatelse til
metallsøk på automatisk fredete kulturminner*

Tillatelse til metallsøking på automatisk fredete kulturminner

2019-05-13 JOG

Det er ikke tillatt å bruke metallsøker på automatisk fredete kulturminner uten tillatelse.

1. Rette myndighet

Fylkeskommunene og Sametinget er rette myndighet til å kunne gi slik tillatelse med hjemmel i kulturminneloven § 8 første ledd, jf. *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 3 (2)* (og § 4 for Sametinget). Riksantikvaren har tilsvarende myndighet for kulturminner som Riksantikvaren har forvaltningsansvar for, jf. *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 2 (2)*.

2. Rutiner for saksbehandling

Søknad om metallsøking på automatisk fredete kulturminner skal behandles på lik linje med søknad om andre typer tiltak knyttet til automatisk fredete kulturminner.

Før behandling av saken skal:

- universitetsmuseene gi sin tilrådning til saken, jf. *Forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 8*.
- grunneier ha gitt skriftlig tillatelse til metallsøk på eiendommen
- søker ha levert og fått godkjent alle rapporter fra eventuelle tidligere tillatelser

3. Om tillatelsen

Tillatelse til metallsøking på automatisk fredete kulturminne skal

- være personlig
- ikke kunne overlates til andre
- ha en gyldighet på ett år eller én sesong

Søker bør ikke få tillatelse til metallsøk på mer enn én lokalitet eller ett jorde av gangen.

4. Vilkår for tillatelsen

Dersom det gis tillatelse til metallsøking på automatisk fredet kulturminne skal følgende vilkår alltid være med:

- Tillatelsens gyldighet (fra - til).
- Tillatelsen er personlig, og kan ikke overlates andre.
- Grunneier må ha gitt tillatelse til aktiviteten.
- Eventuell erstatning for avlingstap eller skade på åker o.l. skal dekkes av søkeren.
- Kopi av tillatelsen skal medbringes når det søkes på den aktuelle lokaliteten.
- Tillatelsen gjelder kun fjerning av gjenstander og funn fra pløyselaget. Det skal ikke graves under pløyselaget.

- Ved mistanke om funn under pløyelaget skal all videre graving stanses, og fylkeskommunen/ Sametinget kontaktes.
- Det skal brukes sporlogg ved søkingen, og alle funn skal måles inn og kartfestes med GPS.
- Alle gjenstandsfunn fra før 1537, alle mynter fra før 1650 og alle samiske gjenstander eldre enn 100 år, skal innrapporteres til fylkeskommunen/ Sametinget. Riksantikvarens funnskjema skal fylles ut for hvert funn/ funnsted, og innrapportering skal skje fortløpende på e-post, senest dagen etter at funnet er gjort.
- Dersom det er tvil om funnets alder, skal det tas vare på og innrapporteres som om det var fra før 1537.
- Innlevering av funn skal skje til fylkeskommunen/ Sametinget, etter nærmere avtale.
- Behandling og oppbevaring av funn frem til innlevering skal foregå etter avtale med fylkeskommunen/ Sametinget.
- Det skal leveres rapport, sporlogg og funnliste til fylkeskommunen/ Sametinget innen 4 uker etter at tillatelsen utløper.
- Alle funn, også de som ikke er innleveringspliktige, skal inkluderes i rapporten.
- Tillatelsen til metallsøking gis i medhold av kulturminneloven § 8 første ledd, og rapportering av funn vil ikke kunne medføre finnerlønn.

Fylkeskommunen/ Sametinget kan også stille andre vilkår.

5. Andre opplysninger

Fylkeskommunen/ Sametinget skal oppgi en fast kontaktperson med kontaktinfo (telefon og e-post) som søker skal forholde seg til når det gjelder melding om funn, innlevering av funn og rapportering.

Fylkeskommunen/ Sametinget må oppgi en siste frist for levering av rapport for metallsøkingen. Fristen skal ikke overstige 4 uker etter at tillatelsen utløper. Rapport skal godkjennes av fylkeskommunen/ Sametinget før evt ny tillatelse kan gis til samme søker. Rapport skal følge funnene ved overlevering av funn til universitetsmuseet.

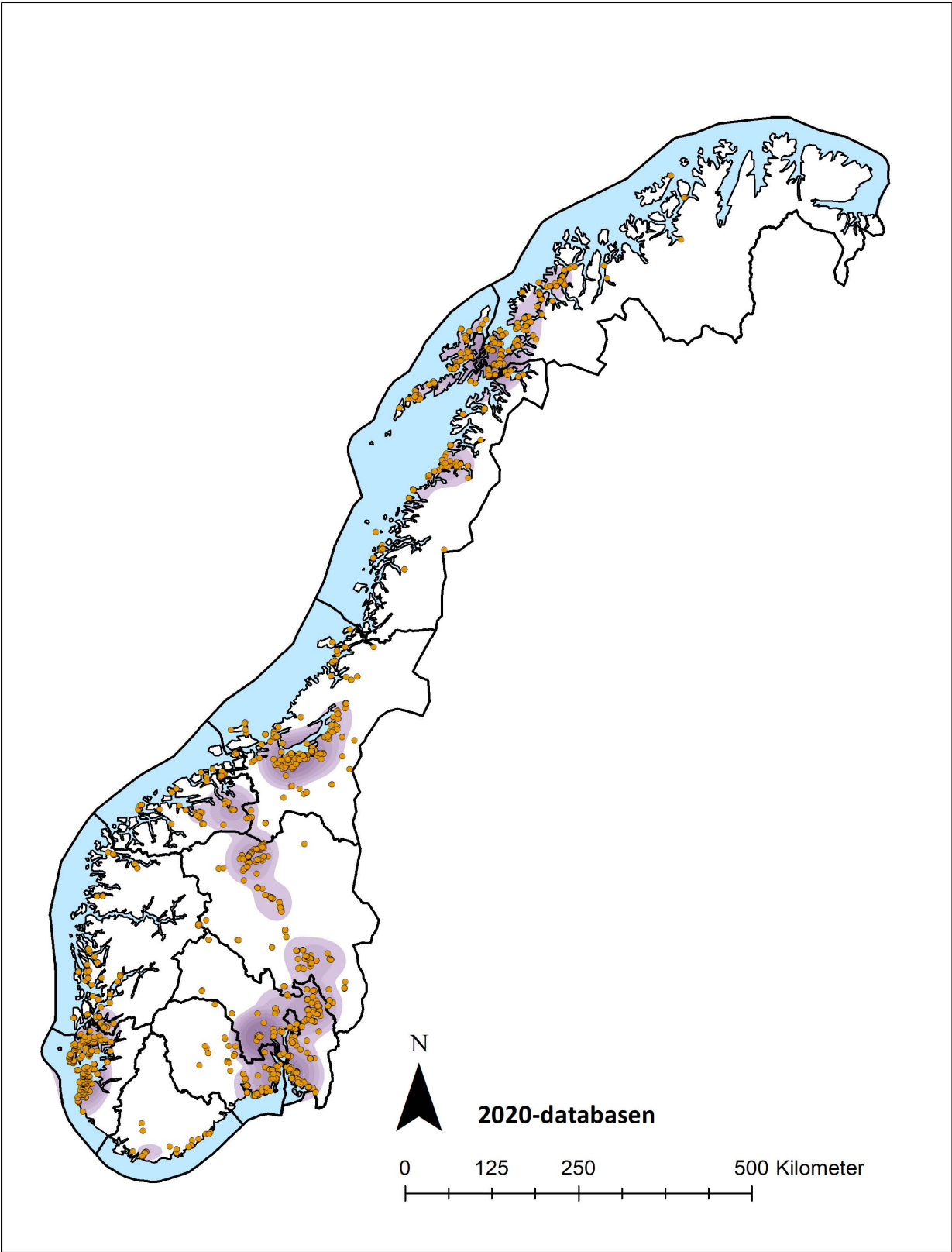
Kopi av tillatelsen skal sendes grunneier.

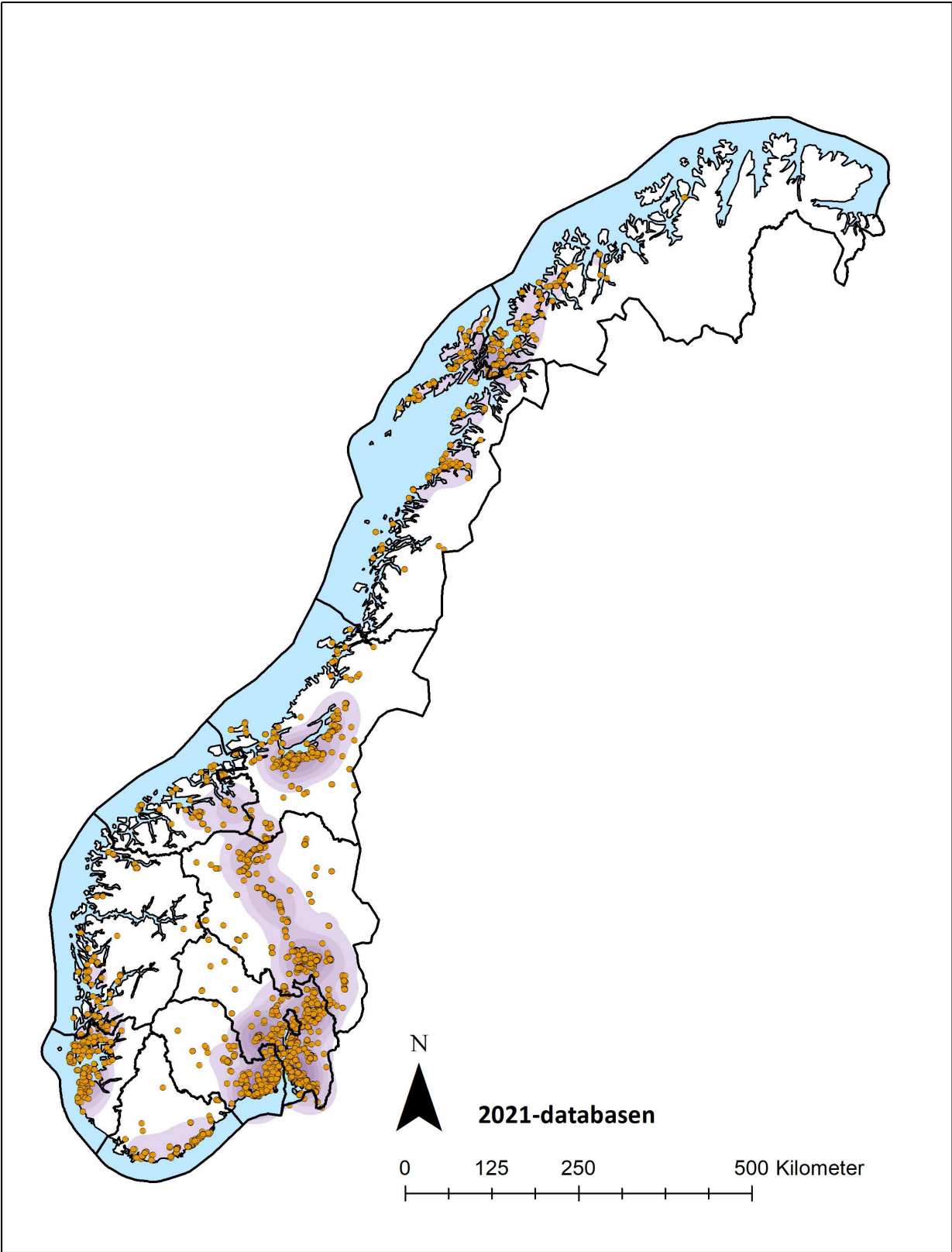
Alle innleveringspliktige funn skal legges inn i Askeladden som kartfestede enkeltminner under den aktuelle lokaliteten. Der det er hensiktsmessig å slå sammen flere lokaliteter på ett jorde til én, er det viktig at man bruker *sammenslåingsverktøyet* i Askeladden til dette (Flytt minnet til annen lokalitet).

Vedlegg 5

*Spredningskart over gjenstander fra 2020-datasettet og
2021-datasettet*

ISBN 978-82-326-6217-3 (trykt utg.)
ISBN 978-82-326-6565-5 (elektr. utg.)
ISSN 1503-8181 (trykt utg.)
ISSN 2703-8084 (online ver.)